

EESTI KUNSTIAKADEEMIA
KUNSTIKULTUURI TEADUSKOND
Muinsuskaitse ja restaureerimise osakond

Elle Lepik

VÄIKE MUINSUSJUTT

Pärandiõpe üldhariduskoolis kunsti tundide kaudu

MAGISTRITÖÖ

Juhendaja: Riin Alatalu, Phd
Konsultant: Edna Vahter, MA

Tallinn 2013

SISUKORD

SISSEJUHATUS 3

1. Terminoloogia ja lähtekoht 7

- 1.1 Terminoloogia 7*
- 1.2 Pärandi teadvustamisest 9*
- 1.3 Pärandiõpe riiklikes õppekavades 13*
- 1.4 Pärandiõpe kunsti ainekavades 18*

2. Pärandihariduse näiteid Eesti üldhariduskoolides 22

- 2.1 Kooliväliste organisatsioonide korraldatud pärandiharidus 22*
- 2.2 Pärandiõppe näiteid Eesti üldhariduskoolides 27*
- 2.3 Eeskujud ja ettepanekud pärandihariduse korraldamiseks 31*

3. Pärandiõpe kunstitunnis: rakendamise võimalused 37

- 3.1 Kunstitunni „pärandiõppe tunnelid“ 37*
- 3.2 Kunstitunni pärandiõppe lõimimine teiste õppeainetega 42*

4. Õppematerjali „Väike muinsusjutt“ koostamine ja kasutamine õppetöös 52

- 4.1 Projektülesanne „Lõhume, hoiame või loome?“ 54*
- 4.2 Projektülesanne „Materjal vs mõte“ 58*
- 4.3 Projektülesanne „Koopia. Koopia! Koopia?“ 62*

KOKKUVÕTE 67

BIBLIOGRAAFIA 71

A SMALL HERITAGE TALE: Heritage Education in Art Classes at Estonian Basic and High Schools 89

LISAD

- Lisa 1. Riiklike asutuste, mittetulundusorganisatsioonide ja huviringide poolt korraldatud pärandiõpe 94*
- Lisa 2. Eelarvevahenditest „Kultuuripärandi aasta 2013“ toetatud projektid 105*
- Lisa 3. Pärandiharidus muuseumipedagoogikas 107*
- Lisa 4. Pärandihariduse baasi loomine koolieelsetes lasteasutustes 114*
- Lisa 5. Koolide nimekiri, kus õpetatakse valikainena pärimuskultuuri või kultuurilugu 118*
- Lisa 6. Eeskujud pärandihariduse korraldamiseks: välisriikide kogemused 120*
- Lisa 7. Eeskujud pärandihariduse korraldamiseks: 1920.–1930. aastad Eestis 130*
- Lisa 8. Pärandihariduse õppematerjalid kunstitunnis kasutamiseks 140*
- Lisa 9. Praktikute arvamus „Väike muinsusjutt“ projektülesannetest 148*
- Lisa 10. Õppematerjali „Väike muinsusjutt“ bibliograafia 157*

SISSEJUHATUS

Kooli eesmärk on kasvatada kultuuriteadlikke kodanikke, kes üldhariduse osana tunnevad Eesti rahvuspärandit, teavad kodukoha huviväärsusi, hindavad maailmapärandit ja mõistavad oma vastutuse osatähtsust kultuuripärandi säilitamisel. Kaasaja edule ja majanduskasvule orienteeritud maailmas tuleb pärandihariduse rakendamisele pühendada erilist tähelepanu, kuna kooliajal juurdunud hoiakud ja väärtushinnangud jäävad inimesele omaseks kogu eluks.

Pärandihariduse teema aktuaalsus seisneb muinsuskaitsete hoiakute propageerimise vajaduses ühiskonnas laiemalt ning seda toetab kultuuripärandi aasta tähistamine käesoleval 2013. aastal. Magistritöö olulisim väljund on kunstiõpetuse õpetajatele suunatud juhendmaterjalide kogumik muinsuskaitse, restaureerimise ja konserveerimise teemade käsitlemiseks üldhariduskoolis.

Vajaduse magistritöö käigus koostatud õppematerjali järele tingis ka uute üldhariduskooli õppekavade rakendamine alates 2011. aastast.

Kunstiõpetuse tunde on seni muinsuskaitse ja kultuuripärandialaseks teavitustööks vähe kasutatud, kuigi just üldhariduskooli kunstitundides saaks neid teemasid väga tulemuslikult koolinoortele selgitada. Komplekteeritud õppematerjal võimaldab muinsuskaitse põhimõtete ja restaureerimisvaldkonna olemuse tutvustamist teoreetiliste ning praktiliste ülesannete kaudu kunstiõpetuse tundides. Olulise aspektina on silmas peetud ka koostöövõimalusi teiste aineõpetajatega. Loodetavasti pakub õppematerjal õpetajatele inspiratsiooni ning praktilisi juhtnööre teemaaastaga seotud ülesannete läbiviimiseks.

Kuna päevakorral on 6. jaanuaril 2011. aastal Vabariigi Valitsuse põhikooli ja gümnaasiumi riiklike õppekavade rakendamine,¹ mis jõustuvad järk-järgult, siis hiljemalt 2013. aasta sügiseks peab kõikide koolide põhikooli- ja gümnaasiumiastme õppe- ja kasvatustegevus olema viidud vastavusse kehtivate riiklike õppekavadega.

Ainekavasid koostanud töörühmad rõhutasid vajadust uuendada kunsti õppekirjandust, sest kunstiõpetuse põhikooli ainekavas on muudatusena tähtsustatud pildilise ja suulise kommunikatsiooni ning kunsti sisuküsimused: oma arvamuse ja sõnumi väljendamine, visuaalse informatsiooni otsimine ja mõtestamine, nii oma kui ka teiste loodud kunstiteoste tõlgendamine. Teisenenud kontseptsiooniga gümnaasiumi kunsti ainekava soosib aga töövihikute või töölehtede kasutamist, millest saaks komplekteerida õpimapi.

Kuigi käesoleva magistritöö sisuline eesmärk on suunata kunstiõpetajaid kultuuripärandi säilitamisest ning muinsuskaitsest rääkima, kasutab autor töös „pärandihariduse“ ja „pärandiõppe“ mõisteid, kuna need on oluliselt laiemad tähendusväljaga kui näiteks „muinsuskaitseline õpetus“. Pärandiharidus tähendab laiemalt kultuuripärandi tutvustamist, mis hõlmab eesti ja naabermaade ning kaugemate piirkondade pärandi uurimist; arheoloogia-, arhitektuuri- ning kunstimälestiste tundmist, ka muinsuskaitseliku mõtteviisi kujundamist. Pärandiõppe on selle praktilisem ehk rakenduslik pool. Kuna 1920.–1930. aastatel kasutati erialases kirjanduses terminit muinsuskaitsepedagoogika ja joonistamine (tänapäevaste pärandihariduse ja kunsti õppeaine asemel), siis on autor lisas 6 maailmasõdadevahelist perioodi käsitledes kasutanud ajastule omaseid mõisteid.

Uurimisprobleemi teoreetilise raamistiku loomiseks annab töö ülevaate, millised on olnud muinsuskaitse mõtte tutvustamise võimalused ja meetodid üldhariduslikus koolis. Lisaks on eraldi vaatluse alla võetud kunstitundides käsitletud teemad ning nende rakendamine. Senised uurimused on kajastanud muinsuskaitseharidust ning pärandiõpet vaid Eesti Vabariigi maailmasõdadevahelist perioodi analüüsides,² tänapäeva situatsioonist ülevaade puudub. Toetudes isiklikule kunstiõpetaja-ameti taustale, püstitab autor hüpoteesi, et muinsuskaitse,

¹ Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 1 "Põhikooli riiklik õppekava" ja määruse lisad. Toimetajad Mati Talvik, Tarmo Salumaa. [Võru]: Merlecons ja Ko, 2011 ja Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 2 "Gümnaasiumi riiklik õppekava" ja määruse lisad. Toimetajad Mati Talvik, Tarmo Salumaa. [Võru]: Merlecons ja Ko, 2011.

² Jõekalda, Kristina. „Eesti muinsuskaitse ja võõras pärand: muinsusteadlikkuse kujundamine 1920.–1930. aastatel“. Magistritöö. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia kunstiteaduse instituut, 2009. Käsikiri EKA ja KTI raamatukogus.

restaureerimise ja konserveerimise teemad on kunstiõpetuse alases kirjanduses käsitlemata või ebapiisavalt kajastatud.

Eeskujusid pärandiõppe tõhusamaks läbiviimiseks koolides otsib autor muinsuskaitsealasest haridusest Eestis nii 1920.–1930. aastatel kui ka kaasajal. Koolivälistele asutustele ettepanekuid esitades toetub autor välismaa kogemustele pärandihariduse valdkonnas, mida seni ei ole Eesti uurimustes käsitletud. Antud teadustöö teoreetilise osa eesmärk on saada ülevaade senistest pärandiõppe rakendamisviisidest ning luua seoseid pärandiõppe ja kunstitunni vahel, et leida eeskujusid ja inspiratsiooni kunstiõpetajatele juhendmaterjali koostamiseks.

Mai-Liis Maasar uurib oma magistritöös teisi võimalusi vahendada koolis muinsuskaitse, restaureerimise ja konserveerimise teemasid ning Muinsuskaitseameti ja kooli vahelise koostöö võimalusi.³ Käesolev teadustöö keskendub kitsamalt kunstiõpetuse ainele. Uurimisobjekti piiritlemiseks on välja jäetud ülevaade pärandiharidusest õpetajakoolituse programmides kõrghariduse tasemel.

Magistritöö praktilise osa moodustavate näidisülesannete kaudu saavad õpetajad tutvustada kunstitunnis õpilastele muinsuskaitsest maailmavaadet ning põhimõtteid. Juhendmaterjal on koostatud silmas pidades eelkõige meie kohaliku eesti kunsti- ja arhitektuurimälestiste väärtustamist. Selle kaudu saab õpetaja õpilasi suunata väärtustama nii oma vahetus ümbruses olevat kultuuripärandit kui ka rahvuslikul tasandil oluliseks peetud tippteoseid.

Magistritöö käigus valminud juhendmaterjali järgi õpetatav sihtgrupp on piiritletud põhikooli III astme (7.–9. klass) ja gümnaasiumiga. Juhendmaterjal on mõeldud lisavõimalusena kunstiõpetajatele, eelkõige avardamaks õpetajate teemadevalikut ning tutvustamiseks muinsuskaitsest maailmavaadet. Koostatud projektülesanded on paindlikud, kohandatavad olemasolevate ajaliste võimaluste ja õpilaste võimetega. Lisaks võivad juhendmaterjali ülesandeid ja teoreetilisi teematutvustusi oma töös kasutada ka teiste õppeainete, eelkõige sotsiaalainete ja keelevaldkonna õpetajad, kuna iga projekti puhul on välja toodud soovitud õppeainete lõimimiseks.

Magistritöö uurimusliku osa tarvis materjali kogudes kasutas autor suures osas internetis huviringide, mittetulundusseltside ja riigiasutuste veebilehekülgedel leiduvat teavet toimunud

³ **Maasar**, Mai-Liis. „Muinsuskaitse koostöövõimalused koolidega”. Magistritöö projekt. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia Kunstikultuuri teaduskond Muinsuskaitse ja restaureerimise osakond, 2010. Koopia autori valduses.

ja toimuvatest sündmustest-projektidest, kuna hetkeolukorra kaardistamiseks olid internetipõhised allikad kõige ajakohasemad. Samal põhjusel tuginevad näited koolisisestest pärandihariduse alastest tegevustest samuti enamasti internetiteabel. Info saamiseks on pöördutud ka otse eriala spetsialistide ning sellega seotud isikute poole. Põhjalikult on analüüsitud Vabariigi Valitsuse kehtestatud riiklike põhikooli ja gümnaasiumi õppekavasid ning nende lisasid. Ülevaate saamiseks kunsti- ja pärandiõpet integreerivate õppematerjalide kohta on kasutatud publitseeritud allikaid ning hariduslikku eesmärki kandvaid internetilehekülgi. Ajaloolise tausta saamiseks muinsuskaitse hariduse kohta 1920.–1930. aastatel on käsitletud teemakohaseid artikleid, käsiraamatuid, haridusseadusi ja õppekavasid ning antud vallas põhjalikke uurimusi sisaldanud magistritöid. Välisriikide kogemuse uurimisel on lähtutud kirjavahetusest, interneti allikatest, samuti vestlusest UNESCO Eesti rahvusliku komisjoni peasekretäri ja kultuuriprogrammide koordinaatoriga.

Praktiliste ülesannete koostamisel tugines autor peamiselt 2011. aastal kinnitatud riiklikele õppekavadele ja isiklikele kogemustele ning võttis eeskuju pedagoogilisest erialakirjandusest kaasaegsete hariduskontseptsioonide ja aktiivõppe meetodite kohta. Näidiseks on olnud ka hiljutised kunsti õppematerjalid. Taustteabe allikatena on kasutatud kunsti- ja arhitektuurimälestisi ja nende säilitamist tutvustavaid publikatsioone ning kunstileksikone. Ka interneti vahendusel on kultuuripärandi objektide kohta infot suures mahus kogutud, toetudes kultuurimälestiste riikliku registri andmetele, mäluasutuste ja muinsuskaitse organisatsioonide infole ning veebi kaudu kättesaadavatele artiklitele. Suuliste allikatena on viidatud ka vestlustele ja autori kuulatud loengutele. Illustreeriv materjal pärineb enamasti internetist, kuid kasutatud on ka Eesti kunstimuuseumi digitaalkogu ning erakogusid. Projekt „Materjal vs mõte“ baseerub täielikult Hilikka Hiiopi doktoritööl.⁴ Teoreetilistele ülesannetele atraktiivsuse lisamiseks on kasutatud ka videosid, mille kasutusloa eest soovib autor tänada Hilikka Hiiopit.

Veel tänab autor magistritöö valmimisel suuresti toeks olnud juhendajat Riin Alatalu, konsultanti Edna Vahterit, Tallinna Inglise Kolledži ning Tallinna Reaalkooli kunstiõpetajaid ja õpilasi, oma endist õpetajat Aino Niinemäed ning oma perekonnaliikmeid.

⁴ **Hiiop**, Hilikka. *Nüüdiskunst muuseumis: kuidas säilitada mittesäilivat?: Eesti Kunstimuuseumi nüüdiskunsti kogu säilitamise strateegia ning meetod*. Tallinn : Eesti Kunstiakadeemia, 2012.

1. TERMINOLOOGIA JA LÄHTEKOHT

Esimene peatükk selgitab antud magistrیتöös kasutatud põhimõisteid ning esitab pärandihariduse rakendamise lähtekohad nii teoreetilisest seisukohast kui riiklikult kehtestatud määruste analüüsimise kaudu.

1.1 Terminoloogia

Käesolev magistrیتöö käsitleb põhimõistetena „pärandiharidust“ ja „pärandiõpet“. Mõisted vajavad täpsemat selgitamist, et avada terminoloogia sisu, luua seoseid ja eristada neid lähedastest mõistetest „pärimuskultuuri õpetus“ ja „pärimusõpe“.

Autori esmane eesmärk on suunata üldhariduskoolide õpetajaid, eelkõige kunstiõpetajaid, kasutama ainetundides kultuuripärandi ja selle säilitamisega seotud teemasid, tekitada õpilastes arusaam ja poolehoid muinsuskaitsemaailmavaate vastu. Ent autor ei võtnud teadlikult kasutusele oskussõnu „muinsuskaitse(line) haridus“ ja „muinsuskaitse(line) õpetus“, vaid oluliselt laiema tähendusväljaga „pärandiharidus“ (ja vastavalt „pärandiõpe“). Pärandiharidus on tuletatud kultuuripärandi mõistest, seega on täpsustatult antud magistrیتöö teema „kultuuripärandiharidus“, suupärasemalt „pärandiharidus“.

Ka inglisekeelses kirjanduses kasutatakse pärandihariduse (*heritage education*) tähenduses õpetust kultuuripärandist ja selle hoidmisest.⁵ Kultuuripärand on professor Kurmo Konsa sõnul „kõik, mida peetakse kultuuris hoidmisväärseks ja mida antakse edasi järgnevatele

⁵ Vt. *Heritage in the Classroom: A Practical Manual for Teachers*. Editor Veerle De Troyer. Brussel: Het Gemeenschapsonderwijs, 2005 ja „World Heritage Education Programme“. – *UNESCO World Heritage Convention*, <http://whc.unesco.org/en/wheducation>, kasutatud 27. III 2013.

põlvkondadele“.⁶ Kui eelnevatel perioodidel on kultuuripärandiks peetud kitsamalt arhitektuurilist ja esemelist pärandit, siis tänapäeval on tähendus laienenud kultuuri ja looduskeskkonna tervikliku käsitlemise suunas, mis pärineb minevikust, on mõjutatud olevikus ning suunatud kestma tulevikus.⁷

Seega on pärandihariduse sisu kodukandi ajaloo ja kultuuri (sh. arheoloogia-, arhitektuuri-, kunsti-, loodus- ja vaimse kultuuripärandi) tundmine ja säilitamine; eesti ja naabermaade ning kaugemate piirkondade pärandi uurimine; õppijates muinsuskaitsete hoiakute kujundamine. Pärandiõpe on selle praktilisem ehk rakenduslik pool.

Eesti Rahvuslik Folkloorinõukogu kasutab mõistet „pärimuskultuur“, mis tähendab suuliste pärimuste ja jäljendamise teel edasi antud ainelist ning vaimset kultuuri (folkloori).⁸ Pärimuskultuur hõlmab rahvaluulet ja -muusikat, rahvatantsu ja -mänge, rahvausundit ja kombestikku, käsitööoskusi, rahvameditsiini, rahvapedagoogikat, rahvaastronoomiat ja rahvabotaanikat ning eelnimetatud tegevustega kaasnevat esemelist kogumit.⁹ Seega eristub pärimuskultuuri mõiste ja Folkloorinõukogu välja pakutud „pärimuskultuuri“ õppeaine põhikooli ja gümnaasiumiastmele oluliselt autori käsitletud ainesest.

Ka Maavalla Koda on mõistnud kooliõpilaste muinsuskaitsete harimise olulisust ning teinud ettepanekuid õppekavade täiendamiseks,¹⁰ kasutades seejuures terminit „pärimusõpe“, mida viidaks läbi „pärimustunnis“. Viimatinimetatud koolitunni sisu ühendaks autori pärandiõppe taotlused Folkloorinõukogu omadega, kuna nimetatud aine näeks ette oma kodukoha loodus- ja kultuuriloo tundmaõppimist suures osas piirkondlikult omaste oskuste ja tegevuste kaudu (käsitöö tegemine, toidu valmistamine, merendus, metsa- ja talupidamine, linnakeskkonna, pärandkoosluste ja kultuuriväärtuste hooldamine jne.). Teoreetiliselt käsitletud teemad tutvustaksid kohalikke keelt, kombestikku, põliselanikke, loodus- ja kultuuriväärtusi (sh. esivanemate looduslikke pühapaiku, arheoloogiamälestisi, taluehitisi, kiriku ja

⁶ **Konsa**, Kurmo. „Kultuuripärand“. – *Kultuuripärandi objektide infostruktuur*, http://laura.artcol.ee/e-ope/courses/Kultuuriparandi_objektide_infostruktuur/kultuuriparand.html, kasutatud 20. IV 2013.

⁷ Samas.

⁸ „Pärimuskultuuri põhimõisted“. – *Pärimuskultuur: Õppekava*. Tallinn: Eesti Rahvuslik Folkloorinõukogu, CIOFFI Eesti Rahvusseksioon, 2010, lk. 21. Kättesaadav: http://www.folkloorinõukogu.ee/Parimuskultuuri_oppekava_23.htm, kasutatud 20. IV 2013.

⁹ Samas, lk. 22.

¹⁰ „Ettepanekud Põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekavade eelnõu juurde. 10.04.10219 (2006)“. – *Maavalla Koda*, <http://www.maavald.ee/koda.html?rubriik=16&id=958&op=lugu>, kasutatud 14. IV 2013.

mõisaarhitektuuri jne.), aga ka tantse, laule, pillimängu, jutte, riietumistavasid, ravimtaimi, loomi, kalu, linde ja piirkonna loodusolusid.¹¹

Ent laiemas tähenduses on nii pärandiõppe, pärimuskultuuri aine kui ka pärimustunni õpetuse eesmärk ühine: kindlustada rahvuslikku ja paikkondlikku identiteeti, säilitada rahva ajaloolist ja kultuurimälu ning väärtustada maailma kultuurilist mitmekesisust.¹²

Järgmises alapeatükis tulevad vaatluse alla pärandi kui kultuurilise nähtuse olemus ning selle teadvustamise ja tõlgendamise viisid, mis loovad aluse pärandihariduse rakendamisele.

1.2 Pärandi teadvustamisest

Magistritöö autor on südameasjaks võtnud pärandisõnumiga iga lapse ja koolinoore hinge puudutamise, täpsemini meie rahva ja maa minevikuga isikliku seose loomise ja selle hoidmise. Personaalne tähenduslikkus on siinkohal võtmeküsimus, kuna pärand muutub alles siis pärandiks, kui teatud esemetele või nähtustele omistatakse minevikuväärtus. Et kõik ühiskonna liikmed teadvustaksid, mis on pärand, peab igal inimesel olema välja kujunenud oma tõlgendav ja tähendusi andev lähenemine pärandobjektide suhtes.

Seega, toetudes arheoloogiateadlaste Hilary A. Soderlandi ja Ulrike Sommeri mõttekäikudele, võib pärandiks olemist kirjeldada kui tänapäeval loodud ning pidevas tähendusvälja muutumises olevat dünaamilist protsessi.¹³ Me käsitleme pärandina seda, mis on olevikus tähenduste omistamise kaudu välja valitud mineviku muististe ja suuliste pärimuste seast. Siit järeldub, et tegemist on vaid väikese osaga minevikust, mida aja kulgemises vaadeldakse omakorda erinevatelt tahkudelt,¹⁴ nii kuidas seda parasjagu mäletatakse või tahetakse mäletada.

Mäletamine – inimese mälu – on eelnevast tulenevalt lahutamatuks kaaslaseks ja ainuvõimalikuks lähtekohaks pärandiks kujunemisel. Siinkohal võib täpsemalt vaadelda

¹¹ Samas.

¹² „Pärimuskultuuri põhimõisted...”, lk. 22. Ja „Ettepanekud Põhikooli ja gümnaasiumi riikliku...

¹³ **Soderland**, Hilary A. „The history of heritage: A method in analysing legislative historiography“. – *Heritage Studies: Methods and Approaches*. Edited by Marie Louise Stig Sørensen and John Carman. London; New York: Routledge, 2009, lk 55, 77; **Sommer**, Ulrike. „Methods used to investigate the use of the past in the formation of regional identities“. – *Heritage Studies: Methods and Approaches*. Edited by Marie Louise Stig Sørensen and John Carman. London; New York: Routledge, 2009, lk 103.

¹⁴ **Soderland**, Hilary A, lk 77.

struktuure, mille kaudu minevikukildudest luuakse üksikindiviidi „mälu“, ning teha järeldusi selle kohta, kui suur on pärandi seos tegeliku minevikuga.

Alustame mälu konstrueerimise uurimist algusest ehk minevikust. Meie päevini on säilinud suulised, tegevuslikud, visuaalsed, kirjalikud ja ruumilised asitõendid minevikust (täpsemini öeldes – säilinud on osake eelnimetatutest), mis ajaloolase Marek Tamme (Peter Burkele toetavas) käsitluses jõuavad meieni „mäletamise vahenduskanalite“ kaudu.¹⁵

Esimeseks „suulisteks asitõenditeks“ võib lugeda kolme-nelja põlvkonna jooksul toimuvat suulise pärimuse edasiandmist (rahvajutud, leelod, perekonnalood jt.), „tegevuslikud asitõendid“ moodustavad vaimse pärandi osa, mis antakse põlvkonniti edasi traditsiooniliselt kodumajapidamises vajalikuks osutunud praktiliste oskuste kaudu (sokikudumine, korvipunumine, puude raiumine jt.) ning rituaalsete toimingutega, mis seonduvad tähtpäevade tähistamisega. Marek Tamme käsitlusest ülevõetuna võib siinkohal lisada minevikusündmuste taaselustamisega kaasnevat paraade, miitinguid ja rongkäike.¹⁶ Kolmandaks mineviku „asitõendiks“ võib lugeda visuaalseid ilminguid, mille kaudu on minevik jõudnud tänapäeva arheoloogiliste leidude, kodudes ja muuseumites hoitud esemetena, aga ka fotode ja filmide kaudu. Marek Tamm on „visuaalsete kanalitena“ nimetanud suveniiride ja maalide kaudu jäädvustatud mälestusi, mis siinkohal samuti loetelusse sobivad.¹⁷ Kirjaliku jälje minevikust on jätnud ajaloolised dokumendid, raamatud, memuaarid, päevikud, autobiograafiad ja muud kirjalikud ülestähendused. Viimasena, viiendana, toome välja „ruumilised asitõendid“, mis etendavad väga olulist rolli mälestuste vahendajatena ja kujundajatena. Nendeks võib lugeda maastikke, tänavaid, väljakuid, maju, monumente jt. mälestisi, mis kokku moodustavad „mäluaiad“. ¹⁸ Ent tuleb taas rõhutada, et mitte kõik mineviku asitõendid ei leia teed meie mälusse, valiku teevad nii aeg kui ka inimene ise. Aeg kõrvaldab kiiremini hävinevad või hooletusse jäetud esemed ja nähtused, inimene aga peab esmajärjekorras oskama märgata mineviku jälgi, et neid kaduvusest üles noppida.

Võtame siinkohal aluseks visuaalse asitõendi ja oletame, et tegemist on arheoloogide poolt leitud tähendusriikka esemega, mis võib oluliselt mõjutada senist ajalookäsitlust (ill. 1). Toetudes Ulrike Sommeri kolmeastmelise rahvusliku identiteedi kujundamise mudelile,¹⁹ mis

¹⁵ **Tamm**, Marek. *Monumentaalne ajalugu: esseid Eesti ajalookultuurist*. Toimet. Triinu Tamm. Tallinn: Kultuurileht, c2012, lk 91–92.

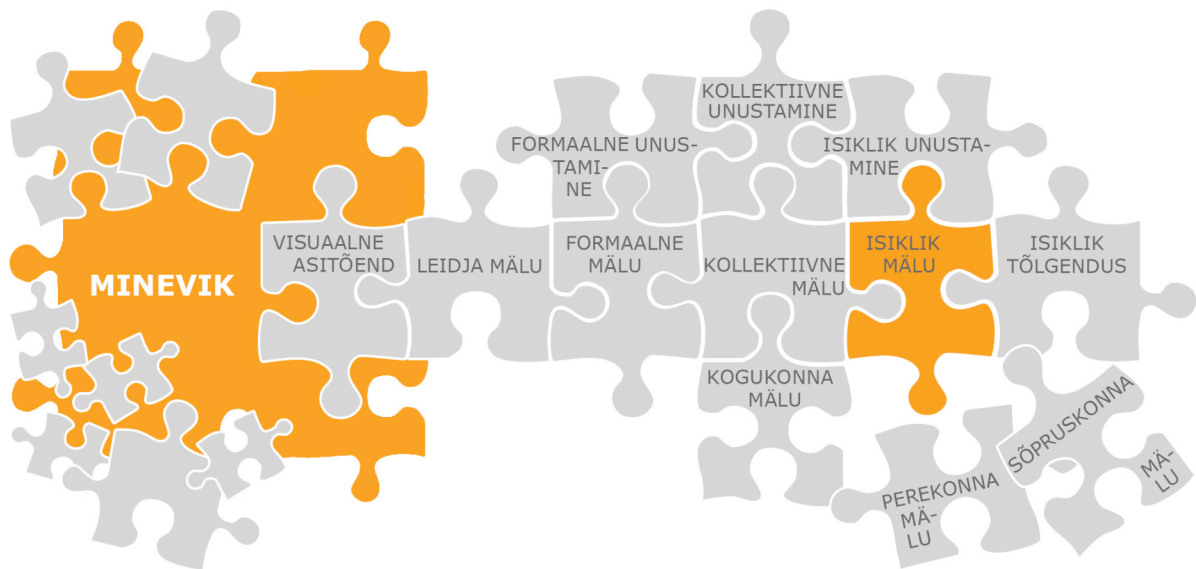
¹⁶ Samas.

¹⁷ Samas.

¹⁸ Samas, lk 92.

¹⁹ **Sommer**, Ulrike, lk. 104.

antud juhul sobitub konteksti pärandi ja mälu kui rahvusliku identiteedi kandja rolli kaudu, saame nimetada arheoloogide esimeseks astmeks mälu loomisel. Nemad on asitõendite leidjad (*specialists collecting the facts*), kelle tõlgenduste vahendusel luuakse „leidja mälu“.

1 Üksikindiiviidi mälu kujunemise struktuur.

Täiustades Ulrike Sommeri 3 astme mudelit, asetaks autor teisele kohale „formaalse mälu“ kujundaja ehk riigivõimu. Äärmuslikul juhul demonstreerib valitsus oma jõudu tsensuuri näol või moonutab informatsiooni, allutades selle ametlikule ideoloogiale. See, mis jäetakse välja ja vaikitakse maha, on Peter Burke sõnul ühiskondlikult korraldatud unustamine ehk „organiseeritud unustamine“,²⁰ mille eesmärk on „konfliktsete mälestuste ametlik kustutamine ühiskonna terviklikkuse huvides“.²¹ Seega, kui leidjate arheoloogiline leid seab ohtu valitseva võimu senise ametliku narratiivi, mis totalitaarsete režiimide puhul tihti ette on tulnud, korraldatakse „leidja mälu“ unustamine ning ühiskonnale esitatakse fabritseeritud mälu.²² „Formaalse mälu“ elluviimisel näeb Saksa ajaloolane Jörn Rüsen eelkõige ajalooõpetajate osatähtsust, öeldes, et „nüüdisaegsed riigid õpetavad ajalooteaduse abil endale

²⁰ Burke kasutab ka sünonüümina mõistet „ühiskondlik amnesia“, kuid siinkohal reserveeriks autor selle kollektiivse mälu juurde kuuluva „kollektiivse unustamise“ vasteks, millest tuleb järgnevalt juttu. Vt. **Burke**, Peter. „Ajalugu kui ühiskondlik mälu“. – *Vikerkaar*, 2003, nr 10–11, lk. 80–81.

²¹ Samas, lk 80.

²² Riin Alatalu on oma doktoritöös kirjutanud muinsuskaitse rollist formaalse mälu kujundajana. (Vt. **Alatalu**, Riin. *Muinsuskaitse sirdetõlkes 1986–2002: rahvuslikust südametunnistusest Eesti NSV-s omaniku ahistajaks Eesti Vabariigis: Doktoritöö*. [Tallinn]: Eesti Kunstiakadeemia, 2012, lk. 39–43, 108–136.)

välja ajaloolise identiteedikujunduse ja legitimaatsiooni spetsialiste“,²³ käsitledes õpetajaid seega moonutatud mälu tööriistadena.

Kolmandana võtavad teatepulga üle vahendajad (*intermediate organizations*), kes, seistes tööriistadest eraldi, teisendavad asitõendite leidjate käsitlusi ja kohandavad neid riigi ja iseenda huvidest lähtuvalt. Vahendajad on mõjutatud valitsuse ametlikust ideoloogiast ja ka rahalistest toetustest, lisaks suunab nende tegevust ka ühiskonnas valitsevate paradigmade areaal: darvinism, marksism, šovinismi avaldusvormid, rassism ning usulised tõekspidamised.²⁴ Saksa ajaloo professor Reinhart Koselleck on vahendaja rolli kandjaid väga tabavalt nimetanud „kuueks P-ks“, kelleks on preestrid, professorid, PR-spetsialistid, poliitikud, poeedid, publitsistid²⁵ ja Marek Tamm omalt poolt on seitsmendaks lisanud pedagoogid.²⁶ Seega „7 P-d“ on need vahendajad, kes kujundavad ühiskonna „kollektiivset mälu“. Kuigi otseselt „formaalse mälu“ poolt ohjatud, on „kollektiivne mälu“ rangelt eraldi seisev nähtus. Kindlasti suubuvad mällu tugevad mõjutused eelkõige suulistest ja tegevuslikest asitõenditest, mis jätavad eespool kirjeldatud struktuurietapid vahele, ent kuhu võimu haare ei ulatu. Need on kogukondlikud mälud – rahvas mäletab pärimuste kaudu sündmusi ja asitõendeid ka siis, kui see neile keelatud on, aga unustab selle, mis on ametite poolt lubatud. Kollektiivsel mälul on oma unustamise astmed.

Unustamine toimub täiendavalt üksikindiviidi tasandil (Sommeri käsitluses tarbija – *consumer*).²⁷ „Isiklik mälu“ on mõjutatud nii isiklike asitõendite unustusest, kõikidest eelnevalt käsitletud mälu kujundamise struktuuri astmetest, lisaks perekonna mälust, sõpruskonna mälust ja lõpuks veel isiklikust tõlgendusest kõigele eelnevale. Briti haridusajaloolane Philip Gardner nimetab seda „iseduseks“ (*selfhood*), mis inimese sisemuses tegeleb katkematult mälu(de) hermeneutilise tõlgendamisega²⁸ ning on mõjutatud tegevust juhtivatest kavatsustest, lootustest, igatsustest, hirmudest.²⁹ Seega „isiklik tõlgendus“ ja selle kaudu „isiklik mälu“ sisaldavad ka juba mõtteid tulevikust.

²³ **Rüsen**, Jörn. Ajaloolise mõtestamise struktuurid. – *Tuna*, 1999, nr 2, lk. 33.

²⁴ **Sommer**, Ulrike. „Methods used...“, lk. 104.

²⁵ „Ajalugu, mälu ja identiteet: intervjuu Reinhart Koselleckiga“. – *Vikerkaar*, 2003, nr 10–11. Intervjueerinud Marek Tamm ja Märt Väljataga. Lk. 148.

²⁶ **Tamm**, Marek. „Monumentaalne ajalugu: mida me mäletame Eesti ajaloost?“. – *Vikerkaar*, 2003, nr 10–11, lk. 60.

²⁷ **Sommer**, Ulrike. „Methods used...“, lk. 104.

²⁸ **Gardner**, Philip. *Hermeneutics, history and memory*. London, New York: Routledge, c2010, lk. 110.

²⁹ **Rüsen**, Jörn, lk. 32.

Siitkaudu jõuame tagasi pärandi juurde: meie mälus olevikuhetkel minevikust välja valitud, mitmeid kordi moonutatud ja tõlgendatud mineviku asitõendid sisaldavad indiviidi „isiklikus tõlgenduses“ samuti tulevikumõõdet. Ulrike Sommer võtab eelneva kokku järgmiste sõnadega: „Pärand (*heritage*), või laiemas mõttes minevik, on loodud oleviku õigustamiseks või, veelgi täpsemalt, [on] üks spetsiifiline olevikutõlgendus ja vihjamisi tulevikuoetus“.³⁰ Meie mälu võtab mineviku asitõendid ja loob neile tähenduse nii olevikuks kui tulevikuks – st. „täidab ruumi“ professor Juhan Maiste mõistes.³¹

Siinjuures tuleb eristada kahte „ruumitäitmise“ viisi: ajaloolaste ja muinsuskaitsete oma. Muinsuskaitse rolliks on jõuda asitõenditele võimalikult lähedale, heita kõrvale see, mida me peaksime mäletama, ja talletada aja jäljed, otsida minevikule võimalus edasikestmiseks. „Muinsuskaitse on austusavaldus minevikule, *hommage* mälule, valgus, mis süüdatud igaviku lambist ning mis helendab johnruskinliku armastusena kõigi ja kõige vastu, mis kunagi olnud.“³² Seega on muinsuskaitse osa narratiivide kõrvaleheitmisega vahetu aupaklikkuse ilmutamine mineviku asitõendite suhtes ning nende hellalt kandmine homsesse.

Käesolev alapeatükk esitas teoreetilised lähtekohad pärandi käsitlemisele, tutvustades jada, mille käigus inimese mälu kujundatakse ja mälus pärandit luuakse. Mälu on mitmekordselt kurnatud minevikukilluke, mida igal sammul uuesti tõlgendatakse ja niiviisi teisendatakse. Mälu omistab olnu asitõenditele tähendusi ja loob nendest pärandi, suunates samas unistava pilgu tulevikku. Muinsuskaitse hoolitseb järgnevatele põlvetele asitõendite ulatamise eest. Edasi tulevad vaatluse alla eeldused, mille alusel ühiskonna liikmetele pärandi teadvustamist ja väärtustamist sisse kasvatada. Selleks uurib autor, kas pärandiharidusel oleks koht Eesti üldhariduskoolide riiklikes õppekavades.

1.3 Pärandiõppe riiklikes õppekavades

Käesolev alapeatükk vaatleb Vabariigi Valitsuse poolt kinnitatud riiklikke põhikooli ja gümnaasiumi õppekavasid kultuuripärandiga seotud teemade seisukohalt, et jõuda selgusele, kas pärandiõppe läbiviimine üldhariduskooli ainetundide kaudu oleks põhjendatud. Antud küsimus on oluline lähtekoht magistritöö praktilise osana valmiva õppematerjali

³⁰ „Heritage, or in a wider sense the past, is created to justify the present, or, more precisely, one specific interpretation of the present and by implication expectations for the future.“ Vt. **Sommer**, Ulrike, lk. 103.

³¹ **Maiste**, Juhan. „Aeg ruumis ja ruum ajas: Tagasi asjade juurde“. – *Aeg ja ruum: Uue muinsuskaitse juurde*. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia, 2009, lk. 10.

³² Samas, lk.11.

koostamiseks, et veenduda ühelt poolt selles, kas pärandi ja muinsuskaitse õpetamine on üleüldse õppekavades mainitud ja esile toodud, ning teisest küljest otsida võimalusi pärandihariduse sissetoomiseks õppetöösse.

Siinkohal vaatleme 6. jaanuaril 2011. aastal kinnitati põhikooli ja gümnaasiumi riiklike õppekavade üldosas sätestatud õppe- ja kasvatuseesmärke ja õppekorralduse eeskirju, mida saab otseselt või kaudselt siduda kultuuripärandi-teemade käsitlemisega.³³

Riiklik õppekava toetab pärandiõppe kaudu ainetevahelist koostööd, kui seab eesmärgiks õpilase „kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumisladi kujundajana ning kultuuride muutumist ajaloo vältel, kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktikate eripärast ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust, on kultuuriliselt salliv ja koostööaldis“.³⁴ Põhikooli ja gümnaasiumi õppekavade aineülesed üldosad kasutavad otseselt kultuuripärandi mõistet, suunates õpilasi selle sisu tundma ja väärtustama.³⁵

Õppekavade üldosas on välja toodud aineülesed lähtepunktid õppetöö korraldamiseks – teemad, mis peavad läbima erinevaid distsipliine ning seeläbi lõimima ainevaldkondi ja õppeaineid ülesannete lahendamisel. Nii põhikooli kui ka gümnaasiumi õppekavades on esitatud kaheksa läbivat teemat,³⁶ millest „Kultuuriline identiteet“ ja „Väärtused ja kõlblus“ on otseselt seotud pärandiharidusega, kuid ka teiste läbivate teemade sidumine nimetatud valdkonnaga on võimalik. Järgnevalt tulevad vaatluse alla kõik läbivad teemad õppekavades esitatud järjekorras ning ettepanekud seoste loomise kohta pärandiõppe ja muinsuskaitseteadlikkusega.

- 1) „Elukestev õpe ja karjääri planeerimine“ – õpilastele saab tutvustada kultuuripärandi loomise ja säilitamisega seotud elukutseid ja huvialade esindajaid: käsitöölisi, rahvamuusikuid, rahvatantsijaid, etnograafe, antropolooge, arheolooge, kunstiteadlasi, kultuuriajaloolasi, muuseumiteadureid, kuraatoreid, arhivaare, muinsuskaitseinspektoreid, vabatahtlikke muinsuskaitsejaid, restauraatoreid ja konservaatoreid, analüütilise ja füüsikalise keemia teadureid ning dendrokronolooge. Muinsuskaitsekuu „Tagasi kooli“ eriprojekti raames (vt. alapeatükk 2.1 lk 23) võib nende erialade esindajatel

³³ Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 1 "Põhikooli riiklik...", § 25, lk. 18 ja Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 2 "Gümnaasiumi riiklik...", § 20, lk 15.

³⁴ Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 1 "Põhikooli riiklik ...", lk. 277–278.

³⁵ Samas ja Vabariigi Valitsuse 06 I 2011 määrus nr. 2 "Gümnaasiumi riiklik...", lk 308.

³⁶ Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 1 "Põhikooli riiklik...", § 14, lk. 12.

paluda vahetult rääkida õpilastele oma tegevusvaldkonnast.³⁷ Lisaks peaks õpetaja olema valmis jagama informatsiooni õppimisvõimaluste kohta käsitletud erialadel. Isiklike huvisid ja võimeid silmas pidades on õpilastel võimalik põhikoolis ja gümnaasiumis loovtööna käsitleda kultuuripärandiga seotud teemasid süvitsi.³⁸

- 2) „Keskkond ja jätkusuutlik areng“ – läbiva teema kaudu taotletakse õpilaste kujunemist sotsiaalselt aktiivseteks, vastutustundlikeks ja keskkonnateadlikeks inimesteks, kes hoiavad ja kaitsevad keskkonda.³⁹ Esmajärjekorras on silmas peetud keskkonna probleeme ja loodushoidu, kuid ka kultuurilise mitmekesisuse väärtustamist. Õpilasi suunatakse mõistma riske, mis kaasnevad inimtegevusega, ning kujundama vastutustunnet, vajadusel muutma oma tarbimisvalikuid ja eluviisi. Selle teema abil saab kujundada säästvat hoiakut tarbimise suhtes, näiteks väärtustades vanade ehitismaterjalide taaskasutamise saavutatavat omanäolisust välis- ja sisearhitektuuris. Oluline on õpilasi suunata mõtlema selle üle, milliseid kultuuriväärtusi me tulevastele põlvetele pärandame, kuidas hoida pärandmaastikke ning ajaloolisi keskkondi maal ja linnas.
- 3) „Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus“ rõhutab õpilaste kujunemist aktiivseteks ning ettevõtlikeks ühiskonnaliikmeteks. Iga õpilane „mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatuse tähtsust, tunneb end ühiskonna liikmena ning toetub oma tegevuses riigi kultuurilistele traditsioonidele ja arengusuundadele”.⁴⁰ Õpilasi suunatakse kujundama oma seisukohti ning neid väljendama, omama algatusvõimet ja vabatahtlikkuse või ettevõtluse alusel osalema otsustamisprotsessides. Võib esile tuua näite võimalusest koostada ettepanekuid Siseministeriumile linnaplaneerimise valdkonnas, mida tutvustab lisa 8 lk. 142, kus kodanikel on võimalus kaasa rääkida elukeskkonna planeerimisel. Kodanikualgatusega saab avaldada ka vastumeelsust ajaloolisesse piirkonda sobimatute detailplaneeringute suhtes. Koostöö ja ühiste otsuste tegemise kogemusi saavad õpilased mälestiste korrastamis-talgutööde või pärandiõppega seotud ürituste korraldamisega koolis ja kodukohas. Noortele võiks tutvustada kodukandi kodu-uurimisseltse ning teisi kultuuripärandiga tegelevaid mittetulundusorganisatsioone ja

³⁷ Vt. „Tagasi kooli“ pärandihariduse eriprojekti lisa 1, lk. 95.

³⁸ Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 1 "Põhikooli riiklik...", §14, lk. 12 ja Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 2 "Gümnaasiumi riiklik..." § 10, lk. 10.

³⁹ Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 1 "Põhikooli riiklik...", lk. 275–276.

⁴⁰ Samas, lk. 276–277.

ettevõtteid, et saada innustust paikkonna hüvanguks korraldatud tegevustel osalemiseks, ka nende organiseerimiseks.

- 4) „Kultuuriline identiteet“ kannab endas kõige selgemini pärandihariduse eesmärke. Läbiva teema eesmärk on kujundada õpilastest kultuuriteadlikke inimesi, kes väärtustavad omakultuuri ning on teadlikud kultuurilisest mitmekesisusest ja selle muutumisest ajaloos. Õpilased peavad mõistma enda rolli kultuurikandjatena, -edasiviijatena ja -vahendajatena.⁴¹ Nooremates lastes saab kasvatada rahvustunnet oma kultuurikeskkonna traditsioonide ja tavadega seotud ürituste abil, kuid samas pakkuda ka kõrvutusmomenti teiste kultuuridega. Põhikooli õpilased peavad olema sallivad ning suhtuma lugupidavalt kõikidesse kultuuriväljunditesse – seda annab hästi rakendada kaasaegsete konserveerimise põhimõtete tutvustamisel, mille kohaselt kõik ajaloolised kihistused arhitektuuris on olulised ja säilitamisväärsed. Siinkohal saab panna õpilasi järele mõtlema Tallinna Linnahalli arhitektuursest väärtusest ning teiste nõukogudeaegse ehituskunsti tippnäidete tähtsusest, mis esialgu võivad vähikule tunduda kehva ehituskvaliteediga lammutamisele kuuluvate objektidena. Tutvumaks maailma kultuuripärandiga tuleks tundides käsitleda UNESCO⁴² Maailmapärandi Keskuse ja Komitee tegevust, tuua esile näiteid kaitse all olevatest objektidest meil ja mujal. Õppekava toob esile ka sätte võimaluste leidmiseks, mille kaudu õppijad saaksid rakendada oma teadmisi ja oskusi omakultuuri tutvustamisel kas koolide või rahvusvaheliste projektide kaudu. Lisas 1 on toodud välja asjakohaseid näiteid kohalikest ja rahvusvahelistest võistlustest ning konverentsidest, mille raames õpilased saavad kodukoha kultuuri esitleda (vt. lk. 94–104). Õppijatelt oodatakse ka kohalike kultuurisündmuste organiseerimisel ja läbiviimisel osalemist.⁴³ Nii põhikooli kui ka gümnaasiumi õppekavades on otseselt kasutatud ka kultuuripärandi-mõistet: õpilasi suunatakse „tundma õppima ja väärtustama oma ja teiste kultuuride pärandit ja eripärasid”,⁴⁴ – seda erinevates õppeainetes omandatu abil kui ka omaalgatuslikult loetule, nähtule ja kogetule tuginedes. Gümnaasistid peavad tegema üldistusi, teadvustama ja võrdlema mineviku ja kaasaja ühiskondade kultuurilist mitmekesisust, omandama teadmisi kultuuride (ka eesti rahvuspärandi) kujunemise ja vastastikku

⁴¹ Samas, lk. 277.

⁴² Ühinenud Rahvaste Hariduse, Teaduse ja Kultuuri Organisatsioon.

⁴³ Samas, lk. 277–278.

⁴⁴ *Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 2 "Gümnaasiumi riiklik...",* lk 308.

rikastavate mõjutuste kohta.⁴⁵ Seega järeldeb, et pärandiõpe on esile tõstetud kui erinevaid õppevaldkondi läbiv ja ühendav üldteema.

- 5) „Teabekeskond“ – õppemeetodite kaudu kujundatakse õpilastest infoteadlikke inimesi, kes oskavad tõhusalt leida sobivat teavet ning mõistavad seda kriitiliselt analüüsida.⁴⁶ Iga päranditeemalise ülesande puhul võib õpilasi suunata tunni- või kodutööna otsima lisainfot käsitletud valdkonna kohta, et lihvida nende oskusi vajaliku info leidmisel raamatutest ja internetist ning viidete kasutamist vastuste esitamisel. Loovtöö koostamisel on aga õppijatel vaja kriitilist analüüsimisoskust allikate usaldusväärsuse hindamiseks ning kallutatud seisukohtade tuvastamiseks. Allikatest ilmnevat vastandlikke seisukohti saab rakendada muinsuskaitse-teemalistes väitlusülesannetes. Infot saab lugeda välja ka pildilise materjali vaatluse ja võrdlemise kaudu, õpilaste loodud käsitöö ja kunstitööd on samuti kommunikatsioonivahendiks.
- 6) „Tehnoloogia ja innovatsioon“ taotleb õpilaste info- ja kommunikatsioonitehnoloogiate kasutamise oskust eluliste probleemide lahendamisel ning oma õppimise ja töö tõhustamisel.⁴⁷ Päranditeemalised loovtööd võivad olla seotud esitluste, fotode või videote tegemisega, seda nii individuaal- kui ka rühmatööde puhul. Tehnoloogiaoskusi läheb tarvis ka makettide meisterdamisel.
- 7) „Tervis ja ohutus“ – siin sobib tutvustada traditsioonilisi, loodust säästvat ehitusmaterjale ning viimistlusvahendeid, mis on mürgivabad ning sobilikud ka näiteks allergiahaigete kodudesse – savikrohv, kohupiimavärvid jt. Klassis võib õpilastega koos segada kokku munatemperat ja kaseiinvärvi, uurida kaasaegsete sünteetiliste viimistlusmaterjalide koostisi, võrrelda neid traditsiooniliste värvide komponentidega ning teha järeldusi tervise ja ohutuse seisukohalt, rääkida sellest, mis juhtub erinevate vanade ehitusmaterjalidega pärast nende äraviskamist. Saab käsitleda maali, polükroomia jt. alade restauraatorite ja konservaatorite elukutseid kui tervistkajustavaid erialasid.
- 8) „Väärtused ja kõlblus“ on õppijates väärtushinnangute kujundamise ja suunamisega seotud. Kultuuriväärtuste teadvustamiseks peavad aga eelkõige õpilased tundma

⁴⁵ Samas.

⁴⁶ Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 1 "Põhikooli riiklik...", lk. 278.

⁴⁷ Samas, lk. 279.

kodukoha kultuuripärandit ning seejärel tutvuma ka kaugemate näidetega. Muinsuskaitse kasvatusega seoses võib käsitleda vandalismi pärandobjektide kahjustajana vastandades seda lugupidamise ja hoolivusega mälestiste suhtes. Õppijates peaks juurutama arusaama, et vajaduse korral oleks ta valmis sekkuma taunitavasse tegevusse nii koolis kui ka väljaspool kooli ning seda oma võimaluste piires. Talgukorras läbi viidud korrastustööd mälestiste juures ning kodukandist pärit kultuuritegelaste meenutamine aitavad seejuures kujundada muinsussõbralikke hoiakuid.

Käesolev alapeatükk esitas riiklikult kinnitatud määrustest põhjendusi pärandiõppe rakendamise vajaduse ja võimaluste kohta koolitundides. Eeltoodust tulenevalt saame ennetada argumente selle kohta, kuidas meie koolidelt oodatakse kõikide ühiskonna probleemidega tegelemist, et ainekavad on niigi üle koormatud väikese tundide arvu juures.

Kultuuripärandi tundmisele ning mõtestamisele pööratakse riiklikes õppekavades suurt tähelepanu – need on terve põhikoolihariduse üks alustalasid, kaasates ja sidudes endaga erinevaid ainevaldkondi. Pärandiõppe kaudu on võimalik käsitleda kõiki õppekavas esitatud läbivaid teemasid, mille vahendusel põhikooli- ja gümnaasiumiõpilased omandavad nõutud üld- ja valdkonnapädevusi ning lõimivad õppeaineid ja ainevaldkondi.

Järgnevalt tulevad vaatluse alla riiklike õppekavade kunsti ainekavad, et esitada antud peatükis välja toodud põhjendustele veel lisakinnitusi pärandiõppe sobivusest kunstitundi.

1.4 Pärandiõppe kunsti ainekavades

Käesolev alapeatükk keskendub pärandiõppe ja kunsti ainetunni ühiste kokkupuutepunktide väljatoomisele. Selleks leiavad põhikooli ja gümnaasiumi riiklikes õppekavades käsitlemist kunsti ainekavad kultuuripärandiga seotud teemade seisukohalt.

„Kunstiainete“ (muusika ja kunst) ainevaldkonna üldosas on kultuuriline teadlikkus rõhutatult esile toodud. Põhikoolilõpetajate kunstipädevustena nähakse Eesti kultuuri väärtustamist, hoidmist ja arendamist ning kultuuritraditsioonide säilimise eest vastutuse kandmist.⁴⁸

⁴⁸ Samas, lk. 202.

Kohaliku ja maailmakultuuri väärtustamine mitmekultuurilisuse seisukohalt ning kultuuriväärtuste kaitsmine jätkusuutlikkuse aspektist on välja toodud viie olulisema kunstiainete sisu, tegevust ja taotlusi käsitleva punkti seas.⁴⁹ Gümnaasiumiastmes süvenevad eelnimetatud pädevused isiklike seisukohtade väljendamise kaudu, arendades sallivat suhtumist kaaslaste eriarvamustesse. Ainevaldkonnas soovitatakse muuseumi-, kontserdi- ja näitusekülastusi, mis toetavad kultuuripärandi (ja nüüdisaegse kultuuri) väärtustamist ning seeläbi kujundavad vastutustunnet selle hoidmise ja kaitsmise osas.⁵⁰ Kooli viimases astmes eeldatakse õppijatelt kunstiteoste ja arhitektuuripärandi ajalise ja stiililise kuuluvuse tundmist ning oskust probleemilahenduslikke ülesandeid loovalt püstitada, tõlgendada ning lahendada. Probleemõppe läbiviimiseks võib gümnaasistidele püstitada aktuaalseid muinsuskaitse-alaseid küsimusi, mille lahendamiseks saab pakkuda uurimuslikke ja kunstiloomingulisi võimalusi. Õppekavas on välja toodud, et gümnaasiumilõpetajad on oma loovates lahendustes eetilised ning arvestavad keskkonna- ja kultuuripärandi kaitse nõudmisi.⁵¹ Ainekava esitab käsitletavate õppeteemade loetelu, gümnaasiumiastme II kursuse „Keskkonna, disaini ja virtuaalse meedia“ teemade gruppi kuulub ka „Muinsus- ja keskkonnakaitse ning autoriõiguste probleemistik”,⁵² mis omakorda toetab muinsuskaitse ja kultuuripärandiga seotud teemade käsitlemise vajadust kunstitunnis.

Uute õppekavade jõustumisega hindasid ainekavasid väljatöötanud töörühmad ka kõikide ainevaldkondade õppekirjanduse uuendamise vajadust. Õppekavade koostajad nentisid, et õppekirjanduse väljavahetamine toimub järkjärguliselt ning vastavalt vajadusele õppeaineti erinevalt, kunstiaines saab 1.–9. klassini esialgu õpetada olemasoleva kirjanduse põhjal, kasutades lisamaterjale. Kuid kunsti õppekirjanduse uuendamise vajadus on selgelt olemas, sest ainekavas “on tähtsustunud visuaalse ja verbaalse kommunikatsiooni ning kunsti sisuküsimused”.⁵³ Kunsti õppematerjal gümnaasiumiosas vajab samuti uuendamist, “sest muutus õppeaine kontseptsioon”: oluliseks muutus oma arvamuse ja sõnumi väljendamine, visuaalse informatsiooni otsimine ja mõtestamine, nii oma kui ka teiste loodud kunstiteoste

⁴⁹ Samas, lk. 203.

⁵⁰ *Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 2 "Gümnaasiumi riiklik...",* lk 252–253.

⁵¹ Samas, lk 260–261.

⁵² Samas, lk 263.

⁵³ „Põhikooli ja gümnaasiumi uute riiklike õppekavade rakendamine ning õppekirjanduse uuendamise vajadus”. – *Riiklikud õppekavad*, http://www.oppekava.ee/index.php/Riiklikud_õppekavad#Riiklike_C3.B5ppekavade_rakendamine, kasutatud 6. V 2012.

tõlgendamine. Sobivaimaks vormiks oleksid töövihikud või töölehed, millest koostatakse õpimapp”.⁵⁴

Muinsuskaitse- ja pärandihariduse rakendamise vajadust kunstitunnis on mitmete argumentidega riiklikult kehtestatud õppekavades tõestatud. Esiteks on kultuuripärandi tundmine ja väärtustamine nii põhikooli kui ka gümnaasiumi üldise õppepädevusena välja toodud, teiseks avaldub pärandiõpe läbiva teema „Kultuuriline identiteet“ kaudu, mis suunab õppeaineid ja ainevaldkondi omavahelisele koostööle antud vallas. Ka mõisted „kultuuripärand“ ning „muinsuskaitse“ on õppekavas selgelt välja toodud. Käesoleva magistritöö praktilise osana koostatud õppematerjali „Väike muinsusjutt“ toetuseks võib lugeda ka õppekavasid väljatöötanud töögruppide hinnangut, mis viitas vajadusele uute kunstinähtusi mõtestavate ning analüüsivate ülesannetekogumike järele. Valminud kunstiõpetajatele suunatud pärandiõppe juhendmaterjal is lähtubki autor uuest õppekavast ning tööruhma poolt välja toodud soovistest.

Kokkuvõte

Käesolev peatükk selgitas antud magistritöös kasutatud mõisteid „pärandiharidus“ ning „pärandiõpe“, mis käsitlevad õpetust kultuuripärandist ning selle säilitamisest, eristudes sellega „pärimuskultuurist“, mis seostub pigem folklooriga. Käsitlust leidis pärandi olemus ja selle pärandiks tunnistamise protsess üksikindiviidi seisukohalt.

Veel vaatlus esimene peatükk küsimust pärandiõppe võimalikkusest kunstitunnis. Võtmeküsimus seisnes selles, kas pärandiõpe on riiklike õppekavade kohaselt kunstitunnis rakendatav. Ilmnes, et kultuuripärandi tundmine ning väärtustamine on olulisele kohale seatud nii põhikooli ja gümnaasiumi õppekavade üldosades kui ka rõhutatult veel kunstiainete (muusika, kunst) ainekavades. Õpilastel peavad olema teadmised kodukoha, Eesti ja maailmakultuurist, seejuures näidates üles sallivat hoiakut kultuuri mitmekesisuse suhtes. Põhikoolilõpetajad peavad juba tajuma oma rolli kultuuri hoidmisel ning järgnevatele põlvvedele edasikandmisel, gümnaasiumi lõpuks eelnimetatud pädevused süvenevad veelgi, kui õpilaste isikliku panuse osakaal arvamuse avaldamise ja kultuuriürituste korraldamise näol suureneb. Eraldi väljatoomist kunsti ainekavas väärrib õpitulemus, mille kohaselt gümnaasiuminoored peavad kunstilises eneseväljenduses olema eetilised ning arvestama

⁵⁴ Samas.

keskkonna- ja kultuuripärandi kaitse nõudmistega. Ka mõisted „kultuuripärand” ning „muinsuskaitse” on riiklikus kunsti ainekavas selgelt välja toodud. Seega on pärandiõppe kunstitundi õppekava alusel tihedasti sisse põimitud. Leidnud siinkohal kinnitust pärandiõppe vastavusele riiklike õppekavadega nii aineüleselt kui kitsamalt kunstiaines, tuleb järgnevas peatükis vaatluse alla tegelik pärandiõppe-olukord üldhariduskoolides.

2. PÄRANDIHARIDUSE NÄITEID EESTI ÜLDHARIDUS-KOOLIDES

Antud peatükk annab ülevaate erinevatest pärandihariduse rakendamise võimalustest, mis on suunatud üldhariduskoolide õpilastele. Vaatluse alla tulevad riiklike institutsioonide ja mittetulundussektori algatatud programmid-projektid ning koolide endi muinsuskaitsealase kasvatuse alased näited.

2.1 Kooliväliste organisatsioonide korraldatud pärandiharidus

Teemadevalik, mida koolitunnis käsitletakse, tuleneb riiklikust õppekavast, kuid määravam on siiski õpetajate isiklik huvi, seega oleneb pärandiõppe võimalikkus õpetaja päranditeadlikkusest. Seetõttu tuleb pärandihariduse situatsiooni kaardistamist alustada laiemalt aluselt ehk ühiskonnast – kui palju tehakse avalikus sektoris teavitustööd muinsuskaitsega seondult, ning antud kontekstis, mis veelgi olulisem, kui palju kaasatakse õpilasi pärandiga tegelema väljastpoolt kooli. Järgnev alapeatükk annab väga üldistatud ülevaate suundadest, mis valitsevad Eesti pärandihariduses kaasajal.

Uurinud nii riiklike asutuste kui ka mittetulundusühingute ettevõtmisi koolinoorte kultuuripärandi väärtustamise ja muinsuskaitsealase mõtlemise kasvatusega seondult, hakkab selgelt silma rahvaalgatuslike seltside ja ühingute suur osakaal lastele ja noortele suunatud pärandiõppe korraldamises.⁵⁵ Muinsuskaitsealase hariduse pärast tuntakse muret, erinevate konkursside, õppekäikude ning erialaspetsialistide koolikülastuste kaudu viiakse

⁵⁵ Ene Luka põhjendab hetkeolukorda riikliku poliitikasuunaga, mis juba kümme aastat tagasi asus pärandiharidusega tegelemist delegeerima mittetulunduslikele organisatsioonidele. (Vt. **Luka**, Ene. Telefonivestlus autoriga, 16. IV 2013. Märkmed autori valduses.

koolinoorteni pärandikaitse-teadlikkust. Märkimisväärne on olnud Eesti Muinsuskaiste Seltsi ja Eesti Kodu-uurimise Seltsi korraldatud noorteürituste hulk, mis on kodukoha tundmaõppimise kaudu kujundanud õpilaste rahvuslikku identiteeti, suunanud neid kultuuripärandi väärtustamisele ja säilitamisele.⁵⁶ Viimati nimetatud selts kannab edasi aastakümnetepikkusi traditsioone: üle-eestiline koolinoorte kodu-uurimiskonverents on kokku kutsutud 43 korda, üleriigiline noorgiide konkurs on toimunud 21 korral, kaheksateistkümmend korda on korraldatud noorgiide ja kodu-uurijate 3–4-päevast ühisekspeditsiooni, kodu-uurijate ja nende juhendajate õppepäev on toimunud 27 korral, lisaks välja antud rida trükiseid.⁵⁷

Seega on õpilaste kaasamine muinsuskaitsealisesse mõtlemisse aktiivsete ja missioonitundega vabatahtlike töö.⁵⁸ Kuid huvitav on ka tähelepanek, et riiklikul ja omavalitsuste tasemel on kooliõpilastele suunatud algatused samuti suuresti ametnike priitahtlik kutse olnud. Muinsuskaitseameti ja Tallinna Kultuuriväärtuste Ameti töötajad osalevad väga aktiivselt „Tagasi kooli“ muinsuskaitsealases külalisõpetajate eriprojektis, täiendavalt võtavad nad osa koolinoorte õppekäikudest, mälestiste korrastamisest jt. tegevustest.⁵⁹

Eelkõige Haridus- ja Teadusministeerium, Kultuuriministeerium ning Muinsuskaitseamet kohalike haridusosakondade kaasabil peaks enam tunnistama pärandihariduse olulisust kasvava põlvkonna rahvustunde ning väärtushinnangute kujundamisel, teadvustama enda võtmerolli selle elluviimisel. Sellest tulenevalt tuleks luua riiklikul ning omavalitsuste tasandil süsteemseid programme pärandiõppe juurutamiseks üldhariduskoolides ning ka kooliväliselt, lisaks toetada vastavasisulise õppematerjali väljatöötamist ja publitseerimist. Esimesed väikesed sammud nimetatud teel on juba tehtud – kultuuripärandi aasta 2013 kuulutati välja pärandi märkamiseks ja väärtustamiseks ühiskonnas laiemalt ning suur rõhk on pandud just koolinoorte harimisele.⁶⁰ Peamisteks edusammudeks pärandiaasta sündmuste seas võib lugeda „Rööpad viivad pärandini!“ süsteemi sissetöötamist, mille raames koostati marsruudid ja haridusprogrammid päevaste õppekäikude läbiviimiseks üle Eesti (vastavalt raudteeühenduse võimalustele)⁶¹ ning kodukandist pärit suurkujude meenutamise üle-eestilist

⁵⁶ Vt. lisa 1, lk. 94–99.

⁵⁷ Samas, lk. 97–98.

⁵⁸ Samas, lk. 94–103.

⁵⁹ Samas, lk. 100–101.

⁶⁰ Alatalu, Riin. Suuline vestlus autoriga, 8. IV 2013. Märkmed autori valduses.

⁶¹ Muuseumid suunati koostama haridusprogrammide pakette, mis arvestaks rongi saabumise ja lahkumise aegadega, sisustaksid päeva mitmete tegevustega ning sisaldaksid ka söögikorda. Mitmed muuseumid koostasid uued programmid ning teevad omavahel koostööd, mis võimaldab õpilastel samal päeval külastada kahte

läbiviimist.⁶² Sügisel on plaanis laiahaardeliselt tähistada hõimupäevi, mille raames muuhulgas pakutaks koolisööklates meie sugulasrahvaste toite.⁶³ Ülevaadet käivitatud ürituste koguarvust ei ole võimalik saada, kuna korraldajaid ja läbiviijaid on üleriigiliselt, maakondlikult, valla- ja küla kogukondlikult ning koolides suur hulk. Enamus pärandiaasta üritusi on kajastatud kultuur.info veebilehel alajaotuses „Kultuuripärandi aasta“⁶⁴ ning mõnedest projektidest annab ülevaate antud magistritöö lisa 2.⁶⁵ Pärandirööpad viivad õpilased muuseumidesse, mida saab esile tuua kui väga tõhusat pärandiõppe rakendamist riigi tasandil. Muuseumid pakuvad vahetut kokkupuudet kultuuripärandiga, isiklik suhestumine vanade esemete ja lugudega aitab aga õppijais muinsuskaitsete hoiakuid kujundada.⁶⁶ Kõik muuseumid Eestis tegelevad väljapanekute haridusliku rolli ehk muuseumipedagoogika arendamisega. Muuseumiharidus on muutunud külastajaid kaasavaks interaktiivseks, loominguulist tegevust pakkuvaks pedagoogikaharuks ning see valdkond areneb jõudsalt edasi.⁶⁷

**2 Kultuuripärandi aasta 2013 avapidustused
Tarvastus (foto: Tarvi Sits).**

Pärandihariduse lülitamises koolide õpetegevusse on peamiselt sõna võtnud

Maavalla Koda ja Eesti Rahvuslik Folkloorinõukogu. Maavalla Koda esitas 2006. aastal põhjaliku ettepanekute paketi riiklike õppekavade eelnõu koostajatele, mis rõhutab pärandihariduse lülitamist õppetöösse aineüleselt.⁶⁸ Folkloorinõukogu töötas 2007. aastal välja „pärimuskultuuri“ valikainete õppekavad põhikoolile ja gümnaasiumile,⁶⁹ mis ei ole küll lülitatud riiklikku õppekavasse, kuid on suureks eeskujuks ja abiks kultuuriloo õpetajatele. Järgmise sammuna tuleks koostada õpikud-töövihikud, õpetajaraamat ning õpetajate

mäluasutust. Kõige populaarsemaks on osutunud õine seiklus Narva Hermannini linnuses, millel osalemiseks saabuvad õpilased õhtul Narva ning lahkuvad järgmisel hommikul. (Allikas: **Alatalu**, Riin. Suuline vestlus...)

⁶² Väga palju koole tuli üleskutsega kaasa, süüdates kalmistutel küünlaid, loodetavasti kujuneb algatusest traditsioon. (Allikas: **Alatalu**, Riin. Suuline vestlus autoriga, 8. IV 2013. Märkmed autori valduses.)

⁶³ Samas.

⁶⁴ *Kultuur.info*, <http://kultuur.info/>, kasutatud 9. IV 2013.

⁶⁵ Vt. lisa 2, lk. 105–106.

⁶⁶ Vt. lisa 3, lk. 107–113.

⁶⁷ **Tuubel**, Virve. „Muuseumid haridusmaastikul“. – *Õpetajate leht*, 25. I 2013, lk. 9.

⁶⁸ „Ettepanekud Põhikooli ja gümnaasiumi riikliku...“

⁶⁹ *Pärimuskultuuri aine õppekava „Pärimuskultuur (põhikoolile)“*. Eesti Rahvuslik Folkloorinõukogu, 2007 ja *Pärimuskultuuri aine õppekava „Pärimuskultuur (gümnaasiumile)“*. Eesti Rahvuslik Folkloorinõukogu, 2007.

täienduskoolituse programm.⁷⁰

Võtmeküsimus pärandihariduse arendamisel ning pärandiga seotud projektide korraldamisel (ka mittekorraldamisel) on rahastamine.

Kultuuriministeeriumi kultuuripärandi toetusprogrammid on suunatud kohalikele omavalitsustele ja kolmanda sektori organisatsioonidele paikkonna kultuuriidentiteedi edendamiseks ning pärandi väärtustamiseks. Siia kuuluvad „Mõisakoolide riiklik programm“ (2002–2012) ning kultuuriruumide toetusprogrammid.⁷¹ Mõisakoolide programmi pärandihariduslikke tulemusi käsitleb järgmine alapeatükk (vt. lk. 30), siinkohal võib esile tuua regionaalsete (Vana Võrumaa, Mulgimaa, Setomaa, Peipsiveere rannakülad, saared ja eraldi Kihnu) programmide eesmärgid ja tulemused.⁷² Programmide abil soovitakse „kaasa aidata vaimse kultuuripärandi säilimisele ja püsimisele elavas kasutuses, selle taastumisele, arengule ning elujõulisuse tagamisele“.⁷³ Seejuures peetakse oluliseks just noorte sidumist esivanemate keele ja kultuuripärandiga, luuakse eeldused koostööks lasteaedade, koolide, kohalike elanike ja mäluasutuste vahel. Toetavate tegevustena nähakse ette pärandihariduse korraldamist regulaarse õppena alates lasteaedadest kuni õpetajate täiendkoolituseni.⁷⁴

Piirkondlikud toetusprogrammid on andnud olulise tugejõu pärandihariduse edenemisse, seda näitavad arvukate õppematerjalide väljaandmine ja õppetöö pärandikeskseks ümberkorraldamine.⁷⁵ Paikkondlik kultuuripärand muutub laste ja noorte kasvamise loomulikuks, igapäevaseks osaks – esile võib tuua Kihnu kooli kogemuse, kus praegu õpib rahvuslikke pille umbes 80% õpilastest.⁷⁶

Ent ometi peame silmitsi seisma kurva tõsiasiaga, et rahastamise puudumine jätab teostamata suure hulga pärandikultuuri ja muinsuskaitseharidusega seotud projektidest, mis on kodanikualgatusel kokku pandud. Kultuuriministeeriumi kultuuriruumide toetusprogrammid

⁷⁰ **Parijõgi**, Meeli. „Hurt mõjutab rahvaluuleosakonda hommikust õhtuni“. – *Õpetajate Leht*, 19. II 2010, nr 7, lk 8.

⁷¹ „Kultuuripärandi toetusprogrammid“. – *Kultuuriministeerium*, <http://www.kul.ee/index.php?path=0x214x1492>, kasutatud 17. IV 2013.

⁷² Samas.

⁷³ *Vana Võrumaa kultuuriprogramm 2010–2013*. Tallinn: Kultuuriministeerium, 2010, pageerimata.

⁷⁴ Samas.

⁷⁵ Triin Laan on oma magistritöös esitanud tabeli kujul ülevaate pärimuskultuurialastest õppematerjalidest keele valdkonnas ning seal võib näha regionaalsete toetusprogrammide ajavahemikku jäävas perioodis olulisi lisandusi programmidega kaetud piirkondade õppematerjalide valikusse. Vt. **Laan**, Triin. „Omakultuur, selle õpetamise võimalused ja vahendid põhikoolis“. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonna eesti ja üldkeeleteaduse instituut, 2012, lk 68–76.

⁷⁶ „Kihnu pärimusi“. – *Eesti Rahvuslik Folkloorinõukogu*, http://www.folkloorinoukogu.ee/Kihnu_parimusi_532.htm, kasutatud 17. IV 2013.

piirduvad vaid üksikute piirkondadega Eestis. Nii järjepidevalt kui ka üksikute projektidena pärandiharidust edendavate üle-eestiliste ja paikkondlike mittetulundusorganisatsioonide tegevus sõltub aga otseselt toetusrahadest. Teravalt esilekerkiva juhtumina tuleb ära märkida Eesti Kodu-uurimise Seltsi noortele suunatud tegevuse seiskumist 2013. aastal, mis on läbi lõiganud kahekümne- ja neljakümneaastased traditsioonid.⁷⁷ Finantsilised raskused takistavad ka Muinsuskaitseametil ellu viia plaane lasteaia- ja koolilastele suunatud värvimis- ja tööraamatu väljaandmiseks.⁷⁸ Seega rahaline toetus mõjutab suuresti ka riiklike asutuste kavandatud muinsuskaitsehariduslike eesmärkide elluviimist.

Pikemat aega noorte koduloo-uurimisega seotud muinsuskaitaja Ene Luka, kes on korraldanud võistlusi ja üritusi noorgiidele ning kodu-uurijate järelkasvule alates nõukogude perioodist, ei ole rahul hetkeolukorraga pärandihariduses. Peamise põhjusena ei nimeta Ene Luka mitte rahaliste vahendite vähesust, vaid meie ühiskonnas valitsevat vaimse tegevuse alahindamist, millest ajendatuna rahavood mujale suunatakse. Kui 1980. aastatel olid huviringid riiklikult hallatud ning leidis innukaid eestvedajaid, oli ka koduloo uurimisega ning turismindusega tegelevaid noori rohkem, ekspeditsioone võeti ette üle Nõukogude Liidu (kusjuures ürituste rahastamise osas probleeme ei olnud). Ka vabariigi iseseisvuse taastamise ajal ning vahetult pärast seda oli algatusvõime ja huvi rahvuspärandi vastu suur. Kuid nüüdseks on noorgiide ja kodu-uurijate tublimad kasvandikud läinud suures osas välismaale ning tänapäeva koolinoorte seas on huvi pärandi uurimise vastu kahjuks vähenenud. Konkurssidele laekuvate tööde ja konverentside ettekannete seas on vähem esilekerkivaid töid.⁷⁹

Kõik õpilased ei peagi olema süvendatud kultuurihuviga, kuid iga koolilõpetaja peab siiski teadma oma kodukoha väärtusi, tundma Eesti rahvuspärandit, hindama maailma kultuurilist mitmekesisust ning olema maailmavaatelt muinsussõbralik.

Käesolev alapeatükk andis ülevaate hetkesituatsioonist Eestis pärandihariduse korraldamise seisukohast, mida iseloomustab suur sõltumine rahalistest eraldistest nii mittetulundussektoris kui ka riigiametites. Järgmisena vaatleb autor pärandihariduse tegelikku rakendumist koolides: kas koolide õppetöös suunatakse õpilasi kodukoha pärimuste ja mälestistega

⁷⁷ Juhatuse liikme ja projektijuhi Ene Luka sõnul ei ole seltsi noorteharidusealane tegevus seiskunud lõplikult, vaid on uute rahastamisallikate ootuses ajutiselt peatatud. Vt. **Luka**, Ene. Telefonivestlus autoriga, 16. IV 2013. Märkmed autori valduses.

⁷⁸ **Sits**, Tarvi. Telefonivestlus ja e-kirjavahetus autoriga. 16. IV 2013. Märkmed autori valduses. Vt. lisa 1, lk. 101–102.

⁷⁹ **Luka**, Ene. Suuline vestlus autoriga, 27. IV 2012. Märkmed autori valduses.

tutvuma ning neid uurima, milliste ainete õpetajad seda teevad ning millised näited pärandiõppest üldhariduskoolides vääriavad esiletõstmist teistele koolidele eeskujuks seadmisel.

2.2 Pärandiõppe näiteid Eesti üldhariduskoolides

Pärandihariduse lätted saavad alguse kodust ja koolieelsetest lasteasutustest. Lasteaias saavad mudilased hea ettevalmistuse meie rahvusliku kultuuri ja tähtsamate kodukandi mälestiste tundmises (vt. lisa 4, lk. 114–117). Koolis kannavad pärandiõppe eest hoolt aineõpetajad, eelkõige lasub suur vastutus antud valdkonnas ajalooõpetajatel, kes nii ainetunnis kui ka huviringides õpilastele kultuuripärandit tutvustama peaksid.

Pärandiõppega seotud huvitegevused ning valikained koolides on kindlasti esiletõstmist väärt. Koduloouurimisega tegeleb hetkel turismiõpetuse ja huviringi vahendusel ning juhendaja projektitöö või entusiasmi najal järjepidevalt 25–30 kooli.⁸⁰ Õpetajate eestvedamisel on õpilased lisaks teoreetilisele uurimistöele käinud korrastamas ka koduümbruse mälestisi ning pärandipaiku – ennekõike kalmistuid ning kirikute ümbrust.⁸¹ Ekskursioonide läbiviimiseks on õpetajad kutsunud esinema Muinsuskaitseameti inspektoreid.

Ajaloo- ja kunstiõpetajad lasevad oma ainetunni raames kirjutada õpilastel referaate ja uurimusi ning teha ettekandeid kodukoha või erinevate Eesti piirkondade mälestiste kohta, kuna 2011. aastal Eesti Vabariigi valitsuse kinnitatud riiklik õppekava⁸² rõhutab avastuslikku ja uurivat õppimismeetodit.⁸³ Sellega seoses muutub sügisest õpilasuurimuste koostamine varasemast entusiastide pärusmaast kõigile õpilastele kohustuslikuks.⁸⁴ Loodetavasti innustub rohkem õpilasi ajaloo- ja kultuuripärandi teemadest. Selleks peab suuremat teavitustööd tegema ajaloo, aga ka teiste aineõpetajate seas, sest uurimusliku loovtöö kaudu saab ka

⁸⁰ „Noorgiigid”. – *Eesti Kodu-uurimise Selts*, <http://www.ekus.ee/kodu-uuriija/noorgiigid/>, kasutatud 23. IV 2012.

⁸¹ „Muinsuskaitsekuu 2009 kava”. – *Eesti Muinsuskaitse Selts*, http://www.muinsuskaitse.ee/failid/148_est_MUINSUSKAITSEKUU%202009%20kava.doc, kasutatud 23. IV 2012.

⁸² *Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 1 "Põhikooli riiklik... ja Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 2 "Gümnaasiumi riiklik....*

⁸³ **Toots**, Anu. „Uurimistöe põhikoolis”. – *Sotsiaalaained [Võrguteavik]: valdkonnaraamat põhikooliõpetajale*. Koostajad ja sisutoimetajad: Mare Oja, Kristi Kõiv, Hella Mõttus [jt.]. Tallinn: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus, 2010, http://www.oppekava.ee/index.php/Uurimistöö_põhikoolis, kasutatud 24. IV 2012.

⁸⁴ *Vabariigi Valitsuse 06 I 2011 määrus nr. 1 "Põhikooli riiklik..., § 15, lk. 13 ja Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 2 "Gümnaasiumi riiklik..., § 18, lk. 14.*

õppeaineid lõimida.

Eelnevast tulenevalt ongi ajalooõpetajad koostöös kohalike muuseumitöötajatega koostanud väga mahuka kultuuriloolise õppematerjali kodukoha paremaks tundmaõppimiseks, mis nüüdseks on juba osaliselt välja antud. Vajadus kogumiku järele tekkis uue riikliku õppekava kinnitamisega, mis rõhutab kodukoha ajaloo tundmaõppimise tähtsust põhikoolis ning käsitleb ka kultuurikeskkonna mõistet, mida avatakse kodukoha kultuuri ja ajaloo kaudu.⁸⁵ Kavas on välja anda seitseteist raamatut – iga köide käsitleb ühte maakonda, eraldi ilmuvad publikatsioonid Tallinna ja Tartu kohta – ning nendega kaasnevaid tööülesandeid.⁸⁶ Praeguseks on kogumikust publitseeritud 11 köidet.⁸⁷

Kunstiõpetajate kogukond koostöös Tiigrihüppe Sihtasutusega pani aluse ühtse Eesti kunsti- ja kultuurilugu käsitleva pildivaramu koostamisele, mida sai kasutada Eesti kunsti õpetamisel ja tutvustamisel. 2010. aastal kuulutati välja fotokonkurss „Kultuuriloolised hooned ja kunstivarad Eestimaal“, milles võisid osaleda õpetajad ja õpilased omatehtud fotodega Eesti arhitektuurist, varemtest ja kujutavast kunstist. Vaatamata sellele, et konkursile registreerus arvukalt osalejaid, esitasid oma fotokogud vaid seitse kultuuri- ja kunstihuvilist õpetajat ning õpilast.⁸⁸ Tööd olid kasutamiseks välja pandud kunstiõpetajate kogukonna veebilehel, mille pildivaramusse kuulus 200 fotot,⁸⁹ kuid vähese kasutamise tõttu kodulehekülg suleti.⁹⁰ Pigem on kunstiõpetajad üles näidanud aktiivsust maakondlike ja vallasiseste päranditeemaliste kunstinäituste korraldamises.⁹¹

Praktilisi pärandiõppega seotud ülesandeid kunstitunnis on kindlasti võimalik leida iga kunstiõpetaja töökogemusest. Illustreerimiseks võib autor tuua näiteid enda praktikast Eesti Rahvusvahelises Koolis töötades. Tallinna vanalinna arhitektuuripärandiga tutvumiseks on õpilased pidanud vanadel arhiivifotodel jäädvustatud hooneid üles otsima ning pildistama

⁸⁵ *Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 1 "Põhikooli riiklik... Lisa 5, lk 166 ja Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 2 "Gümnaasiumi riiklik... Lisa 5, lk 195.*

⁸⁶ Tänan Riin Alatalu, kes antud projekti kohta e-kirjavahetuse teel infot vahendas. Vt. **Alatalu**, Riin. E-kirjavahetus Mare Ojaga, 1. III–28. IV 2011. Koopia autori valduses.

⁸⁷ Vt. lisa 8, lk. 144–145.

⁸⁸ „Fotokonkursi „Kultuuriloolised hooned ja kunstivarad Eestimaal“ tulemused on selgunud!“. – *Koolielu Tiigrihüppe haridusportaal*, <http://koolielu.ee/info/readnews/61978>, kasutatud 28. IV 2012.

⁸⁹ „Pildigalerii“. – *Kunstiõpetajate kogukonna veebileht*, http://kunstiop.edu.ee/index.php?option=com_joomgallery&func=viewcategory&catid=22&Itemid=98, kasutatud 28. IV 2012.

⁹⁰ **Liidja**, Marju. E-kirjavahetus autoriga, 16. XII 2012. Koopia autori valduses.

⁹¹ Käesoleva 2013. aasta kevadel toimuvad autorile teadaolevalt kultuuripärandi või rahvakunsti teemadel näitused Pärnumaal, Võrumaal, Viljandimaal ja Märjamaal. (Vt. **Konksi**, Urve. E-kirjavahetus autoriga, 27–28. I 2013; **Muinaste**, Anne. E-kirjavahetus autoriga, 1. XII 2012; **Naser**, Merle. E-kirjavahetus autoriga, 9. XI 2012 ja **Runing**, Ene. E-kirjavahetus autoriga, 9. IV 2013. Koopia autori valduses.)

tänapäevases olustikus. Väga mahuka projektina valmis 2006. aastal kolme õppeainet hõlmav projekt UNESCO vaimse maailmapärandi Wayang Kulit ehk Indoneesia traditsioonilise varjuteatri põhjal: inglise keele tunnis kirjutasiid õpilased müüdid, muusikaaines komponeerisid muusika ning kunstitunnis valmistasiid varjuteatri liigutatavad nukud. Kahe kuu töö tulemusena lavastasiid õpilased kaks näidendit, ehtasiid lava ning etendasid omaloomingut kaasõpilastest, õpetajatest ja lapsevanematest moodustunud publikule.

Tehnoloogiaavaldkonna õpetajad on rahvakunstiga oma tööd tihedalt sidunud, Rocca al Mare Kooli puutööõpetaja Mari Viik ja käsitööõpetaja Kristina Rajando on koostanud õpiku „Lihtne pärimus“.⁹² Isegi otseselt restaureerimisalase tegevuse kohta on Eesti koolidest näiteid tuua: Tartu Tamme Gümnaasiumis restaureeritakse katkisi esemeid poiste tunnikavajärgses tehnoloogiaõpetuse tunnis.⁹³ Tallinna

3 Tartu Tamme Gümnaasiumi õpilaste restaureeritud esemed (foto: Tõnu Tomson).

Kunstigümnaasiumis on gümnaasiumiastmes loodusainete ja restaureerimise õppesuund, mille praktilise tegevuse väljundiks on puidu ja maali restaureerimise tunnid.⁹⁴

Eraldi pakutakse ka kultuuriteemalisi valikkursusi: 2012/2013 õppeaastal on Eestis valikainena „kultuurilugu“ või „kultuuriõpetus“ 25 kooli õppekavas, „pärimuskultuuri“ õpetatakse kuues koolis ning „rahvakultuuri“ kahes.⁹⁵ „Tallinna lugu“ ja ainet „Kodulinn Tallinn“ õpetatakse 14 koolis, millest 9 on vene koolid.⁹⁶ Lisaks toimuvad veel koduloo ja giidinduse valikaine tunnid, ka võõrkeeles: inglisekeelsena Tallinna Mustamäe Gümnaasiumis ja saksa keeles Kadrioru Saksa Gümnaasiumis.⁹⁷ Tallinna Lilleküla Gümnaasiumis saab e-õppena läbida „Tallinna kunstikogude“ kursust, mida käesoleval

⁹² Viik, Mari ja Rajando, Kristina. *Lihtne pärimus*. [Tallinn]: Ajakirjade Kirjastus, c2007.

⁹³ Tartu Tamme Gümnaasiumi 7. klassi poisid restaureerivad neljandal veerandil oma kodust kaasavõetud eset, tegevust on võimalik lõputööna jätkata ka 8. ja 9. klassis. Vt. Tomson, Tõnu. E-kirjavahetus autoriga, 29. IV–1. V 2012. Koopia autori valduses.

⁹⁴ Tallinna Kunstigümnaasium,

http://www.koplikool.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=161&Itemid=116, kasutatud 24. IV 2012.

⁹⁵ Vt. lisa 5, lk. 118–119.

⁹⁶ Matteus, Kais. E-kirjavahetus Anneli Jüristoga, 11.–12. II 2013. Koopia autori valduses.

⁹⁷ „Õppekava / õppesuund“ – Tallinna Mustamäe Gümnaasium,

http://www.mg.edu.ee/#oppesuunad_keelesuund, kasutatud 28. IV 2012 ja „Saksa keel“ – Kadrioru Saksa Gümnaasium, <http://www.ksg.edu.ee/et/saksa-keel>, kasutatud 28. IV 2012.

õppeaastal keegi õpilastest ei valinud.⁹⁸

Õpilaste oma kooli ajaloo tundmine on üldhariduskooli muinsuspedagoogikas samuti tähtsal kohal – koolimuuseumide olemasolu soodustab ajalootunnetuse teket ning kokkukuuluvustunde loomist oma kooliga, ka kodukohaga. Eelkõige puudutab see ajaloolistes hoonetes asuvaid koole, mis on vanalinnades ja mõisahoonetes.⁹⁹ Kultuuriministeeriumi andmetel on Eestis 60 mõisakooli.¹⁰⁰ Kaksikümneend kuus endistes häärberites tegutsevat kooli on avanud ennast ka külastajatele „Unustatud mõisad“ projekti kaudu, mille käigus õpilaste abiga seatakse üles näitusi ning viiakse läbi ekskursioone, kontserte ja töötubasid.¹⁰¹ Tavaliselt saabub kavandatud ettevõtmise käigus väga suur hulk huvilisi mõisakooli külastama ning see on kõnekas argument õpilastele väärtustamiseks ajaloo- ja kultuuripärandi seisukohalt oma kodukooli veelgi enam.

Vanalinna Hariduskolleeegium on erakordne näide kultuuripärandiga tihedalt põimunud koolist, mis avaldub nii koolihoonete asukohas, ainetundide õppesisus, õpilaste huvitegevuses kui ka lastevanemate kaasamises. Õppijatele korraldatakse ajarännakuid,¹⁰² ajaloolise linnaruumiga isiklikuks suhestumiseks käiakse vanalinnas joonistamas ja maalimas, õpilased osalevad ka vanalinna päevade ürituste läbiviimises. Kooli muusikaprogrammi rõhuasetus on eelkõige varajasel muusikal ja folklooril, mis leiab väljundi meistrklasside, kooride ja orkestrite tegevuses.¹⁰³ Kunsti- ja käsitööprogrammi raames pakutakse kultuuripärandiga seotud huviringe, näitena võib tuua metallitöö ringi, kus õpitakse ajaloolisi tehnikaid ning tehakse traditsioonilisi ehteid.¹⁰⁴ Eraldi on ka folklooriprogramm.¹⁰⁵ Õpilaste vanemad on samuti haaratud kultuuripärandi hoidmisse ja edasikandmisse kooli sihtasutuse Miikaeli Ühendus kaudu. Viimane on seadnud eesmärgiks kooli tegevusega hoida vanalinna elava kultuurikeskkonnana ning väärtustada Ladina kvartalit kui rahvuslikku rikkust, tutvustades

⁹⁸ **Matteus**, Kais. E-kirjavahetus Anneli Jüristoga.

⁹⁹ Eriti esinduslik on Tallinnas Gustav Adolphi Gümnaasiumi ajaloomuuseum aadressil Nunne 10, mis on avatud kõikidele soovijatele. Ekspositsioon tutvustab kooli sajanditepikkust ajalugu ning arengut tänapäeval rohkete fotode, õppematerjalide jt. esemetega. Vt. „Gustav Adolphi Gümnaasiumi ajaloomuuseum“. – *Gustav Adolphi Gümnaasium*, <http://www.gag.ee/index.php?categoryid=2>, kasutatud 28. IV 2012.

¹⁰⁰ „Mõisakoolide riiklik programm. Koondnimekiri“. – *Kultuuriministeerium*, <http://www.kul.ee/index.php?path=0xx635x868>, kasutatud 28. IV 2012.

¹⁰¹ *Unustatud mõisad*, <http://www.unustatudmoisad.ee/#>, kasutatud 28. IV 2013.

¹⁰² Vt. lisa 3, lk. 113.

¹⁰³ *VHK pedagoogiline kontseptsioon*. [Tallinn]: [Vanalinna Hariduskolleeegium], [s.a.]. Kättesaadav: <http://www.vhk.ee/juhtimine/pedagoogiline-kontseptsioon.pdf>, kasutatud 17. IV 2013, lk. 9.

¹⁰⁴ **Vooglaid**, Mihkel. E-kirjavahetus autoriga, 17. II–13. III 2012. Koopia autori valduses.

¹⁰⁵ *VHK pedagoogiline kontseptsioon...* lk. 10.

piirkonda ka rahvusvahelisel tasandil.¹⁰⁶

Täiendavalt võib pärandkultuuri säilitamisele ning edasikandmisele pühendunud koole leida maapiirkonnas – üheks nimetatutest on Pikakannu kool Võrumaal, kus pööratakse suurt tähelepanu võru keele ja kultuuri õppele, rahvuskalendri tähtpäevade tähistamisele, oma perekonna ja suguvõsa lugude uurimisele, maaelu traditsioonide edasikandmisele. Kord kuus toimub koolis oma kultuuri päev, mille eesmärk on tutvuda ühe paikkonna elanike tegevuse ning mõttemaailmaga.¹⁰⁷

Antud peatükis toodud ülevaade pakub mitmekesise võimaluste spektri, kuidas kultuuripärandi tundmist ja hoidmist koolitundides õpetada, loodetavasti saavad koolijuhid ja õpetajad esitatud näidetest mõtteid ning innustust pärandihariduse lõimimiseks õppetegevusse. Kokkuvõtvalt võib öelda, et koolitundides käsitletakse ehitus- ja kunstimälestisi ajaloo- ning kunstitundide raames, praktilist pärandiharidust pakuvad kunstiõpetus ning käsitöö-tehnoloogiaõpetus. Kooliõpetajad ise on üles näidanud huvi ning initsiatiivi sooviga koostada õppematerjale kodukoha ning üle-eestilise kultuuripärandi kohta. Võimalusi on palju, kuid kas kõikidel õpetajatel on ka soovi kultuuripärandit koolitunnis käsitleda? Käesolevas alalõigus toodud näited ei anna terviklikku ülevaadet koolides toimuvast pärandiõppest, kuna Eestis on üldhariduskoole kokku 540.¹⁰⁸

Autori arvamusel viiakse ainetundides pärandiõpet läbi kaootiliselt, sest teema käsitlemine või mitte käsitlemine sõltub õpetaja ettevalmistusest, huvist ja pealehakkamisest. Kui kool tahab anda õpilastele ettevalmistuse eluks ning kujundada õiges suunas kasvava põlvkonna minapilti, hoiakuid ning mõttemaailma, peaks pärandiõpe olema tagatud igale kooliõpilasele ainetundide kaudu. Sellest tulenevalt jätkab autor soovitude esitamisega pärandiõppe tõhusamaks rakendamiseks.

2.3 Eeskujud ja ettepanekud pärandihariduse korraldamiseks

Käesolev peatükk on siiani käsitletud pärandihariduse rakendamist nii koolides toimuvate näidete varal kui ka pärandiõpet käivitavate riigiasutuste ja kodanikuühenduste kaudu.

¹⁰⁶ Miikaeli Ühendus on koostöös Eesti Muinsuskaitse Seltsiga loonud fondi Meie Pärand, mille kaudu eespool väljatoodud eesmärged ka realiseeritakse. Vt. „Miikaeli Ühendus“. – *Vanalinna Hariduskolleegium*, http://www.vhk.ee/index_html/miikaeliyhendus, kasutatud 17. IV 2013.

¹⁰⁷ *Pikakannu kooli õppekava 2012–2014*. [s.l.]: Pikakannu Kool, 2012, lk. 3, 5.

¹⁰⁸ „Õpilaste arv üldhariduse päevases õppevormis kooli ja klassi lõikes 2011/2012”. – *Haridus- ja Teadusministeerium*, <http://www.hm.ee/index.php?popup=download&id=11670>, kasutatud 30. IV 2012.

Et meie rahvuslike rikkuste tundmine ja muinsuskaitseline sõnum veel tõhusamalt iga õpilaseni jõuaks, on võimalik kohalikele ja välismaistele eeskujudele tuginedes tuua välja edasisi soovitusi, mis siinkohal vaatluse alla tulevad.

Esmase sammuna tuleks rajada tugev alus pärandihariduse soosimiseks, seega Eesti Haridus- ja Teadusministeerium, Kultuuriministeerium, Keskkonnaministeerium koos teadus- ja arendusasutustega võiksid välja töötada keskse pärandihariduse riikliku programmi, koostada tegevuskava ja finantsanalüüsi. Lähtuvalt toimimiskavast saaks juba edasi liikuda meetmete rakendamise, eelkõige võiksid ministeeriumid kaasata oma allüksusi formuleerimaks ettepanekuid pärandihariduse lülitamiseks üldhariduskoolide riiklikesse õppekavadesse.¹⁰⁹ Eeskujuks saab võtta Folkloorinõukogu koostatud pärimuskultuuri valikaine õppekavasid¹¹⁰ ja Maavalla Koja ettepanekuid.¹¹¹ Seejärel rakendada Haridusameti, Muinsuskaitseameti ja Keskkonnaameti kaudu ka teisi pärandihariduse tõhustamise abinõusid, mille eeskujuks võib võtta edukaid näiteid koostööst ministeeriumide ja nende allasutuste vahel Soomest.¹¹² Kümme aastat väldanud (1998–2008) ühisprojekt „Soome tamm“ (*Suomen Tammi*) liitis Soome Haridusameti (*Opetushallitus*), Muinsuskaitseameti (*Museovirasto*) ja Keskkonnaministeeriumi (*Ympäristöministeriö*) kooliõpilaste ja üliõpilaste kultuuripäranditeemaliseks harimiseks.¹¹³

Teiseks: tudeerivate pedagoogikaüliõpilaste harimine muinsuskaitse küsimustes võiks olla riikliku koolitustellimusega tagatud. Põgusamalt või põhjalikumalt peaks kõikide ainevaldkondade tulevastele õpetajatele pärandiõpet korraldama. Praktiseerivatele õpetajatele saaks täiendkoolituste läbiviimiseks koostööd teha ülikoolidega või kohalikest pärandist lähtuvalt muuseumide ja arhiividega.

Samuti peaksid Haridus- ja Teadusministeerium, Kultuuriministeerium ning Keskkonnaministeerium välja töötama ja publitseerima erinevatele koolieelsete lasteasutuste ja üldhariduskoolide vanuseastmetele kultuuriloolisi ning pärandiõppe materjale, lisaks on vaja teavikuid koostada õpetajatele. Metsas paikneva pärandi teemal on Riigimetsa Majandamise Keskusel juba mitmeid väljaandeid ilmunud,¹¹⁴ vaja oleks ka arhitektuuri- ja

¹⁰⁹ Siinkohal tuleks kaasata ka Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus.

¹¹⁰ Pärimuskultuuri aine õppekava „Pärimuskultuur (põhikoolile... ja Pärimuskultuuri aine õppekava „Pärimuskultuur (gümnaasiumile...“

¹¹¹ „Ettepanekud Põhikooli ja gümnaasiumi riikliku...“

¹¹² Vt. lisa 6, lk. 126–128.

¹¹³ Samas, lk. 126.

¹¹⁴ Riigimetsa Majandamise Keskuse väljaannete nimekiri ja raamatute allalaetavad pdf-failid on kättesaadavad veebilehel <http://www.rmk.ee/metsa-majandamine/parandkultuur/lisalugemist>, kasutatud 10. IV 2013.

kunstimälestisi puudutavaid materjale.

Üle-eestiliste ja rahvusvaheliste õpilaskonverentside, konkursside korraldamine, mis rakendaks Eesti Vabariigi valitsuse poolt kinnitatud õppekavas esitatud sätteid omakultuuri tutvustamise kohta nii kohalikul kui ka rahvusvahelisel areenil, võiks olla samuti riiklikult korraldatud. Eesti Vabariigi maailmasõdadevahelise perioodi eeskujul võiks kehtestada tasuta või märkimisväärse soodustustega transpordivõimalused õppekäikude läbiviimiseks, eelkõige maapiirkondadest pärit õpilastele. Kultuuripärandi aasta raames võimaldab Edelaraudtee tasuta rongisõiduvõimalust õpilasgruppidele pärandihariduslikes muuseumitundides osalemiseks,¹¹⁵ kuid soodustused on vajalikud järgnevatelgi aastatel, siis juba riigipoolse toetusena.

Riigi tasandilt maa- ja kohalike omavalitsuste astmele laskudes oleks peamine eesmärk kodukohta väärtustamise ausse tõstmine koolinoorte seas. Riin Alatalu on pakkunud välja idee, et vallad ja maakonnad võiksid igal kevadel viia läbi abiturientidele-elluastujatele ringsõite kohalikus paikkonnas, mis aitaksid noortel kodukohta väärtustada ning see motiveeriks pärast õpinguid sünnipaika tagasi pöörduma.¹¹⁶ Maavalla Koda on teinud ettepaneku toetada igasse Eesti kohalikku omavalitsusse rahvaluule- või pärimuseuurimise eksperdi töökoha loomist, kelle abil saaks koolides pärimustunde läbi viia ning muid kohalikke kultuurisündmusi korraldada.¹¹⁷ On vaja jätkata kodulooliste õpikute ja töövihikute väljaandmist, et igas Eestimaa maakonnas oleks õpetajal võimalik paikkonnaga seonduvalt õpetust anda, õppematerjalidena on muuhulgas soovitatav välja töötada kohalikku piirkonda tutvustavaid ja muinsuskaitsest aspektist õpetlikke kodulehekülgi, mille vahendusel õppimine toimiks mänguliselt ning koolilapsed ja -noored saaks ka ise pilte või lugusid internetileheküljele lisada.¹¹⁸

Positiivse noodina võib esile tõsta kolmandat korda toimuvat „Tagasi kooli“ muinsuskaitse eriprojekti, mis annab alust loota, et 1936. aastal algatatud muinsuskaitsepäeva traditsioon

¹¹⁵ Alatalu, Riin. Suuline vestlus...

¹¹⁶ „Muinsuskaitse“. – *Koolielu portaal*, 24. IV 2003, <http://arhiiv.koolielu.ee/pages.php/0705,6772>, kasutatud 24. IV 2012.

¹¹⁷ „Ettepanekud Põhikooli ja gümnaasiumi riikliku...

¹¹⁸ Siinkohal võib eeskujuks võtta Soome kogemused virtuaalsete õpikeskkondade loomisel, mille seast tasub esile tõsta viie Kesk-Savo omavalitsuse eestvõttel sündinud interaktiivset internetilehekülge *Saranat.fi* – see tutvustab muinsuskaitse kasvatuse kaudu Kesk-Savo arhitektuuri ja kultuurimaastikku. Õppematerjali koostamisele aitasid kaasa Kesk-Savo keskkonnaosakond, muuseumide eksperdid, õpetajad, kodu-uurijate seltsid ja kultuurivaldkonna ettevõtjad. (Vt. lisa 6, lk. 127–128.)

Eesti koolides on taastatud.¹¹⁹ Kodanikualgatusele võiks aga koostööd rohkemgi teha, uusi partnereid võib leida juurde mittetulunduslike organisatsioonide seast, kes oma põhitegevuses ei ole seotud pärandiharidusega, kuid kelle kaudu saaks kultuuripärandi tutvustamine ja muinsuskaitse küsimused laiema kõlapinna koolinoorte seas.¹²⁰

Laskudes „rohujuure“ tasandile, tuleks järgnevalt pärandiõppe tõhustamiseks üldhariduskoolides esitada soovitusi koolijuhtidele ja õpetajatele. Kõik koolid võiksid teravamalt tähelepanu pöörata esmajärjekorras oma kooli ajaloo ja kunstikogude¹²¹ tundmaõppimisele – seda soodustavad koolimuuseumide olemasolu ning projektid, mille raames õpilased tutvustavad oma kooli külalistele.

Teise tähelepanekuna toob autor esile, et õpetajad peaksid tegema rohkem koostööd ning viima läbi aineüleseid pärandiõppe projekte. Riiklik õppekava tähtsustab lõimimist, kuid eelkõige peaksid õpetajad ise nägema ainevaldkondade integratsioonis suurt kasu õppematerjali edastamise tõhustamisel ning õpilaste motiveerimisel, läbivad teemad „Kultuuriline identiteet“, „Väärtus ja kõlblus“ on otseselt seotud kultuuripärandi tundmaõppimise, väärtustamise ja hoidmisega.¹²² Arvestades muuseumipedagoogika edumeelseid arenguid pärandihariduse rakendamisel, tuleks muuseumide ja näituste külastamist samuti rohkem ette võtta.¹²³

Eraldi peaks rõhutama meetodit, mis oli sõdadevahelise Eesti Vabariigi perioodil laialdaselt kasutusel, nimelt linnaekskursioon või ringkäik koduümbruses,¹²⁴ kuna see pakub ammendamatu võimalusi arhitektuuripärandi ja raidkunstiga tutvumiseks.¹²⁵

¹¹⁹ Vt. lisa 7, lk. 138–139.

¹²⁰ Paralleelina võib tuua Rootsi Muinsuskaitseameti (Riksantikvarieämbetet) koostööd organisatsiooniga "Berättarministeriet", mille eesmärk on aidata kõrge töötusemääraga piirkondades 8–18-aastastel lastel ja noortel arendada elementaarset kirjaoskust, kirjutamise kaudu tegelevad projektis osalejad päranditeemadega. Meil saaks koostööd teha Eesti Väitlusseltsiga.

¹²¹ Tallinna Inglise Kolledži kunstikogusse kuuluvad näited nii Eesti kaasaegsest kunstist kui varasematest perioodidest, sh. järgnevate autorite tööd: Reiu Tüür, Kaido Ole, Peeter Mudist, Sirje Runge, Malle Leis, Mare Vint, Märt Bormeister, Evi Tihemets jt. Kuid õppetöös taieeid ei käsitleta. (Allikad: Aus, Kai. Suuline vestlus autoriga, 30. I 2013. Märkmed autori valduses. *TIKI kunstikogu*. Nimekirja koostas Kai Aus. Tallinn: Tallinna Inglise Kolledž, 2012.)

¹²² Vt. alapeatükk 1.3, lk. 16–18.

¹²³ Eeskujuks võib võtta 1920.–1930. aastate kooli õppekavasid ja joonistamise käsiraamatuid, mille kohaselt oli õppekäik üks kunstipärandiga tutvumise põhimeetoditest (vt. lisa 7, lk. 131–134). Teiseks saab muuseumidega koostööd teha ka koduloolise pärandi uurimisel ja hoidmisel.

¹²⁴ Samas.

¹²⁵ Abistava materjalina on eelkõige Tallinna vanalinna kohta välja antud mitmeid erinevale kooliastmele suunatud raamatuid, kuid ilmumist ootab eespool nimetatud ajalooõpetajate 17-kõiteline teos ajaloo- ja kultuurimälestiste kohta, mis käsitleb kõiki kodumaa maakondi. Ka Riin Alatalu koostatud raamat „Kõnelevad majad“ on suureks abiks eri tüüpi ehitismälestiste tundmaõppimisel. (Vt. lisa 8, lk. 140–145 ja alapeatükk 2.2, lk. 28.)

Loov- ja uurimistöde koostamiseks tuleb õpilastele tutvustada kultuuripärandiga seotud teemasid – õpetajad saavad otseselt suunata õpilasi antud valdkonnaga seotud sisuküsimuste juurde. Soovitav oleks koolide juurde pärandiharidusele põhinevate huviringide loomine nii teoreetiliseks kui ka käeliseks tegevuseks. Õpilaste kaasamine kodukandi mälestiste korrastamistalgutele kannab samuti pedagoogilist eesmärki ning õpetab pärandit väärtustama ja hoidma. Kuid kindlasti on kultuuri- ja ajaloopärandiga tutvumiseks veel palju võimalusi, mida koolid ja omavalitsused kasutada saaksid.

Eelneva kokkuvõtteks võib öelda, et pärandihariduse tõhustamiseks peaks alustama riikliku poliitika kujundamisest pärandiharidust soosivaks, seega moraalselt ja majanduslikult soodsat kasvulava pakkuvaks; seejärel tuleks kaasata omavalitsused, kes omakorda toetaksid ja looksid koostöövõrgustikud kohalikul tasandil; seeläbi leiaksid mäluasutuste töötajad ja kohalikud päranditundjad vahendid oma teadmiste ja oskuste edasiandmisele; innustaksid ja haaraksid kaasa kooliõpetajaid, kes omakorda võimaldaksid lastel kasvada loomulikus pärandit ja pärimusi edasikandvas keskkonnas. Pärandiharidus puudutab tervet ühiskonda, kõigil on oma panus anda selle arendamisse ning tõhusalt saab kultuurilooline ja muinsuskaisteline õpe toimida vaid erinevate osapoolte koostööl.

Kokkuvõte

Antud peatükk tõi välja põhilised jooned ja täpsemad näited pärandihariduse rakendamise kohta tänapäeva Eestis.

Pärandihariduse rakendamisel on meie riigis iseloomulik sõltumine regionaalsetest toetusprogrammide ja projektirahadest, lisaks muinsuskaitsete missioonitunne nii ametnike kui mittetulundusühingute liikmete seas. Kõige aktiivsemalt kaasavad kooliõpilasi oma tegevusse Eesti Muinsuskaitse Selts ja Eesti Kodu-uurimise Selts, kes korraldavad lastele ja noortele konkursse, õppekäike, teabepäevi ja konverentse. „Tagasi kooli“ eriprojekt on paljudesse koolidesse viinud muinsuskaitse saadikuid mitmetelt tegevusaladelt. Käesolev kultuuripärandiaasta 2013 on käivitanud rohkelt kultuuripärandit tutvustavaid ettevõtmisi ning soodustanud koostööd mäluasutuste ja erinevate koostööpartnerite vahel.

Koolides tegelevad pärandiõppe läbiviimisega eelkõige ajalooõpetajad, kuid leidub koole, kus õpetatakse eraldi õppeainena „kultuurilugu“, „pärimuskultuuri“ või kohaliku paikkonnaga seotud kodulugu. Üksikud haridusasutused on seadnud päranditeadlikkuse ja kultuuriväärtuste

hoidmise ka õppetöö alustalaks, hõlmates sellega tunnitööd, huvitegevust, kaasates lapsevanemaid (näiteks Vanalinna Hariduskolleegium, Pikakannu Kool). Erinevate ainete pedagoogid on koostanud ise õppematerjale rahvapärimuse ja kodukoha mälestistega tutvumiseks.

Edaspidiseks pärandihariduse tõhustamiseks peaks arendama koostööd Haridus- ja Teadusministeeriumi, Kultuuriministeeriumi ja Keskkonnaministeeriumi, nimetatute allasutuste ning teadus- ja arendusasutuste vahel, et koostada riiklik pärandihariduse programm ning töötada välja tegevuskava selle rakendamiseks. Vaja oleks välja anda kultuuriloolisi õppematerjale ning koolitada õpetajaid, kuidas tunda ja säilitada paikkondlikku pärandit. Tuleks kaasata maa- ja kohalikud omavalitsused, ka mäluasutused ja pärandispetsialistid. Koolid ise saavad pöörata suuremat tähelepanu sellele, mis on nende vahetus läheduses väärtuslikku, ning korraldada ainetevahelist lõimimist kodukohaga seotud pärandiõppe kaudu.

Järgnevas peatükis esitab autor konkreetseid ettepanekuid pärandiõppe läbiviimiseks kunstitundides ja aitab luua seoseid ainetevaheliseks lõimimiseks.

3. PÄRANDIÕPE KUNSTITUNNIS: RAKENDAMISE VÕIMALUSED

Kolmas peatükk keskendub kitsamalt kunstiainele ning toob välja teemad ja õppetegevused, mis toetavad pärandiõppe läbiviimist tundides. Täiendavalt esitletakse koostöövõimalusi kunsti ja teiste õppeainete vahel.

3.1 Kunstitunni „pärandiõppe tunnelid”

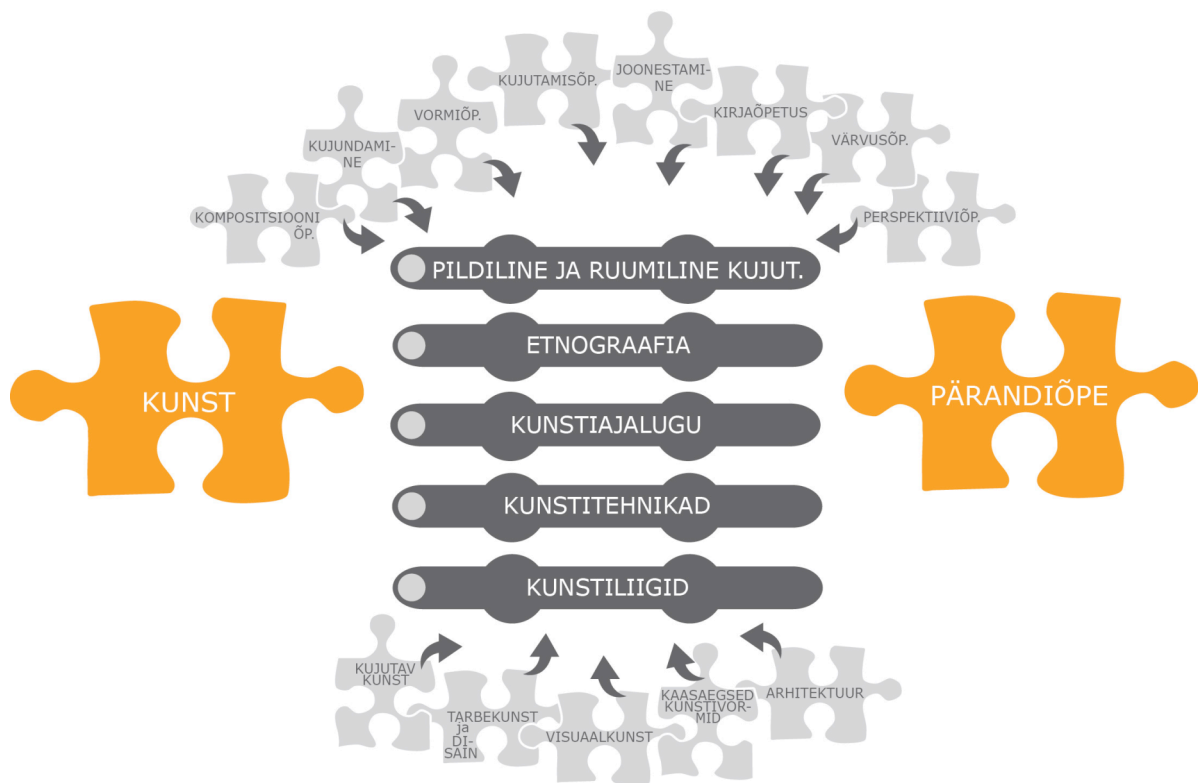
Pärandiõppe elluviimise võimalikkus ja vajalikkus kunstitundide kaudu on riiklike määrustega sätestatud,¹²⁶ õppekava alusel võib selle rakendusviisina näha eesti rahvuskultuuri, ajaloo- ja kunstimälestiste ning maailma kultuuripärandiga tutvumist, nende väärtustamisele ja hoidmisele suunamist. Toetudes esimeses peatükis esitatud riikliklike õppekavade õppeeesmärkidele ja koolilõpetajate oodatavatele pädevustele, tuuakse alljärgnevalt välja erinevad võimalused ja soovitused, mille kaudu pärandiharidust õpilastele pakkuda, nimetades neid eri viise kunstitundi suubuvateks „pärandiõppe tunneliteks”.

„Pärandiõppe tunnelid“ (ill. 4, lk. 38) on kunstiaine õppesisu ning erinevad teemavaldkonnad, mis sobivad pärandihariduse vahendamiseks kunstitundides.

Kunstiloo ja etnograafia „tunnelid“ on sisu poolest otseselt seotud kultuuripärandi tundmaõppimise ja väärtustamisega. Kunstiajalugu hõlmab ka arhitektuuri ajalugu,¹²⁷ ning

¹²⁶ Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 1 "Põhikooli riiklik... ja Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 2 "Gümnaasiumi riiklik...

¹²⁷ Arhitektuuri ajalugu on eraldi välja toodud, kuna avalikkuses esile kerkivad muinsuskaitsealased mõttevahetused, mida saaks kunsti tunnis arutlusele võtta, on suures osas seotud arhitektuuripärandiga.

4 Kunstitunni „pärandiõppe tunnelid“.

selle eesmärk on kujundada õpilastes sallivust kultuurierinevuste suhtes, anda teadmisi maailma ja Eesti kunstipärandi vallas.¹²⁸ Sellele toetudes saab õpilastes kujundada väärtustavaid hoiakuid kultuuripärandi suhtes ning teadvustada pärandi hoidmise vajalikkust. Otstarbekamateks meetoditeks kunstiloo õpetamisel on kunstitööde analüüs ning õppekäigud. Näiteks reproduktsioonide põhjal maalide, graafiliste lehtede või skulptuuride võrdlemine arendab õpilastes ajaloooperoodide ja kunstistiilide eristamise ning äratundmise oskust. Võib kasutada nii kirjalikke töölehti, retsensioonide kirjutamist kui ka vestlusi kunstikultuuri teemal, mis on olulised nii põhikoolis kui veelgi süvendatuna gümnaasiumiastmes. Parimaks õpikeskkonnaks antud vallas on muuseumid (vt. lisa 3, lk. 107–113), kus saab vaadelda ning analüüsida varasemate perioodide pärandist kunstiekspertide poolt väljavalitud kõrge mälestisväärtuse omandanud kunstiaieseid. Kindlasti tasub külastada ka ajutisi kunstinäitusi, sealhulgas kaasaegse kunsti ekspositsioone, mida saab uurida säilitamisküsimuste

¹²⁸ Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 1 "Põhikooli riiklik... Lisa 6, lk. 202–203 ja Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 2 "Gümnaasiumi riiklik... Lisa 6, lk 260–261.

vaatenurgast. Kaasaegse kunsti puhul saab ärgitada arutelu kunstitööde loomisel kasutatud kiiresti hävinevatest materjalidest või liikuvatest ja pidevalt muutuvatest objektidest: kuidas neid konserveerida või restaureerida, et muuseumikeskkonnas tulevastele põlvkondadele pärandada. Nimetatud probleemile on rajatud projektülesanne „Materjal vs mõte“ (vt. peatükk 4.2 lk. 58–62).¹²⁹

Kohaliku arhitektuuripärandiga tutvumiseks tuleb samuti korraldada õppekäike.¹³⁰ Läbi võib viia ka vestlusi, väitlusi kohaliku ajaloo- ja kultuuripärandiga seotud aktuaalsete probleemide või arengukavade kohta.¹³¹ Kunstiliseks eneseväljenduseks saab õpilasi suunata visandama õppekäigul nähtud uksi, aknaid või teisi ehitusdetalle.

Etnograafia kaudu saab käsitleda ning koostada ülesandeid rahvusliku pärandi kohta: uurides käsitööesemeid ning taluarhitektuuri on võimalik kaunistada rahvuslike motiividega tarbeesemeid või ehitada looduslikest materjalidest talukompleksi makette – võimalusi on rohkesti. Võttes abiks joonestamisõpetuse, mis suubub kunstitundi läbi „pildilise ja ruumilise kujutamise“ päranditunneli, saab konstrueerida sirkli ja joonlaua abil rahvuslikel eeskujudel põhinevaid geomeetrisi ornamente. Joonestamisülesandeid võib siduda ka eespool kirjeldatud arhitektuurimälestiste uurimisega ning kujutada ehitiste lihtsustatud mahte perspektiivis, seejuures joonistades välja ühe iseloomuliku või erilise detaili hoone fassaadil.

Pildilise ja ruumilise kujutamise „tunnelisse“ on ühendatud lisaks eelmainitud joonestamisele ka kompositsiooniõpetus, vormiõpetus, kujutamiseõpetus, kujundamine, perspektiiviõpetus, kirjaõpetus, värvusõpetus. Kõik nimetatud „õpetused“ ja oskused on abiks päranditeemaliste ülesannete looval lahendamisel. Kompositsiooniõpetus on aluseks igasuguse kunstitöö ülesehitamisel, vormiõpetus tuleb abiks kolmemõõtmeliste objektidega tegelemisel või nende tasapinnalisel kujutamisel. Õpilased peavad teadma, kuidas kujutada inimest, kui teostavad kunstitöö traditsiooniliste talutööde või muu vaimse kultuuripärandi kohta. Kujundamisoskust saab arendada etnograafiateemaliste, disaini ja tarbekunsti ning arhitektuuriga seotud ülesannete teostamisel. Esemete ja ruumide (ka ehitiste välisvaadete) tõetruu kujutamine

¹²⁹ Vt. antud magistratöö praktilise osana koostatud projektülesannet kaasaegse kunsti säilitamisest: peatükk 4.2 lk. 58–62 ja „Materjal vs mõte“. – *Väike muinsusjutt*, <http://muinsusjutt.weebly.com/materjal-vs-motildete---sisuline-uumlleuvaade.html>, kasutatud 11. IV 2013.

¹³⁰ Vt. lisaks artiklit õppekäikudel arhitektuuripärandi uurimisest sotsiaalainete tundides: **Alatalu**, Riin. „Ajalooline keskkond kui ammendamatu õpik“. – *Põhikooli valdkonnaraamat SOTSIAALAINED 2010*, http://www.oppekava.ee/index.php/Ajalooline_keskkond_kui_ammendamatu_õpik, kasutatud 21. IV 2012.

¹³¹ Vt. projektülesannet „Lõhume, hoiame või loome?“. peatükk 4.1 lk. 54–58 ja „Lõhume, hoiame või loome?“. – *Väike muinsusjutt*, <http://muinsusjutt.weebly.com/lotildehume-hoiame-votildei-loome---sisuline-uumlleuvaade.html>, kasutatud 11. IV 2013.

eeldab õpilastelt alustadmisi perspektiiviõpetusest,¹³² kirjakunsti kaudu pakume õpilastele võimalust kujundada kirjašrifti käsitsi joonistades – tänapäeva infotehnoloogiast sõltuvas maailmas on see oskus iseenesest meile kui eelmiste põlvkondade vaimne pärand. Lisaks tuleks kindlasti õpilastele rääkida kirjakunsti kujunemise ajaloolist tausta. Värvusõpetuse teooriat võiks rakendada, uurides värvikasutuse seisukohalt erinevaid ajaloolisi perioode ning töölehtedel lasta õpilastel koloreerida esinduslikumaid baroki, rokokoo, klassitsismi jt. interjöörijooniseid. Tugeva muinsuskaitse taustaga oleks ka ülesanne Eesti puitarhitektuuri käsitlemisest, mille aluseks võiks võtta õpilaste kodukandis puitasumite pildistamise, fassaadijooniste tegemise, hoone päritoluga iseloomustavate värvilahenduste pakkumise.¹³³

Pildilise ja ruumilise kujutamise oskuste arendamise kaudu on võimalik teoreetiliste pärandit puudutavate teemakäsitlete põhjal läbi viia loovaid praktilisi ülesandeid, samuti avaldub pärandiharidus kõiki kunstiliike ühendava „tunneli“ abil. Kunstiliikidena pean silmas kujutavat kunsti (joonistus, maal, graafika ja skulptuur), tarbekunsti ja disaini, visuaalkunsti (fotograafia ja video) ja teisi kaasaegseid kunstivorme (installatsioon, happening, performance jt.) ning arhitektuuri. Kõikidele väljatoodud valdkondadele siinkohal konkreetseid pärandiga seotud soovitusi juurde ei tooda, näidised pakub autor välja vaid ühe idee seoses disainiga.

Disainiteema raames saab vaadelda ja analüüsida vanu tarbeesemeid ning varasemate ajalooperioodide mööblit. Õpilased võivad kodust kaasa tuua või pildistada kõige vanemat eset, mis nende majapidamises leidub, ning teha väike uurimus objekti vanuse ja päritolu kohta.¹³⁴ Vanade asjade vaatlemine õpetab tõlgendama ajaloolist konteksti – millised võisid olla selle eseme esialgse omaniku harjumused-vajadused ja maitseeelistused ning millist informatsiooni edastab see oma ajastu kohta, milline väärtus ja otstarve on objektil tänapäeval.

¹³² Samas.

¹³³ Ajastutele omaste värvilahenduste väljaselgitamiseks võib kasutada üldisi raamatuid ja veebilehti arhitektuuriloost, kus on välja toodud viiteid kasutatud värvitoonide kohta. Kui aga info leidmine on raskendatud, võib ülesande püstitada ka konkreetset 1930. aastate moe järgi hooned koloreerides. Siinkohal saab õppevahendina kasutada 1936. aastal välja antud hoonete välistärvimise käsiraamatu jooniseid. Käsitsi joonistatud arhitektijooniste reproduktsioonid on juba iseenesest kunstipärandina huvipakkuv õppematerjal, kuid lisaks on võimalik nende vahendusel tutvustada ka värvikontrasti põhimõtteid. (*Hoonete välistärvimine: Üldjuhendeid, värvimistöde põhimõtteid ja rakendusviise ühes 8 värvilise tahvliga*. Tallinn: Eesti kodukaunistamise hoogtöö peakomitee, 1936. Kättesaadav: „Hoonete välistärvimine. Juhendeid ühes 8 värvilise tahvliga. Tallinn, 1936“. – *Tartu linna kodulehekülj*, http://www.tartu.ee/data/Hoonete_valisvarvimine_Uldjuhendeid_varvimistoode_pohimotteid_1936_Orig.moodud-150x85mm.pdf, kasutatud 11. IV 2013.

¹³⁴ Sarnasel põhimõttel on korraldatud kultuuripärandiaasta 2013 raames lasteajakirja „Täheke“ fotovõistlus „Minu kodu kõige vanem asi“ (Vt. „Fotovõistlus „Minu kodu kõige vanem asi““. – *Täheke*, 2013, nr. 3, lk. 3).

Seoses taustteabe otsimisega (vt. alapeatükis 1.4 lk. 19 välja toodud visuaalse informatsiooni otsimise ja mõtestamise olulisus kunsti ainekavas), märgib autor ära veel ühe võimaluse pildilise materjali uurimiseks. Nimelt on muuseumid hoogsalt asunud oma kogusid digiteerima, sellega on vanad fotod ning ülespildistatud näiteid kunsti- ja kultuuripärandi objektidest hõlpsasti kättesaadavad. Eesti muuseumide veebivärv ühendab endas informatsiooni museaalide kohta 51 muuseumi kogudest, sh. Eesti Rahva Muuseum, Eesti Vabaõhumuuseum, maakondlikud muuseumid – kuni kohalike koolimuuseumideni välja.¹³⁵ Otsingumootoriga on märksõnade abil võimalik leida sõnalist ja ka fotodega illustreeritud infot esemelise pärandi kohta, kogusid võib sirvida ka muuseumide järgi. Ajalooliste fotode vahendusel on võimalik ammutada teavet nii vaimse kultuuripärandi kui ka maastikupärandi kohta. Viki-funktsioon võimaldab tutvuda ajaloolise taustaga põhjalikumalt. „E-kultuuripärand“ liidab infovärvana endas lisaks muuseumidele ka raamatukogud, arhiivid ja teised mäluasutused.¹³⁶ Eesti Kunstimuuseumi kogudega on samuti võimalik veebi vahendusel tutvuda.¹³⁷ Digitaalsed kogud ei asenda vahetut esemetega kokkupuutumise kogemust muuseumis, ent õppeesmärgil on neist abi vajaliku teabe kiirel leidmisel.¹³⁸

Kunstitööde teostamiseks võib kasutada nii traditsioonilisi kunstitehnikaid kui ka luua pärandiobjektide tõlgendamise põhjal isiklikku suhtumist väljendavaid kaasaegseid kunstitöid, rakendades akrüülmaali-, kollaaž- või ruumilist assamblaažtehnika, nagu võime näha maailmapärandi ja vaimse kultuuripärandi teemade käsitlemist koolinoortele suunatud projekti raames „Elav, põnev ja kirev vaimne kultuuripärand“.¹³⁹ Kunstitehnikate kasutamise osas piiranguid ei ole. Oluline on siinkohal õpetaja oskus siduda kunstilisi ülesandeid kultuuripärandit puudutavate teemadega ning leida sobilikke õppevahendeid.

Üldhariduskooli kunstitundides pärandiõppe käsitlemiseks otseselt õpikuid ja juhendeid seni koostatud ei ole. Ilmunud on vaid üks töövihik,¹⁴⁰ mis käsitleb hõimurahvaid, ent meie kohalikku rahvakunsti mitte. Ka kultuuripärandi säilitamise ja muinsuskaitsega seoses

¹³⁵ „Muuseumide kogud“. – *Eesti muuseumide veebivärv*, <http://www.muis.ee/catalogue>, kasutatud 11. IV 2013.

¹³⁶ *E-kultuuripärand*, <http://www.e-kultuur.ee/>, kasutatud 11. IV 2013.

¹³⁷ *Eesti kunstimuuseumi digitaalkogu*, <http://digikogu.ekm.ee/est>, kasutatud 11. IV 2013.

¹³⁸ Lisaks võib veel fotode otsimiseks kasutada rahvusarhiivi fotode andmebaasi: *Fotis*, <http://www.ra.ee/fotis/index.php?type=3>, kasutatud 11. IV 2013; ning huvitavaid leide vanadest postkaartidest on pakkunud ka rahvusraamatukogu digitaalarhiiv: *DIGAR*, <http://digar.nlib.ee/digar/esileht>, kasutatud 11. IV 2013.

¹³⁹ Vt. lisa 1, lk. 102–103 ja „Mõned kunstinäituse tööd“. – *UNESCO ERK*, <http://www.unesco.ee/kunstinaitus-2012/>, kasutatud 11. IV 2013. Ja „Fotod projekti "Elav, põnev ja kirev vaimne kultuuripärand" läbiviimisest koolides“. – *UNESCO ERK*, <http://www.unesco.ee/galerii/>, kasutatud 11. IV 2013.)

¹⁴⁰ **Vaher**, Marju. *Kunstitunnid soome-ugri ainetel: tööraamat põhikoolile*. [Tallinn], Kirjastus Argo, 2011.

puuduvad õppevahendid. Antud magistritöö lisas (vt. lisa 9, lk. 140–147) on esitatud ülevaade raamatutest ja veebilehekülgedest, mis võiksid kunstiõpetajatele siiski toeks olla. Sealt selgub, et abimaterjale on saadaval erinevale koolieale, raamatud ja veebileheküljed on hästi kujundatud ning põnevust tekitavad, seega õpilastele atraktiivsed. Eriti põhjalikult on kaetud Tallinna vanalinna puudutav temaatika, osaliselt ilmunud ajalooõpetajate koostatud kogumikus on esitletud kõikide Eesti maakondade ning Tartu linna kultuurimälestised.¹⁴¹

Ent eelnimetatud lisas soovitatud abimaterjalide puhul tuleb õpetajal ülesannete koostamisel teha suur eeltöö. Välja toodud valikust saab ideid ning taustteadmisi, ka linnaekskursioone saab nende põhjal väga edukalt läbi viia, kuid teemaga seotud kunstilise eneseväljendus-ülesannete väljamõtlemine ja kavandamine jääb kunstiõpetaja tööks.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et pärandihariduse seostamiseks kunstiõpetuse ülesannetega on võimalusi palju. Kunstiloo ja etnograafia teemade kaudu esemelist ja vaimset kultuuri tutvustades saab arendada ka õpilastes ruumilise ja vormilise kujutamise oskusi, katsetada erinevate kunstiliikide ja -tehnikatega.

Suures osas toetavad eespool välja toodud ülesannete näited kultuuripärandiga seotud teemadel ajalootunni sisu ning seega oleks koostöö sotsiaalainetega, aga ka teiste ainevaldkondadega, ühiste ülesannete läbiviimisel elementaarne. Koostöövajadust tingib ka kunstitunniks sobivate õppematerjalide vähesus. Järgmisena tulevadki vaatluse alla koostöövõimalused erinevate õppeainetega pärandihariduse pakutud kokkupuutepunktide kaudu.

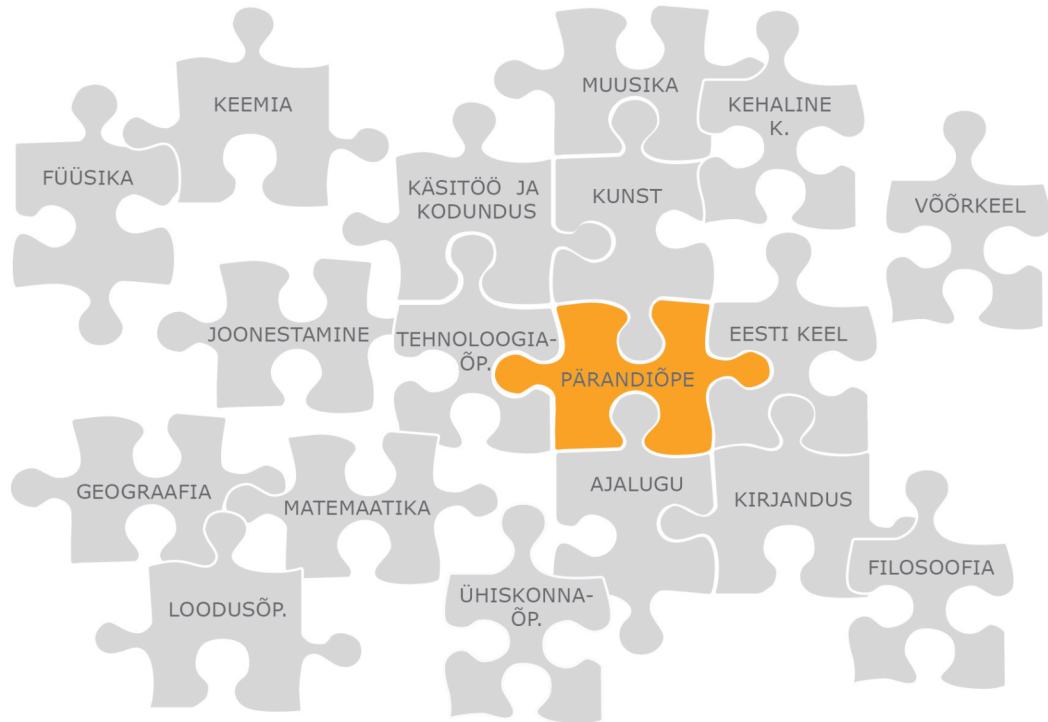
3.2 Kunstitunni pärandiõppe lõimimine teiste õppeainetega

Pärandiharidus seostub otseselt õppekavas esitatud läbivate teemadega „Kultuuriline identiteet“ ja „Väärtused ja kõlblus“ – need on kui ühendavad lülid õppeainete vahel, mida saab kombineerida ja sobitada mitmest vaatenurgast ja erineval viisil.¹⁴² Käesolev alapeatükk esitab ideid aineülesannete koostamiseks, millest on kasu olnud antud magistritöö kirjutajale endale valminud õppematerjali „Väike muinsusjutt“ väljatöötamisel ning mille kaudu loodab autor pakkuda inspiratsiooni ka üldhariduskoolide õpetajatele.

¹⁴¹ Vt. lisa 8, lk. 140–145.

¹⁴² *Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 1 "Põhikooli riiklik...", § 14, lk. 12.*

Ainetevahelisi kokkupuutepunkte pärandihariduse seisukohalt on võimalik välja tuua suurel hulgal (ill. 5), nende märkamine ja haakumisvõimaluste leidmine on õpetajale oluline loomin-

5 Õppeainetevaheline lõimimine pärandiõppe kaudu.

guline vabadus. Lõimimine toetab ühes aines õpitut teise õppeainega, kuna see aitab luua mõtteseoseid, avab probleeme erinevatest tahkudest, õpetab vajalikke töövõtteid ja lähendab teematikat reaalsele elule, mis kokku motiveerib õpilasi. Järgnevalt tulevadki vaatluse alla pärandiõppe lõimimise võimalused õppeainete kaupa.

Sotsiaalainetes (inimeseõpetus, ühiskonnaõpetus ja ajalugu ning valikainena usundiõpetus) saab kunstipädevusi rakendades käsitleda Eesti, Euroopa ja maailma erinevate rahvaste kultuuriteemasid, vaadelda iluhinnangute muutumist ajas ning tõlgendada kunsti kui oma aja esemelist peegeldust, sealhulgas uurida ka rahvakultuuri ilminguid. Riiklikult kehtiva õppekava sotsiaalainetes esitatud õppesisu kaudu saab arendada õpilastes kultuurilist sallivust ja koostöövalmidust.¹⁴³

¹⁴³ Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 1 "Põhikooli riiklik... Lisa 5, lk. 167–169.

I kooliastme inimeseõpetuse üks teema on „Mina ja kodumaa“,¹⁴⁴ mille abil tutvustatakse õpilastele kodukohta ja Eestimaad, meie rahvuslikke sümboleid ning rahvakalendri tähtpäevi. Samas õpetatakse märkama ja austama Eestis elavate teiste rahvuste tavasid ja kombeid.¹⁴⁵

Ühiskonnaõpetus etendab olulist rolli õpilaste väärtushinnangute ning hoiakute kujunemises. Teema „Inimesed meie ümber, kogukonnad; Euroopa riigid ja rahvad; sallivus“ käigus uuritakse Eestis ja kodukohas elavaid rahvarühmi nende elu-olu ja kultuuritraditsioonide kaudu, tutvutakse erinevate usundikommetega, kuid mis peamine – ühiskonnaõpetuse tunnis uuritakse kogukonna traditsioone, suunatakse arusaamisele nende hoidmise vajadusest.¹⁴⁶ Sellest tulenevalt võib aineüleselt käsitleda vaimse kultuuripärandi teemat – uurida põlvest põlve edasi kantud oskusi ja teadmisi. Sotsiaal- või käsitöö ning kunstiaines on võimalik uurida vanade käsitöö- ja tarbeesemete ning ajalooliste fotode vahendusel traditsioonilisi käsitöövõtteid ja tööriistu,¹⁴⁷ ornamentika tähendust, muusika raames tegeleda pärimusmuusikaga, kehalise kasvatus tundi siduda rahvatantsuga ning keele tunnis vaadelda emakeelt kui rahvusliku identiteedi kandjat. Kindlasti tasub aineülese vaimse pärandi projekti käigus koguda perekonnalugusid, võrrelda võib lihtsaid ja igapäevaseid põlvest põlve edasi antud tavasid-kombeid õpilaste peredes. Teemasid on soovitatav esialgu kitsendada ja võtta harjutustena vaatluse alla näiteks kartulisalati ja pannkoogi retseptide erinevused või tähtpäevade tähistamise omapära. Edasi võib juba uurida oma kogukonna ja kodukandi vaimset pärandit õpilaste individuaalsest huvist lähtuvalt luua selle põhjal kunstilisi töid.¹⁴⁸

Ajalootunni põhikooli teemadega sammu pidades võib kunstiaine raames arvestada käsitlevate ajalooliste perioodide järjepidevust, paralleelselt tutvustada sama perioodi kunsti- ja arhitektuuriteoseid, arutades sealjuures muinasaja- ja antiikkultuuriga seotud muinsuskaitselisi küsimusi. Põhjalikumalt tuleks kunstitunnis muidugi tegeleda erinevate kunstiperioodide eeskujul teostatavate praktiliste töödega. Gümnaasiumis õpitakse kõiki ajaloo perioode uuesti ning põhjalikumalt.¹⁴⁹ Sellest tulenevalt on ühiste projektülesannete koostamiseks ajaloo- ja kunstitundideks nii põhikoolis kui gümnaasiumiastmes rohkelt võimalusi. Eelkõige võiks ajaloo- ja kunstiõpetajad ühiselt korraldada õppekäike kodukoha

¹⁴⁴ *Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 1 "Põhikooli riiklik...* Lisa 5, lk. 173.

¹⁴⁵ Samas, lk. 173–174.

¹⁴⁶ Samas, lk. 195.

¹⁴⁷ Vt. Eelmises peatükis esitatud soovitusi ajalooliste fotode leidmise kohta (lk. 41).

¹⁴⁸ Hea juhendi vaimse pärandi teemadevalikust leiab koolinoortele suunatud uurimistöodel põhineva kunstiprojekti „Elav, põnev ja kirev vaimne kultuuripärand“ veebileheküljelt: „Projekti „Elav, põnev ja kirev vaimne kultuuripärand“ taust“. – *UNESCO ERK*, <http://www.unesco.ee/projekt-elav-kirev-ja-ponev-vaimne-kultuuriparand/>, kasutatud 12. IV 2013.

¹⁴⁹ *Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 2 "Gümnaasiumi riiklik...* Lisa 5, lk 199–210.

mälestistega tutvumiseks. Kuid vaadates lisaks antud peatükis järgnevalt esitatud lõimimissoovitusi, on kõikide kultuuripärandiga seotud teemanäidete puhul võimalik paralleele tõmmata ajaloo ainesisuga. Ajalugu on kesksel kohal muinsuskaitse kasvatuse elluviimisel üldhariduskoolis.

Ainevaldkonnas „Tehnoloogia“ tutvuvad õpilased esemelise ning tavade ja kombestikuga seotud vaimse kultuuripärandiga. Uurides näiteid kultuurilistest erinevustest maailma eri paikades, kasvab õppurites rahvusliku identiteedi tunne. Lisaks õpitakse märkama ja kasutama rahvuslikke elemente,¹⁵⁰ mille eeskujudest ammutatud ideid rakendatakse esemete kavandamise ja kujundamise kaudu loovas kunstilises tegevuses, kusjuures kavanditefaasi võib planeerida kunstiõpetaja juhendava käe alla. I kooliastme tööõpetuse eesmärk on õpetada lastele oma kodukoha ja Eesti kultuuritraditsioonide väärtustamist. 4. klassist algab käsitöö ja kodunduse ning tehnoloogiaõpetuse algtõdedega tutvumine. Käsitöö ja kodunduse ning tehnoloogiaõpetuse käigus omandatakse ka traditsioonilisi töövõtteid: tikkimine, õmblemine, kudumine, heegeldamine, puidutöö, metallitöö – neid tehnikaid võib kasutada kunstitunnis taie loomisel või täiendamisel. Esiletõstmist väärib ainekavas teema „Muuseumide roll rahvakunsti säilitajana“, mis on otseselt muinsuskaitse kasvatusega seotud. Kunsti- ja käsitöö- ning tehnoloogiaõpetuse õpetajad võiksid planeerida ühiseid õppekäike muuseumisse rahvuslikke esemeid uurima – see on üks koostöövõimalusi, millele võiks järgneda kas suline arutlus, kirjalik nähtu analüüs ja/või praktilise töö kavandamine ja teostamine.¹⁵¹

Rahvuskultuuri saab käsitleda ka kehalise kasvatuse tunni raames: õppekava läbiva teema „Kultuuriline identiteet“ kaudu õpitakse rahvatantsu ning seeläbi suunatakse õpilasi hindama rahvuskultuuri, tunnetama oma kuuluvust eesti kultuuri keskkonda.¹⁵² Õpilased omandavad teadmisi noorte ja üldtantsupidude traditsioonist Eesti kultuuripildis ning UNESCO maailmapärandi nimekirjas.¹⁵³ Lõimivalt saaks UNESCO maailmapärandi nimekirja tutvustada ka kunstikursuste kaudu, uurides maailmapärandi mälestisi ning seejärel neid kunstivahendite kaudu kujutades või neile loomingu vahendusel viidates.¹⁵⁴

¹⁵⁰ *Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 1 "Põhikooli riiklik... Lisa 7, lk. 224, 233–234, 239.*

¹⁵¹ Samas, lk. 230–231, 238.

¹⁵² Rahvatantsude õpetamisega seoses võib kehalise kasvatuse õpetajatele juhendina soovitada Sille Kapperi artiklit: **Kapper**, Sille. „Eesti rahvatantsud“. – *Õppekava portaal*, http://www.oppekava.ee/index.php/Gümnaasiumi_valdkonnaraamat_KEHALINE_KASVATUS_Eesti_ja_teiste_rahvaste_tantsud, kasutatud 14. IV 2013.

¹⁵³ *Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 2 "Gümnaasiumi riiklik... Lisa 7, lk 266.*

¹⁵⁴ Vaata lisaks „Maailmapärand“. – *UNESCO ERK*, <http://www.unesco.ee/maailmaparand/>, kasutatud 11. IV 2013. Ja „Maailmapärandi nimekirjad“. – *UNESCO ERK*, <http://www.unesco.ee/eesti-kanded-maailmaparandi->

Muusika kuulub koos kunstitunniga kunstide ainevaldkonda ning nende õppeainete eesmärgid üldises osas kattuvad. Koostöök on võimalusi mitmeid, näiteks ühiskülastus keskaegsesse kirikusse, kus kunstiaine seisukohalt tutvustatakse õpilastele hoone arhitektuurset väärtust ning muusikatunni raames kuulavad õpilased samas kirikus vanamuusika kontserti; külastuse põhjal esitavad õpilased mõlemas aines lähtuvalt õppesisust arvustused.¹⁵⁵ Ühiseid ülesandeid saab koostada rahvaloomingu põhjal: põhikooli ja gümnaasiumi muusikatundides tegeletakse rahvalaulu (regilaulu), -tantsu ja laulumänguga, tutvutakse eesti rahvapillidega (kannel, Hiiu kannel, lõõtspill, torupill, sarvepill, vilepill), käsitletakse eesti ja teiste maade rahvamuusika eriomaseid jooni ning eesti pärimusmuusika kaasaegseid tõlgendusi.¹⁵⁶ Kunstitunnis võib uurida rahvuslikku käsitööd ning sellest lähtuvalt kujundada mustreid, kaunistada esemeid või luua nendest inspireerituna logosid. Ka kirjandusõpetaja kaasamine projektülesande koostamisse ja läbiviimisesse oleks soovitatav – õppematerjali pakuvad rahvajutud, muistendid ja regivärss, mõistatused ja vanasõnad. Põhikooli lõpuklasside kunsti, muusika ja kirjanduse kokkupuutepunktiks on omakultuuri ning naabrite ja kaugemate rahvaste kultuuridega tutvumine. Tervikliku pikaajalise projekti kaudu võivad õpilased lavastada ja ette kanda teatud ajalooajalooperiost ja kultuuriruumist eeskujuga ammutava etenduse (vt. Wayang kulit projekti kirjeldust peatükis 2.2 lk. 29).

Keele ja kirjanduse tunniga on mitmeid võimalusi ühistegevust korraldada, kuna riiklikus õppekavas moodustab pärandkultuur antud ainevaldkonnas suurima osakaalu.¹⁵⁷ Rahvuslikud tavad ja tähtpäevad, loodusest ja loomadest pajatavad rahvapärимused pakuvad koolitee alguses kunstile palju eeskju: õppijad võivad kujundada väikesed raamatukesed rahvalike kirjanduspaladega, uurides seejuures näidiseid rahvuslikust käsitööst. Illusteerimise kaudu saab lahti mõtestada vanasõnade ja muu rahvaluule tähendusi ning tarkusi võib ka välja mõelda, et hiljem need pildikeelde ümber panna. Põhikooli II astmes saavad õpilased paralleelselt keele, ajaloo ja kunsti õppeainetes uurida meie päritolu ja kodupaiga väärtust, tuua sisse võrdlusi teistest kultuuridest. Põhikooli III astmes käsitletakse kaugete maade ja aegade kirjandust põhjalikumalt, uuritakse ajaloomälu, uksumusi ja tavasid, rahvusidentiteeti

nimekirjas/, kasutatud 11. IV 2013. Ja „World Heritage List“. – *UNESCO: Culture: World Heritage Centre*, <http://whc.unesco.org/en/list/>, kasutatud 11. IV 2013.

¹⁵⁵ Näide autori isiklikust tööpraktikast.

¹⁵⁶ *Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 1 "Põhikooli riiklik... Lisa 6, lk. 207–215 ja Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 2 "Gümnaasiumi riiklik... Lisa 6, lk 255–259.*

¹⁵⁷ Pärandkultuuri osakaalu eesti keele ja kirjanduse ainekavas on analüüsinud Triin Laan oma magistritöös, vt. **Laan**, Triin, lk 23.

ja omakultuuri, mis kõik pakub ammendamatu võimalusi kunstitunniks.¹⁵⁸ Ka teemamapi sisulisel koostamisel või lühiuurimuse kirjutamisel tänapäeva kultuurinähtuste või kultuurilooliste isikute kohta keeletunnis saab rakendada kunstilisi oskusi kirjatööde kujundamiseks ja illustreerimiseks.¹⁵⁹ Eesti keele tunnis omandatud algteadmisi väitlemisest¹⁶⁰ saab kunstitunnis rakendada muinsuskaitsete teemade üle arutamiseks, mida võib hiljem edasi arendada loovtöö kaudu uute lahenduste otsimisega, oma seisukohtade väljendamisega antud teemal.¹⁶¹

Loodusaineteski saab ülesandeid pärandiharidusega seostada. Algklassides loodusõpetuses õpitakse kasutama kaarti ning plaane. Võttes eeskujuks 1539. aastast pärineva Olaus Magnuse „Carta Marina“ ning uurides selle põhjal 16. sajandi elukorraldust, võiksid õppijad rühmatööna kujutada kunstitunnis oma kooli ümbrust ning neid tegevusi, milles lapsed saavad ise seal viibides osaleda. Ülesanne pakub võimalust tutvuda ajalooliste kaartidega ja nende tõlgendamise, oma lähiümbruse linna- või maakeskonna hindamisega lapse kooliteel liikumise ja kooliümbruses vaba aja veetmise seisukohast.¹⁶² II kooliastmes saab sama ülesannet põimida teemaga „Asula elukeskkonnana“, mille raames õpilased peavad koostama oma kodumaakonda või Eestit tutvustava uurimusliku ülevaate.¹⁶³

Põhikooli geograafiatunnis saaksid õpilased ajalootunniga lõimides kavandada keerukama poliitilisi suhteid tõlgendava kaardi mõne teise ajaloolise perioodi või tänapäeva kohta ning seejärel teostada selle kunstiõpetaja juhendamisel. Geograafia aine üks õppe- ja kasvatusesmärkidest on suunata õpilasi väärtustama nii kodukoha, Eesti kui ka teiste maade looduslikku ja kultuurilist mitmekesisust, seeläbi kujundada noortes tolerantsust teiste maade ja rahvaste kultuuri ning traditsioonide suhtes.¹⁶⁴

Veel ühe koostöövõimalusena saab geograafias praktilise töö käigus õpilasi suunata vaatlema ja kirjeldama kivimeid (liivakivi, lubjakivi, graniit) ning setteid (liiv, kruus, savi),¹⁶⁵ mis

¹⁵⁸ **Raudsepp**, Indrek. „Vabadus! Loovus! Lõiming!“ – *Põhikooli valdkonnaraamat KUNSTID*, http://www.oppekava.ee/index.php/Vabadus!_Loovus!_Lõiming!, kasutatud 7. V 2012.

¹⁵⁹ *Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 1 "Põhikooli riiklik..."* Lisa 1, lk. 42, 47.

¹⁶⁰ Samas, lk. 25, 34 ja *Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 2 "Gümnaasiumi riiklik..."* Lisa 1, lk 26, 59–60.

¹⁶¹ Emakeeleõpetajatele võib pärandiharidusega seoses soovitada Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonnas eesti ja üldkeeleteaduse instituudis kaitstud Triin Laane magistritööd, mis muuhulgas toob välja keele ja kirjanduse ainevaldkonnas piirkondliku keele ja vaimse pärimuse õppimiseks mõeldud õppematerjalid. (Vt. **Laan**, Triin...)

¹⁶² Seda saab läbi viia õppeteema „Minu kodumaa Eesti“ raames, mille õppimiseks on ette nähtud ka kooliümbruse plaani tegemine. Vt. *Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 1 "Põhikooli riiklik..."* Lisa 4, lk. 111.

¹⁶³ Samas, lk. 116.

¹⁶⁴ Samas, lk. 137.

¹⁶⁵ *Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 1 "Põhikooli riiklik..."* Lisa 4, lk. 139.

õppekäigul kunstitunnis oleks vaadeldavad ajaloolise arhitektuuri ehitusmaterjalidena.

Loodus- ning maastikupärandi teemadel võib põhikooli ja gümnaasiumi loodusainete õpetajale abimaterjalina soovitada raamatut „Pärandkultuur – loodus ja inimene“¹⁶⁶ ning Riigimetsa Majandamise Keskuse väljaandeid pärandkultuurist,¹⁶⁷ kus seletatakse looduskeskkonna ja inimtegevusega seotud pärandkultuuri mõisteid, tuuakse vastavaid näiteid: muinaspõllud, allikad, linaleoaugud, metsateed, puistud jne. Koos kunstiõpetajaga saaks õppijatele koostada loodus- ja muinsuskaitsega seotud ülesandeid, keskendudes kunstitunnis ehitismälestistele.

Võõrkeeletunni kaudu saab tutvuda erinevate kultuuridega ning käsitleda kodumaa pärandit ja traditsioone eelkõige teemavaldkondade „Kodukoht Eesti“ ja „Riigid ja nende kultuur“ kaudu põhikoolis ning „Kultuur ja looming“ alateemadega gümnaasiumiastmes.¹⁶⁸ Võõrkeele abil võib luua sõprussuhteid teiste koolide ja õpilastega, kellele oma kodumaad ja rahvakunsti tutvustada. Tihti on inglise keel abiks internetist vajaliku informatsiooni otsimisel, näiteks suunates kunstitunnis õpilasi otsima teavet ajaloolistel seinamaalingutel kasutatud värvipigmentide päritolu ja mürgisuse kohta, ei ole eesti keeles piisavalt allikaid ning õpilased peavad teavet inglise või saksa keelest tõlkima. Kui võõrkeeleõpetaja osutaks abi ning eraldaks oma tunnist aega vastuste leidmiseks ja tõlkimiseks, toimiks ainetevaheline lõimimine suurepäraselt.

Sama pigmendi-teema raames on võimalik kaasata projekti lisaks keemiaõpetaja, kes näitlikustaks valikaine tunnis pigmentide koostisi ning muutusi reageerimisel lubjaga ja teiste ainetega. Kunstiajaloo tunnis freskodest rääkides saaks keemias kirja panna valemid muutustest, mis leiavad aset lubjakivist karboniseerunud lubjakrohvi saamise protsessis. Võib teha keemilise katse pliivalge pigmendi ja seinamaalingute aluseks oleva lubjakrohvi segunemisest, mis annab ootamatu tulemuse, kuid mille kasutamise näiteks kunstiajalooos on Cimabue maalitud freskod Püha Frantsiskuse kirikus Assisis.¹⁶⁹ Veel võib kahe õppeaine lõimimisel vaadelda akvarelli, guaši, õlivärvi ja akrüüli koostiste erinevusi ning katsetada

¹⁶⁶ *Pärandkultuur – loodus ja inimene*. Koostanud Jürgen Kusmin. [Tallinn]: Põllumajandusministeerium, 2011.

¹⁶⁷ Riigimetsa Majandamise Keskuse väljaannete nimekiri ja raamatute allalaetavad pdf-failid on kättesaadavad veebilehel <http://www.rmk.ee/metsa-majandamine/parandkultuur/lisalugemist>, kasutatud 10. IV 2013.

¹⁶⁸ *Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 1 "Põhikooli riiklik..."* Lisa 2, lk. 72–73, 76–77, 80–81, 84 ja *Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 2 "Gümnaasiumi riiklik..."* Lisa 2, lk 78, 81, 85.

¹⁶⁹ Riikliku õppekava kohaselt on nimetatud näiteid võimalik keemiatunnis vaadelda võrranditena, kuid katsete tegemiseks võib kemikaalide soetamine osutada raskendatuks, koolide rahalised võimalused on piiratud. Katseid saaks korraldada valikainetes, kus ainekava sisu määrab kool: nt. „Praktilised katsed keemias“, „Eluline keemia“ vms. (Allikas: **Iloaar**, Alge ja Eek, Hille. E-kirjavahetus autoriga, 15–24. IV 2013. Koopia autori valduses.)

munatempera kokkusegamist pigmendipulbrist, munast ja linaõlist.¹⁷⁰

Füüsikas fotograafia tehnoloogia arengut ja fotoaparaadi tööpõhimõtet tutvustades saab õpeteemat siduda pärandihariduse kaudu teiste õppeainetega,¹⁷¹ eelkõige ajalooliste fotode uurimisega varasemate aegade elukeskkonda, tarbeesemeid ja inimeste tegevust analüüsides (näiteks hääbunud talutööd: heinategu, katuselaastude tegemine jt.). Kunsti (ja ajaloo) tunnis võiks õpilasi juhatada Tallinna vanalinna, kus nende ülesanne oleks vanadel arhiivifotodel jäädvustatud linnavaadete pildistamine tänapäeval. Selline ülesanne suunab õpilasi tähelepanelikult uurima ja analüüsima arhitektuuripärandit, aga ka erinevaid detaile nagu reklaamsildid jms. ning mõtestama ajaloosündmusi, mis on linnapilti muudatusi toonud. Siinkohal võib õpilastele tutvustada jällegi muinsuskaitse valdkonda, UNESCO kultuuri- ja looduspärandi kaitsekonventsiooni¹⁷² ja kaasaegseid mälestiste konserveerimise, restaureerimise põhimõtteid.

Matemaatika teeb alglasside õpilastele selgeks kõik peamised geomeetrilised kujundid, õpetab kasutama joonlauda ja sirklit. Kunstitunnis saaks neid teadmisi rakendades kujundada geomeetrilisi mustreid, mis seaksid eeskujuks rahvuslikud ornamendid.¹⁷³ Eriti tähtis on koostöö matemaatikaga selle tõttu, et joonestamise kursust pakutakse alles gümnaasiumis ning seda ka valikainena.¹⁷⁴ Põhikoolis võiks matemaatikas omandatud ringi osadeks jaotamise ja hulknurkade moodustamise oskuste abil konstrueerida keerulisemaid ornamente.¹⁷⁵ Tasapindsete ja ruumiliste geomeetriliste kujundite abil peaks õpilane suutma luua kompositsiooni ning kujutama pildisügavust (kasutades silindrit kui torni ja koonust kui tornikiivrit) ning leidma sümmeetriat ja peegeldust nii pildil, arhitektuuris kui ka mujal. Riikliku õppekava matemaatika ainekavas on „Geomeetriliste kujundite ja mõõtmise“ teema õpitulemuste seas esile toodud otsene viide kunstivaldkonnale: pildistamise või internetiotsingu meetodil peavad õpilased arhitektuuris ja kujutavas kunstis leidma näiteid

¹⁷⁰ Siinkohal võrranditega õpeteemat toetada ei saa, sest ained on keerulise koostisega. Värvitüüpide koostisest võib rääkida üldistatult, katseid saaks teha valikainete raames. (Allikas: samas.)

¹⁷¹ *Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 1 "Põhikooli riiklik...* Lisa 4, lk. 148.

¹⁷² 1972. aastal UNESCO peakonverentsil vastu võetud konventsioon, mille eesmärgiks on „luua rahvusvahelises koostöös tõhus süsteem väljapaistva ülemaailmse väärtusega kultuuri- ja looduspärandi väljaselgitamiseks, säilitamiseks, tutvustamiseks ja edasiandmiseks tulevastele põlvetele“. Vaata lisaks „Ülemaailmne kultuuri- ja looduspärandi kaitse konventsioon“. – *UNESCO ERK*, <http://www.unesco.ee/maailmaparandi-komitee/>, kasutatud 11. IV 2013. Ja „Ülemaailmne kultuuri- ja looduspärandi kaitse konventsioon“. – *Riigi Teataja*, RT II 1995, 10, 53, <https://www.riigiteataja.ee/akt/13118943>, kasutatud 11. IV 2013.

¹⁷³ **Raudsepp**, Indrek...

¹⁷⁴ *Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 2 "Gümnaasiumi riiklik...* Lisa 4, lk 187–188.

¹⁷⁵ *Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 1 "Põhikooli riiklik...* Lisa 3, lk. 101–102.

õpitud geomeetriliste kujundite ja sümmeetria kohta.¹⁷⁶ Seda ülesannet saab suulise arutluse ja loengu kaudu põimida kultuuripärandi hoidmise muinsuskaitse küsimustega.

Matemaatikas tegeletakse juba põhikoolis analüüsi, sünteesi ja üldistusega, mis tähendab, et ka kunstitunnis peab arendama oskust muuta keerulised kujundid stiliseerituteks.¹⁷⁷ Matemaatikas küllaltki teoreetiline pinnalaotus võiks kunstiõpetuse tunnis ruumilised mõõtmed omandada,¹⁷⁸ abiks ja eeskujuks ülesande koostamisel võiks olla Kalvi Aluve ja Heiki Kongi raamat *Paberist vanalinn*.¹⁷⁹

Gümnaasiumi valikkursusena pakutava joonestamise tunnis õpiksid koolinoored vormistama töid korrektselt,¹⁸⁰ projekteerima lihtsustatult arhitektuurimälestisi või nende detaile, kasutades erinevaid vaateid ja võtteid, kunstitunnis saab teemat toetada ajaloolise tausta uurimisega valitud objekti kohta ning detailide visandamisega.

Gümnaasiumi valikkursustest on pärandihariduse ja kunstitunniga võimalik siduda ka filosoofiat – käsitleda saab muinsuskaitselise mõtlemisega seotud teemasid, näiteks arutleda teemadel „mälu-mälestus-mälestis“, „millest varem räägivad?“, „aeg ja ruum“, „teos hävib – mis jääb alles?“ jt.¹⁸¹

Käesoleva alapeatüki kokkuvõtteks võib öelda, et kunstiõpetajal on kultuuripärandiga seotud teemade kaudu võimalik koostööd teha kõikide ainevaldkondade ja õppeainete õpetajatega. Kõige enam puudutab pärandiharidus sotsiaalainete ning eelkõige ajaloo õppesisu. Mitmeid kokkupuutepunkte pakuvad ka keele ja kirjanduse ning tehnoloogia ainevaldkonnad. Kunsti ainevaldkonda kuuluva muusikaga on ühiseid päranditeemasid samuti rohkesti, ent ka esmapilgul kunstikaugeid loodusainete valdkonda kuuluvaid keemia ja füüsika õppesisusid saab võimalust mööda kunstitunniga ühiseid päranditeemalisi ülesandeid tegema suunata.

Kokkuvõte

Pärandiõppe korraldamiseks õppekavas sätestatud õppe- ja kasvatuseesmärkide elluviimisel

¹⁷⁶ Samas, lk. 99.

¹⁷⁷ Samas, lk. 97, 99, 102.

¹⁷⁸ **Raudsepp**, Indrek...

¹⁷⁹ **Aluve**, Kalvi ja Kongi, Heiki. *Paberist vanalinn*. Tallinn: Avita, 2000.

¹⁸⁰ *Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 1 "Gümnaasiumi riiklik... Lisa 4, lk. 187–188.*

¹⁸¹ Eelkõige puudutab see „Väärtuste“ ja „Ühiskond ja keskkond“ teemaderingiga seotud aspekte kursusel „Tänapäeva filosoofilised küsimused“. *Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 2 "Gümnaasiumi riiklik... Lisa 5, lk 250.*

(vt. lõik 1.3 ja 1.4 lk. 13–20) on kunstiõpetajal valik võimalusi, millisest aspektist ning valdkonnast lähtuvalt kultuuripärandid ja muinsuskaitset tunnis käsitleda. Seda saab teha rahvakunsti ning traditsiooniliste tehnikate ja töövõtete õpetamisel, aga ka kaasaegse kunsti vahenditega kontseptsioonipõhiseid töid luues või siis kunsti- ja arhitektuuriajaloo tutvustamise kaudu. Enamasti jääb seejuures kultuuripärandi ja muinsuskaitse teemade tutvustamine teoreetilisele uurimuslikule või arutluse tasandile, kuid on ka võimalik kunstilist eneseväljendust rakendada.

Koostöös erinevate ainevaldkondade ja -tundidega avardub võimalustespekter veelgi enam – teistes tundides omandatu tuleb kunstitunnis käsitletud teemadele kasuks ja vastupidi. Õppeteemasid tasub eelkõige otsida oma vahetust lähiümbrusest, sest tuttav keskkond kõnetab õpilasi. Teise võimalusena võib käsitleda aktuaalseid teemasid pärandi säilitamise vallas. Väljatoodud näidete põhjal ilmnes, et läbivate teemade kaudu on kultuurilise mitmekesisuse tundmine ja mõistmine ning pärandiõpe lõimitavad kõikidesse ainevaldkondadesse, mõnedesse õppeainetesse rohkemal, teistesse vähemal määral. Väga oluline on kultuuripärandiga ja muinsuskaitsega seotud teemade käsitlemine ajalootunni raames „Sotsiaalainete“ valdkonnas, ent pärandiõpe on aktuaalne ka „Keele ja kirjanduse“ ja „Tehnoloogia“ ainevaldkondades. Kunsti paariline „Kunstiainete“ seas on muusika, seega kannab ka viimati nimetatud õppeaine endas tugevalt pärandiharidusega seotud eesmärgi ja taotlusi. Minevikupärandit käsitletakse ka kehalise kasvatuse tunnis ning „Loodusainetes“, lisaks saab kaasata võõrkeeled ning matemaatika.

Üks peamisi probleeme õppeaineid integreerivate projektülesannete puhul on ettevalmistamise ja läbiviimise ajamahukus.¹⁸² Taustteabe otsimine, õppetegevuseks kohandamine ja sinna juurde ülesannete koostamine on juba ühe õppeaine raames aeganõudev tegevus, koostöö tegemine teise või mitme ainevaldkonna ja õppeainega nõuab veel omakorda lisaetappe õppetegevuse planeerimisel. Ent hästi kavandatud ülesanded ning nende lahendamine mitme õppeaine kaudu pakuvad õpilastele elulähedasi probleemsituatsioone, avardades reaalsustaju ja mõtlemist. Eelkirjeldatust tulenevalt ongi käesoleva magistritöö autor koostanud õppematerjali, mis muinsuskaitse ja restaureerimise teemadega seonduvalt aitab kunstiõpetajal koostööd teha teiste aineõpetajatega. Järgmine peatükk tutvustab nimetatud projektülesandeid ja nende läbiviimist lähemalt.

¹⁸² **Aluoja**, Laine ja Vainola, Mall. *Projektipaun: IKT oskuste rakendamine õppeprotsessis*. [Tallinn]: Tiigrihüppe Sihtasutus, 2005.

4. ÕPPEMATERJALI „VÄIKE MUINSUSJUTT“ KOOSTAMINE JA KASUTAMINE ÕPPETÖÖS

Magistritöö praktilise osa moodustav kunstiõpetajate õppematerjal „Väike muinsusjutt“ lähtub uuest Eesti Vabariigi õppekavast¹⁸³ ning seda koostanud töörühma sõnastatud vajadustest.¹⁸⁴ Lisaks põhineb õppematerjali metoodika suures osas projektõppele rajatud Rahvusvahelisel Bakalaureuseõppe Organisatsiooni keskastme õppekaval,¹⁸⁵ millega autor puutus kokku Eesti Rahvusvahelises koolis töötades.

Õppematerjal on avalikult kättesaadav internetiaadressil <http://muinsusjutt.weebly.com/>.¹⁸⁶

„Väike muinsusjutt“ koosneb kolmest projektülesandest, mille juurde kuuluvad projektietappide läbiviimise juhised, soovitusel, esitlused, videoklipid ja õppefilmid, jaotmaterjalid lisatekstidega, töölehed ning õpetajatele teemakohase taustteabe esitamine. Materjali koostamisel on lähtutud kunstiaine seisukohalt põhimõttest, et teoreetiliste ülesannete puhul oleks kasutusel lai valik uurimusliku- ja aktiivõppe meetodeid, praktilised ülesanded aga sisaldaksid mitmekesisist ning õpilaste individuaalsetest eelistustest lähtuvat kunstitehnikate ja -vahendite valikut. Suur tähtsus on omistatud ka õpilaste koostöö ja esinemisuskuste arendamisele. Ülesannete kogumikus on ette nähtud ka õppekäigud kunstmuuseumisse (või galeriisse) ja kodukoha arhitektuurimälestise juurde. Iga projekti puhul on eesmärgid, õppesisu, õpitulemused, mõisted, metoodilised võtted, töövahendid,

¹⁸³ *Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 1 "Põhikooli riiklik..." ja Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 2 "Gümnaasiumi riiklik..."*

¹⁸⁴ Vt. peatükk 1.4 lk . 19–20.

¹⁸⁵ *The International Baccalaureate® Middle Years Programme*, <http://www.ibo.org/myp/>, kasutatud 30. XI 2012.

¹⁸⁶ Muinsuskaitseameti peadirektori asetäitja ja arendusdirektor Tarvi Sits on teinud ettepaneku õppematerjalide paigutamiseks ameti kodulehele (Sits, Tarvi. E-kirjavahetus autoriga. 16. IV 2013. Märkmed autori valduses.).

ajakava, ainetevaheline lõimimine ja hindamiskriteeriumid õpetaja juhendis selgelt välja toodud, et ülesanne oleks riiklikust õppekavast lähtuvalt kiiresti ning hõlpsasti pedagoogi aasta tööplaani kohandatav. Samuti on internetileheküljel kättesaadav sõnastik kunsti- ja restaureerimisalaste terminitega, lisaks soovitused edaspidiseks lugemiseks.

Iga projektülesanne sisaldab mitut tööetappi: 1) sissejuhatus filmivaatamise, arutluse või loengu ja esitlusega; 2) teoreetiliste teadmiste omandamine ja kinnistamine koos õpilase kirjaliku töölehega ja/või suulise ülesandega; 3) praktilise töö kavandamine; 4) loov eneseväljendus; 5) õpilase eneseanalüüs. Projektülesande esimeses ja teises etapis on õpilased suunatud tegelema muinsuskaitsete küsimustega, kusjuures ülesanded suunavad esitama erinevaid, ka vastakaid seisukohti muinsuskaitse ja restaureerimise valdkonnas.

Magistritöö käigus valminud õppematerjali järgi õpetatav sihtgrupp on piiritletud põhikooli III astme (7.–9. klass) ja gümnaasiumiosaga. Õppematerjal on mõeldud lisavõimalusena kunstiõpetajatele, eelkõige avardamaks käsitletavate teemade valikut, tutvustamaks muinsuskaitset maailmavaadet ning restaureerimisvaldkonna sisu. Kuna lähtuvalt riiklikust õppekavast on kunstitundide arv piiratud, siis koostatud projektülesanded on paindlikud – kasutatavad ka osaliselt ning kohandatavad olemasolevate ajaliste võimalustega ja õpilaste võimetega. Lisaks võivad teoreetilisi ülesandeid ja õppekäigu juhiseid oma töös kasutada ka teiste õppeainete õpetajad (eelkõige sotsiaalainetes ja keelevaldkonnas), selleks on iga projekti puhul välja toodud soovitused õppeainete lõimimiseks.

Ülesannete koostamisel seadis autor endale eesmärgiks järgmised lähtepunktid:

1. Teemade valik peab olema mitmekesine ning esitus põhjalik, et õpetajal endal ei oleks tarvis teemaga kurssi viimiseks lisamaterjale otsida.
2. Tulenevalt riiklikust õppekavast peab õppematerjal suunama õpilasi lisaks loomingulisele eneseväljendusele ka kunstinähtuste mõtestamisele ja analüüsimisele.
3. Õppematerjal peab olema atraktiivne nii mitmesuguste õppemeetodite valiku, elulähedaste teemade käsitlemise, õpilastele harjumuspärase arvutikeskkonna kasutamise kui ka kujunduse poolest.
4. Tuleb kasutada õppimismeetodeid, mis eeldavad õpilaste aktiivset osalust ning peab leidma võimalusi ka õppekäikude läbiviimiseks.

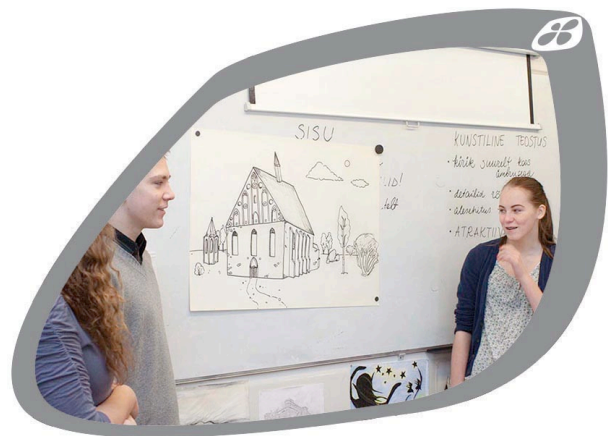
5. Projektülesanded peavad olema paindlikud – kasutatavad üksikute etappidena ning pakkuma õpetajale (ja õpilastele) valikuvõimalusi.
6. Õpilastele tuleb koostada erineva raskusastmega töölehed, mis on hõlpsasti kohandatavad vastavalt klassi ja/või individuaalse õpilase võimetele.
7. Iga ülesande puhul tuleb leida võimalusi teiste õppeainetega lõimimiseks.
8. Õppematerjal peab olema kergesti kättesaadav võimalikult suurele hulgale kunstiõpetajatest.

Seega on koostatud pärandiõppe materjalid info poolest põhjalikud ja rakendamise osas paindlikud – kunstiõpetajatele mugavad kasutada. Edasi tulevad projektide kaupa vaatluse alla ülesannete läbiviimine koolides ja tehtud tähelepanekud vaatluste ja tagasiside põhjal.

4.1 Projektülesanne „Lõhume, hoime või loome?“

Projektülesanne tutvustab Eesti ning välismaa näidete põhjal konserveerimise, restaureerimise ja rekonstrueerimise põhimõtteid. Ülesande viis autor läbi Tallinna Inglise Kolledžis 9. klassis 2013. aasta veebruaris ja märtsis.

Projekti alguses gruppidesse jagatud õpilased said valida, millised grupid kehastuvad „rekonstrueerijateks“ ja kes esindavad „konservaatorite“ vaateid. Terve projekti – 5 akadeemilise tunni – vältel püsisid grupi koosseisud muutumatud ning kõik ülesanded lahendati ühistööna. Igast grupist valiti üks õpilane, kes vaatles ja analüüsis rühmatööd ning täitis vaatluslehte ega pidanud osalema põhiülesannete tegemisel.

6 Tallinna Inglise Kolledži 9. klassi õpilased loomingulist rühmatööd esitlemas.

Projektülesanne nägi ette õppekäiku kodukoha varemtes arhitektuurimälestise juurde, kus esmalt õpetaja tutvustaks lühidalt paiga ajaloolist tausta ja räägiks arheoloogilistest leidudest. Õpilaste ülesanne seisneks rühmatööna varemotel kindla piiritletud ala analüüsimises ning

mõttelises rekonstrueerimises. Autor plaanis õpilased viia Pirita kloostri, mis oleks otseselt seotud olnud ka edaspidiste projekti etappidega, ent praktilistel tunniplaani tulenevatel põhjustel tuli esialgselt kavast loobuda ning asendada lähima kultuuriloolise objektiga ehk Vabaduse väljakuga. Kuigi siin ei saanud pakkuda õpilastele võimalust analüüsida rühmatööna erinevaid sektiioone käsitletud objektist ega püstitada hüpoteese ajaloolise väljanägemise ja otstarbe kohta, võimaldas igapäevasele kooliteele jääv ala koolinoori isiklikult kõnetada. Tund algas klassiruumis 30-minutilise pildiliste esitlusega, mis tutvustas Vabaduse väljaku rikkalikku kultuurikihti muinasajani välja ning andis ülevaate 2008.–2009. aastal tehtud arheoloogiliste uuringute tulemustest. Ajalooliste fotodega sai näitlikustada mitmeid põhjalikke ümberehitusi väljakul ning sellega piirnevas hoonestuses. Tunni lõpus toimus õppekäik objektile, kus klass ühiselt tuvastas endisaegse Harju värava, keskaegse Pärnu maantee ja 18. sajandi tenaili asukohad.

Väitlemise ettevalmistamisel jagati õpilastele abistavad jaotmaterjalid ajaleheartiklitega ja väljavõtetega raamatutest. Väitlemise teemaks olid Pirita kloostri varemetepargi tulevikuvisionid. Õpilased nautisid väitlemist väga, ainult üks õpilane ei osanud argumente välja tuua, kuna grupikaaslased ütlesid ettevalmistatud mõtted juba välja. Tegemist oli esimeste esinejate rühmaga, kes pidid avasõnad tegema ning diskussiooni ärgitama. Järgnevad grupid seevastu asusid väga innukalt oma seisukohti kaitsma ning eelnevalt esitatud argumente ümber lükkama. Väitlemisel esines 5 gruppi, seega jagunesid vaated ebaproportsionaalselt ning nii algussõnad kui viimased väited said esitada rekonstrueerimise pooldajad. Sellest tulenevalt kerkis nende vaatepunkt enam esile, „rekonstrueerijad“ olid ka sõnaosavamad. On oluline, et väitlemise kohta suulist tagasisidet andes ning esitatud argumentidest kokkuvõtteid tehes tooks õpetaja välja kaasaegsed konserveerimisühimõtted varemete säilitamises.

Loomingulise eneseväljenduse käigus pidid õpilased oma suuliselt esitatud väited pildiliselt edasi andma visandlike joonistuste kaudu: „rekonstrueerijate“ ülesanne oli Pirita kloostri varemete „ülesehitamine“ ning „konservaatorite“ osa kujutada Niguliste kirikut 1944. aasta pommitamisejärgses seisus. Kuigi originaalülesanne lubab soovi korral kasutada ka kollaažitehnikat, loobuti viimatinimetatud variandist seetõttu, et projektile eelnev ülesanne oli antud klassil olnud kollaaž. Loomingulise töö ettevalmistamisel avaldusid õpilaste grupitööoskused: ühiselt tuli välja otsida ja valida eeskujuks olev pildimaterjal, arutada objekti kujutamise võimalusi ning joonistuse paigutust A1 paberile – need küsimused

tekitasid vaidlusi. Abimaterjalina said õpilased kasutada õpetaja toodud raamatuid käsitletud mälestiste ning nende analoogide kohta.

Kuna Tallinna Inglise Kolledži õpetaja ei soovinud õpilastele kodutööd anda, jäi ära kohustuslik iseseisev pildimaterjali otsimise etapp.¹⁸⁷ Ent vaatlejate töölehtedelt võis lugeda, et neli gruppi viiest siiski omaalgatuslikult seda tegid, kasutades tunnis piltide otsimiseks nutitelefone.

Töö teostamisel kasutas enamus õpilasarühmi joonlaua abi ning nad üritasid rakendada oma varasemaid teadmisi perspektiivi kujutamisest. Ent eesmärgiks ei olnud seatud perspektiivi tõepärane kujutamine, vaid eelkõige teoreetiline toetumine rekonstrueerimise või konserveerimise seisukohtadele ning lähtumine objekti olemasolevatest detailidest (ehitise mahtu ja ehisdetaile võis stiliseerida ning üksikuid väärtuslikumaid osi esile tuua, kuid nende kujutamisel pidi eeskujul võtma originaalist või vajadusel samaaegsete analoogide seast). Loomingulise töö teostus pidi ülesehituselt olema tasakaalus ja kunstiliselt atraktiivne justkui pildiline „väitlusargument“. Kõik viie kunstitöö teostajad lähtusid rekonstrueerimise ja konserveerimise põhimõtetest õigesti, ka ehitusdetailide olemasolu ja asetuse järgimises võib üldiselt kõik joonistused lugeda nõuetele vastavateks. Raskusi tekitasid õigete proportsioonide ja perspektiivi kujutamine ning ühe töö puhul ajapuuduse tõttu ka tasakaalustamata kompositsioon. Enamus töid olid teostatud pilkupüüdvalt, nii nagu ülesande püstitus ette nägi.

Kunstitöid esitleti gruppide kaupa klassi ees ning samas andis grupi „vaatleja“ ülevaate rühmatöö protsessist. Selle kaudu said õpilased lisaks esinemiskogemusele võimaluse hinnata nii enda kui klassikaaslaste töid.

Hindamisel sai lähtuda projekti juhises esitatud näidiskriteeriumitest. Kuna tehniline teostus ja lõpetatus ei olnud hindamisel määrav, lisas autor pärast ülesande läbiviimist vastavad märkused ka hindamise kriteeriumide juurde.¹⁸⁸

Projekti läbiviimine vastas planeeritud tundide arvule, kuigi mugandusi tuli teha õppekäigu läbiviimises ja koduse tööna kavandatu võtsid õpilased omal initsiatiivil ette koolitunnisiselt. Piiratud ajaliste võimaluste tõttu ei saanud õpilased väitlemise ajal mitu

¹⁸⁷ Vt. lisa 9, lk. 148–149.

¹⁸⁸ Vallikivi, Kadri. Suuline vestlus autoriga, 15. III 2013.

korda sõna võtta, kuigi just väitlemissessiooni lõpus kasvas paljudes õpilastes suur soov vastuväiteid esitada ja mõtteid edasi arendada.

9. klass töötas terve projekti jooksul väga teohimuliselt ning tundides püsis vilkalt tõine meeleolu, mis haaras kaasa ka „vaatleja“ rollis olnud õpilased, kes osalesid omal soovil väitlemise ettevalmistamises ning veelgi enam loomingulise töö teostamises. Nii autori hinnangul kui vaatlejate tagasisidelehtede põhjal võib väita, et teema pakkus õpilastele suurt huvi ning rühmatöö toimus väga hästi. Paberi formaadi valik osutus väga otstarbekaks, kuna selle suurus võimaldas viiel õpilasel korraga tööd teostada. Raskustena töid õpilased välja asjaolu, et nad „ei oska joonistada“, kuigi seda väljaöelnud noormees kuulus klassi paremini teostatud töö autorite hulka. Siinkohal võib välja tuua grupitöö eelised antud loomingulise ülesande teostamisel, kui tööd saab vastavalt õpilaste võimetele jaotada ning joonistamises vähem osavamad suunata kas pildil detaile varjutama või lisa pildimaterjali otsima, aga ka töö ülesehitust ja detailide tõetruudust kõrvaltvaatajana hindama. Teise katsumusena töid kolm gruppi välja loomingulise töö teostamiseks etteantud ajalistest piiridest kinnipidamist, ent võis näha, kuidas kaks gruppi olid ülesandes eeldatud visandliku joonistuse asemel täpsema läbijoonistamise suunas tööle asunud. Autor arvab, et kui joonistuste teostamiseks oleks algselt rohkem aega planeeritud, oleks see töö tempot ja õpilaste erakordset innukust vähendanud. Mõnedele gruppidele siiski võimaldati lisa aega kunstitööde esitlemise alguses.

Tallinna Inglise Kolledži kunstiõpetaja arvamusest selgus, et talle mõjus avastuslikult väitlemise metoodika kasutamine kunstitunnis.¹⁸⁹ Autor pakub lisavõimalusena väitlemist läbi viia keeletunnis, samuti saab õppekäik varemetele toimuda ajalootunniga ühildatult või viimatinimetatu raames. Samuti tõi õpetaja välja vaatleja rolli olulisuse, kes mõjus rühmaliikmetele lisamotivaatorina ning andis õpetajale projekti käigust parema ülevaate.¹⁹⁰

Projektülesande „Lõhume, hoiame või loome?“ läbiviimine näitas väga häid tulemusi ning projekti käigus ilmnunud tähelepanekud said arvestatud õppematerjali täiendamises. Objektiivsemate tulemuste saamiseks ning nende võrdlemiseks ja ülesandes täienduste tegemiseks oleks vaja projekti läbi teha veel erinevates vanuseastmetes ning eriilmelistes koolides.¹⁹¹ Tallinna Inglise Kolledž sai valitud välja kahel põhjusel: koolis ei ole süvendatud kunstiõpet, mis looks ülesannete lahendamisel eeliseid tavakoolidega võrreldes; koolis toimuvad kaks korda aastas „projektipäevad“ ning selle kaudu lootis autor projekti

¹⁸⁹ Vallikivi, Kadri. Suuline vestlus...

¹⁹⁰ Vt. lisa 9, lk. 149.

¹⁹¹ Õpetaja Kadri Vallikivi planeerib ülesannet lähinädalatel ise läbi viia 8. klassiga. Samas.

läbiviimisel hõlpsamini leida võimalust kunstiõpetaja tööplaanidega sobitumiseks. Kuid õpetaja Kadri Vallikivi vastutulelikkusest tekkis võimalus antud õppeasutuses teha läbi kaks projekti, millest „Lõhume, hoiaime või loome?“ toimus tavatunniplaani kohaselt ning „Materjal vs mõte“ viidi läbi projektipäevade raames. Järgnev alapeatükk tutvustabki eelmainitud projekti läbiviimist lähemalt.

4.2 Projektülesanne „Materjal vs mõte“

Projektülesanne „Materjal vs mõte“ tutvustab maalirestaureerimise põhimõtteid ja nüüdiskunsti säilitamise probleeme, põhinedes Hilikka Hiiopi doktoritööl „Nüüdiskunst muuseumis: kuidas säilitada mittesäilivat?: Eesti Kunstimuuseumi nüüdiskunsti kogu säilitamise strateegia ning meetod“.¹⁹² Projekti viis läbi autor Tallinna Inglise Kolledžis projektipäevade raames 2013. aasta märtsikuus ning õppetöös osales 15 tütarlast (7. klassist 10, 8. klassist 3 ja 10. klassist 2 õpilast).

7 Tallinna Inglise Kolledži õpilane CD-plaatidest loomingulist tööd teostamas.

Projektis osalejate arv oli piiratud 15 inimesega seoses õppekäigu korraldamisega Eesti Kunstimuuseumi konserveerimisosakonda Kumus, kus toimus sissejuhatus teemasse. Ringkäigu viis läbi osakonna juhataja kt Hilikka Hiiop ning töötajad tutvustasid lähemalt oma tegevusvaldkonna spetsiifikat: polükroomia, maali ja graafika restaureerimist. Lisaks said õpilased omal käel 30 minuti jooksul tutvuda kunstnik Raoul Kurvitza retrospektiivnäitusega.

Koolimajja naasnuna toimus projekti teises etapis rühmatöö, mille käigus õpilased pidid kehastuma kunstimuuseumi konservaatoriteks ning otsima lahendusi kiiresti hävivast materjalist valmistatud või liikuvate osadega kunstobjektide säilitamiseks. Autor oli ette valmistanud juhendid nelja erineva kaasaegse eesti kunsti taiese kohta, need olid kättesaadavad internetis. Kuid plaanipäraselt mitut varianti läbi teha ja tagasisidet saada

¹⁹² Hiiop, Hilikka...

juhtumite erineva raskusastme kohta ei õnnestunud, kuna õpilastele toodud iPad-arvutid ei avanud juhiseid.¹⁹³ Seega täitsid rühmad ülesannet kunstnik Erki Kasemetsa plekkpurkidest tehtud pannoo „Jäädvustus“ alusel suurelt ekraanilt esitatud juhiste järgi.

Teise probleemina ilmnis, et juhendile lisatud videoklipid ei avanenud piisavalt kiiresti ning töötempo kannatas.¹⁹⁴ Positiivsest küljest võib esile tuua projektis osalenud õpilaste erineva vanuseastme, mis andis hea ülevaate ülesande õppijatele võimetekohase mugandamise osas. 7. klassi õpilastest moodustatud kaks gruppi vajasisid juhendajapoolset tööle innustamist, lisaselgitusi ja suunavaid küsimusi ning neile sobis väga hästi ühiselt koos õpetaja suuliste kommentaaridega suurelt ekraanilt juhiseid vaadata. I-Padid olid õpilastele abiks ülesandes nõutud andmete ja piltide otsimisel internetist. 8. ja 10. klassi õpilaste ühisgrupp eelistas tegutseda aga iseseisvalt ning suunamist nad ei vajanud ega soovinud. Vanemate klasside töötempo oli kiirem ning nad olid sunnitud pidevalt nooremaid järele ootama. Kõikidest eelnimetatud asjaoludest tulenevalt kulus aega antud etapi läbimiseks planeeritust rohkem. Klassi ees toimunud rühmatöö esitlustel pakutud lahendused kaasaegse kunsti säilitamiseks ja eksponeerimiseks muuseumis vastasid üllatavalt täpselt Erki Kasemetsa isiknäitustega kaasnevatele tegevustele ja Hilikka Hiiopi doktoritöös esitatud mõttekäikudele. Esitlustele järgnes filmilõigu vaatamine konservaatori pakutud lahendusest käsitletud küsimuses ja õpetaja suuline tagasiside õpilastele.

Loomingulise eneseväljenduse ülesanne põhines Erki Kasemetsa CD-plaatidest koosnevatel kohaspetsiifilistel installatsioonidel ehk „infostruktuuridel“. Kunstniku loomingu mitmetähenduslikkusega tutvumiseks, praktiliste näpunäidete saamiseks ja säilitamisküsimuste arutamiseks kohtus autor Erki Kasemetsa ja Hilikka Hiiopiga, kelle käest ta sai muuhulgas ka illustratiivset pildimaterjali ülesande koostamiseks.¹⁹⁵

Esimese sammuna joonistasid õpilased individuaalselt etteantud tingimustele vastavad kavandid, seejärel moodustati kaks õpilasgruppi ning kumbki valis teostamiseks välja ühe kavandi. Esialgu oli plaanis jagada õpilased kolmeks ning teha vastavalt kolm tööd, ent autori ja kunstiõpetaja isiklikule panusele täienduseks tõid õpilased oodatust oluliselt vähem CD-plaate, seega tuli jääda kahe kavandi teostamise juurde ning vähendada ka originaalülesandes ettemääratud plaatide arvu. Lisaks muutus ka tumedate ja heledate plaatide vahekord, sest

¹⁹³ Põhjuseks oli juhendi asukoht internetis Prezi esitluste keskkonnas, mis iPad-arvutites ei avanenud seoses Flash programmi puudumisega. Autor lisas õppematerjali juhendisse vastava hoiatuse.

¹⁹⁴ Autor lisas vastavateemalise hoiatuse juhendisse ning esitas soovitusi efektiivsemaks töö korraldamiseks.

¹⁹⁵ **Hiiop**, Hilikka ja Kasemets, Erki. Suuline vestlus autoriga, 22. II 2013. Märkmed autori valduses.

värvimisel lõppes valge värv. Terviseohutuse seisukohast lähtuvalt ei värvitud spreivärviga plaate mitte õpilased, vaid kunstiõpetaja ise pärast tunde ning kunstitöö teostamine toimus projekti teisel õppepäeval.

Loominguliste tööde teostamisel ilmnedid taas vanuselised iseärasused: 8. ja 10. klassi õpilaste väljavalitud kavand lähtus tutvustatud Erki Kasemetsa kavanditest, millest tulenes ka lähteülesanne. Samuti kasutasid 8. ja 10. klassi „Liivakella“ autorid joonlauda ja tõmbasid maalriteibiga sirge abijoone seinale, et saavutada täpsust, mis on Kasemetsale omane. Noorem grupp valis kavandiks liblika motiivi ning elusloodusele kohaselt tuli kunstitöö pisut ebasümmeetriline,¹⁹⁶ lisaks värvisid nad mõned kettad teist tooni. CD-plaatide seinale kinnitamisel toimus koostöö vanemate õpilaste vahel väga tõhusalt, ka grupi suurus – 5 inimest – oli parajal määral sobiv. Kuna kõik 7. klassi õpilased koondusid ühte tööd teostama, ei jätkunud tegevust kõigile. Grupi kaheks jaotamisel oleks aga „infostruktuurid“ liiga väikesed tulnud ning töö mõjuv välimus seega kannatanud, seetõttu mõttest loobuti. Autori imestuseks ei lähtunud kumbki grupp tööde ülesseadmisel täielikult kavandist, vaid arendas neid edasi: 7. klass põhjendas seda etteantud seinapinnale kunstitöö paigutamise raskustega. Seetõttu aga kulus aega eelnevalt pörandal plaatide sobitamisele ehk taas töö kavandamisele, mille tulemusel tööde seina seadmine võttis aega 60 minutit.

Pärast lühikest klassisisest loominguliste tööde tutvustamist nägi projektipäeva ajakava ette kogu projekti käigu tutvustamist teistele klassidele. Seejärel kutsuti koolikaaslased kunstiklassi CD-plaatidest teoseid vaatama ning need pälvisid suure heakskiidu. Ka hiljem juhuslikult klassi sisenenud õpilased märkasid töid kohe ja soovisid sama ülesannet teha.

Õpilaste hindamist ei toimunud, kuna projektipäevad olid traditsiooniliselt kavandatud õppeperioodi viimasele kahele päevale pakkudes õpilastele tegutsemisrõõmu ja vaheldust tavatundidele.¹⁹⁷ Intervjuu käigus õpetaja Kadri Vallikivi avaldas arvamust, et praktiliste tööde hindamisel ei oleks ta arvestanud püstitatud lähteülesandega toetuda Erki Kasemetsa eeskujule, kuna pidas seda loomingulisust kitsendavaks nõudmiseks.¹⁹⁸ Autor siiski jättis ülesande sõnastuse muutmata, et säiliks nii seos restaureerimise temaatikaga kui ka matemaatiline aspekt loomingulise töö kavandamisel.

¹⁹⁶ Autor peab valikut ealiseks iseärasuseks, mil abstraktse kompositsiooni kavandamisega võib 7. klassis esineda veel raskusi.

¹⁹⁷ Vt. lisa 9, lk. 152.

¹⁹⁸ Samas.

Loomingulise ülesande variant B (performance või happening) jäi seekord läbi tegemata, kuna autor koostas selle lisavõimalusena kunstiõpetajatele projekti mitmekordsel läbitegemisel õppetöö varieerimiseks või siis kasutamiseks süvendatud kunstiharidusega koolides.

Kunstiõpetaja Kadri Vallikivi hinnangul mõjutas projektis osalejate koosseis projekti käiku suurel määral, sest poiste juuresolekul oleks arutus kaasaegse kunstiteose säilitamisküsimuste üle kulgenud 7. klassis elavamalt. Teise tähelepanekuna tõi Kadri Vallikivi välja asjaolu, et õpilased ei osanud oodata tõsist õppetööd projektipäevadel ning valisid kunstiaine tõenäoliselt nõ kergemini pääsemise eeldusel. Kõrgendatud kunstihuvist ajendatuna võisid registreeruda vaid kaks neidu, 7. klasside tüdrukud lähtusid sümpaatiast kunstiõpetaja isiku vastu.¹⁹⁹

Õpilastelt arvamusi küsides ilmnas, et projektikäigu tutvustamisel püstitatud ülesanne – kehastuda ise kunstimuuseumi konservatoriks ning võtta vastu otsus kaasaegse kunstitöö säilitamise kohta – tundus esialgu teostamiseks võimatuks. Kuid juhendi järgi küsimustele vastates osutus see huvitavaks ja kõigile vanuseastmetele jõukohaseks. Õppekäiku hindasid õpilased väga kõrgelt, eelkõige seetõttu, et vähestele avaneb võimalus külastada kunstimuuseumi konserveerimisosakonda; kunstinäituste külastamise harjumuseta jättis Raoul Kurvitza looming õppuritele väga sügava mulje.²⁰⁰ Kuna Kurvitza näitust said õpilased uurida omal käel, tekitas nähtu palju mõtteid ja enamasti üllatust, kuidas kunstnikule niivõrd „mõistusevastased“ mõtted saavad tulla. Näituselt kogutud emotsioonidest tulenevalt lisas autor soovitusena projektile nüüdiskunsti näituse külastuse, kuigi esialgselt seda plaanis ei olnud.

Autoril on kahju, et õnnestus läbi teha vaid üks kaasaegse kunsti konserveerimise juhtum. Eelkõige lootis ta saada tagasisidet Raul Rajangu loomingule põhineva juhendi kohta, sest see on eeldatavasti kõrgema raskusastmega. Ka projekti ajalise kestvuse osas on raske täpset ülevaadet saada põhjusel, et tegemist ei olnud tavapärase 45-minutilise koolitundidega, vaid kahe tervikliku päevaga, mille sisse mahtus õppekäik, lõuna ning viivitused arvutite klassi saabumise ja tehniliste tõrgete pärast. Autor siiski märkis üles iga etapi kestvuse ning tegi selle põhjal üldistused: ilma õppekäiguta 7. klassides ülesandeid läbi viies kujuneks projekt

¹⁹⁹ Vallikivi, Kadri. Suuline vestlus...

²⁰⁰ Siinkohal toob autor välja oma isikliku seisukoha projekti läbiviimise õnnestumisest: kuna Tallinna Inglise Kolledžis õpetatakse kunsti vaid põhikooli astmes tavapärase üks-tund-nädalas programmi alusel ning gümnaasiumis ei pakuta kunsti, kunstiajaloo, kultuuriloo ega ka alates 2000. aastate lõpust inglisekeelset koduloolist *country study* kursust, aitas projekt „Materjal vs mõte“ kasvõi üksikutele õpilastele kultuuripärandi säilitamise ja kaasaegse kunstiga seonduvalt mõtlemisainet anda. (Täna kooli õppekorraldusliku info eest ajalooõpetajat Kai Ausi, vt. Aus, Kai. Suuline vestlus...)

kuue akadeemilise tunni pikkuseks ning vanemate õppijatega oleks seda võimalik läbi teha viie tunniga.

Antud projektülesanne kannab pärandihariduslikku eesmärki, kasutades seejuures õppijate aktiivse kaasamise meetodit. Autor peab ülesande lisaväärtuseks asjaolu, et nüüdiskunsti konserveerimise võimalusi arutades süvenevad õpilased ka kunstnike mõtetesse ja kontseptsioonidesse, mille kaudu kujuneb mõistmine ja sooviv hoiak kaasaegse kunsti suhtes. Samuti tuleb oluliseks pidada õpilastele esinemisvõimaluse pakkumist projekti etappide töötulemuste esitlemisel. 7. klassi õpilastel oli väga suuri raskusi rühmatööde tutvustamisel, seega tuleb suulise esinemise oskust koolis arendada ka kunstitunnis. Loomingulise eneseteostuse poolelt võib eeliseks lugeda õpilastele jõukohaste meetoditega efektse kaasaegse kunsti teose loomist, mis mõjub justkui „päris“.²⁰¹

4.3 Projektülesanne „Koopia. Koopia! Koopia?“

Kolmest projektülesandest kõige esimesena valmis „Koopia. Koopia! Koopia?“, mis annab teadmisi tehnilisest kunstiajaloo, maalide restaureerimisest ja kunstiteoste kopeerimisest. Ülesande läbiviimiseks pöördus autor Tallinna Reaalkooli kunstiõpetaja Tairi Tamme-Amjärve poole, kes viis ise projekti läbi esialgu kolme 7. paralleelklassiga 2012. aasta novembris ja detsembris, hiljem 2013. aasta märtsis ja aprillis kahe 9. klassiga ning käesoleval hetkel käib töö veel ühe 9. klassiga. Autor käis osaliselt tunde vaatlemas, kuid peamiselt toetub antud peatükis esitatud info Tairi Tamme-Amjärve tagasisidel.

Teoreetiliste teadmiste edastamiseks on õpetajal võimalik kasutada 29-minutulist õppefilmi tehnilise kunstiajaloo teemal, pidada koos esitlusega loeng maalide restaureerimisest, anda kirjalik ülesanne kunstitööde ja koopiate võrdleva analüüsiga, viia läbi arutlus koopiate tegemisest (soovi korral esitlusega illustreerides). Kuna autor oli teadlik, et tund viiakse läbi 7. klassidega, soovitas ta

8 Tallinna Reaalkooli 7. klassi õpilaste ühistöö Vincent van Goghi maali „Tähine öö“ põhjal.

²⁰¹ Siinkohal tänan Erki Kasemetsa loomingulise ülesande restaureerimisega seostamise idee eest.

õpetajal näidata tunnis filmi ning mitte liialt koormata õpilasi teooriaga, seega jätta loeng ja arutlus kõrvale või käsitleda neid väga põgusalt, sealjuures siiski teha läbi kirjalik kunstiteoste võrdlusülesanne. 13-aastase kunstiajalooõpetaja staažiga Tairi Tamme-Amjärv oli uuest vaatenurgast kunstiloo käsitlemisel nii haaratud, et esimest korda projekti läbi viies tegi ta kahe järjestikuse tunniga kõik etapid täies mahus läbi. Vaatamata sellele, et teema pakkus suurt huvi ka õpilastele, olid nad gümnaasiumiastmele suunatud materjalimahust üsna kurnatud, soovides loomingulisele tööle asuda. Järgmisele kahele 7. klassile otsustas kunstiõpetaja anda filmivaatamise koduseks ülesandeks, jättes enam aega loengu pidamiseks ja pikemaks arutluseks. Üheksandate klassidega jällegi eelistas kunstiõpetaja filmi vaadata klassiruumis, kuna see aitas õpilastel häälestuda loomingulise töö tegemisele. Projekti juhendis ettenähtud kodutööd jättis õpetaja Tairi Tamme-Amjärv ära, vaid esimesena projektiga tööle asunud klass pidi kodus Moodle keskkonnas hääletuse vahendusel valida ühe pakutud reproduktsioonidest kunstilise töö eeskujuks. Ülesannet täitis vaid 4 õpilast, seetõttu järgnevate klassidega tehti valikuid tunnis.

Klass, kes pidi õppefilmi kodus iseseisvalt vaatama, sai loomingulise tööga alustada projekti esimesel päeval. Kunstilise töö eeskujuks pakkus autor valikut viiest eri sajandist pärinevast maalist – iga klass võis valida meelepärase. Õpetaja tutvustas maalide tugevusi ja nõrku külgi kopeerimise seisukohalt, huvi tekitamiseks aga rääkis põgusalt kunstnikest, ent see tulenes kunstiõpetaja entusiasmist. Väljavalitud teose põhjal pidid õpilased klassi ühistööna tegema loomingulise tõlgendava koopia, jaotades prinditud reproduktsiooni ruutudeks või ristkülikuteks, mis jagati õpilaste vahel. Iga õpilane teostas individuaalselt oma osa ühistööst, kasutades meelepäraseid kunstivahendeid ja tehnikaid. Kunstitöö kavandamist eraldi etapina õpetaja ei teinud, õpilased asusid kohe tööle. Loomingulise töö teostamisele kulus 2,5 akadeemilist tundi, ühtse terviku kokkuseadmisele sõltuvalt klassist $\frac{1}{2}$ kuni 1,5 koolitundi, kuna viimati nimetatud etapp osutus kõige keerulisemaks. Iga klass tegutses erinevalt: ühel juhul soovis iga õpilane ise oma tööd suurele alusele kinnitada, teine võimalus oli moodustada vabatahtikest piltide kokkuseadjate rühm, kolmanda variandina võtsid kaks õpilast kogu töö enda peale.²⁰²

Projektülesande läbiviimisel 2012. aasta sügis-talvel ei olnud projekti autor ette valmistanud hindamiskriteeriume, sellest tulenevalt töötas õpetaja Tairi Tamme-Amjärv ise välja hinde

²⁰² Vt. lisa 9, lk. 155.

panemise põhimõtted. Õppematerjali juhendis esitatud tabel põhinebki viimatinimetatud printsiipidel.

Õpetaja Tairi Tamme-Amjärv soovitas planeerida juhendmaterjalis filmi vaatamise koolitunni raamesse selle hea arutlustele ja praktilisele tööle eelhäälestuse loomise tõttu.²⁰³ Kuna paljudes koolides ei toimu kunsti aine paaristundidena, vaid ühe akadeemilise tunnina nädalas, otsustas autor jätta filmivaatamise õppematerjali juhendis koduseks ülesandeks.

Kahjuks jäid töölehtede vastused 7. klassidega läbi arutamata, kuna õppeperiood sai läbi ning õpilastel ei toimunud enam kunstitunde. Ent kuna küsimused olid suures osas loogilist mõtlemist eeldavad, mitte faktiteadmispõhised, siis jäi nende klasside puhul õpitulemuste omandamise protsess poolikuks. Kahe 7. klassiga kujunes kogu projekti käiku analüüsiv arutlus viimases etapis terve akadeemilise tunni pikkuseks. 9. klassid pidid eneseanalüüsi ja projekti etappe reflekteerima kirjalikult, mis võimaldas lühema ajaga kõikide õpilaste arvamust teada saada, kuid ei pakkunud õppijatele võimalust klassikaaslaste mõtteid ja selgitusi kuulata.

Kõikide klasside puhul võib esile tuua õppijate suurt pühendumust loomingulise eneseteostuse osas: õpilased käisid arvutist meistritööd suurendamas ja täpsemalt pisidetaile uurimas, kunstitöid teostasid kõik õhinaga. Nooremate klasside puhul võis täheldada püüdlust kujutada pilti võimalikult tõetruult (tegemist on tõenäoliselt ealise iseärasusega); eripäraks oli ka see, et kaks 7. klassi teostas ülesannet ainult harilikku pliiatsit kasutades. Seevastu vanemad õpilased kasutasid erinevaid tehnikaid ja vahendeid julgemini. Tallinna Reaalkooli kunstiõpetaja arvamusel ongi antud projekti eeliseks paindlikkus ülesannete läbiviimisel ning rõhuasetuste seadmisel.²⁰⁴ Nooremas vanuseastmes saab rohkem tähelepanu pöörata loomingulise eneseväljenduse tehnilisele teostusele ning vanemates klassides käsitleda kunstiajaloolisi küsimusi süvitsi.²⁰⁵ Samuti võib rõhutada projekti sotsiaalset mõõdet: ülesanne arendab mõistmist ja tolerantsust klassikaaslaste eripära suhtes ning ühistöö liidab õppureid.

Õpilaste tagasiside ülesandele oli väga positiivne, sest kõik klassid arvasid, et ülesannet võiks veel kord uue rõhuasetusega läbi teha, jälgendades meistriteost võimalikult täpselt ning seejärel luues taiesest loomingulisi interpretatsioone. Ära märgiti projekti hea ülesehitus, mis

²⁰³ Samas, lk. 154.

²⁰⁴ Samas, lk. 153.

²⁰⁵ Samas, lk. 155.

filmi vaatamise kaudu löi eelhäälestuse, avaküsimus „Kas koopiatel on väärtust?“ suunas kaasa mõtlema ja tekitas huvi teemasse süvenemiseks, et sealt juba edasi liikuda järgmiste etappide juurde. Vanemad õpilased nautisid eriliselt otsuse tegemist selle kohta, milline meistriteos kunstitööle eeskujuks võtta.²⁰⁶

Autor arvab, et loomingulise töö kavandamisele rohkem aega pühendades oleksid 7. klassi õpilased samuti erinevaid tehnikaid kasutanud kui 9. klassid, 9. klassid omakorda oleksid veel julgemalt eksperimenteerinud. Projekti kestuseks kõikides klassides kujunes 6 akadeemilist tundi planeeritud 4–5 tunni asemel. Põhjusi võib välja tuua mitmeid: esiteks õpetaja Tairi Tamme-Amjärv käsitles teoreetilisi teemasid väga põhjalikult, lisades omalt poolt teavet juurdegi; teiseks määras praktiliste tööde teostamisele kuluva aja mahu etteantud paberi suurus; kolmandaks pidas õpetaja oluliseks anda igale 7. klassi õpilasele võimalus projekti suuliste kokkuvõtete tegemisel arvamust avaldada. Tunnivaatluses ilmnunud tähelepanekute põhjal lisas autor juhendisse märkuse selle kohta, et individuaalset kunstilist tööd tehes peaksid autorid, kelle tööd hiljem ühistööl üksteise kõrvale paigutatakse, kõrvutama oma eeljooniseid, mille tulemusel kompositsiooni elemendid satuksid kohakuti.²⁰⁷

Kokkuvõte

Kokkuvõtvalt võib kolme projektülesande läbiviimisest järeldada, et restaureerimise ja konserveerimise temaatika pakkus õpilastele huvi. Arhitektuuri ja koopiamaalidega seotud projektid olid õppijatele väga kaasakiskuvad nii teoreetiliste kui loominguliste ülesannete kaudu. Kaasaegse kunsti säilitamise teema õpilaste silmadesse sama palju sära ei toonud, mis võis olla tingitud üldise õppemeeleolu langusest seoses viivitustega ja õpilasgrupi erakordsest tagasihoidlikkusest nooremas vanuseastmes. Põhjalikku ülevaadet ülesannete läbiviimise eripärast erinevas vanuseastmes ja projekti etappide kombineerimise võimalustest pakkus esimesena valminud „Koopia. Koopia! Koopia?“, mida praegu kasutatakse õppetöös kuuendat korda. Käesoleva aasta märtsikuus käsitletud projekte sai läbi proovida vaid ühel korral, seepärast oleks põhjalike järelduste tegemine ennatlik.

Ent üldiselt võib koostatud projektülesannete tugevateks külgedeks lugeda paindlikkust klasside, õpilaste ja õpetaja eripära silmas pidades ning võimalusterohkust õppetöö etappide

²⁰⁶ Samas, lk. 153.

²⁰⁷ Õpetaja Tairi Tamme-Amjärv seda omalt poolt oluliseks ei pea (samas, lk. 154).

kombineerimises. Ülesanded toetavad ka õppijate omavahelist koostööd, sallivuse ja väärtushinnangute kujunemist. Tallinna Reaalkooli õpetaja Tairi Tamme-Amjärv tõi esile tähelepaneku, et ülesehituse poolest saab projekte käsitleda kui näitlikustavat õpetust kohustusliku uurimustöö (loovtöö) etappidest.²⁰⁸ Autori seatud eesmärgid aktiivsete õppemetoodikate kasutamise, mõtestavate ja analüüsivate ülesannete rakendamise, ainetevahelise lõimimise, individuaalse lähenemise ja elulähedaste situatsioonide esitamise näol on täidetud. Õppematerjali atraktiivsuse ja õpetajatele kättesaadavuse tagamiseks võttis autor kuulda Tallinna Inglise Kolledži kunstiõpetaja Kadri Vallikivi soovitusel internetilehekülje koostamise kohta. Loodetavasti võtavad ka teised kunstiõpetajad ja kooliõpilased „Väike muinsusjutt“ pärandiõppe ülesanded soojalt vastu ning rakendavad neid tunnitöös.

²⁰⁸ Samas, lk. 156.

KOKKUVÕTE

Käesolev magistritöö juhtis tähelepanu pärandihariduse rakendamise olulisusele ja võimalustele Eesti üldhariduskoolides. Töö eesmärk oli toetada kultuuripärandiga seotud teemade tutvustamist koolides ning muinsusteadlikkuse kujundamist õpilastes.

Töö teoreetilises osas tutvustati mõisteid „pärandiharidus“ ja „pärandiõpe“ ning nendega lähedaste mõistete tähendusi, samuti vaadeldi teatud objektide ja nähtuste pärandiks saamise protsessi üksikindiviidi seisukohalt. Lisaks anti ülevaade sellest, kui suur on pärandiõppe seos 2011. aasta põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekavaga ning veelgi täpsemalt kunsti ainekavaga. Toodi välja pärandihariduslike ürituste ja projektide eestvedajad nii kodanikualgatuse kui riiklike asutuste seas, esitleti koolides toimuvat pärandiõpet ning tehti ettepanekuid edaspidiseks pärandihariduse tõhustamiseks. Eraldi käsitleti kunstitunni võimalusi pärandiõppe integreerimiseks ning ühiste projektide läbiviimiseks teiste ainevaldkondade ja õppeainetega.

Töö praktilise projektina valmis kunstiõpetajatele suunatud õppematerjalide kogumik „Väike muinsusjutt“, mis tutvustab restaureerimise ja konserveerimisega seotud teemasid, aitab kaasa õpilastes muinsuskaitseliste hoiakute kujundamisele. Õppematerjal on hõlpsa kättesaadavuse tagamiseks paigutatud internetikeskkonda aadressile <http://muinsusjutt.weebly.com/>.

Antud magistritöö käigus valminud õppematerjalis lähtutakse uuest õppekavast ning selle koostanud töörühma poolt välja toodud vajadustest. Muinsuskaitseliste ja restaureerimisalaste teemade käsitlemine toetab õppekavas välja toodud põhikoolilõpetaja üldpäevuste kujunemist ning ühtib ka kunstiainete sisu ja taotlustega kultuuripärandiga seotud teemade korral, kusjuures gümnaasiumiastme kunsti ainekavas on pärandiõppe rakendamise vajadus välja

toodud "Muinsus- ja keskkonnakaitse ning autoriõiguste probleemistik" teema õpetamise kaudu.

Pärandihariduse seisukohast koolide hetkeolukorda uurides selgus, et pärandiõppe läbiviimisega tegelevad eelkõige ajalooõpetajad, kuid leidub koole, kus õpetatakse eraldi õppeainena „kultuurilugu“, „pärimuskultuuri“ või kohaliku paikkonnaga seotud kodulugu. Üksikud haridusasutused on kultuuripärandi keskel ja sellega koos kasvamise seadnud oma õppe- ja kasvatustegevuse eesmärkideks ning viinud seda ellu pärandihariduse rakendamise kaudu (näiteks Vanalinna Hariduskolleegium, Pikakannu kool). Ent Eesti 540 üldhariduskooli seas jääb kultuuri- ja koduloolist õpet pakkuvate koolide osakaal väga väikeseks, üksnes aineõpetajate ja kooli juhtkonna huvidest sõltuvaks.

Väljastpoolt kooli korraldatav pärandiharidus on väga sõltuv riiklikest toetusprogrammidest ja fondidest taodeldavatest projektirahadest. Samuti iseloomustab Eesti pärandiharidusmaastikku nii ametnike kui ka vabatahtlike muinsuskaitsete tugev missioonitunne. Kõige aktiivsemalt kaasavad kooliõpilasi oma tegevusse Eesti Muinsuskaitse Selts ja Eesti Kodu-uurimise Selts, kes korraldavad lastele ja noortele konkursse, õppekäike, teabepäevi ja konverentse. „Tagasi kooli“ eriprojekt on samuti paljudesse koolidesse viinud muinsusteadlikkust. Käesolev kultuuripärandiaasta 2013 käivitab omakorda rohkesti kultuuripärandit tutvustavaid ettevõtmisi ning soodustab koostööd mäluasutuste ja erinevate koostööpartnerite vahel.

Edaspidiseks pärandihariduse tõhustamiseks oleks vaja riiklikult kehtestatud süsteemset programmi, mille kaudu

- pärandiõppe jõuaks põhikooli ja gümnaasiumi õppekavadesse,
- publitseeritaks õppematerjale (ka internetipõhiseid) ja
- korraldataks täiendkoolitusi õpetajatele paikkonna kultuuriväärtuste ja muinsuskaitsete vaadete tundmaõppimiseks.

Võtmeküsimuseks pärandihariduse korraldamisel on koostöö arendamine Haridus- ja Teadusministeeriumi, Kultuuriministeeriumi ja Keskkonnaministeeriumi vahel, kes omakorda kaasaks oma allasutused Haridusameti, Muinsuskaitseameti ja Keskkonnaameti, lisaks veel maa- ja kohalikud omavalitsused, seejärel mäluasutused ja haridusasutused, pärandispetsialistid ja õpetajad. Pärandihariduse arendamisse on oma panus anda kõigil

nimetatud ühiskonnakihtidel, sest tõhusalt saab kultuurilooline ja muinsuskaitseiline õpe toimida vaid erinevate osapoolte koostööl ja vastastikusel toetusel. Siinkohal võib eeskujuks võtta Soome praktika.

Ühe lahendusena pakub autor pärandiõppe rakendamist kunsti aine kaudu, mida toetab ka riiklik õppekava eeldades põhikooli lõpetajalt Eesti kultuuri väärtustamist ning hoidmist, vastutuse kandmist kultuuritraditsioonide säilimise eest. Kunstitund pakub rikkalikult võimalusi päranditeemaliste ülesannete läbiviimiseks nii teoreetilise kui loomingulise eneseväljenduse kaudu, autor nimetab neid kunstitunni „pärandiõppe tunneliteks“. Kunstiajalugu ja etnograafia valdkonnad on otseselt kultuuripärandi tutvustamisega seotud, ent hõlmates erinevaid kunstiliike, -tehnikaid ning pildilise- ja ruumilise kujutamise võtteid, saab pärandiõppe käigus kasutusele võtta suurema osa õppekavas esitatud kunsti aine õppesisust ja -tegevustest.

Õppeainetevaheline lõimimine avardab valikuvõimalusi veelgi ning loob õpilastele elulähedase ja motiveeriva õppekeskkonna. Eeskätt sotsiaal-, keele-, tehnoloogiavaldkondadega ning muusikaga on võimalik palju päranditeemalisi kokkupuutepunkte leida.

Üldhariduskooli kunstitundides pärandiõppe käsitlemiseks otseselt õpikuid ja juhendeid seni koostatud ei ole, kui meie hõimurahvaste traditsioone ja rahvakunsti tutvustav tööraamat ja üksikud ülesanded teistes õppematerjalides välja arvata. Restaureerimist ja muinsuskaitset aga ei käsitle nendest ükski, mis kinnitas uurimuse alguses püstitatud hüpoteesi. Seega antud magistritöö praktiline osa täitis olulise tühimiku kooliõpilaste muinsuskaitseliku kasvatusvaldkonnas.

Võib öelda, et teoreetiline osa tööst täitis oma eesmärgi, esitades laiapõhjalise ülevaate senisest pärandihariduse rakendamisest ning luues seosed pärandiõppe ja kunstitunni vahel.

Kunstiõpetajate juhendmaterjal „Väike muinsusjutt“ koosneb kolmest projektülesandest, mis moodustuvad ülesannete läbiviimise juhistest ja soovitustest, esitlustest, töölehtedest ning õpetajale suunatud teemakohasest taustteabest. Lisaks on internetileheküljel sõnastik restaureerimise ja kunstialaste mõistete selgitustega, viited valdkonnaga seotud raamatute ja õppematerjalide kohta.

Materjali koostamisel on lähtunud kunstiaine seisukohalt põhimõttest, et teoreetiliste ülesannete puhul oleks kasutusel lai valik uurimusliku ja aktiivõppe meetodeid, aga ka muuseumide ja arhitektuurimälestiste külastamist, praktilised ülesanded aga sisaldaksid võimalikult mitmekesist kunstitehnikate ja -vahendite valikut, et oleksid kohandatavad õpilaste võimetele. Lisaks autori poolt seatud eesmärkidele, tõi tundide läbiviimisel osalenud kunstiõpetajad välja ülesannete lisaväärtusi, mis õppetöö käigus ilmnisid:

- ülesanded ei lähtu üksnes klassi ja õpilaste individuaalsest võimekusest, vaid ka õpetaja huvidest ja eelistustest. Projektid pakuvad valikuvõimalusi, mis lubavad ülesande ülesehituses ja rõhuasetustes muudatusi teha ning iga klassiga õppetegevust varieerida;
- kõigil kolmel projektil on ka tugev sotsiaalne mõõde: rühmatööde tegemine arendab õpilaste koostööoskusi, ühiselt loominguuliste tööde analüüsimine ning põhjenduste kuulamine õpilaste tehtud valikutele-otsustele soodustab sallivust ja mõistmist;
- projekti etapilist läbitegemist võib käsitleda kui õppekavas kohustuslikult ettenähtud uurimus- või loovtöö tegemise näitlikustamist.

Projektülesannete läbiviimine koolis näitas, et kultuuripärandi restaureerimine ja konserveerimine on teemad, mis pakuvad õpilastele huvi, projektülesannete ülesehitus toimis õppetöös väga hästi. Ka kunstiõpetajatele pakkusid projektid uusi teadmisi ning avastusi nii teemakäsitlemise kui ka meetodiliste lahenduste poolest, õpetajad planeerivad edaspidi neid projekte õppetöös kasutama hakata.

Edaspidi võiks pärandihariduse valdkonna uurimist jätkata kõrgkoolides tulevaste õpetajate vastavateemalist ettevalmistust ning pedagoogide täiendkoolituse võimalusi analüüsides. Samuti oleks vaja koostada uusi õppematerjale teistele ainevaldkondadele või töölehti lähtuvalt piirkondlikest eripäradest.

BIBLIOGRAAFIA

Käsikirjad

Jõekalda, Kristina. „Eesti muinsuskaitse ja võõras pärand: muinsusteadlikkuse kujundamine 1920.–1930. aastatel”. Magistritöö. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia kunstiteaduse instituut, 2009. Käsikiri EKA ja KTI raamatukogus.

Laan, Triin. „Omakultuur, selle õpetamise võimalused ja vahendid põhikoolis“. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonna eesti ja üldkeeleteaduse instituut, 2012.

Kättesaadav:

http://www.murre.ut.ee/arhiiv/naita_pilt.php?materjal=kasikiri&materjal_id=D1752&sari=D, kasutatud 10. IV 2013.

Maasar, Mai-Liis. „Muinsuskaitse koostöövõimalused koolidega”. Magistritöö projekt. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia kunstikultuuri teaduskond muinsuskaitse ja restaureerimise osakond, 2010. Koopia autori valduses.

Sepp, Piret. „Joonistamisõpetus ja kunstiline kasvatus Eesti üldhariduskoolis 1920.–1930. aastatel”. Magistritöö. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia kunstikultuuri teaduskond kunstipedagoogika osakond, 2010. Käsikiri EKA raamatukogus.

Publitseeritud allikad

„Ajalugu, mälu ja identiteet: intervjuu Reinhart Koselleckiga“. – *Vikerkaar*, 2003, nr 10–11. Interv. Marek Tamm ja Märt Väljataga. Lk. 143–154.

Alatalu, Riin. *Kõnelevad majad*. Tallinn: Päike ja Pilv, 2009.

Alatalu, Riin. *Muinsuskaitse siirdeühiskonnas 1986–2002: rahvuslikust südametunnistusest Eesti NSV-s omaniku ahistajaks Eesti Vabariigis: Doktoritöö*. [Tallinn]: Eesti Kunstiakadeemia, 2012.

Aluoja, Laine ja Vainola, Mall. *Projektipaun: IKT oskuste rakendamine õppeprotsessis*. [Tallinn]: Tiigrihüppe Sihtasutus, 2005.

Aluve, Kalvi ja Kongi, Heiki. *Paberist vanalinn*. Tallinn: Avita, 2000.

Antons, Karolina ja Hallik, Terje. *Eesti kultuuriloo õppematerjal: X osa, Tartu*. Koostaja Mare Oja; toimetajad Mati Laur, Mare Oja. Tallinn: Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts, 2013.

Bergner, Heinrich. *Lühike kunstiajalugu [orig. Grundriss der Kunstgeschichte. Leipzig: E.A.Seemann, 1911], I osa ja II osa* (tlk. Arma Kristen, toim. Hanno Kompus, Bernhard Linde). Tallinn: Varak, 1925 ja 1927.

Burke, Peter. „Ajalugu kui ühiskondlik mälu“. – *Vikerkaar*, 2003, nr 10–11, lk. 69–83.

Eesti kultuuriloo õppematerjal: I, Raplamaa. Kogumiku koostaja Mare Oja, teabetekstide koostajad ja tööülesannete autorid Siri Põllu, Jüri Metssalu, Heli Heinaste; teabetekstide toimetaja Mati Laur, tööülesannete toimetaja Mare Oja. Tallinn: Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts, 2011.

Eesti kultuuriloo õppematerjal: II, Viljandimaa. Kogumiku koostaja Mare Oja, teabetekstide koostajad Liivi Vislapuu ja Ain-Andris Vislapuu, tööülesannete autor Liivi Vislapuu; teabetekstide toimetaja Mati Laur, tööülesannete toimetaja Mare Oja. Tallinn: Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts, 2011.

Eesti kultuuriloo õppematerjal: III, Võrumaa. Kogumiku koostas Mare Oja, teabetekstide koostajad: Tiiu Ojala, Mati Laur ja Arthur Ruusmaa, tööülesannete autor Tiiu Ojala; teabetekstide toimetaja Mati Laur, tööülesannete toimetaja Mare Oja. Tallinn : Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts, 2012.

Eesti kultuuriloo õppematerjal: IV, Läänemaa. Koostaja Mare Oja; teabetekstide koostajad ja tööülesannete autorid Jorma Friberg ... jt.; teabetekstide toimetaja Mati Laur, tööülesannete toimetaja Mare Oja. Tallinn: Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts, 2012.

Eesti kultuuriloo õppematerjal: V, Hiiumaa. Koostaja ja tööülesannete toimetaja Mare Oja, infotekstide koostajad ja tööülesannete autorid Kristel Rosenthal, Teele Saar, Jana Uuskari; infotekstide toimetaja Kärt Jänes-Kapp. Tallinn: Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts, 2012.

Eesti kultuuriloo õppematerjal: VI, Lääne-Virumaa. Koostaja ja tööülesannete toimetaja Mare Oja, infotekstide koostajad ja tööülesannete autorid Harry Laiv ja Teele Jurtom-Lukašin; infotekstide toimetaja Kärt Jänes-Kapp. Tallinn: Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts, 2012.

Eesti kultuuriloo õppematerjal: VII, Jõgevamaa. Koostaja Mare Oja; teabetekstide koostajad Heli Aiaots, Siiri Kõrv, Barbara Laul, Mati Laur ... jt.; tööülesannete autorid Heli Aiaots, Siiri Kõrv, Barbara Laul ... jt.; teabetekstide toimetaja Mati Laur, tööülesannete toimetaja Mare Oja. Tallinn: Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts, 2012.

Eesti kultuuriloo õppematerjal: VIII, Järvamaa. Koostaja Mare Oja; teabetekstide koostajad: Jaanika Alliksoo ... jt.; tööülesannete autorid: Jaanika Alliksoo, Mare Oja, Aave Päeva; teabetekstide toimetaja Mati Laur, tööülesannete toimetaja Mare Oja. Tallinn: Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts, 2012.

Eesti kultuuriloo õppematerjal: IX, Valgamaa. Koostaja Mare Oja; teabetekstide koostajad Mati Laur ... jt.; tööülesannete autorid Mare Oja ... jt.; teabetekstide toimetaja Mati Laur, tööülesannete toimetaja Mare Oja. Tallinn: Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts, 2012.

Eesti tuletornid: värvi ja joonista. Koostaja ja kujundaja Kristo Kooskora, fotod Kaido Haagen. Tallinn: Eesti Arhitektuurimuuseum, 2011.

Elävää kulttuuriperintöä: tutki ja opi. Toimittajat Pekka Elo, Heljä Järnefelt ja Tommi Paalanen. [Helsinki]: Museovirasto, Opetushallitus ja Ympäristöministeriö, 2002.

Esemelised allikad ajalootunnis. Anu Raudsepp, Marju Sepp, Anu Järs jt.. Tartu: Raudpats, 2010.

„Fotovõistlus „Minu kodu kõige vanem asi““. – *Täheke*, 2013, nr. 3, lk. 3.

Gabral, Hans. „60 aastat Eesti kunstnikkonna üleskutsest – kunst koolidesse!“. – *Haridus*, 1990, nr. 8, lk. 46–47.

Gabral, Hans. „Kunstiõpetusest Eestis 1920. aastatel“. – *Haridus*, 1990, nr. 9, lk. 43–45.

Gabral, Hans. „Kunstiõpetusest Eestis 1930. aastatel“. – *Haridus*, 1990, nr. 11, lk. 45–48.

Gardner, Philip. *Hermeneutics, history and memory*. London, New York: Routledge, c2010.

Grönholm, Inari ja Piironen, Liisa. *Suomen Linnat*. [s.l.]: Suomen kulttuuriperintökasvatuksen seura ry, 2011. Kättesaadav Soome Kultuuripärandi Haridusseltsi veebilehel: *Suomen kulttuuriperintökasvatuksen seura*, http://www.kulttuuriperintokasvatus.fi/opetuksen-tueksi/suomen_linnat/suomen-linnat-oppimateriaali/, kasutatud 5. IV 2013.

Hahn, K.-Rutt. *Tallinna vanalinn ehk kõnelused kummitusega*. Tallinn: Tallinna Kultuuriväärtuste Amet, Muinsuskaitseinspeksioon, ([Tallinn]: Prisma Print), 2001.

Heritage in the Classroom: A Practical Manual for Teachers. Editor Veerle De Troyer. Brussel: Het Gemeenschapsonderwijs, 2005. Kättesaadav: <http://schoolweb1.gemeenschapsonderwijs.be:8101/Files/HereducComplete.pdf>, kasutatud 20. IV 2013.

Hiiop, Hilka. *Nüüdiskunst muuseumis: kuidas säilitada mittesäilivat?: Eesti Kunstimuuseumi nüüdiskunsti kogu säilitamise strateegia ning meetod*. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia, 2012.

Hoidke kodumaa muistseid mälestusmärke! Tartu: Haridus- ja Sotsiaalministeerium, 1929.

Juhatuskiri korjajaile. Tartu: Muinaswara Päästetoimkond, 1920.

Jänes-Kapp, Kärt ja Kilumets, Tiina. *Eesti kultuuriloo õppematerjal: XI osa, Ida-Virumaa*. Tallinn: Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts, 2013.

Jürisaar, Leini. *Kadunud sajandite jälgedes: otsimismäng Tallinna vanalinnas*. Tallinn: Grenader, 2009.

Karolin, Ernst. „Mida pakuvad Tõrva ümbruskonna muinsuskaitse all olevad kohad ekskursioonidele“. – *Eesti Kool*, 1938 (IV a.), nr. 10, lk. 711–715.

Kasser, Riina. *Lenni ja Tallinn*. [Tallinn]: Oskari Kirjastus, 2011.

Kasser, Riina. *Lenni ja Tallinn: värvivihik*. Joonistas Ave Teeäär. [Tallinn]: Oskari Kirjastus, 2011.

Kivi, Alfred. „Stiiliõpetusest algkoolis”. – *Kasvatus*, 1921, nr 5–6, lk 87–88.

Kultuuriperinnõn kauneus, hyvyys ja totuus. Toimittajat Pekka Elo, Heljä Järnefelt, Janne Kylliäinen, Olli Mäntyranta, Kirsti Melanko ja Seija Linnanmäki. Helsingi: Museovirasto ja Opetushallitus [Suomen Tammi projekti], 2000.

Kulttuuriympäristö – tutki ja opi. Toimittajat Pekka Elo, Inari Grönholm, Anne Jarva, Heljä Järnefelt, Antti Kauppinen, Seija Linnanmäki, Kirsti Melanko, Minna Perähuhta, Marja Sahlberg. [Helsingi:] Museovirasto ja Opetushallitus, 2001.

Kärk, Elli. *Joonistamise õpetamise käsiraamat: algkooli õpetajaile, kasvatajaile ja emadele. II. jagu: Talvine poolaasta*. Tallinn: Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus, 1924.

Kärk, Elli. *Joonistamise õpetamise käsiraamat: algkooli õpetajaile, kasvatajaile ja emadele. III jagu: Kevade kuud; Juhataja Tallinna huvitavamatesse ja kunstiväärtuslikumatesse kohtadesse; Selgitavad read uuemate kunstivõhude kohta*. Rakvere: Ühistrükikoda Rakveres, 1926.

Laantee Reintamm, Eva. *Tallinna avastamas*. Tallinn: Valgus, 2006.

Laarman, Märt. *Tizian: [elu- ja tegevus]*. (Noorusmaa elulookirjastik. Väljaandja Eesti Õpetajate Liit). Tallinn: Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus, 1926.

Lahti, Emilia. *Tehtäviä kulttuuriympäristöstä*. [s.l.]: Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seura ry, 2010.

Laid, Eerik. „Kodukoha ajalugu ajalooõpetuse täiendusena”. – *Eesti Kool*, 1938 (IV a.), nr. 10, lk. 707–711.

Laid, Eerik. „Muinsuskaitse pedagoogilise tegurina”. – *Eesti Kool*, 1938 (IV a.), nr. 1, lk. 15–22.

Ludwig, Emil. *Rembrandt*. Emil Ludvigi järele jutustanud M. Laarman. (Noorusmaa elulookirjastik. Väljaandja Eesti Õpetajate Liit). Tallinnas: Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus, 1926.

Maailmanperintö – tutki ja opi. Algeos: *Word Heritage Educational Resource Kit for Teachers*. Toimittajat Pekka Elo, Hanna Kanninen, Riikka Salmelin ja Petra Renvall. [Helsinki]: Museovirasto, Opetushallitus ja Ympäristöministeriö, 2001.

Maiste, Juhan. „Aeg ruumis ja ruum ajas: Tagasi asjade juurde”. – *Aeg ja ruum: Uue muinsuskaitse juurde*. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia, 2009, lk. 9–16.

Muinsuskaitse aastaraamat 2008. Toimetajad Kais Matteus ja Liina Jänes. Tallinn: Muinsuskaitseamet, Tallinna Kultuuriväärtuste Amet ja Eesti Kunstiakadeemia muinsuskaitse ja restaureerimise osakond, 2009.

Narrin tarinoita. Koostanud Heidi Kallioinen. [s.l.]: Suomen kulttuuriperintökasvatuksen seura ry, 2013. Kättesaadav Soome Kultuuripärandi Haridusseltsi veebilehel: *Suomen kulttuuriperintökasvatuksen seura*, http://www.kulttuuriperintokasvatus.fi/opetuksentueksi/suomen_linnat/suomen-linnat-oppimateriaali/, kasutatud 5. IV 2013.

Oma koulu – tutki ja opi. Toimittajat Pekka Elo, Inari Grönholm, Heljä Järnefelt, Seija Linnanmäki, Kirsti Melanko ja Pauliina Rainio. Helsingi: Museovirasto ja Opetushallitus, 2000.

Opetusministeriön maahanmuuttopoliittiset linjaukset 2009. Toimittaja Emma Kuusi., [s.l.]: Opetusministeriö, 2009. Kättesaadav: <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/opm48.pdf?lang=fi>, kasutatud 6. IV 2013.

Parijõgi, Meeli. „Hurt mõjutab rahvaluuleosakonda hommikust õhtuni“. – *Õpetajate Leht*, 19. II 2010, nr 7, lk 8.

Purre, Anu. „Digisild“. – *Tähelepanu! Valmis olla! Kunst!: 16 kunstiprojekti alates 12. eluaastast: õpilaseraamat*. Kristi Laanemäe, Anu Lüsi, Jelena Tšekulajeva, Anu Purre, Ingrid Putk. [Kalesi (Harjumaa)]: MTÜ Loovalt tulevikku, 2011, lk. 102–109.

Purre, Anu. „Digisild“. – *Tähelepanu! Valmis olla! Kunst!: 16 kunstiprojekti alates 12. eluaastast: õpetajaraamat*. Kristi Laanemäe, Anu Lüsi, Jelena Tšekulajeva, Anu Purre. [Kalesi (Harjumaa)]: MTÜ Loovalt tulevikku, 2011, lk. 48–49.

Purre, Anu. „Kumu hariduskeskuse meetod 4K ja „Töövihik noortele““. – *Õpetajate leht*, 25. I 2013, lk. 10.

Pärandkultuur – loodus ja inimene. Koostanud Jürgen Kusmin. [Tallinn]: Põllumajandusministeerium, 2011.

Rakennettu kestämään: tutki ja opi. Toimittajat Seija Linnanmäki, Marja Sahlberg, Harri Hakaste ja Heljä Järnefelt. [Helsingi]: Museovirasto, Opetushallitus ja Ympäristöministeriö, 2003.

Rüsen, Jörn. „Ajaloolise mõtestamise struktuurid“. – *Tuna*, 1999, nr 2, lk. 29–36.

Soderland, Hilary A. „The History of Heritage: A Method in Analysing Legislative Historiography“. – *Heritage Studies: Methods and Approaches*. Edited by Marie Louise Stig Sørensen and John Carman. London; New York: Routledge, 2009, lk 55–84.

Sommer, Ulrike. „Methods Used to Investigate the Use of the Past in the Formation of Regional Identities“. – *Heritage Studies: Methods and Approaches*. Edited by Marie Louise Stig Sørensen and John Carman. London; New York: Routledge, 2009, lk 103–120.

Soovitusi kooliajaloo uurijaile. Koostaja Ene Luka ja toimetaja M. Rimmelgas. Tallinn: Eesti Kodu-uurimise Selts, 2010.

Soovitusi noorgiididele. Koostaja ja toimetaja Ene Luka. Tallinn: Eesti Kodu-uurimise Selts, 2009, korduustrükk 2011.

Soovitusi suguvõsa- ja perekonnaloo uurijale. Koostaja Ene Luka ja toimetajad M. Rimmelgas ja E. Luka. Tallinn: Eesti Kodu-uurimise Selts, 2011.

Taivainen, Anu ja Tavasti, Annika. *POLKU: Kulttuurikasvatuseohjelma, askeleet suunnitteleuun & menetelmäopas.* Salon: Salon kaupunki/sivistystoimiala, 2011. Kättesaadav: http://www.edu.fi/download/139854_POLKU_kulttuurikasvatuseohjelma.pdf, kasutatud 6. IV 2013.

Tallinn: ajalooline ja kunstiajalooline juht. Koostanud H. Peets ja R. Kenkman. (Tallinna Ajaloo Seltsi toimetised; nr. 1.) Tallinn: Kooperatiiv „Eesti Ühistrükikoda“, 1934.

Tallinna lugu: töövihik gümnaasiumile. Autorid ja koostajad Maarja Hallik, Airi Kuusk, Triin Pukk. [Tallinn]: Avita, 2010.

Tallinna lugu: õpik gümnaasiumile. Koostanud Ly Kriiska ja Marko Usler. [Tallinn]: Avita, 2010.

Tamm, Marek. *Monumentaalne ajalugu: esseid Eesti ajalookultuurist.* Toimet. Triinu Tamm. Tallinn: Kultuurileht, c2012.

Tamm, Marek. „Monumentaalne ajalugu: mida me mäletame Eesti ajaloost?“. – *Vikerkaar*, 2003, nr 10–11, lk. 60–68.

Tungal, Leelo. *Juku, Kalle ja kotermann Tallinnas.* [Tallinn]: Huma, 2002.

Tuubel, Virve. „Muuseumid haridusmaastikul“. – *Õpetajate Leht*, 25. I 2013, lk. 9.

Vaga, Voldemar. *Üldine kunstiajalugu.* Tartu: Loodus, 1937–1938.

Vaher, Marju. *Kunstitunnid soome-ugri ainetel: tööraamat põhikoolile.* [Tallinn]: Kirjastus Argo, 2011.

Vaimne kultuuripärand Eestis. Koostaja Kristiina Porila. Tallinn: UNESCO Eesti Rahvuslik Komisjon, 2012.

Vali, Jaan. *Eesti tuletornide ajalugu.* Toimetanud ja kujundanud Jana Reidla. Tallinn: Tulepaak OÜ, 2011.

Viik, Mari ja Rajando, Kristina. *Lihntne pärimus.* [Tallinn]: Ajakirjade Kirjastus, c2007.

World Heritage in Young Hands: To Know, Cherish and Act: An Educational Resource Kit for Teachers. Paris: UNESCO, ASPnet, 2002. Kättesaadav: <http://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-54-26.pdf>, kasutatud 6. IV 2013.

Õpilaste kodu-uurimistöid. Koostaja ja toimetaja Ene Luka. Tallinn: Eesti Kodu-uurimise Selts, (jätkväljaanne) 1972–2011.

Yhdessä oppimaan: opas monikulttuurisen kulttuuriperinnön opettamiseen. Toimittaja Marja Laine. [Helsingi]: Museovirasto, Opetushallitus, Ympäristöministeriö, 2007.

Seadused ja määrused

„Algkoolide õppekavad”. – *Kasvatus*, Ametlik osa, 1919, nr. 6, lk. 73–88.

Algkooli õppe- ja tunnikavad. Tallinn: Riigi Trükikoda, 1921.

Algkooli õppekavad. Tallinn: Riigi Trükikoda, 1928.

Algkooli õppekavad. (Kinnitab Haridusminister A. Jaakson). Tallinn: Riigi Trükikoda, 1937.

Algkooli, keskkooli, gümnaasiumi õppekavad. Tallinn: Riigi Trükikoda, 1938.

„Avalikkude keskkoolide seadus [1922]“. – *Seadused ja määrused hariduse alal: ühes Riigikohtu otsustest võetud seletustega ja haridusministeeriumi ringkirjadega ning sisujuhtidega*. Kokku seadnud J. Kaiv ja A. Kurvits. Tallinnas: Riigi Trükikoda, 1928.

„Haridusministeeriumi 1936. a. 15. mai ringkiri nr. 2103 maa- ning linnakoolivalitsustele, vähemusrahvuste kultuurivalitsustele ja koolijuhatajaile koolides muinsuskaitse päeva pidamise asjas.” (Alla kirjutanud Haridusministri abi V. Päts; Koolivalitsuse direktor P. Mägraken; Teaduse ja Kunsti Osakonna direktor K. Koljo). – *Haridusministeeriumi Teataja*, 1936, nr. 8 (19. V), lk. [89]–90.

„Haridusministeeriumi 1937. a. 12. mai ringkiri nr. 3256 maa- ning linnakoolivalitsustele, vähemusrahvuste kultuurivalitsustele ja koolijuhatajaile koolides „Muinsus- ja looduskaitse päeva” pidamise asjas.” (Alla kirjutanud Haridusminister A. Jaakson; Koolivalitsuse direktor O. J. Kiisel; Teaduse ja Kunsti Osakonna direktor J. Vasar). – *Haridusministeeriumi Teataja*, 1937, nr. 12 (14. V), lk. 131–132.

„Muinaswarade kaitse seadus” (vastu võetud 19. juuni 1925 Riigikogu poolt, alla kirjutanud Riigik. esimees A. Rei). – *Riigi Teataja*, 1925, nr. 111/112 (1.VII), lk. 603–605.

“National Curriculum for Basic Schools 2011 (general part and appendixes)“. – *Estonian Ministry of Education and Research*, <http://www.hm.ee/index.php?1512622>, kasutatud 28. IV 2013.

“National Curriculum for Upper Secondary Schools 2011 (general part and appendixes)“. – *Estonian Ministry of Education and Research*, <http://www.hm.ee/index.php?1512619>, kasutatud 28. IV 2013.

Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 1 „Põhikooli riiklik õppekava“ ja määruse lisad. Toimetajad Mati Talvik, Tarmo Salumaa. [Võru]: Merlecons ja Ko, 2011.

Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 2 „Gümnaasiumi riiklik õppekava“ ja määruse lisad. Toimetajad Mati Talvik, Tarmo Salumaa. [Võru]: Merlecons ja Ko, 2011.

„Vabariigi Valitsuse 29. V 2008 määrus nr 87 „Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava””. – *Riigi Teataja*, kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/12970917>, kasutatud 2. V 2012.

„Ülemaailmse kultuuri- ja looduspärandi kaitse konventsioon”. – *Riigi Teataja*, II 1995, 10, 53, <https://www.riigiteataja.ee/akt/13118943>, kasutatud 11. IV 2013.

Muud dokumendid

10. Muinas-julle võistluse žürii protokoll. 24. ja 27. V 2011. Juhatas ja protokollis Ene Luka. Tallinn: Eesti Muinsuskaitse Selts, 2011. Koopia autori valduses.

Käskkiri 07. II 2013 nr 1.1-1/33 Toetuse eraldamine eelarvevahenditest „Kultuuripärandi aasta 2013”. (Alla kirjutanud Rahvakultuuri Keskuse direktori kt Aivi Lintnermann). Kättesaadav: „Kultuuripärandi aasta 2013”. – *Rahvakultuuri Keskus*, <http://www.rahvakultuur.ee/?s=1981>, kasutatud 9. IV 2013.

Pikakannu kooli õppekava 2012–2014. [s.l.]: Pikakannu Kool, 2012. Kättesaadav: <http://alekay3.havike.eenet.ee/kool/wp-content/uploads/2011/09/Pikakannu-Kooli-õppekava2.pdf>, kasutatud 17. IV 2013.

Pärimuskultuur: Õppekava. Tallinn: Eesti Rahvuslik Folkloorinõukogu, CIOFFI Eesti Rahvusektsioon, 2010. Kättesaadav: http://www.folkloorinoukogu.ee/Parimuskultuuri_õppekava_23.htm, kasutatud 20. IV 2013.

Pärimuskultuuri aine õppekava „Pärimuskultuur (põhikoolile)”. Tallinn: Eesti Rahvuslik Folkloorinõukogu, 2007. Kättesaadav: „Pärimuskultuur põhikoolile”. – *Eesti Rahvusliku Folkloorinõukogu Koolituskeskus*, http://www.folkloorinoukogu.ee/Parimuskultuur_pohikoolile_335.htm, kasutatud 14. IV 2013.

Pärimuskultuuri aine õppekava „Pärimuskultuur (gümnaasiumile)”. Tallinn: Eesti Rahvuslik Folkloorinõukogu, 2007. Kättesaadav: „Pärimuskultuur gümnaasiumile”. – *Eesti Rahvusliku Folkloorinõukogu Koolituskeskus*, http://www.folkloorinoukogu.ee/Parimuskultuur_gumnaasiumile_336.htm, kasutatud 14. IV 2013.

TIKi kunstikogu. Nimekirja koostas Kai Aus. Tallinn: Tallinna Inglise Kolledž, 2012.

Vana Võrumaa kultuuriprogramm 2010–2013. Tallinn: Kultuuriministeerium, 2010.

VHK pedagoogiline kontseptsioon. [Tallinn]: [Vanalinna Hariduskollegium], [s.a.]. Kättesaadav: <http://www.vhk.ee/juhtimine/pedagoogiline-kontseptsioon.pdf>, kasutatud 17. IV 2013.

Interneti allikad

„About”. – *Bosch and Bruegel: Four Paintings Magnified*, <http://www.bosch-bruegel.com/index.php?page=about>, kasutatud 28. IV 2012.

„About us”. – *Berättarministeriet*, <http://berattarministeriet.se/in-english/>, kasutatud 4. IV 2013.

„Activities”. – *UNESCO World Heritage Convention*, <http://www.unesco.org/new/en/education/networks/global-networks/aspnet/flagship-projects/world-heritage-education/about-the-project/objectivesactivities/>, kasutatud 27. III 2013.

„Ajalugu”. – *Gustav Adolfi Gümnaasium*, <http://www.gag.ee/index.php?categoryid=2>, kasutatud 28. IV 2012.

„Ajarännakud”. – *Linnamuuseum*, <http://linnamuuseum.ee/linnamuuseum/uritused/ajarannakud/>, kasutatud 9. IV 2013.

Alatalu, Riin. „Ajalooline keskkond kui ammendamatu õpik”. – *Põhikooli valdkonnaraamat SOTSIAALAINED 2010*, http://www.oppekava.ee/index.php/Ajalooline_keskkond_kui_ammendamatu_õpik, kasutatud 21. IV 2012.

Alatalu, Riin. „Muinsuskaitse ootab kutset kooli”. – *Õpetajate Leht*, 08. IV 2012, nr. 14, http://www.opleht.ee/?archive_mode=article&articleid=5311, kasutatud 28. IV 2012.

Alatalu, Riin. „Muinsusteadlikult koolivaheajale vastu”. – *Nõmme Sõnumid*, 21. VI 2011, <http://nommesonumid.blogspot.com/2011/06/muinsusteadlikult-koolivaheajale-vastu.html#!/2011/06/muinsusteadlikult-koolivaheajale-vastu.html>, kasutatud 2. V 2012.

„Arhitektuuri mõisted”. – *Harjumaa mõisad*, http://www.muuseum.harju.ee/Moisad/ylesanne/yl_2/ylez_2.html, kasutatud 6. V 2012.

„Birka and Hovgården”. – *UNESCO World Heritage Convention*, <http://whc.unesco.org/en/list/555>, kasutatud 28. III 2013.

Bosch and Bruegel: Four Paintings Magnified, <http://www.bosch-bruegel.com/>, kasutatud 28. IV 2012.

„Bosch & Bruegel. Ühe maali neli jälge”. – *Kadrioru Kunstimuuseum*, http://www.ekm.ee/kadriorg.php?r_id=934&id=875&p_id=106, kasutatud 28. IV 2012.

„CIOFF® Eesti Noortekojade tegevusjuhend”. – *Eesti Rahvuslik Folkloorinõukogu*, http://www.folkloorinoukogu.ee/CIOFFsupregsup_Eesti_Noorte_160.htm, kasutatud 14. IV 2013.

DIGAR, <http://digar.nlib.ee/digar/esileht>, kasutatud 11. IV 2013.

E-kultuuripärand, <http://www.e-kultuur.ee/>, kasutatud 11. IV 2013.

„Educational”. – *Bosch and Bruegel: Four Paintings Magnified*, <http://www.bosch-bruegel.com/index.php?page=educational>, kasutatud 28. IV 2012.

Eesti Arhitektuurimuuseum, <http://www.arhitektuurimuuseum.ee/>, kasutatud 28. IV 2012.

Eesti kunstimuuseumi digitaalkogu, <http://digikogu.ekm.ee/est>, kasutatud 29. XI 2012.

Eesti muuseumide veebivärav, <http://www.muis.ee/>, kasutatud 11. IV 2013.

Eesti rahvakunst käelises tegevuses koolieelses eas, http://www.eope.ee/_download/euni_repository/file/2416/eesti%20rahvakunst.zip/tlehed.html, kasutatud 6. V 2012.

„Eesti UNESCO Ühendkoolide võrgustik”. – *UNESCO ERK*, <http://www.unesco.ee/hariduse-alune-menuu/>, kasutatud 27. III 2013.

„Ekspeditsioonid”. – *Eesti Kodu-uurimise Selts*, <http://www.ekus.ee/kodu-uurija/ekspeditsioonid/>, kasutatud 23. IV 2012.

„Environmental education in the Helsinki City Planning Department”. – *Ymparistokasvatus*, <http://www.hel.fi/static/ksv/ymparistokasvatus/index.htm>, kasutatud 5. IV 2013.

„Etendused koolidele ja lasteaedadele”. – *Oma Lava*, <http://www.omalava.ee/et/etendused-koolidele-ja-lasteaedadele>, kasutatud 15. IV 2013.

„Ettepanekud Põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekavade eelnõu juurde. 10.04.10219 (2006)”. – *Maavalla Koda*, <http://www.maavald.ee/koda.html?rubriik=16&id=958&op=lugu>, kasutatud 14. IV 2013.

„Filmikonkursi võistlustööd”. – *Bosch and Bruegel: Four Paintings Magnified: Conservation blog*, 05. IV 2012, <http://www.bosch-bruegel.com/index.php?page=blog>, kasutatud 28. IV 2012.

„Filmikonkurss gümnaasiuminoortele”. – *Bosch and Bruegel: Four Paintings Magnified*, <http://www.bosch-bruegel.com/index.php?page=film-contest>, kasutatud 28. IV 2012.

Fotis, <http://www.ra.ee/fotis/index.php?type=3>, kasutatud 11. IV 2013

„Fotod projekti „Elav, põnev ja kirev vaimne kultuuripärand“ läbiviimisest koolides”. – *UNESCO ERK*, <http://www.unesco.ee/galerii/>, kasutatud 11. IV 2013.

„Fotokonkursi „Kultuuriloolised hooned ja kunstivarad Eestimaal” tulemused on selgunud!“. – *Koolielu Tiigrihüppe haridusportaal*, <http://koolielu.ee/info/readnews/61978>, kasutatud 28. IV 2012.

„Fotolugude konkurss”. – *Arhiivikool*, http://www.eha.ee/arhiivikool/index.php?tree_id=17, kasutatud 14. IV 2013.

Harjumaa mõisad, <http://www.muuseum.harju.ee/Moisad/>, kasutatud 6. V 2012.

„Hidden creatures”. – *Bosch and Bruegel: Four Paintings Magnified: Conservation blog*, 16. VIII 2011, <http://www.bosch-bruegel.com/index.php?page=blog>, kasutatud 28. IV 2012.

„Hoonete välisvärvimine. Juhendeid ühes 8 värvilise tahvliga. Tallinn, 1936”. – *Tartu linna kodulehekülg*,
http://www.tartu.ee/data/Hoonete_valisvarvimine._Uldjuhendeid,_varvimistoode_pohimotteid._1936._Orig.moodud-150x85mm.pdf, kasutatud 11. IV 2013.

„Huvipäevad”. – *Eesti Kodu-uurimise Selts*, <http://www.ekus.ee/kodu-uuriija/huvipaevad/>, kasutatud 23. IV 2012.

„Igal majakal oma tuli... Eesti tuletornid läbi aegade”. – *Cityout Tallinn*,
http://www.cityout.ee/kuhuminna/articles/igal_majakal_oma_tuli_eesti_tuletornid_labi_aegade, kasutatud 28. IV 2012.

„Info”. – *Saranat.fi*, <http://www.saranat.fi/default2.asp?siteid=muut&id=info>, kasutatud 6. IV 2013.

„Intercultural learning”. – *UNESCO*,
<http://www.unesco.org/new/en/education/networks/global-networks/aspnet/study-areas/intercultural-learning/>, kasutatud 27. III 2013.

„Jänku-Juss ja maalide taastamine”. – *Lastekas*,
<http://lastekas.ee/index.php?go=web&t=1&id=3858>, kasutatud 6. V 2012.

Kapper, Sille. „Eesti rahvatantsud”. – *Õppekava portaal*,
http://www.oppekava.ee/index.php/Gümnaasiumi_valdkonnaraamat_KEHALINE_KASVATUS_Eesti_ja_teiste_rahvaste_tantsud, kasutatud 14. IV 2013.

„Kihnu pärimusi”. – *Eesti Rahvuslik Folkloorinõukogu*,
http://www.folkloorinoukogu.ee/Kihnu_parimusi_532.htm, kasutatud 17. IV 2013.

„Kodu-uurimiskonverentside statistika”. – *Eesti Kodu-uurimise Selts*, <http://www.ekus.ee/wp-content/uploads/2009/06/Kodu-uurimiskonverentside-statistika.xls>, kasutatud 23. IV 2012.

Konsa, Kurmo. „Kultuuripärand”. – *Kultuuripärandi objektide infostruktuur*,
http://laura.artcol.ee/e-ope/courses/Kultuuriparandi_objektide_infostruktuur/kultuuriparand.html, kasutatud 20. IV 2013.

Kukako, <http://www.kukako.fi/>, kasutatud 6. IV 2013.

Kultuur.info, <http://kultuur.info/>, kasutatud 9. IV 2013.

„Kultuuripärandi toetusprogrammid”. – *Kultuuriministeerium*,
<http://www.kul.ee/index.php?path=0x214x1492>, kasutatud 17. IV 2013.

„Käimasolevad projektid“. – *Keskkonnaamet*,
<http://www.keskkonnaamet.ee/teenused/keskkonnaharidus-2/projektid/kaimasolevad/>,
kasutatud 21. IV 2013.

Lastekas, <http://lastekas.ee/>, kasutatud 6. V 2012.

„Lisalugemist“. – *Riigimetsa Majandamise Keskus*, <http://www.rmk.ee/metsa-majandamine/parandkultuur/lisalugemist>, kasutatud 10. IV 2013.

„Loodusainete-restaureerimise õppesuund“. – *Tallinna Kunstigümnaasium*,
http://www.koplikool.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=161&Itemid=116
, kasutatud 24. IV 2012.

„Lõppenud projektid“. – *Keskkonnaamet*,
<http://www.keskkonnaamet.ee/teenused/keskkonnaharidus-2/projektid/2010/>, kasutatud 21.
IV 2013.

„Maailmahariduskeskus“. – *MTÜ Mondo*, <http://mondo.org.ee/maailmahariduskeskus/>,
kasutatud 27. III 2013.

„Maailmapärand“. – *UNESCO ERK*, <http://www.unesco.ee/maailmaparand/>, kasutatud 11. IV
2013.

„Maailmapärandi nimekirjad“. – *UNESCO ERK*, <http://www.unesco.ee/eesti-kanded-maailmaparandi-nimekirjas/>, kasutatud 11. IV 2013.

„Miikaeli Ühendus“. – *Vanalinna Hariduskolleegium*,
http://www.vhk.ee/index_html/miikaeliyhendus, kasutatud 17. IV 2013.

„Minu linn, meie maailmapärand“. – *Tallinna linna kodulehekül*,
<http://www.tallinn.ee/est/Minu-linn,-meie-maailmaparand>, kasutatud 24. IV 2012.

„Mittetulundustegevuse jagatud toetused“. – *Tallinna linna koduleht*,
http://mittetulundustoetused.tallinn.ee/?institution_id=15&__action=search&_idpg_no=8 ja
http://mittetulundustoetused.tallinn.ee/?institution_id=15&__action=search&_idpg_no=9,
kasutatud 25. IV 2012

„Muinsuskaitse“. – *Koolielu portaal*, 24. IV 2003,
<http://arhiiv.koolielu.ee/pages.php/0705,6772>, kasutatud 24. IV 2012.

„Muinsuskaitseamet kutsub koolinoori koolivaheajal pildistama kaitse all olevaid pühapaiku“. –
Muinsuskaitseamet, <http://www.muinas.ee/pressinurk/teated/muinsuskaitseamet-kutsub-koolinoori-koolivaheajal-pildistama-kaitse-all-olevaid-puhapaiku>, kasutatud 23. IV 2012.

„Muinsuskaitseameti looduslike pühapaikade fotovõistluse võitjad selgunud“. –
Muinsuskaitseamet, <http://www.muinas.ee/pressinurk/teated/article-24>, kasutatud 23. IV
2012.

„Muinsuskaitsekuu 2009 kava”. – *Eesti Muinsuskaitse Selts*,
http://www.muinsuskaitse.ee/failid/148_est_MUINSUSKAITSEKUU%202009%20kava.doc,
kasutatud 23. IV 2012.

„Muinsuskaitsekuu 2012”. – *Eesti Muinsuskaitse Selts*,
http://www.muinsuskaitse.ee/failid/252_est_MUINSUSKAITSEKUU%202012.doc,
kasutatud 23. IV 2012.

„Munkkiniemi eilen – tänään: Ympäristökasvatusaineistoa kaupunkialueelta”. – *Edu.fi*,
http://www.edu.fi/munkkiniemi_eilen_tanaan/paasivu, kasutatud 5. IV 2013.

„Munsö skola”. – *Munsö skola*, <http://www.ekero.se/Utbildning-och-barnomsorg/Grundskola/Grundskolor/Munsoskola/>, kasutatud 28. III 2013.

„Museoviraston kulttuuriperintökasvatuksen strategia 2006–2010”. – *Museovirasto*,
<http://www.nba.fi/fi/File/433/kulttuuriperintokasvatus.pdf>, kasutatud 5. IV 2013.

„Muuseumide kogud”. – *Eesti muuseumide veebivärv*, <http://www.muis.ee/catalogue>,
kasutatud 11. IV 2013.

„Mõisakoolide näitused”. – *Arhiivikool*, http://www.eha.ee/arhiivikool/index.php?tree_id=16,
kasutatud 14. IV 2013.

„Mõisakoolide riiklik programm. Koondnimekiri”. – *Kultuuriministeerium*,
<http://www.kul.ee/index.php?path=0xx635x868>, kasutatud 28. IV 2012.

„Mõned kunstinäituse tööd”. – *UNESCO ERK*, <http://www.unesco.ee/kunstinaitus-2012/>,
kasutatud 11. IV 2013.

„Mänguasjapäev”. – *Kalamaja lasteaia teise rühma ajaveeb*, 11. XI 2010,
<http://kalamajalapsed.wordpress.com/2010/11/11/manguasjapaev/>, kasutatud 4. V 2012.

„Noorgiided”. – *Eesti Kodu-uurimise Selts*, <http://www.ekus.ee/kodu-uuriija/noorgiided/>,
kasutatud 23. IV 2012.

„Nädalateema: Eesti talurahvas”. – *Kalamaja lasteaia teise rühma ajaveeb*, 28. X 2010,
<http://kalamajalapsed.wordpress.com/page/12/>, kasutatud 4. V 2012.

„Nädalateema: Eesti talurahvas”. – *Kalamaja lasteaia teise rühma ajaveeb*, 11. I 2011,
<http://kalamajalapsed.wordpress.com/page/6/>, kasutatud 4. V 2012.

„Nädalateema: Kodulinn Tallinn”. – *Kalamaja lasteaia teise rühma ajaveeb*, 22. II 2011,
<http://kalamajalapsed.wordpress.com/2011/02/22/21-25-veebruari/>, kasutatud 4. V 2012.

„Nädalateema: Kodulinn Tallinn”. – *Kalamaja lasteaia teise rühma ajaveeb*, 14. II 2012,
<http://kalamajalapsed.wordpress.com/page/3/>, kasutatud 4. V 2012.

„Nädalateema: Kodumaa ja kodukoht”. – *Kalamaja lasteaia teise rühma ajaveeb*, 26. II 2012,
<http://kalamajalapsed.wordpress.com/2012/02/26/20-23-veebruari/>, kasutatud 4. V 2012.

„Nädalateema: Rahvalooming”. – *Kalamaja lasteaia teise rühma ajaveeb*, 08. II 2011, <http://kalamajalapsed.wordpress.com/page/10/>, kasutatud 4. V 2012.

„Nädalateema: Rahvalooming”. – *Kalamaja lasteaia teise rühma ajaveeb*, 06. II 2012, <http://kalamajalapsed.wordpress.com/page/3/>, kasutatud 4. V 2012.

„Organisatsioonist“. – *UNESCO ERK*, <http://www.unesco.ee/organisatsioon/>, kasutatud 27. III 2013.

„Patrimonito“. – *UNESCO World Heritage Convention*, <http://whc.unesco.org/en/patrimonito/>, kasutatud 27. III 2013.

„Patrimonito Storyboard Competition 2012“. – *UNESCO World Heritage Convention*, <http://whc.unesco.org/en/patrimonito-2012/>, kasutatud 27. III 2013.

„Pildigalerii”. – *Kunstiõpetajate kogukonna veebileht*, http://kunstiop.edu.ee/index.php?option=com_joomgallery&func=viewcategory&catid=22&Itemid=98, kasutatud 28. IV 2012.

„Pirkanmaan maiseman viesti“. – *Tampere linna koduleht*, <http://www.tampere.fi/ekstrat/vapriikki/pmv/>, kasutatud 28. I 2013.

„Postkastimäng”. – *Kalamaja lasteaia teise rühma ajaveeb*, 06. II 2012, <http://kalamajalapsed.wordpress.com/2012/02/06/postkastimang/>, kasutatud 4. V 2012.

„Projekt „UNESCO koolide võrgustik““. – *Tallinna Pae Gümnaasium*, http://pae.tln.edu.ee/v4/index.php?option=com_content&view=article&id=173%3Aajunesko-vorgustik&catid=35%3Aprojektid&Itemid=124&lang=et, kasutatud 28. III 2013.

„Projekt: Världsarvsskola“. – *Munsö skola*, http://www.ekero.se/Utbildning-och-barnomsorg/Grundskola/Grundskolor/Munsoskola/Om_skolan/Projekt/, kasutatud 28. III 2013.

„Projekti „Elav, põnev ja kirev vaimne kultuuripärand“ taust“. – *UNESCO ERK*, <http://www.unesco.ee/projekt-elav-kirev-ja-ponev-vaimne-kultuuriparand/>, kasutatud 12. IV 2013.

„Projektid”. – *Eesti Kodu-uurimise Selts*, <http://www.ekus.ee/projektid>, kasutatud 23. IV 2012.

„Puit ja kunst noortele“. – *Rewilli huvikool*, <http://www.rewillihuvikool.ee/Puit-ja-kunst-noortele>, kasutatud 25. IV 2012.

„Põhikooli ja gümnaasiumi uute riiklike õppekavade rakendamine ning õppekirjanduse uuendamise vajadus”. – *Riiklikud õppekavad*, http://www.oppekava.ee/index.php/Riiklikud_õppekavad#Riiklike_.C3.B5ppekavade_rakendamine, kasutatud 6. V 2012.

„Püramiidi Tipus: Tehniline kunstiajalugu”. – *Veebiakadeemia*, <http://veebiakadeemia.ee/puramiidi-tipus/tehniline-kunstiajalugu/>, kasutatud 28. IV 2012.

Raudsepp, Indrek. „Vabadus! Loovus! Lõiming!” – *Põhikooli valdkonnaraamat KUNSTID*, http://www.oppekava.ee/index.php/Vabadus!_Loovus!_Lõiming!, kasutatud 7. V 2012.

„Research”. – *Bosch and Bruegel: Four Paintings Magnified*, <http://www.bosch-bruegel.com/index.php?page=research>, kasutatud 28. IV 2012.

„Ringid”. – *Tallinna Kanutiaia Noortemaja*, <http://www.kanuti.tln.edu.ee/ring.php?rID=92>, kasutatud 25. IV 2012.

„Saksa keel”. – *Kadrioru Saksa Gümnaasium*, <http://www.ksg.edu.ee/et/saksa-keel>, kasutatud 28. IV 2012.

„Seikkailu Suomenlinnassa”. – *Edu.fi*, <http://www03.edu.fi/oppimateriaalit/suomenlinna/>, kasutatud 5. IV 2013.

„Silmät auki, vasarat ahkerina”. – *Arkkitehtuuri- ja ympäristökulttuurikoulu LASTU*, <http://www.lastu.fi/lastutieto.html>, kasutatud 5. IV 2013.

„Suomen kansallismuseo”. – *Museovirasto*, <http://www.nba.fi/fi/kansallismuseo>, kasutatud 28. I 2013.

„Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen Seura aloitti toimintansa”. – *Rakennusperinto*, 13.X 2006, http://www.rakennusperinto.fi/news/Uutiset_2006/fi_FI/kulttuuriperinonkauneus/, kasutatud 5. IV 2013.

„Suomen Tammi”. – *Opetushallitus*, http://www.oph.fi/kehittamishankkeet/suomen_tammi, kasutatud 5. IV 2013.

„Suomen Tammi – projektin julkaisut”. – *Museovirasto*, <http://www.nba.fi/fi/tietopalvelut/julkaisut/yhteistyojulkaisut>, kasutatud 5. IV 2013.

„Tagasi kooli” algatus, <http://www.tagasikooli.ee/index.php?module=Page?id=45>, kasutatud 23. IV 2012.

„Tallinnas Riigiarhiivis”. – *Arhiivikool*, http://www.eha.ee/arhiivikool/index.php?tree_id=97, kasutatud 14. IV 2013.

„Taloista kaupunki”. – *Tampereen Kaupunki*, http://palvelut2.tampere.fi/taloista_kaupunki/, kasutatud 5. IV 2013.

„Tartus Ajalooarhiivis”. – *Arhiivikool*, http://www.eha.ee/arhiivikool/index.php?tree_id=96, kasutatud 14. IV 2013.

„Tegevuskava 2012.” – *Eesti Rahvuslik Folkloorinõukogu*, http://www.folkloorinoukogu.ee/Tegevuskava_2012_641.htm, kasutatud 14. IV 2013.

„The KIT: World Heritage in Young Hands”. – *UNESCO World Heritage Convention*, <http://whc.unesco.org/en/educationkit/>, kasutatud 27. III 2013.

„Toimunud õppeaastal 2010-2011“. – *UNESCO ERK*, <http://www.unesco.ee/toimunud-tegevused-ja-galerii/>, kasutatud 28. III 2013.

Toots, Anu. „Uurimistöe põhikoolis“. – *Sotsiaaalained [Võrguteavik]: valdkonnaraamat põhikooliõpetajale*. Koostajad ja sisutoimetajad: Mare Oja, Kristi Kõiv, Hella Mõttus [jt.]. Tallinn: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus, 2010, http://www.oppekava.ee/index.php/Uurimistöö_põhikoolis, kasutatud 24. IV 2012.

„Tutvustus“. – *Eesti Rahvapärимuse Kool*, <http://www.parimuskool.ee/tutvustus.html>, kasutatud 24. IV 2012.

Unustatud mõisad, <http://www.unustatudmoisad.ee/#>, kasutatud 28. IV 2012.

„Uudised 2005“. – *Eesti Muinsuskaitse Selts*, <http://www.muinsuskaitse.ee/index.php?page=5&id=59&uudis=78>, kasutatud 23. IV 2012.

„Uudised 2007“. – *Eesti Muinsuskaitse Selts*, <http://www.muinsuskaitse.ee/index.php?page=5&id=132&uudis=146>, kasutatud 24. IV 2012.

„Uudised 2008“. – *Eesti Muinsuskaitse Selts*, <http://www.muinsuskaitse.ee/index.php?page=5&id=158&uudis=167>, kasutatud 24. IV 2012.

„Uudised 2010“. – *Eesti Muinsuskaitse Selts*, <http://www.muinsuskaitse.ee/index.php?page=5&id=218&uudis=227>, kasutatud 23. IV 2012.

„Uudised 2011“. – *Eesti Muinsuskaitse Selts*, <http://www.muinsuskaitse.ee/index.php?page=5&id=250&uudis=255>, kasutatud 23. IV 2012.

„Uudised 2012“. – *Eesti Muinsuskaitse Selts*, <http://www.muinsuskaitse.ee/index.php?page=5&id=271>, kasutatud 23. IV 2012.

„Verkkomateriaaleja“. – *Edu.fi*, http://www.edu.fi/yleissivistava_koulutus/teemat/kulttuuriperintoopetus/aineistoja_opetukseen/verkkomateriaaleja, kasutatud 6. IV 2013.

Virtuaalne Tallinna vanalinn, <http://3d.tallinn.ee/>, kasutatud 6. V 2012.

„Võimalus avaldada arvamust üleriigilise planeeringu Eesti 2030+ eelnõu ja tegevuskava kohta!“. – *Siseministeerium*, <http://eesti2030.wordpress.com/>, kasutatud 6. V 2012.

„Världsarvskola“. – *Munsö skola*, http://www.ekero.se/Utbildning-och-barnomsorg/Grundskola/Grundskolor/Munsoskola/Om_skolan/Varldsarvskola/, kasutatud 28. III 2013.

„World Heritage Education Programme“. – *UNESCO World Heritage Convention*, <http://whc.unesco.org/en/wheducation>, kasutatud 27. III 2013.

„World Heritage Education Project“. – *UNESCO*, <http://www.unesco.org/new/en/education/networks/global-networks/aspnet/flagship-projects/world-heritage-education/>, kasutatud 27. III 2013.

„World Heritage List“. – UNESCO: Culture: World Heritage Centre, <http://whc.unesco.org/en/list/>, kasutatud 11. IV 2013.

„World Heritage Youth Forum“. – *UNESCO World Heritage Convention*, <http://whc.unesco.org/en/activities/55/>, kasutatud 27. III 2013.

„Õpilaste arv üldhariduse päevases õppevormis kooli ja klassi lõikes 2011/2012“. – *Haridus- ja Teadusministeerium*, <http://www.hm.ee/index.php?popup=download&id=11670>, kasutatud 30. IV 2012.

„Õppekava / õppesuunad“. – *Tallinna Mustamäe Gümnaasium*, http://www.mg.edu.ee/#oppesuunad_keelesuund, kasutatud 28. IV 2012.

„Üldinfo“. – *Virtuaalne Tallinna Vanalinn*, <http://3d.tallinn.ee/help.html>, kasutatud 6. V 2012.

„Ülemaailmne kultuuri- ja looduspärandi kaitse konventsioon“. – *UNESCO ERK*, <http://www.unesco.ee/maailmaparandi-komitee/>, kasutatud 11. IV 2013.

Suulised allikad ja kirjavahetused

Alatalu, Riin. E-kirjavahetus Mare Ojaga, 1. III–28. IV 2011. Koopia autori valduses.

Alatalu, Riin. Suuline vestlus autoriga, 8. IV 2013. Märkmed autori valduses.

Aus, Kai. Suuline vestlus autoriga, 30. I 2013. Märkmed autori valduses.

Gutman, Kerli ja Siim, Margit. Suuline vestlus autoriga, 4. IV 2013. Märkmed autori valduses.

Hiiop, Hilikka ja Kasemets, Erki. Suuline vestlus autoriga, 22. II 2013. Märkmed autori valduses.

Häkkinen, Sari. E-kirjavahetus autoriga, 16.–28. I 2013. Koopia autori valduses.

Iloaar, Alge ja Eek, Hille. E-kirjavahetus autoriga, 15–24. IV 2013. Koopia autori valduses.

Konksi, Urve. E-kirjavahetus autoriga, 27–28. I 2013. Koopia autori valduses.

Liidja, Marju. E-kirjavahetus autoriga, 16. XII 2012. Koopia autori valduses.

Luka, Ene. Suuline vestlus autoriga, 27. IV 2012. Märkmed autori valduses.

Luka, Ene. Telefonivestlus autoriga, 16. IV 2013. Märkmed autori valduses.

Maask, Helemall. E-kirjavahetus autoriga, 29. IV–3. V 2012. Koopia autori valduses.

Matteus, Kais. E-kirjavahetus Anneli Jüristoga, 11.–12. II 2013. Koopia autori valduses.

Matteus, Kais. Telefonivestlus autoriga, 16. IV 2013. Märkmed autori valduses.

Muinaste, Anne. E-kirjavahetus autoriga, 1. XII 2012. Koopia autori valduses.

Mägi, Mare. Suuline vestlus autoriga, 3. V 2012.

Naser, Merle. E-kirjavahetus autoriga, 9. XI 2012. Koopia autori valduses.

Naska, Sirli. E-kirjavahetus autoriga, 26. IV–8. V 2012. Koopia autori valduses.

Naska, Sirli. Suuline vestlus autoriga, 2. VI 2012.

Pihlap, Carolin. E-kirjavahetus autoriga, 24.–27. IV 2012. Koopia autori valduses.

Põllo, Helgi. *Kuidas pärandit märgata ja kuidas uurimustööd läbi viia (Hiiumaa praktiline kogemus)*. Loeng 7. XII 2012. UNESCO ERK, Rahvakultuuri Keskus ja Sally Stúdio: Kunstiõpetajate koolitus projekti „Elav, põnev ja kirev vaimne kultuuripärand“ raames. Märkmed autori valduses.

Runeby, Christian. E-kirjavahetus autoriga, 16. I–21. III 2013. Koopia autori valduses.

Runing, Ene. E-kirjavahetus autoriga, 9. IV 2013. Koopia autori valduses.

Sits, Tarvi. Telefonivestlus ja e-kirjavahetus autoriga, 16. IV 2013. Märkmed autori valduses.

Tomson, Tõnu. E-kirjavahetus autoriga, 29. IV–1. V 2012. Koopia autori valduses.

Vaher, Kristel. E-kirjavahetus autoriga, 12. XI 2012 ja 22. III–11. IV 2013. Koopiad autori valduses.

Vallikivi, Kadri. Suuline vestlus autoriga, 15. III 2013.

Vooglaid, Mihkel. E-kirjavahetus autoriga, 17. II–13. III 2012. Koopia autori valduses.

A SMALL HERITAGE TALE: Heritage Education in Art Classes at Estonian Basic and High Schools

Summary

Elle Lepik

This master thesis is a practical project consisting of a web-based tutorial with supportive student study materials on the subject of cultural heritage and its preservation. Written in Estonian for art teachers in classes 7 to 12, all materials are available online at the following link: <http://muinsusjutt.weebly.com/>.

Generally, art teachers in Estonia have little to no accessible teaching tools encompassing topics associated with heritage preservation, conservation, and restoration. However it is the art class that efficiently lends itself to presenting these themes to school students. As such, in an effort to give art teachers more materials in the area of teaching heritage preservation, and to offer greater, more advantageous possibilities in support of a more lasting influence on the learner, the author submits a collection of art projects consisting of theoretical and practical assignments that include an emphasis on collaborative integration with other subjects.

The theme of heritage education is currently relevant in many ways: to begin with there is an evident need in promoting favorable attitudes towards heritage preservation in Estonian society in general. In order to raise greater awareness for this topic, 2013 has been declared a “Year of Cultural Heritage” by the Estonian Ministry of Culture. Secondly, in 2011 the Estonian Government enacted new national educational curricula for basic and upper secondary schools that are currently undergoing gradual implementation.²⁰⁹ This in turn has substantially raised the demand for new study materials in Estonian schools. With regard to learning methods in art, curricula are currently promoting analytical ways of thinking as opposed to our previous strategies that have solely taken a practical approach. Today, students are encouraged to express their opinions, to analyze and interpret the art of great masters as well as their own.

The theoretical part of this thesis provides a thorough background on the current condition of heritage education in Estonia. The first chapter includes a discussion of terminology: “heritage education” as opposed and also related to the “teaching of traditional culture” or “folklore” that some Estonian schools presently practice. This chapter gives an overview explaining the construction of heritage via a person’s memory formation process. Based on Estonian national curricula for basic and upper secondary schools, as a basis of assessment, the first chapter also investigates various possibilities with regard to introducing and implementing heritage education in schools.

The second chapter introduces examples of heritage education currently employed in some Estonian schools. The author provides an overview on federal and non-profit organizations arranging contests and events, dealing with heritage education for students. This chapter also includes a brief review on activities that schools themselves have coordinated within classes or after school. In a course of making suggestions to improve the status of heritage education in Estonia, the author introduces examples from abroad (based on the occupation of UNESCO World Heritage Associated Schools network as well as the experience of Sweden and Finland). Finally some propositions are made relating to the cultural heritage movement activities taking place in Estonia in the 1920s and 1930s.

The third chapter gives insight on the subject of art as an outlet for heritage education. Additionally, this chapter presents further insight concerning the concept of so-called “heritage educational tunnels” (*pärandiõppe*

²⁰⁹ “National Curriculum for Basic Schools 2011 (general part and appendixes)”. – *Estonian Ministry of Education and Research*, <http://www.hm.ee/index.php?1512622>, seen on 28. IV 2013 and “National Curriculum for Upper Secondary Schools 2011 (general part and appendixes)”. – *Estonian Ministry of Education and Research*, <http://www.hm.ee/index.php?1512619>, seen on 28. IV 2013.

tunnelid) for the art class, which consists of topics and artistic vehicles as well as techniques and practical skills that raise a broad cultural heritage awareness in students. In order to create meaningful heritage lessons, teachers are encouraged to carry out collaborative projects involving educators of a wide range of subjects. As a result, based on the national curricula, this chapter offers practical advice on universal themes.

The fourth chapter describes a compilation of project assignments “A Small Heritage Tale” and their relevance and application in schools. It presents three art projects consisting of several phases and tasks that introduce examples of Estonian architectural as well as a visual arts patrimony and their preservation. In addition, they introduce the subject fields of archaeology, technical art history, museology and art copying.

The appendix includes a detailed review of national and non-profit organizations involved in heritage education in Estonia, an introduction of specific activities directed towards school students, a list of schools in which cultural education is taught as a selective course, an insight of pre-school heritage education, and an overview of cultural heritage teaching materials that art teachers could find useful. As an example of effective heritage education performance, the appendix includes reports on UNESCO, Swedish and Finnish practices, as well as educational methods adopted during the first phase of the Estonian Republic in 1920s and 1930s. As an example of effective heritage education performance, the appendix further contains two interviews with art teachers about chosen topics and the efficiency of pedagogic methods used in the study materials that were associated with the implementation of projects involving students in grades 7 to 10.

To this day, there has been little discussion on heritage education at schools in Estonia. The Estonian National Folklore Council has developed a syllabus for “traditional culture” selective course work for basic and upper secondary schools. Yet, it has not been included in the national curricula nor have the supportive study materials been published. During the school year 2012/2013 a selective course of “cultural history” (*kultuurilugu*) or “cultural study” (*kultuuriõpetus*) is being taught at 25 schools, “traditional culture” (*pärimuskultuur*) and “national culture” (*rahvakultuur*) are included in the curricula of eight schools, some schools offer “country study” (*kodulugu*) or “tourist guiding course” (*giidindus*) based on the vicinity’s heritage. Two examples from schools that have set heritage education as a central issue for school’s pedagogic principles, include Vanalinna Hariduskolleegeium in Tallinn old town and Pikakannu School in a rural area of Võrumaa County. Based on the Estonian Ministry of Education and Research data from the last school year, the total number of schools in Estonia is 540. This illustrates how teaching heritage education in Estonia is largely dependent on the personal interests of teachers or school boards in those schools, and that it is not widely practiced.

Estonian national curricula for basic and upper secondary schools may not include a course of heritage education. Nevertheless, by analyzing the general section of these curricula, it is evident that fostering awareness on cultural heritage and its diversity, as well as an appreciation of traditional culture, is a key goal for Estonian educational institutions. The topics that are pervading the subjects, e.g. “Cultural Identity” and “Values and Morals”, enable students to regard themselves as ambassadors, mediators and bearers of their national culture. Furthermore, it opens Estonian education to the possibility of an implementation of heritage across educational disciplines through all eight pervading topics of the curricula. Via the arts, cultural awareness is emphasized among five principal aims in this subject field: the basic school graduate should know, value, preserve and elaborate Estonian cultural heritage, should bear responsibility in safekeeping of cultural values. Upper secondary school alumna should be ethical in their decision making by taking into consideration environmental and cultural heritage preservation requirements.

Heritage education related to non-educational organisations is strongly dependent on state financed subsidy programs and other project funding. The Estonian Ministry of Culture encompasses two areas of programs that support cultural activities as well as heritage education: “Schools in Old Manors” (2002–2012) and seven ongoing regional programs about traditional culture and language in different parts of Estonia. Educating students about national heritage rests primarily on the shoulders of hard working insightful state officials, as well as dedicated members of non-profit associations. The Estonian Heritage Society and the Society of Estonian Areal Studies have organized several contests, field trips, conferences and other activities to interest our youth in heritage matters. In the course of “Back to School” activities (*Tagasi kooli*) heritage specialists have attended schools to give lectures or conduct field trips to vicinity’s heritage sites. Many events and partnership projects initiated in the heritage education field for the current “Year of Cultural Heritage”, serve as an uplifting boost for the coming years.

In spite of this, regarding heritage education in Estonia, there is a great need for strategic state programs aimed at fostering a cooperative collaboration among different parties such as: the Estonian Ministry of Education and Research, the Estonian Ministry of Culture, and the Ministry of the Environment. Moreover, the leadership and active involvement of these powerful institutions can more than likely insure the smoothest implementation of

these programs. Finland's Educational Department, National Heritage Board and, Environmental Board exemplify this kind of a collaborative spirit. The Estonian National Examinations and Qualifications Centre plus academic research institutions could also be engaged in cooperation. Comparably, the same kind of collaborative involvement between local municipalities and museums, archives, along with heritage specialist and educators, will all the more enhance heritage education development, insuring its relevance, success and longevity. This manner of civic involvement using the aforementioned institutions and specialists teaching materials and training courses for educators (to include university students majoring in educational science) invite further developmental growth within the communities through a mutual sharing of hopes and ideas.

Sequentially, there is a lack of heritage educational teaching materials in the Estonian language. History and technology teachers have published study books on the topic themselves, however for art classes there is only one practical booklet dealing with Finno-Ugrian tribe's traditional handicraft and a few assignments can be found in other educational materials. None of them is approaching cultural heritage concerning conservation and restoration issues. In English there are two teaching manuals with lesson plans and study sheets available on the Internet: "The World Heritage in Young Hands"²¹⁰ published via UNESCO World Heritage Education program and "Heritage in the Classroom: A Practical Manual for Teachers" developed by international heritage education Comenius project working within the Socrates program of the European Union²¹¹.

When it comes to heritage education issues and teaching strategies in our schools, the art classroom is the field most abundantly filled with possibilities. As seen in graph 2 on page 38, "heritage educational tunnels" (*pärandiõppe tunnelid*) reveal a wide range of topics and art related activities that can bring cultural heritage awareness to every student. The most significant fields of research that introduce notable examples of world, national and local heritage "tunnels" are ethnography (*etnograafia*) and art history (*kunstiajalugu*). Giving students insight into the substance and value of cultural diversity, by making connections between the past, present and future will allow them to develop an appreciation for our varied heritage. The most efficient methods of achieving these goals involves the accumulation of personal experiences based on activities like fieldtrips to architectural and landscape monuments and an instructionally focused exposure to various museums. Nothing makes a learning experience remain in a student's consciousness longer than activities that involve the five senses – seeing, hearing, smelling, touching and feeling.

Using different forms of art (*kunstiliigid*) gives heritage education an outlet for a great variety of artistic expression as for example: drawing, painting, printing, sculpture, applied art forms, design, architecture, photography, video art and contemporary art medias. Involving art activities, varied techniques (*kunstitehnikad*), especially teaching traditional techniques and styles, is the best practice in developing art heritage appreciation. Even contemporary art mediums are relevant ways to represent students' points of view as well as their personal attitudes towards certain tangible and intangible heritage phenomena. Visual or three-dimensional representational skills (*pildiline ja ruumiline kujutamine*) can likewise be developed in the course of heritage education as a basic knowledge for any art assignment. In the course of such activities, students acquire artistic skills according to principles of art and practical representational methods: composing works of art, conveying perspective on a two-dimensional medium, depicting correct proportions, in addition applying comprehension in technical drafting, design, shape delineation, color theory, calligraphy, etc. As a bonus, all heritage related projects can be integrated with other subjects which would relate to real-life situations and greatly increase student motivation in a study process.

The author presents some ideas of subject prevailing collaboration, one of them could be the following: in a chemistry class students would observe contents of different types of paint (lime (fresco) paint, tempera, watercolor, oil, acrylics, spray paint etc.) and try to mix tempera components of colored pigment and egg yolk; in the foreign language class students would investigate from the internet locational and material origins and historic use of pigments (there is very little information on pigments in Estonian); in a technology class students could prepare practical wooden key cases that in art class would be painted in ornaments based on Tallinn old town historic ceiling paintings (using the tempera paint from the chemistry class); the history class would introduce the periods of 17th-19th centuries based on Tallinn's old town architecture and its decorative elements.

In order to support the educational initiative pronounced by the Estonian Ministry of Culture, as a practical project for this master's thesis, the author pieced together a relevant body of teaching materials for art teachers

²¹⁰ *World Heritage in Young Hands: An Educational Resource Kit for Teachers*. Paris: UNESCO, ASPnet, 2002. Downloadable at: <http://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-54-26.pdf>, seen on 6. IV 2013.

²¹¹ *Heritage in the Classroom: A Practical Manual for Teachers*. Editor Veerle De Troyer. Brussel: Het Gemeenschapsonderwijs, 2005. Downloadable at: <http://schoolweb1.gemeenschapsonderwijs.be:8101/Files/HereducComplete.pdf>, seen on 20. IV 2013.

on the subject of cultural heritage preservation based on theoretical research. With the implementation of „A Small Heritage Tale“ three art projects revealed great interest in cultural heritage preservation topics among school students in classes 7 to 10 and proved to be very successful. Chosen study methods involved students in active participation in class and based on observations the author was able to submit adjustments to teachers tutorials on the internet site. Because of this, art educators in Estonia freely have the option to add an assortment of intriguing and useful study materials to their current lesson plans.

According to the declared motto of the present cultural heritage year, „There is no heritage without any heirs“. This motto spiritedly places focus exactly where it needs to be – on Estonia’s young people. Estonian students encompass the past, present and future of our treasured Estonia. They are the heart of Estonia. And so, it is appropriate that our aim be to educate this growing generation to stay respectful and responsible towards our collective heritage – our national treasure.

LISAD

- Lisa 1. Riiklike asutuste, mittetulundusorganisatsioonide ja huviringide poolt korraldatud pärandiõpe
- Lisa 2. Eelarvevahenditest „Kultuuripärandi aasta 2013“ toetatud projektid
- Lisa 3. Pärandiharidus muuseumipedagoogikas
- Lisa 4. Pärandihariduse baasi loomine koolieelsetes lasteasutustes
- Lisa 5. Koolide nimekiri, kus õpetatakse valikainena pärimuskultuuri või kultuurilugu
- Lisa 6. Eeskujud pärandihariduse korraldamiseks: välisriikide kogemused
- Lisa 7. Eeskujud pärandihariduse korraldamiseks: 1920.–1930. aastad Eestis
- Lisa 8. Pärandihariduse õppematerjalid kunstitunnis kasutamiseks
- Lisa 9. Praktikute arvamus „Väike muinsusjutt“ projektülesannetest
- Lisa 10. Õppematerjali „Väike muinsusjutt“ bibliograafia

Lisa 1. Riiklike asutuste, mittetulundusorganisatsioonide ja huviringide poolt korraldatud pärandiõpe

Muinsuskaitseamet, Tallinna Kultuuriväärtuste Amet ja teised omavalitsused ning mitmed mittetulundusühingud on korraldanud konkursse, kohtumisi, õppekäike ning teisi üritusi, mille kaudu äratada noortes huvi eelkõige oma kodukoha ajaloo- ja kultuuripärandi vastu. Siinkohal tuuakse välja koos täiendavate kirjeldustega näiteid traditsioonidega üritustest ning ka üksikprojektidest, mis on viimastel aastatel kooliõpilastele korraldatud. Lisaks on ära märgitud organisatsioonid, kes tegelevad pärandihariduse strateegia küsimustega, ning Kultuuriministeeriumi programmid, mis toetavad pärandiharidust. Kuna kõige suuremat aktiivsust on pärandihariduse edendamises ilmutanud mittetulundusorganisatsioonid, siis tulevad viimatinimetatud vaatluse alla esmajärjekorras.

MITTETULUNDUSORGANISATSIOONID:

Eesti Muinsuskaitse Selts tegeleb noorte pärandiharidusega mitme projekti abil:

- 2012. aastal toimus juba üheteistkümnendat korda „Muinasjulle” võistlus, kuhu alg- ja põhikooli õpilased said saata oma kirjandeid, näidendeid, luuletusi, joonistusi ning kleepe- ja lõiketöid, pispisplastikat ja meisterdusi etteantud teemal.²¹² Aastate kaupa on võistlusel vaatluse all olnud rahupaigad, hiied, kivimüürid, tornid, mõisad jne. – eesmärgiga suunata õpilaste tähelepanu mälestistele kui kõnekatele ajaloo, kultuuri ja identiteedi kandjatele ning mõistmaks nende hoidmise vajadust. Võistlust on Eesti Muinsuskaitse Selts korraldanud koostöös Balthasar Russowi Ühinguga, ajakirjaga „Hea Laps“ ning Eesti Noorsootöö Keskusega.²¹³ Et anda ülevaade õpilaste osalemisaktiivsusest, toon välja andmed 2011. aasta „Mälestise sõnum” nime kandnud võistluse kohta: kokku esitati 106 võistlustööd, mille hulgas oli 43 kunstitööd, 36 kirjutist, 9 luuletust, 12 eriilmelist käsitööd, 5 lühiuurimust ja 1 kogu kooli hõlmav projekt. Individuaal- ja ühistööde loomisega oli seotud 150 õpilast 26 koolist üle

²¹² „Uudised 2012”. – *Eesti Muinsuskaitse Selts*, <http://www.muinsuskaitse.ee/index.php?page=5&id=271>, kasutatud 23. IV 2012.

²¹³ „Uudised 2005”. – *Eesti Muinsuskaitse Selts*, <http://www.muinsuskaitse.ee/index.php?page=5&id=59&uudis=78>, kasutatud 23. IV 2012.

Eesti.²¹⁴ Rekordarv osalejaid jääb aga 2007. aastasse „Torni sõnum” võistlusele, kuhu saadeti 367 tööd, mille autoriteks oli üle 400 õpilase 39 koolist.²¹⁵ Õpilastööd leiavad tee ka laiemale publikule juurde – viimase kümne aasta jooksul on Ajakiri „Hea Laps“ meeleolukamaid lugusid konkursitöödest avaldanud ka oma veergudel.²¹⁶

- Uue traditsioonina on kolmandat aastat järjest muinsuskaitsekuul „Tagasi kooli!” nädala vaimus aset leidnud pärandihariduse eriprojekt, mille üheks eestvedajate pooleks on Eesti Muinsuskaitse Selts. „Tagasi kooli!” algatuse eesmärk on tugevdada Eesti koolide ja ülejäänud ühiskonna koostööd, tuues koolitundi andma külalisesinejaid ning vahendades õpilastele praktilisi teadmisi ja kogemusi erinevatest eluvaldkondadest.²¹⁷ Tutvustamiseks õpilastele muinsuskaitse ja pärandiga seotud teemasid, saavad koolid koostatud vabatahtlike esinejate nimekirjade alusel kutsuda muinsuskaitsetundi andma Tallinna Kultuuriväärtuste Ameti ametnikke, Eesti Muinsuskaitse Seltsi liikmeid, pärandkultuuri kaardistajaid, muuseumitöötajaid ja kõrgkoolide õppejõude. Lisaks väljapakutud teemadele võivad koolid teha ise ettepanekuid klassi- või õuesõppe tunni sisu kohta. 2011. aastal esmakordselt toimunud projekti raames külastasid 40 külalisõpetajat enam kui 50 kooli ning tagasiside üritusele oli väga positiivne. Üritust aitas korraldada SA Noored Kooli.²¹⁸
- Alates 2007. aastast korraldas Eesti Muinsuskaiste Selts rahvusvahelise muinsuskaitsealase noorte fotovõistluse Eesti eelvooru, milles võivad osaleda kõik kuni 21-aastased noored. Konkursi eesmärgiks oli suunata noori märkama oma kodukoha ajaloolisi objekte ja kultuurimälestisi ning pildistama huvitavaid hooneid, detaile, linna- ja loodusmaastikke. Traditsiooniliselt tänas Eesti Muinsuskaitse Selts võistlusel osalejaid muinsuskaitsekuu avamistseremoonial ning koostas Eesti voorus laekunud fotodest ka näituse. Lisaks valis kohalik žürii kaks fotot, mis saadeti rahvusvahelisse vooru ning avaldati rahvusvahelises fotokataloogis. Euroopa Nõukogu koostas töödest väljapaneku ning selle avamisele Strasbourgis kutsuti traditsiooniliselt

²¹⁴ 10. Muinas-julle võistluse žürii protokoll. (24. ja 27. V 2011). Juhatas ja protokollis Ene Luka. Tallinn: Eesti Muinsuskaiste Selts, 2011. Koopia autori valduses. Täna Ene Lukat dokumendi edastamise eest.

²¹⁵ Luka, Ene. Suuline vestlus...

²¹⁶ Kirjandusvõistlusi korraldati juba 1980. aastatel, nende eestvedajaks oli Mare Kask. (Märkus: Riin Alatalu 30. IV 2012)

²¹⁷ „Tagasi kooli” algatus, <http://www.tagasikooli.ee/index.php?module=Page?id=45>, kasutatud 23. IV 2012;

Alatalu, Riin. „Muinsusteadlikult koolivaheajale vastu”. – *Nõmme Sõnumid*,

[http://nommesonumid.blogspot.com/2011/06/muinsusteadlikult-koolivaheajale-](http://nommesonumid.blogspot.com/2011/06/muinsusteadlikult-koolivaheajale-vastu.html#!2011/06/muinsusteadlikult-koolivaheajale-vastu.html)

[vastu.html#!2011/06/muinsusteadlikult-koolivaheajale-vastu.html](http://nommesonumid.blogspot.com/2011/06/muinsusteadlikult-koolivaheajale-vastu.html#!2011/06/muinsusteadlikult-koolivaheajale-vastu.html), kasutatud 2. V 2012.

²¹⁸ „Uudised 2012”. – *Eesti Muinsuskaitse Selts*...

kaks väljavalitud Eesti noorfotograafi.²¹⁹ Hispaanias Kataloonias alguse saanud võistluse suurt populaarsust näitab 2010. aastal osalenute arv – 19 240 noort 59 riigist üle 112 000 fotoga,²²⁰ 2009. aastal oli 10- kuni 21-aastaseid võistlejaid üle 25 000, 58 riigist saadeti üle 120 000 pildi.²²¹ Kahjuks eelmisel aastal jäi konkurss ära ning käesoleva aasta kohta andmed puuduvad.²²²

Maavalla Koda

- on neljal korral korraldanud pühapaikade pildistamise võistlust „Maavalla hiied”, kus õpilased on saanud osaleda Muinsuskaitseameti koolinoorte kategoorias.²²³ Traditsiooniliselt on oodatud fotod muinsuskaitse all olevatest hiitest, pühadest puudest, allikatest, kividest, ristipuudest ja teistest pühadest looduspaikadest ning inimestest, kes pühapaikades ajaloolisi tavasid järgisid, või ka jälgi sooritatud hävitustööst. Õpilastel soovitatakse abi saamiseks võtta ühendust ka kohaliku muinsuskaitse inspektoriga. Fotovõistluse võitjad kuulutatakse välja igal aastal novembris Tartus toimuva Hiie väe tunnustamissündmuse raames ning konkurssi on aidanud korraldada Muinsuskaitseamet, Tartu Ülikool, Hiite Maja SA, Kultuuriministeerium, Siseministeerium ning Haridus- ja Teadusministeerium.²²⁴
- Teiseks on Maavalla Koda oma tähelepanu alla võtnud Eesti hariduselu ning toonud esile pärandihariduse vähest osakaalu üldhariduskoolide õppetöös. Koda on korraldanud mitmeid arutelusid ja teinud rohkelt ettepanekuid pärandiõppe tõhustamiseks koolides. Peamiste seisukohtadena võib välja tuua pärimuse õpetamist kõikides kooliastmetes erinevate õppeainete raames ning lisaks ka eraldi pärimusaine loomist.²²⁵

Eesti Rahvuslik Folkloorinõukogu tegeleb pärandihariduse küsimustega väga aktiivselt lastele ja noortele suunatud pärimuskultuuri õpetamisega seotud ümarlaudu pidades,

²¹⁹ „Uudised 2011”. – *Eesti Muinsuskaitse Selts*,

<http://www.muinsuskaitse.ee/index.php?page=5&id=250&uudis=255>, kasutatud 23. IV 2012.

²²⁰ Samas.

²²¹ „Uudised 2010”. – *Eesti Muinsuskaitse Selts*,

<http://www.muinsuskaitse.ee/index.php?page=5&id=218&uudis=227>, kasutatud 23. IV 2012.

²²² **Luka**, Ene. Suuline vestlus...

²²³ „Muinsuskaitseameti looduslike pühapaikade fotovõistluse võitjad selgunud”. – *Muinsuskaitseamet*,

<http://www.muinas.ee/pressinurk/teated/article-24>, kasutatud 23. IV 2012.

²²⁴ „Muinsuskaitseamet kutsub koolinoori koolivaheajal pildistama kaitse all olevaid pühapaiku”. – *Muinsuskaitseamet*, <http://www.muinas.ee/pressinurk/teated/muinsuskaitseamet-kutsub-koolinoori-koolivaheajal-pildistama-kaitse-all-olevaid-puhapaiku>, kasutatud 23. IV 2012.

²²⁵ „Ettepanekud Põhikooli ja gümnaasiumi riikliku...

õpetajatele pärimuskultuurialaseid koolitusi korraldades, võistlusi välja kuulutades ning folklooriteemalisi koolitunde ja pärimuspäevi pidades.²²⁶ Eraldi oluliste tegevussuundadena väärivad esiletõstmist järgmised punktid:

- Pärimuskultuurialased koostöökursused omavalitsuste, rahvusvähemuste ja koolide esindajatele.²²⁷
- Eesti Rahvuslik Folkloorinõukogu on välja töötanud pärimuskultuuri valikaine soovituslikud õppekavad põhikoolile (I, II ja III aste)²²⁸ ja gümnaasiumile,²²⁹ mille väljatöötamisel kaasati eksperte, asjatundjaid ja pärimuskultuuri õpetajaid. Õppekavad ühendavad pärimuskultuuri kaudu keele ja kirjanduse, sotsiaalainete, tehnoloogia ja kunsti ainevaldkondi.²³⁰
- Lisaks on 16–26-aastastele noortele pärimuskultuuri vahendamiseks loodud Folkloorinõukogu juurde CIOFF® Eesti Noortekoda, mis arendab ning toetab folkloorialast tegevust Eestis, tehes antud vallas ka tihedat rahvusvahelist koostööd.²³¹

Eesti Kodu-uurimise Selts on muuhulgas ka üldhariduskoolide õpilastele ja õpetajatele suunanud mitmeid tegevusi, mis on leidnud väljundi Koduloolise teadus- ja haridusprogrammi (2009–2012) kaudu. Programmi eesmärgiks on olnud meie identiteeti kujundava kultuuripärandi väärtustamine ja kaitse kodukoha tundmaõppimise kaudu.²³² Selts on korraldanud järgmisi üritusi ning välja andnud trükiseid (1999.–2009. aastatel oli korraldajaks Eesti Noorsootöö Keskus)²³³:

- Üle-eestiline noorgiidade konkurss koos õppesõidupäevaga toimus 2012. aastal juba kahekümne esimest korda. Konkursil oli kaks vooru: esimeses etapis esitasid õpilased võistlusreferaadid ning teises voorus pandi proovile õpilaste giidioskused. Konkursi eesmärk oli parima noorgiidi väljaselgitamise kõrval süvendada noortes huvi oma

²²⁶ „Tegevuskava 2012“. – *Eesti Rahvuslik Folkloorinõukogu*, http://www.folkloorinoukogu.ee/Tegevuskava_2012_641.htm, kasutatud 14. IV 2013.

²²⁷ Samas.

²²⁸ *Pärimuskultuuri aine õppekava „Pärimuskultuur (põhikoolile)...*

²²⁹ *Pärimuskultuuri aine õppekava „Pärimuskultuur (gümnaasiumile)...*

²³⁰ *Pärimuskultuuri aine õppekava „Pärimuskultuur (põhikoolile)“ ... ja Pärimuskultuuri aine õppekava „Pärimuskultuur (gümnaasiumile)“ ...*

²³¹ „CIOFF® Eesti Noortekoda tegevusjuhend“. – *Eesti Rahvuslik Folkloorinõukogu*, http://www.folkloorinoukogu.ee/CIOFFsupregsup_Eesti_Noorte_160.htm, kasutatud 14. IV 2013.

²³² „Projektid“. – *Eesti Kodu-uurimise Selts*, <http://www.ekus.ee/projektid>, kasutatud 23. IV 2012.

²³³ „Noorgiidad“. – *Eesti Kodu-uurimise Selts*...

kodukoha vastu ning arendada välja originaalseid marsruute Eesti huviväärsuste juurde. Osaleda võisid õpilased alates 8. klassist (erandkorras alates 7. klassist) ning 2012. aastal laekus konkursile 27 giidireferaati.²³⁴

- Muinsuskaitsekuul toimusid ka maakondlikud kodu-uurimispäevad ja -konverentsid ning iga aasta oktoobris viidi läbi üle-eestilisi koolinoorte kodu-uurimiskonverentse, mis 2011. aastal kandis järjekorranumbrit 43. Viimase kümne aasta jooksul on üle-eestilisel konverentsil igal aastal osalenud koole neljakümne ja viiekümne vahel osalejatearvuga 112–161.²³⁵
- Eesti Kodu-uurijate Selts on korraldanud noorgiidide ja kodu-uurijate 3–4-päevaseid ühisekspeditsioone. 2012. aastal toimus reis kaheksateistkümnendat korda ning aastate jooksul on ühisekspeditsioonidest osa saanud 125 kooli õpilased üle Eesti. Uurimisreis on traditsiooniliselt toimunud ühte või mitmesse maakonda, mille käigus tutvutakse eri paikkondade pärandkultuuri, looduse ja huviväärsustega. Teel said noorgiidid lihvida oma esinemisuskust ning kodu-uurijad tutvustada oma uurimustöö tulemusi.²³⁶
- Igal aastal toimus noorgiidide, kodu-uurijate ja nende juhendajate õppepäev „Pärandi sõnum“, mis kandis edasi huvipäeva traditsiooni ning oli selle kaudu toimunud juba kahekümne seitsmel korral. Kahepäevasel koosviibimisel said huvilised kuulata loenguid ja vestelda oma ala väljapaistvate asjatundjatega, osaleda õppustel ja konsultatsioonides, külastada muuseume ja arhiive ning käia linnaekskursioonidel noorgiidide juhtimisel.²³⁷
- Lisaks on välja antud trükiseid, nende hulgas õpilastele suunatud jätkväljaanne „Õpilaste kodu-uurimistöid“ ning mitmeid metoodilisi kogumikke, kus antakse soovitusi noorgiididele, suguvõsa-uurijatele, kooliajaloo uurijaile jne.²³⁸

²³⁴ „Noorgiidid“. – *Eesti Kodu-uurimise Selts*...

²³⁵ „Kodu-uurimiskonverentside statistika“. – *Eesti Kodu-uurimise Selts*, <http://www.ekus.ee/wp-content/uploads/2009/06/Kodu-uurimiskonverentside-statistika.xls>, kasutatud 23. IV 2012.

²³⁶ „Ekspeditsioonid“. – *Eesti Kodu-uurimise Selts*, <http://www.ekus.ee/kodu-uurija/ekspeditsioonid/>, kasutatud 23. IV 2012.

²³⁷ „Huvipäevad“. – *Eesti Kodu-uurimise Selts*, <http://www.ekus.ee/kodu-uurija/huvipaevad/>, kasutatud 23. IV 2012.

²³⁸ Jätkväljaanne *Õpilaste kodu-uurimistöid*. Koostaja ja toimetaja Ene Luka. Tallinn: Eesti Kodu-uurimise Selts, 1972–2011, metoodiline kogumik *Soovitusi suguvõsa- ja perekonnaloole uurijale*. Koostaja Ene Luka ja toimetajad M. Remmelgas ja E. Luka. Tallinn: Eesti Kodu-uurimise Selts, 2011, kogumik *Soovitusi noorgiididele*. Koostaja ja toimetaja Ene Luka. Tallinn: Eesti Kodu-uurimise Selts, 2009, kordustrükk 2011 ning *Soovitusi kooliajaloo uurijaile*. Koostaja Ene Luka ja toimetaja M. Remmelgas. Tallinn: Eesti Kodu-uurimise Selts, 2010.

Vaatamata sellele, et on koole, kus koduloolist õpet läbivad õpilased inglise või saksa keeles ning seega on suured eeldused antud valdkonnas välisriikide õpilastega sidemeid luua,²³⁹ ei ole Eesti Kodu-uurimise Seltsi juhatuse liikme ja projektijuhi Ene Luka sõnul teiste riikidega kontakte tekkinud.²⁴⁰ Suureks kurvastuseks peab nentima, et rahastuse puudumisel 2013. aastal ([sic] kultuuripärandiaastal) mitte ühtegi Eesti Kodu-uurimise Seltsi korraldatud noorteüritust ei toimu, järgnevatel aastatel sõltub seltsi tegevus samuti rahalistest võimalustest.²⁴¹

Korraldajate seas võib leida ka rohkesti **väiksemaid seltse** ja **ühinguid**, kes on partneriks muinsuskaitseorganisatsioonidele: nii korraldas 2007. ja 2008. aastal muinsuskaitsekuu raames joonistamisvõistluse 1.–6. klassi õpilastele Ambla Metsaühistu. Konkurss juhtis laste tähelepanu pärandkultuurile vanaema ja vanaisa talu käsitlemise abil ning oma kodukohas vana ja huvitava leidmise kaudu.²⁴²

Pärandiharidust pakuvad ka üksikuid **õpitube-etendusi** korraldavad organisatsioonid, kes külastavad lasteaedu ja koole. Tartus tegutsev Eesti Rahvapärимuse Kool on üks selliseid mittetulundusühinguid, kes tutvustab väga erinevas eas huvilistele vaimset ja materiaalselt pärandit minevikust tänapäevani. Külastades lasteasutusi, viivad nad läbi rahvamänge ning meisterdamistunde, kuid tulevikus on neil plaanis rajada rahvamängude-meisterdamiste muuseum-kool, kus ühise tegevusega oleksid kaasatud kõik põlvkonnad.²⁴³ Tallinnas tegutseb teatriühendus Oma Lava, mis pakub lasteaedadele ja koolidele õpetlikke teatrietendusi rahvakalendri aastaringi ja rahvarõivaste tutvustamiseks.²⁴⁴

HUVIRINGID:

Konkurssidel ja võistlustel osalemiseks on õpilastel tihti vaja asjatundlikku juhendamist. Kooliõpetajate kõrval tegelevad muinsusteadlikkuse süvendamisega koolivälised loodus- ja kultuuripärandit tutvustavad **huviringid ja seltsid**. Tallinna Huvikeskus Kullo (Tallinna Haridusameti hallatav asutus) ning mittetulundusühingud MTÜ Orissaare Noorgiidide

²³⁹ Vt. pt. 2.2 lk. 29.

²⁴⁰ **Luka**, Ene. Suuline vestlus...

²⁴¹ **Luka**, Ene. Telefonivestlus...

²⁴² „Uudised 2007”. – *Eesti Muinsuskaitse Selts*,

<http://www.muinsuskaitse.ee/index.php?page=5&id=132&uudis=146>, kasutatud 24. IV 2012 ja „Uudised 2008”. – *Eesti Muinsuskaitse Selts*, <http://www.muinsuskaitse.ee/index.php?page=5&id=158&uudis=167>, kasutatud 24. IV 2012.

²⁴³ „Tutvustus”. – *Eesti Rahvapärимuse Kool*, <http://www.parimuskool.ee/tutvustus.html>, kasutatud 24. IV 2012.

²⁴⁴ „Etendused koolidele ja lasteaedadele”. – *Oma Lava*, <http://www.omalava.ee/et/etendused-koolidele-ja-lasteaedadele>, kasutatud 15. IV 2013.

Seltsing ning MTÜ Abja Koolituskeskus valmistavad ette noorgiide.²⁴⁵ Need õpilased, kes uute teadmiste ja oskuste saamise kõrval ka loomingulist väljundit otsivad, saavad seda eesmärki realiseerida puiduringide, rahvusliku käsitöö ringide ning teiste praktilist laadi huvitegevuste kaudu, mis on meeldivaks kombinatsiooniks käelisest tegevusest ja pärandikasvatusest.²⁴⁶

RIIKLIKUD ASUTUSED:

Tallinna Kultuuriväärtuste Ameti (Tallinna Linnavalitsuse allasutus) töötajad on „Tagasi kooli” kampaania muinsuskaitse eriprojekti raames käinud aktiivselt õpilastele muinsuskaitsetunde pidamas. Lisaks sellele

- korraldas 2011. aastal Tallinna Kultuuriväärtuste Amet rahvusvahelise videokonkursi „Minu linn, meie maailmapärand” Eesti vooru, mis oli mõeldud noortele kahes vanuserühmas: 14–17 ja 18–21 eluaastat. Võistluse eesmärk oli suurendada noorte teadlikkust maailmapärandist, luua osalejates tugevam kuuluvustunne oma kodukohta ning anda võimalus vabalt väljendada mõtteid maailmapärandist ja oma kodulinnast. Eesti voorust välja valitud võidutööd saadeti edasi Maailmapärandi Linnade Liidu rahvusvahelisse konkursivooru.²⁴⁷
- Koostöös Muinsuskaitseametiga (siis veel nimetusega Muinsuskaitseinspektsioon) andis Tallinna Kultuuriväärtuste Amet 2001. aastal välja vanalinna tutvustava raamatu „Tallinna vanalinn ehk Kõnelused kummitustega”. Trüki kingiti kõigile Tallinna 7. klassi õpilastele ning lisaks oli seda võimalik soetada poest.²⁴⁸
- Pärandiaasta 2013 raames korraldab Kultuuriväärtuste Amet 15. mail Tallinna päeva raames ekskursioonide päeva kooliõpilastelt kooliõpilastele. Plaanis on kutsuda umbes 500 Tallinna põhikooliastme õpilast (alates 4. klassist) osa võtma vanalinna tutvustavas ringkäigus, mida viivad läbi nelja kooli gümnasistid (sealhulgas üks

²⁴⁵ „Noorgiided”. – *Eesti Kodu-uurimise Selts*...

²⁴⁶ Huvikool Rewill Tallinnas pakub erinevas vanuses lastele puidutöö ringi, kus kokkuleppel on õpilastel võimalik ka restaureerida mõni kodune ese („Puit ja kunst noortele”. – *Rewilli huvikool*, <http://www.rewillihuvikool.ee/Puit-ja-kunst-noortele>, kasutatud 25. IV 2012.) ning Kanutiaia Noortemajas on rahvusliku käsitöö ring („Ringid”. – *Tallinna Kanutiaia Noortemaja*, <http://www.kanuti.tln.edu.ee/ring.php?rID=92>, kasutatud 25. IV 2012.)

²⁴⁷ „Minu linn, meie maailmapärand”. – *Tallinna linna kodulehekülg*, <http://www.tallinn.ee/est/Minu-linn,-meie-maailmaparand>, kasutatud 24. IV 2012.

²⁴⁸ **Pihlap**, Carolin. E-kirjavahetus autoriga, 24.–27. IV 2012. Koopia autori valduses. Vt. **Hahn**, K.-Rutt. *Tallinna vanalinn ehk Kõnelused kummitustega*. Tallinn: Tallinna Kultuuriväärtuste Amet, Muinsuskaitseinspektsioon, ([Tallinn]: Prisma Print), 2001.

venekeelse õppekeelega kool), kes õpivad giidindust, Tallinna lugu või kultuurilugu.²⁴⁹

- Lisaks on läbi aastate Tallinna Kultuuriväärtuste Amet toetanud mitmeid kultuuripärandiga seotud projekte – üritusi ning näitusi, millele mittetulundusühingud on taotlusi esitanud ning mis on rohkemal või vähemal määral seotud ka kooliealiste lastega.²⁵⁰

Muinsuskaitseamet (Kultuuriministeeriumi allasutus), lisaks eespool mainitud „Maavalla hiied” võistluse kaaskorraldamisele, varasemale koostööle Tallinna Kultuuriväärtuste Ametiga raamatu „Tallinna vanalinn ehk Kõnelused kummitustega.” väljaandmisel ning aktiivsele osalemisele külalisesinejate näol „Tagasi kooli!” algatuses, võib kooliõpilastele suunatud pärandiõppe näidetena välja tuua ka järgnevad tegevused:

- alates 2002. aastast on Muinsuskaitseamet jaganud rahalisi toetusi suvistele koolinoorte töö- ja puhkelaagritele. Toetus oli algselt mõeldud kalmistute hooldustöödeks vajalike töövahendite ostmiseks ning näiteks 2008. aastal anti Harjumaa lastelaagritele kokku 39 600 Eesti krooni.²⁵¹ Eelmisel aastal toimus aga koostöös Eesti Rahva Muuseumiga nädalane linnalaager kultuuripärandi teemal.²⁵²
- 2012. aastal muinsuskaitsekuu raames Muinsuskaitseameti Raplamaa vaneminspektori Karen Klandorfi juhtimisel viidi läbi muinsuskaitseteemaline väitlus Raikküla mõisas, milles osalesid Rapla Vesiroosi Gümnaasiumi õpilased.²⁵³ Nimetatud sündmus on esile toodud seetõttu, et väitlemine on väga tõhus maailma mõtestamise ja väärtushinnangute kujundamise meetod, seetõttu võiks muinsuskaitseteemaliste väitluste korraldamiseks teha koostööd Eesti Väitlusseltsiga.
- Muinsuskaitseameti koosolekutel on ka mitmeid kordi tõstatatud küsimust lasteaija ja koolilaste pärandiharidusest, muuhulgas on olnud huvitavaid ideid välja anda

²⁴⁹ **Matteus**, Kais. Telefonivestlus autoriga. 16. IV 2013. Märkmed autori valduses.

²⁵⁰ Tallinna Kultuuriväärtuste amet on toetanud Keskaja Päevade korraldamist Tallinna vanalinnas, vastlanädala, lihavõtte jt. rahvakalendri tähtpäevade tegevusi Vabaõhumuuseumis jt. üritusi. Vt. „Mittetulundustegevuse jagatud toetused“. – *Tallinna linna koduleht*,

http://mittetulundustoetused.tallinn.ee/?institution_id=15&__action=search&_idpg_no=8 ja

http://mittetulundustoetused.tallinn.ee/?institution_id=15&__action=search&_idpg_no=9, kasutatud 25. IV 2012

²⁵¹ *Muinsuskaitse aastaraamat 2008*. Toimetajad Kais Matteus ja Liina Jänes. Tallinn: Muinsuskaitseamet, Tallinna Kultuuriväärtuste Amet ja Eesti Kunstiakadeemia muinsuskaitse ja restaureerimise osakond, 2009, lk 121.

²⁵² **Sits**, Tarvi. Telefonivestlus autoriga. 16. IV 2013. Märkmed autori valduses.

²⁵³ „Muinsuskaitsekuu 2012”. – *Eesti Muinsuskaitse Selts...*

õppematerjale nooremale vanusegrupile. Konkreetsemalt on juttu olnud Niguliste kiriku põhjal keskaegset arhitektuuri tutvustava värvimis- või tööraamatu koostamisest 6–10-aastastele lastele. Paraku on rahastamise küsimused osutunud suureks takistuseks.²⁵⁴

Keskkonnaametisiseselt (Keskkonnaministeeriumi valitsemisalas) on moodustatud 18 spetsialistiga keskkonnahariduse osakond, mille eestvõttel on välja töötatud suur hulk õppematerjale, korraldatud tasuta haridusprogramme lasteaedadele ja koolidele ning viidud läbi koolitusi. Nii õpilaste kui täiskasvanutele suunatud projektid on muuhulgas käsitletud ka paikkondlikku kultuuripärandit:

- 2011–2012. aastal viidi läbi uurimusliku õppe projekt „Minu kodukoha veekogu bioloogilised, kultuurilised ja majanduslikud väärtused“, mis kaasas 45 kooli üle Eesti (igast maakonnast kolm);²⁵⁵
- 2012–2013. aastal on toimumas täiskasvanutele suunatud loengusari loodusest, pärandkultuurist ja jätkusuutlikust arengust, millesse on haaratud 9 maakonda 54 loodusõhtu ja 9 väliseminari kaudu.²⁵⁶

Riigimetsa Majandamise Keskus on keskkonnaharidusprojektide kõrval hulgaliselt välja andnud looduspäranditeemalisi trükiseid.²⁵⁷

UNESCO Eesti Rahvuslik Komisjon (Kultuuriministeeriumi valitsemisalasse kuuluv sihtasutus) on

- kahel viimasel aastal koostöös Sally Studio ja 2013. aastal lisaks ka Rahvakultuuri Keskusega korraldanud Eesti koolinoortele suunatud projekte kultuuripärandi teemadel. 2012. aastal kulmineerus projekt maailmapärandi objekte tutvustava kunstinäitusega Tallinnas Hopneri majas ning 2013. aastal saab alates 24. maist külastada väljapanekut Eesti erinevate paikkondade vaimsest kultuuripärandist (esialgu Viljandis linnagaleriis, seejärel Tallinnas Eksperimentaalgaleriis ja galeriis Aatrium). Kahe projekti käigus on

²⁵⁴ Sits, Tarvi. Telefonivestlus...

²⁵⁵ „Lõppenud projektid“. – *Keskkonnaamet*, <http://www.keskkonnaamet.ee/teenused/keskkonnaharidus-2/projektid/2010/>, kasutatud 21. IV 2013.

²⁵⁶ „Käimasolevad projektid“. – *Keskkonnaamet*, <http://www.keskkonnaamet.ee/teenused/keskkonnaharidus-2/projektid/kaimasolevad/>, kasutatud 21. IV 2013.

²⁵⁷ „Lisalugemist“. – *Riigimetsa Majandamise Keskus*, <http://www.rmkk.ee/metsa-majandamine/parandkultuur/lisalugemist>, kasutatud 10. IV 2013.

kunstiõpetajatele korraldatud koolituspäevi, seejärel on koolides läbi viidud uurimistöid ning nende esitlemise ettekandepäevi. Uurimuste põhjal on koostatud kontseptsioonipõhiseid kunstikavandeid ning koolisiseid kavandinäitusi. Iga kooli parim kavand on teostatud suuremõõtmeliseks kunstitööks. Esimesel aastal osalesid projektis vaid 11 UNESCO ühendkoolide võrgustikku kuuluvat kooli,²⁵⁸ käesolev projekt aga kuulutati välja üle-eestilisena ning hetkel on kaasatud 35 kooli 14 maakonnast. Näituse seavad taieste autorid ja nende juhendajad üles ise, projektis osalejate tunnustamiseks toimub sarnaselt eelmisele aastale ka elamuspäev. Elamuspäev Viljandis näeb lisaks väljapaneku kokkuseadmisele ette vaimse pärandi töötubasid, ühist lõunat, kontserdikülastust Pärimusmuusika Aidas ning pidulikku näituse avamist.²⁵⁹

- Teiseks võib esile tuua ühiselt Rahvakultuuri Keskusega 2012. aastal välja antud infovihikut vaimsest kultuuripärandist,²⁶⁰ mida on koolidesse saadetud peamiselt Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Seltsi kaudu.²⁶¹

Muuseumid (Kultuuriministeeriumi allasutused) etendavad väga olulist rolli pärandihariduse vallas, seetõttu on nende kohta koostatud eraldi lisa 3 (vt. lk. 107–113).

Rahvusarhiiv (Haridus- ja Teadusministeeriumi haldusalas) on oma tegevuses arendanud arhiivipedagoogika suunda ning

- korraldab teabepäevi õpetajatele ja kutsub õpilasi arhiivitundidesse. Igal aastal viiakse Ajalooarhiivis Tartus läbi keskmiselt 35–40 ekskursiooni kooliõpilastele, põhikooli- ja gümnaasiumiõpilaste kõrval on arhiivitunnis käinud ka koolieelikud.²⁶² Õpilastele tutvustatakse ajaloolisi originaaldokumente ning asutuse hoidlaid ja tööruume (ka konserveerimisosakonda).²⁶³
- Ajalooarhiiv on alates 2005. aastast osalenud mõisakoolide riiklikus programmis,

²⁵⁸ UNESCO ühendkoolide võrgustiku kohta loe lisast 6 lk. 120–123.

²⁵⁹ Andmed pärinevad autorilt endalt, kuna ta on käesoleva „Elav, põnev ja kirev vaimne kultuuripärand“ projekti koordinaator.

²⁶⁰ *Vaimne kultuuripärand Eestis*. Koostaja Kristiina Porila. Tallinn: UNESCO Eesti Rahvuslik Komisjon, 2012.

²⁶¹ **Gutman**, Kerli ja Siim, Margit. Suuline vestlus autoriga, 4. IV 2013. Märkmed autori valduses.

²⁶² „Tartus Ajalooarhiivis“. – *Arhiivikool*, http://www.eha.ee/arhiivikool/index.php?tree_id=96, kasutatud 14. IV 2013.

²⁶³ „Tallinnas Riigiarhiivis“. – *Arhiivikool*, http://www.eha.ee/arhiivikool/index.php?tree_id=97, kasutatud 14. IV 2013.

mille eesmärgiks on tutvustada mõisakoolide hoonete ajalugu ja mõisakultuuri üldisemalt ning populariseerida kultuuripärandi väärtustamist nii mõisakoolide õpilaste seas kui ühiskonnas laiemalt. Sellega seoses on arhiiv koostanud mitmeid mõisakoolides eksponeeritud rändnäitusi, 2012. aasta näitus käsitles mõisateenistujaid, nende igapäevatööd ja töövälise aja veetmise viise.²⁶⁴

- Rahvusarhiiv korraldab alates 2003. aastast pärimuse korjamise koostööprojekti koolidega, mis esialgu põhines perekonnalugude korjamisel, ent 2006. aastast alates muutus fotolugude kogumiseks.²⁶⁵

²⁶⁴ „Mõisakoolide näitused“. – *Arhiivikool*, http://www.aha.ee/arhiivikool/index.php?tree_id=16, kasutatud 14. IV 2013.

²⁶⁵ „Fotolugude konkurss“. – *Arhiivikool*, http://www.aha.ee/arhiivikool/index.php?tree_id=17, kasutatud 14. IV 2013.

Lisa 2. Eelarvevahenditest „Kultuuripärandi aasta 2013“ toetatud projektid

Kultuuriministri 22. XII 2011 määrusega nr 23 kehtestatud „Rahvakultuuri Keskuse põhimääruse“ § 4 lõike 2 punkti 5 alusel ja lähtudes kultuuriministri 27. XII 2012 käskkirjast nr 313, kultuuriministri 1. II 2013 käskkirjast nr 40 ning juhtrühma 9. I 2013 protokollist, eraldas Rahvakultuuri Keskuse direktori kt Aivi Lintnermann eelarvevahenditest „Kultuuripärandi aasta 2013“ toetusi alljärgnevalt:²⁶⁶

Nr	Taotleja nimi	Projekti nimetus	Summa
1	Professorite Küla Selts	Fotonäitus Aken Koplisse	1000
2	Eesti Külaliikumine Kodukant	Külvavemad muutavas ajas. Külvavemate ametimärgid	4200
3	Arenduskeskus Pro Magister MTÜ	Juttudega maailma luuakse	2000
4	Ohtu Külaselts MTÜ	Kultuuripärand Eesti külas - Ohtu küla	1000
5	Ajakiri Tallinn MTÜ	Ajakirja Tallinn erinumbri väljaandmine (nr 3-4 2013)	2500
6	Eesti Ajaloomuuseum	Õpitubade sari Asja armastajad	1000
7	Eesti Muusika Ühing	Kontserdid ja presentatsioonid koolides - Kristjan Randalu & Prezioso - Helin	5000
8	Muusikaühing Studio Vocale MTÜ	Haapsalu Vanamuusikafestivali Ajalookool	700
9	Kuressaare Linnavalitsus	Virtuaalse kaardipõhise suhtluskeskkonna Digitaalne Kuressaare loomine (toetus programmeerimisele)	2300
10	Eesti Rahvusraamatukogu	Veebikeskkonna Inimesed ja vanad ajalehed loomine	8000
11	Eesti Kirjanike Muuseumide Ühing	Trükis Kirjanduslikud marsruudid	688
12	Türi-Tamsalu matkatee MTÜ	Matkarada Vana raudtee - tee ajalukku (toetus muuseumivaguni sisustamiseks)	1840
13	Koduloolane MTÜ	Rapla maakonna õpilaste kodu-uurimuslike tööde konkurss ja konverents	885
14	FIE Piret Päär	Lugu loob, jutt juhib	2000
15	Eesti Rahvamajade Ühing	24 tundi Eestimaa Rahvamajas	520
16	Säästva Renoveerimise Infokeskuse Tartu Ühendus	Vana maja teemalehe postitamine ajalehe Postimees vahelekena 2013 kevadel	1000
17	Eesti Harrastusteatri Liit	Kooliteatri kirjanduslik teatriprojekt Tähistame kultuuripärandi aastat ja mängime Fr. R. Kreutzwaldi loomingut	600
18	Nõmme Tee Selts MTÜ	Peeter Suure Merekindluse Nõmmel säilinud rajatiste tähistamine	1000
19	Tartumaa Rahvakultuuri Keskseks MTÜ	Tartumaa/Lõuna-Eesti kultuuripärandi aasta avatürituse Pakulõhkumisest titemähkimiseni korraldamine	500
20	Viljandimaa Loomeinkubaatorid SA	Võistluskudumine Käi ja koo Heimtalis	370

²⁶⁶ Helerohelisega on tähistatud kooliõpilastele suunatud projektid ning helekollasega osaliselt kooliõpilasi kaasavad üritused. Tähistas kultuuripärandi aasta koordinaator Riin Alatalu.

21	Viljandimaa Loomeinkubaatorid SA	Viljandi Talvine Tantsupidu 2013 kontaktürituste korraldamine rahvarõivameistritele ja -kasutajatele	1432
22	UNESCO Eesti Rahvuslik Komisjon SA	Üle-eestiline koolinoorte uurimistööl põhinev kunstinäitus Elav, põnev ja kirev vaimne kultuuripärand	3800
23	Märjamaa Vallavalitsus	Kitsarööpmelise raudtee arhitektuuri teabepäev ja meistriskoolitus Märjamaa raudteejaamas	430
24	Arendusselts Koduaseme	Kumma küla arheoloogia ja maa-arhitektuuri teabepäev ja meistriskoolitus	480
25	Eesti Rahva Muuseum	Aja puudutus kultuuripärandi aastal, häälestuskogunemine Raadil	10000
26	Eestirootsi Kultuuri Sihtasutus	Eestirootslaste juubelilaulupidu 2013 Nootide kogumine ja avaldamine	1000
27	Eesti Rahva Muuseum	Pärimuskultuuri giidikool 2013	2115
28	Eesti Rahva Muuseum	F.Kohtitsky päevapildiraamatu kirjastamine ja Kodumaa päevapiltide võistluse väljakuulutamise	1200
29	Eesti Rahva Muuseum	Fotonäituse Meie siin maal eksponeerimine Tallinna Lennujaamas	2000
30	Eesti Kirjandusmuuseum	Lastemängude kogumine ja kättesaadavaks tegemine (toetus veebilahendusele)	1400
31	Eesti Rahvuslik Folkloorinõukogu	Pärimuskultuuri auhind 2013	787
32	Eesti Rahvuslik Folkloorinõukogu	Fotokonkurss ja rändnäitus Kodus loodud pärimus	300
33	Eesti Fotopärand MTÜ	Ajapaik.ee veebilahendus	4000
34	Eesti Muinsuskaitse Selts	Vabatahtlik muinsuskaitse pärandi hooldajana (toetus talgukuludele)	2000
35	SA Ajakeskus Wittenstein	Nelja Kuninga tee jalgrattaretk Paidesse	700
36	MTÜ Miikaeli Ühendus	Keskaja elamuspäev vanalinnas	1390
37	Säästva Renoveerimise Infokeskus	Ökomäss	1000

Kokku:	71 137
---------------	---------------

Allikas: Käskkiri 07. II 2013 nr 1.1-1/33 Toetuse eraldamine eelarvevahenditest „Kultuuripärandi aasta 2013“. (Alla kirjutanud Rahvakultuuri Keskuse direktori kt Aivi Lintnermann).

Kättesaadav: „Kultuuripärandi aasta 2013“. – *Rahvakultuuri Keskus*, <http://www.rahvakultuur.ee/?s=1981>, kasutatud 9. IV 2013.

Lisa 3. Pärandiharidus muuseumipedagoogikas

Muuseumid on pärandi talletamise ja selle vahetu kogemise templid. Väljapanekuid aineõpetajate abiga õpilastele vahendades saab huvilisi pärandihariduse ja muinsuskaitselise mõtlemise juurde suunata. Pole vist enam ühtegi muuseumi Eestis, kus ei tegeldaks muuseumipedagoogikaga – väljapanekute haridusliku rolliga. Muuseumiharidus on muutunud külastajaid kaasavaks interaktiivseks, loomingulist tegevust pakkuvaks pedagoogikaharuks ning see valdkond areneb jõudsalt edasi.²⁶⁷ Iga näituse juurde koostatakse erinevatele vanuseastmetele suunatud haridusprogramme, mis kooliõpilaste puhul on kooskõlas riiklike õppekavadega, kuid erinevalt tavalisest klassitunnist annavad need võimaluse õpilastel rohkem näha ja teada saada, kaasa mõelda ja uurida. Emotsionaalselt pakub muuseumitund suuremat läbielamist ning vahetumat kontakti õpitavaga.

Kõiki pärandiõppega seotud muuseumide poolt koostatud haridusprogramme antud magistritöö siinkohal kajastada ei jõua. Sisuliselt on kõik näitustega kaasnevad õppematerjalid, mis on välja töötatud Eesti Ajaloomuuseumi filiaalides, Tallinna Linnamuuseumis, Kiek in de Kökis, Eesti Vabaõhumuuseumis, Eesti Kunstimuuseumi filiaalides, Eesti Rahva Muuseumis või kasvõi Imavere Piimandusmuuseumis ning veel lugematul hulgal kultuuri ja ajaloo seotud teistes muuseumiasutustes, pärandiõppe näited.

Lähemalt leiavad tutvustamist kaks näidet muuseumide näitustega kaasnevatest haridusprogrammidest, mis on temaatika poolest kunstitunni raames käsitlemiseks sobilikud ning samas rõhutavad väga selgelt muinsuskaitselisi aspekte. Näited on valitud, pidades silmas asjaolu, et ekspositsiooniga kaasnenud väljatöötatud õppematerjalid on kättesaadavad ka edaspidiseks kasutamiseks muinsuskaitsepedagoogikas.

Esimesena tuleb vaatluse alla Eesti Arhitektuurimuuseumis 08. IV–05. VI 2011 toimunud näitus „**Eesti tuletornid läbi aegade**”, mis oli osa muuseumi kolmest samaaegselt eksponeeritud väljapanekust koondnimetusega „Igal majakal oma tuli...”.²⁶⁸ Suur ülevaatenäitus Eesti tuletornidest läbi aegade valmis koostöös Jaan Vali ning

²⁶⁷ Kindlasti on oma osa muuseumipedagoogika jõudsas arengus viimastel aastatel kultuuriministeeriumi muuseuminõukogu juurde moodustatud ja Eesti Vabaõhumuuseumi direktori Merike Langi juhitud hariduskomisjoni suunaval ja innustaval tegevusel. Muuseuminõukogu on oma pedagoogidele korraldanud igaaastasi konverentse ja suvekoole ning kolme aasta jooksul jaganud parima muuseumihariduse edendaja auhinda. Allikas: **Tuubel**, Virve. „Muuseumid haridusmaastikul“. – *Õpetajate Leht*, 25. I 2013, lk. 9.

²⁶⁸ *Eesti Arhitektuurimuuseum*, <http://www.arhitektuurimuuseum.ee/>, kasutatud 28. IV 2012.

Meremuuseumiga, selle eesmärk oli juhtida avalikkuse tähelepanu ühele olulisele osale arhitektuuripärandist, et suunata kaasa mõtlema majakate tuleviku üle, mil neid enam üldse ei kasutata navigatsioonimärkidena ning uute funktsioonide leidmine spetsiifilises hoonetüübis on raskendatud.²⁶⁹ Liikudes mööda põrandale mahamärgitud Eesti rannikukaarti, sai näitusel vaadelda fotosid ja jooniseid atraktiivsematest ja väärtuslikumatest merekultuuri monumentidest, mille juures oli seletav tekst. Ekspositsiooni näitlikustasid ka Eesti Meremuuseumi kogust pärit maketid ning ehtne klaasist majakalatern, kuid kõige vahetuma kogemuse võis saada sama näitusepiletiga kahel etteantud päeval Tallinna ülemist ja alumist tuletorni külastades – need olid põnevad näitust rikastavad detailid, mis jäävad külastajatele kauaks meelde.

Eesti Arhitektuurimuuseum töötas välja ka tuletornide ekspositsiooni tutvustava haridusprogrammi, kuigi seda viidi läbi ainult paar korda. Haridusprogrammi raames tutvustati õpilastele näitust ning anti ülevaate tuletornide ehituse ajaloost nii maailmas kui Eestis, räägiti tornivahtide ja meeskondade tööst ning vastava ameti kadumise põhjustest tänapäeval. Tunni lõpus said vanemad õpilased lahendada ristsõna, väiksemad lapsed tegid ülesandeid Kristo Kooskora koostatud vihikust „Eesti tuletornid: värvi ja joonista“.²⁷⁰

Lasteaiaaalistele ning algklasside lastele suunatud värvimis- ja nuputamisraamat tutvustab kahteist tuletorni läbi kontuurjoonise, juuresoleva nimetuse ning suurte kirjatähtedega esitatud 5-realise kirjelduse abil.²⁷¹ Tagakaanel on esitatud fotod kõikidest vihikus kujutatud objektidest ning trükis sisaldab ka Eesti kaarti, kuhu on nimetatud majakate asukohad märgitud. Õppematerjali eesmärk on tutvustada lastele mänguliselt Eesti tuletorne kui arhitektuurimälestisi ning juhtida tähelepanu nende iseärasustele – kujule, kõrgusele ja värvusele. Kasutades antud raamatukest lasteaia- või koolitunnis, jääb õpetajapoolseks ülesandeks selgitada meremärkide ajaloolist tähtsust ning suunata õpilasi kaasa mõtlema nende saatusest tulevikus.

Näitus oli inspireeritud ja põhines Jaan Vali raamatul „Eesti tuletornide ajalugu“,²⁷² mis annab üksikasjaliku ülevaate kõikidest kodumaa meremärkidest. Eesti tuletornide

²⁶⁹ „Igal majakal oma tuli... Eesti tuletornid läbi aegade“. – *Cityout Tallinn*, http://www.cityout.ee/kuhuminna/articles/igal_majakal_oma_tuli_eesti_tuletornid_labi_aegade, kasutatud 28. IV 2012.

²⁷⁰ Naska, Sirli. E-kirjavahetus autoriga, 26. IV–8. V 2012. Koopia autori valduses.

²⁷¹ *Eesti tuletornid: värvi ja joonista*. Koostaja ja kujundaja Kristo Kooskora, fotod Kaido Haagen. Tallinn: Eesti Arhitektuurimuuseum, 2011.

²⁷² Vali, Jaan. *Eesti tuletornide ajalugu*. Toimetanud ja kujundanud Jana Reidla. Tallinn: Tulepaak OÜ, 2011.

väärtustamine ei ole ainuüksi mereajaloo huviliste eesmärk, vaid tegemist on arhitektuuriobjektidega, mis esindavad erinevaid ehituslikke ajajärke ja stiile, väljendades erineva materjalikasutuse esteetikat. Meremärkide muinsuskaitseline väärtus ajaga tõuseb – nad on ajaloolised, omanäolised ning atraktiivsed. Kuid uute navigeerimissüsteemide kasutuselevõttuga otstarvet kaotavad meremärgid on silmnähtavalt hävinemisohus hoidmist vajavad objektid. Muinsuskaitsehariduse rakendamisvõimalusena üldhariduskooli ainetundides saab tuletornide temaatikat siduda Eesti viimase viiesaja aasta ajalooperioodide õpetamisega, Eesti geograafiaga, aga ka kunstiõpetusega, kõneldes-mõtiskledes arhitektuurist, otsides lahendusi ehituspärandi säilitamise teemal ning liites juurde veel praktilisi kunstitöö ülesandeid.

Teise näitena esitab autor ülevaate Kadrioru Kunstimuuseumis 22. X 2011–04. III 2012 toimunud näitusest „**Bosch & Bruegel. Ühe maali neli jälge**”, mis tutvustas rahvusvahelist tehnilise kunstiajaloo- ja konserveerimisealast uurimisprojekti ning mille keskmes oli üks Eesti väärtuslikumaid kunstišedöövleid – Hieronymos Boschi ja Pieter Bruegel vanema koolkonnaga seonduv maal "Kaubitsejate väljaajamine templist".²⁷³ Ekspositsiooni kontseptsiooni väljatöötamisel nähti sihtrühmana ette eriala professionaale ning laia avalikkust, kuid erilist rõhku pandi noorte inimeste kõnetamisele.²⁷⁴ Selleks suunati olulised ressursid väljapaneku atraktiivsuse tõstmisele ning noortele harjumuspärase infotehnoloogiliste vahendite kasutamisele – nimelt puutetundlikud ekraanid ning põhjalik (küll inglisekeelne) informatiivne kodulehekülg, mille kaudu esitati kaasakiskuv müüt kaasaegsest põnevikust „kustidetektiivide” pärusmaal. Siinkohal väärib näitus üksikasjalikumat kirjeldamist, kuna kõik ekspositsioonil esitatud materjalid aitasid mitmekesiselt avada maalide taustalugu ning näitlikustavate vahendite variatsioonirohkus oli projekti menu garantiiks. Näituste korraldajatele ning valdkonnaga seotud õppematerjalide koostajatele on siit kindlasti paljuski eeskuju võtta.

Esmalt said õpilased oma silmaga uurida ning võrrelda nelja 16. sajandi Madalmaadest pärit originaalmaali, mis kujutasid sama stseeni ning olid ka kompositsioonilt väga sarnased. Kuid väga erinev maalilaad, värvikäsitlus ja väikesed erinevused detailides püstitasid palju küsimusi maalide dateerimise ning autorluse kohta. Mõistmaks kunstitööde väärtust, mis tulenes ajastule omasest keerulisest ettevalmistus- ning loomisprotsessist ja maalide

²⁷³ „Bosch & Bruegel. Ühe maali neli jälge”. – Kadrioru Kunstimuuseum, http://www.ekm.ee/kadriorg.php?r_id=934&id=875&p_id=106, kasutatud 28. IV 2012.

²⁷⁴ „Educational”. – *Bosch and Bruegel: Four Paintings Magnified*, <http://www.bosch-bruegel.com/index.php?page=educational>, kasutatud 28. IV 2012.

ajaloolisest tähtsusest, ning tutvumaks kaasaegsete tehnoloogiliste võimalustega maalikonservaatorite töös, oli väga põhjalik osa ekspositsioonist pühendatud nimetatud tegevuste tagamaade avamisele.

Puutetundlikul ekraanil tutvustati külastajatele maali alustahvlite ja pigmentide päritolupiirkondi erinevatest maailmajagudest ning nende teekonda Madalmaadesse, samas seinale projekteeritud video-esitluse kaudu sai teadmisi 16. sajandi kunstniku meistrikoja tööjaotusest ning töövõtetest. Klaasvitriinis olid eksponeeritud renessansiperioodil kasutuses olnud pigmendipulbrite kuhjakesed – kindlasti oli värvide algmaterjali saamise allikas ning valmistamistehnoloogia tänapäeva kooliõpilastele suureks avastuseks. Huvitav oli ka jälgida Madalmaadest pärit maalide digitaliseeritud teekonda ühest riigist teise omanikke vahetades (nii palju kui uurijatel selle kohta dokumenteeritud infot oli võimalik tuvastada) kuni käesolevate asukohtadeni välja – üks maal asub Tallinnas, teine Taanis Kopenhaagenis, kolmas Šotimaal Glasgows ning neljas anonüümses erakogus.²⁷⁵ Oluline oli maalidel kasutatud sümbolika seletamine, see suunas õpilasi täpsemalt maalidetaile uurima ning pöörama tähelepanu nelja töö erinevale maalimislaadile, samas ka mõtestama lahti religioosseid-eetilisi teemasid ning vaatlema maalide valmimisega seotud tagamaid ajaloo seisukohalt. Interaktiivse vahepalana sai puutetundlikul ekraanil panna proovile oma tähelepanelikkust, mängides äratundmismängu maalide kohta.

Viimase saali väljapanek oli pühendatud maalide uurimisele ning konserveerimisele ehk muinsuskaitsehariduse aspektist vaadatuna kultuuripärandi mõtestamisele ja säilitamisele. Kahel suurel puutetundlikul ekraanil sai vaadata videosid ning, asudes ise „kunstidetektiivi” rolli, võtta kätte digitaalne luup ja seda näpuga juhtides avastada maalikihtide alt saladusi,²⁷⁶ samuti juhtnööre maalidega seotud kunstiajaloo-alaste küsimuste lahendamiseks. Mittedestruktiivsete meetoditena said külastajad lisaks eelnenud originaaltööde vaatlusele päevavalguses proovida virtuaalselt infrapuna reflektograafia ja röntgenanalüüsi tegemist, destruktiivsetest uurimismeetoditest tutvuti dendrokronoloogiaga ning pigmentidest

²⁷⁵ „About”. – *Bosch and Bruegel: Four Paintings Magnified*, <http://www.bosch-bruegel.com/index.php?page=about>, kasutatud 28. IV 2012.

²⁷⁶ Kõige markantsema näitena võib esile tuua Tallinnas asuval maalil ühe meesterahva seljas olnud pruuni koti alt alumisest maalikihist infrapuna valguses ning röntgenis nähtavale tulnud siga, mis teiste maalide peal oli selgelt näha ning üle maalimata. Ka teisi loomi on Tallinna maalil üle maalitud tumeda värviga ning juba 17. sajandil varsti peale maalide valmimist. Miks Eesti Kunstimuuseumi valduses olevad töö kunagi siga üle maaliti – kas kompositsioonilistel kaalutlustel või sümbolsetel – jääb uurimiseks veel tulevastele „detektiivipõlvkondadele”. Ka loomade väljapuhastamine pealmise värvikihi alt jääb soovi korral tulevaste konservaatorite-restauratorite otsustada. Vt. „Hidden creatures”. – *Bosch and Bruegel: Four Paintings Magnified: Conservation blog*, 16. VIII 2011, <http://www.bosch-bruegel.com/index.php?page=blog>, kasutatud 28. IV 2012.

mikrolihvide tegemise ehk ristlõike analüüsiga.²⁷⁷ Viimatimainitud said huvilised ka ise ehtsa mikroskoobi abil uurida. Kõik nimetatud näitlikustavad vahendid pakkusid vaatajale aktiivõppe meetodil vahetu kogemuse ning tekitasid ise-uurijaks-olemise-tunde, lahendamata küsimused aga panid „noordetektive” loovalt mõtlema, ise lahendusi pakkuma.

Näitusega kaasnes põhjalik inglisekeelne kodulehekülg,²⁷⁸ kus kõik ekspositsiooni digitaalsed näitmaterjalid on kättesaadavad ja kasutatavad ka edaspidi. Kunstiõpetajatele on see suurepärase õppematerjal, mille kaudu tutvustada õpilastele 16. sajandi Madalmaade kunsti valmimise tagamaid ning tehnilise kunstiajaloo ja konserveerimise teemasid. Kaunilt kujundatud veebikeskkonnas leidub kirjalikku infot, videosid ning samuti on olemas kõik puutetundlikul ekraanil toimunud avastusliku õppe funktsioonid. Lõimides tundi inglise keele ainega, saaksid õpilased abi võõrkeelsetest tekstidest arusaamisega ning kunstitunni raames tutvutaks vaid analüüsimeetodite virtuaalsete näidistega.²⁷⁹ Lisaks saab klassis näidata ka ligi 30-minutilist õppefilmi näitusest, samuti uuringutest, mis valmis „Püramiidi Tipus“ teadussaadete sarja raames ning linastus Eesti Televisioonis 19. II 2012 ja on järelvaadatav Veebiakadeemia kodulehel.²⁸⁰

Näituse „Bosch & Bruegel. Ühe maali neli jälge” juurde töötati välja muuseumipedagoogi poolt läbiviidavad haridusprogrammid neljale vanuseastmele. Lasteaedade ja algklasside lapsed osalesid programmis „Leia 10 erinevust”, mille käigus lapsed uurisid, võrdlesid, tõlgendasid maalidel kujutatud stseene ja sündmusi ning avastasid peidetud saladusi maalikihtide alt. Põhikoolilastele mõeldud muuseumitund „Suurte meistrite jälgedes” tutvustas lühidalt maalidel kujutatud piiblilugu, kasutatud sümboleid ning taieste ettevalmistamise, maalimise ja uurimise tehnoloogiaid. Õpilased tegid ka praktilisi individuaal- ja gruppitöid, aga soovi korral võisid nad ka ise otsida ning tõlgendada infot maalide kohta. Gümnaasiumiastme õpilastele suunatud programm „Bosch ja Bruegel: peidetud pool” vaatles näitust igikestvaid sotsiaal-poliitilisi küsimusi vaagides – kristlus ja islam, kosmopolitism ja ksenofoobia ning vaimsete ja materiaalsete väärtuste suhe. Tunni

²⁷⁷ „Research”. – *Bosch and Bruegel: Four Paintings Magnified*, <http://www.bosch-bruegel.com/index.php?page=research>, kasutatud 28. IV 2012.

²⁷⁸ *Bosch and Bruegel: Four Paintings Magnified*, <http://www.bosch-bruegel.com/>, kasutatud 28. IV 2012.

²⁷⁹ Antud magistritöö autor pooldab tunni mitmekesistamist andmete otsimisega interneti vahendusel ning võõrkeeles. Esiteks on see avastuslik õpe – õpilane otsib ise vastuseid, mitte ei saa teadmisi passiivselt loengut kuulates. Teiseks suunab see kriitiliselt allikaid hindama ning arendab oskust vajalikku infot kiiresti leida. Kolmandaks on see reaalsele vajadusele lähedane meetod – just neid oskusi lähebki tulevikus õpilasel kõige enam vaja. Tihti on seejuures spetsiifiline info internetis kättesaadav vaid võõrkeeles.

²⁸⁰ „Püramiidi Tipus: Tehniline kunstiajalugu”. – *Veebiakadeemia*, <http://veebiakadeemia.ee/puramiidi-tipus/tehniline-kunstiajalugu/>, kasutatud 28. IV 2012.

käigus tutvuti Boschi ja Bruegeli ning nende järgijate töödega, analüüsiti taieste sisu, tutvuti kaasaegsete tehnilise kunstiajaloo meetoditega. Teoreetilisele osale järgnes praktiline tegevus ühistööna, kus kõne all olnud teemad lahendati kaasaegse pildikeele võtmes.²⁸¹ Neljas vanuseaste oli suunatud ülikooli doktorantidele ning seda siinkohal ei tutvustata. Haridusprogrammides osalenud õpilaste arvud jagunesid järgmiselt: eelkooliealised ja algklasside lapsed – 745, põhikooli õpilased – 784, gümnaasistid – 760, lisaks võis iga külastaja osaleda avatud töötoas ning proovida iseseisvalt kopeerimistehnikat. Tagasiside oli nii tundide läbiviijatelt kui külastajatelt väga positiivne – muuseumipedagoogid kiitsid näituse ülesehitust, kus „tund viib end ise läbi”, osalejad märkisid ära probleemiasetuse ning hindasid kõrgelt esitluse atraktiivsust.²⁸²

Näituse raames kuulutati välja ka filmikonkurss, mis pidi käsitlema mõnda maalil kujutatud hetke, olukorda või detaili ning mis oli suunatud gümnaasiuminoortele vanuses 16–18. Osaleda võis individuaalselt või grupina, peaauphind oli väga motiveeriv – auhinnareis Kopenhaagenisse kahele õpilasele ja saatjale/juhendajale tutvumaks Taani Rahvusgaleriiga ja osalemaks muuseumi juures tegutseva noortegrupi korraldatud töötoas.²⁸³ Konkursile saabunud üksteist võistlustööd on vaadatavad näituse koduleheküljel ning eelmise aasta maikuus sai nendega tutvuda ka Eesti Kunstimuuseumi filmipäeval, mil võistlusel osalejaid tunnustati.²⁸⁴ Abistava võimalusena pakuti konkursil osaleda soovijatele tasuta Nukufilmi Lastestudio animatsioonitöötuba Kadrioru Kunstimuuseumis,²⁸⁵ kuid huvipuuduse tõttu seda ei toimunud.²⁸⁶

Muuseumipedagoogika on suurepäraselt toimiv ning pidevalt edasi arenev haridusvaldkond, kus pärandiõppe küsimused on kesksel kohal. Kuid Eesti Arhitektuurimuuseumi haridusprogrammis osalenud õpilasgruppide vähene arv räägib mitmest valupunktist. Esiteks on tegemist kasutamata võimalustega, mis tuleneb sellest, et õpetajad ei ole osanud tuletornide temaatikat oma õppeainega siduda. Lisateguriks võivad olla aineõpetajate endi puudulikud teadmised muinsuskaitseküsimustes ning sellest tulenev huvipuudus, kuigi riiklik õppekava eeldaks antud teemade käsitlemist (vt. pt. 2.1 lk. 13–21). Põhjused võivad olla ka

²⁸¹ „Educational”. – *Bosch and Bruegel...*

²⁸² **Maask**, Helemall. E-kirjavahetus autoriga, 29. IV–3. V 2012. Koopia autori valduses.

²⁸³ „Filmikonkurss gümnaasiuminoortele”. – *Bosch and Bruegel: Four Paintings Magnified*, <http://www.bosch-bruegel.com/index.php?page=film-contest>, kasutatud 28. IV 2012.

²⁸⁴ „Filmikonkursi võistlustööd”. – [*Bosch and Bruegel: Four Paintings Magnified:*] *Conservation blog*, 05. IV 2012, <http://www.bosch-bruegel.com/index.php?page=blog>, kasutatud 28. IV 2012.

²⁸⁵ „Filmikonkurss gümnaasiuminoortele”. – *Bosch and Bruegel...*

²⁸⁶ **Maask**, Helemall. E-kirjavahetus...

pragmaatilisemad – võimalik, et koolide õppekäike ei suudeta tihti läbi viia. Muuseumikülastuse korraldamine eeldab kokkuleppeid ja kooskõlastusi teiste aineõpetajatega, õppealajuhatajatega ning lapsevanematega, et sobitada tundide aegu.²⁸⁷ Ka rahalised kulutused transpordile ning muuseumikülastusele võivad raskendada ettevõtmist.²⁸⁸ Ajastatud oli tuletornide näitus just kevadisele perioodile, mil koolides võetakse ette ekskursioone kõige enam. Arhitektuurimuuseumi teadur Sirli Naska peab näituse „Eesti tuletornid läbi aegade” õpilasgruppide seas vähese populaarsuse esmaseks põhjuseks puudulikku reklaami.²⁸⁹

Edukaid tulemusi pärandihariduses on pakkunud ka **muuseumide ja koolide koostööprojektid**, näiteks Linnamuuseumi ja Tallinna Vanalinna Hariduskolleegiumi ning Hiiumaa muuseumi ja kohalike koolide vahel. Linnamuuseum on Vanalinna Hariduskolleegiumi õpilastele koostöös Miikaeli Ühenduse ja Olde Hansa restoraniga mitmeid kordi viinud läbi ajarännakuid keskaegsesse Tallinnasse, mil õpilased kostümeeritult mängivad läbi ajaloolisi situatsioone. Tallinna Päeval 2008. aastal ühendati jõud Tallinna Botaanikaiaia ja Eesti Loodusmuuseumiga ning mängiti läbi ajarännak aastasse 1878, mis tutvustas Vanalinna Hariduskolleegiumi 7. klassi õpilastele 19. sajandi teise poole pargikultuuri. Esile võib tuua viimatinimetatud näite puhul asjaolu, et lisaks rollimängudele ja ekskursioonidele ajaloo teemal lõimiti õppepäeva ka teiste õppeainete sisu Hirvepargi liigilise koosseisu uurimisega (muuhulgas sai mikroskoobiga taimi vaadelda), pargivaadete ja taimede maalimise ning jalgpalli mängimisega.²⁹⁰ Koostöös Hiiumaa Muuseumiga on koolilapsed koostanud „Kärdla tuurid“ turistikaarte, näiteks valmis inglise keele tunnis kohalikke tuulelippe tutvustav marsruut. Õpilaste kaardid on saadaval kohalikes turismi infopunktides. Hiiumaa Muuseum on olnud palju abiks õpilaste taustteabe uurimisel erinevateks pärandiga seotud ülesanneteks ja uurimustöödeks, õppetöö käigus õpilaste kogutud esemetest ja valmistatud töödest on muuseumis kokku seatud ajutisi ekspositsioone kõigile huvilistele.²⁹¹

²⁸⁷ Mõned koolid on koostanud tunnikava nii, et jätnud kunstitunnid koolipäeva lõppu paaristunniks, siis oleks mugavam muuseumikülastusi planeerida. Allikas: **Purre**, Anu. „Kumu hariduskeskuse meetod 4K ja „Töövihik noortele““. – *Õpetajate Leht*, 25. I 2013, lk. 10.

²⁸⁸ Seetõttu pakuvad mõned muuseumid vahetevahel tasuta programme ning pärandiaasta raames pöörati erilist tähelepanu õpilaste sõiduvõimaluste parendamisele muuseumide külastamiseks (vt. alapeatükk 2.1 lk 24).

²⁸⁹ **Naska**, Sirli. Vestlus autoriga, 2. VI 2012. Koopia autori valduses.

²⁹⁰ „Ajarännakud“. – *Linnamuuseum*, <http://linnamuuseum.ee/linnamuuseum/uritused/ajarannakud/>, kasutatud 9. IV 2013.

²⁹¹ **Põllo**, Helgi. *Kuidas pärandit märgata ja kuidas uurimustööd läbi viia (Hiiumaa praktiline kogemus)*. Loeng 7. XII 2012. UNESCO ERK, rahvakultuuri keskus ja Sally stuudio: Kunstiõpetajate koolitus projekti „Elav, põnev ja kirev vaimne kultuuripärand“ raames. Märkmed autori valduses.

Lisa 4. Pärandihariduse baasi loomine koolieelsetes lasteasutustes

Pärandiharidus on Vabariigi Valitsuse koostatud õppekavadesse sisse kirjutatud kõigile vanuseastmetele ning algab juba lasteaia-eas. Koolieelsete lasteasutuste riiklikus õppekavas on öeldud, et 6–7-aastane lasteaialõpetaja väärtustab eesti kultuuritraditsioone ning oskab õppe- ja kasvatustegevuse tulemusel nimetada Eesti riiklikke sümboleid ja rahvatraditsioone.²⁹² Lasteaia eesmärk ongi õpetada lapsi mõistma oma rahvuslikku eripära, tundma riigisümboleid, rahvakombeid ja tavasid – seega eestlaseks olemist, millele toetub edasine pärandiharidus koolis. Antud lisa toob välja ühe lasteaia näitel teemad ja tegevused, mis ehitavad üles pärandiõppe alustalasisid.

Tallinna Kalamaja lasteaia nädalakavadest ilmneb, et igal aastal oktoobri lõpus ning veebruaris Vabariigi aastapäeva eelsel kolmel nädalal võetakse vaatluse alla rahvuskultuur ja kodukoht. Kuigi antud peatüki pealkiri ja üldine suunitlus eeldab üksnes kunstitundide vaatlemist pärandiõppe seisukohalt, on koolieelses asutuses kõik teemad tegevusvaldkondi läbivad, kuna tegevuste lõimimise teel saavutatav õpitulemus on tõhusam. Ning tulenevalt sellest, et magistritööna praktilise osa moodustava juhendmaterjali eesmärk on samuti õppeaineid lõimida, siis vaatlebki autor lasteaia tegevuskavasid terviklikult.

Sügiseti käsitletava „Eesti talurahva“ tsükli raames tutvuvad lapsed traditsioonilise talueluga – uurivad koduloomi ja -linde, illustreerivad tundi ühe vanarahva mõistatusega, matkivad häädamisharjutustega koduloomade ja -lindude hääli; piltidelt omandavad lapsed teadmisi taluhoonete väljanägemisest ja funktsioonidest, seal elanud peremudelidest. Matkimismäng näitlikustab leivategu, „Talumängu“ käigus ehitavad lapsed maamajapidamise õueala koos hoonetega. Ka etteloetavad kirjandusteosed, joonistamise ja voolimise tund tutvustavad koduloomi ja nendega seotud talutöid. Vaba mängu hetkeks pannakse lastele lauale taluloomadega doominosid ja puslesid, vaadeldakse koos loomade atlast.²⁹³

Veebruarikuus pühendatakse üks nädal rahvaloomingule, teine kodumaa ja kolmas kodulinnaga seotud teemadele. Rahvakultuuri pärandit tutvustatakse ja seletatakse lastele eakohaselt mõistetavate rahvaloomingu näidete kaudu, milleks on: „Neli hobust tallis, viies

²⁹² „Vabariigi Valitsuse 29. V 2008 määrus nr 87 „Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava””. – *Riigi Teataja*, <https://www.riigiteataja.ee/akt/12970917>, kasutatud 2. V 2012.

²⁹³ „Nädalateema: Eesti talurahvas”. – *Kalamaja lasteaia teise rühma ajaveeb*, 28. X 2010, <http://kalamajalapsed.wordpress.com/page/12/>, kasutatud 4. V 2012 ja „Nädalateema: Eesti talurahvas”. – *Kalamaja lasteaia teise rühma ajaveeb*, 11. I 2011, <http://kalamajalapsed.wordpress.com/page/6/>, kasutatud 4. V 2012.

jookseb ümber talli” sokikudumise mõistatus, rahvalaulud „Meie kiisul kriimud silmad” ja „Kes on laanelambuline”, rahvatants „Kaera-Jaan”, rahvajutud „Kes on magusam?” ja „Kuidas ööbik oma laulu sai.”, hääldamisharjutus “Kurr-karr, kus sa lähed? Nurr-narr, nurme lähen. Mirr-marr, mida otsid? Hurr-hurr, hiiri otsin.”, luuletus „Kus mu sõrm?”, rahvuslike käsitööesemete ja -tehnikate vaatlus (heegeldamine, kudumine, kangakudumine, puutöö, lasteaia rahvariided). Õpitakse vanasõnu, rahvakultuuriga seotud mõisteid ning räägitakse talurahva elust – missugusel aastaajal käsitööd tehti ning millal kanti rahvariideid, kuidas anti põlvest põlve edasi rahvajutte, kuidas nimetati rahvaluules meie metsade loomi. Joonistamistunnis trükivad lapsed mustrit käpikule ning voolimises moodustavad kireva mustriplaastiliinirullidest kaltsuvaiba, kleepimistöona valmib rahvariidevöö. Lisaks loevad õpetajad lastele enne lõunauinakut Eesti loomamuinasjutte ning laulavad rahvalaule. Õhtuseks vaba mängu ajaks pakutakse lastele rahvuskultuurialaste piltidega lotomängu, mustrite ladumiseks mosaiike või geomeetrilisi kujundiklotse ja joonistamise-värvimise-voolimise vahendeid.²⁹⁴

Kodumaad tutvustavatel päevadel kuulatakse kirjanduspalasid ja maalitakse-voolitakse riigi sümboleid, räägitakse nende tähendustest. Õpitakse tundma eesti tähtsamaid lastekirjanikke nende tuntud raamatute alusel, tehakse käpiknukkudega teatrit ning lauldakse „Karumaja”. Koos pannakse kokku Eestimaast puslet ning vestluse käigus jagavad lapsed oma muljeid reisidest kodumaal, liikumismäng kutsub „lapsed koju”; nii juurdub lapses kodumaaarmastus ja oma kultuuri väärtustamine. Vastlapäeval õpitakse tähtpäevaga seotud kombeid ja rahvamänge (vurrimäng), samuti tehakse pargis traditsioonilist vastlasõitu.²⁹⁵

Õppenädalal „Kodulinn Tallinn” pööratakse tähelepanu arhitektuurimälestistele ja ka presidendile kui riigi sümboolile. Vabariigi aastapäeva pidustustega seoses tutvutakse pildimaterjali kaudu presidendilossiga ning kunstilise tegevusena kaunistatakse presidendi lips vatitiku-trüki tehnikas. Tallinn kui vabariigi pealinn võetakse vaatluse alla erinevate asutuste kaudu, mis igale suurusmile omased on, kuid tuuakse välja ka ajaloopärandi näited, mis laste kodulinna eriliseks ja kordumatuks teevad. Uuritakse vanalinna ja nimetatakse täpsemalt mõned objektid (Paks Margareeta, Pikk Hermann, märgitakse ära ka Kalamaja lasteaia asukoht). Kirjanduspala kaudu saavad lapsed teada, kuidas Tallinn nime sai.

²⁹⁴ „Nädalateema: Rahvalooming”. – *Kalamaja lasteaia teise rühma ajaveeb*, 08. II 2011, <http://kalamajalapsed.wordpress.com/page/10/>, kasutatud 4. V 2012 ja „Nädalateema: Rahvalooming”. – *Kalamaja lasteaia teise rühma ajaveeb*, 06. II 2012, <http://kalamajalapsed.wordpress.com/page/3/>, kasutatud 4. V 2012.

²⁹⁵ „Nädalateema: Kodumaa ja kodukoht”. – *Kalamaja lasteaia teise rühma ajaveeb*, 26. II 2012, <http://kalamajalapsed.wordpress.com/2012/02/26/20-23-veebruari/>, kasutatud 4. V 2012.

Matemaatikatunnis võrreldakse kolme erineva hoone kõrgusi, plastiliinist voolimise ning ajalehtedest rebimis- ja kleepimistööga kujutatakse arhitektuurimälestist Pika Hermanni torni. Tutvustatakse ka postkastikultuuri jutu „Prääksuv postkast” lugemisega – see on kiiduväärt teemavalik muinsuskaitsest seisukohast, kuna postkastid on kõnekad näited ajalooajalooperioodide, ajastutele iseloomulike maitse-eelistuste ja pärandi säilitamise küsimuste käsitlemisel.²⁹⁶ Kuigi antud juhul jäi muinsuskaitseline aspekt avamata, lihtsalt tutvustati postkastide otstarvet,²⁹⁷ võiks edaspidi uurida pilte erinevatest stiiliperioodidest, materjalidest ja kujundustest postkastide ajaloo, lasta lastel rääkida oma muljetest ning praktilise tööna ise kujundada postkast.

Ka peresid innustatakse kaasa lööma pärandiõppe-nädalatel – terve veebruarikuu on rühmas postkast, kuhu oodatakse luuletusi, mõistatusi, vanasõnu või jutte, mis oleksid seotud kodumaa, kodulinna või rahvaloominguga.²⁹⁸

Lasteaiaaialiste muinsuskaitsekasvatuse on ka see, kui mänguasjanädala raames kõik võtavad tutvustamiseks kaasa lemmikmänguasja ja õpetaja näitab oma lapsepõlve lelu ning räägib, kuidas mängukann saab nii vanaks elada ehk kuidas asju hoida.²⁹⁹ Kirjeldatud vahetu näitlikustamise kaudu saab lapsi õpetada hindama vanade esemete emotsionaalset ja ajaloolist väärtust, tutvustada võimalust igal lapsel isiklikult kultuuripärandi säilitamises kaasa lüüa.

Eespool esitatud näidete põhjal võib pärandiõpet ja rahvuslikku kasvatust koolieelsetes lasteasutustes hinnata väga heaks – tutvutakse eripalgeliste rahvakultuuri ilmingutega, õpitakse tundma rahvakalendri tähtpäevi ning meie riigi sümboleid, vesteldakse ja tehakse kunstitöid kodulinnast ning isamaast. Lasteaialapse ülesanne ongi kujundada arusaama sellest, mida tähendab olla eestlane ning mille kaudu meie rahvustunne avaldub. Üks teema on lõimitud viie päeva jooksul erinevates tegevustes, mis kordavad ja kinnistavad õpitud, luues sellega tugevama aluse teadmiste ja oskuste omandamisele. Pärandiharidust toetavaid mängulisi õppematerjale võiks koolieelikutele enamgi olla – siinkohal on Kalamaja lasteaias leitud nutikas lahendus tundide mitmekesistamiseks. Nimelt on pered oodatud kaasa lööma

²⁹⁶ „Nädalateema: Kodulinn Tallinn”. – *Kalamaja lasteaia teise rühma ajaveeb*, 22. II 2011, <http://kalamajalapsed.wordpress.com/2011/02/22/21-25-veebruari/>, kasutatud 4. V 2012 ja „Nädalateema: Kodulinn Tallinn”. – *Kalamaja lasteaia teise rühma ajaveeb*, 14. II 2012, <http://kalamajalapsed.wordpress.com/page/3/>, kasutatud 4. V 2012.

²⁹⁷ **Mägi**, Mare. Suuline vestlus autoriga, 3. V 2012.

²⁹⁸ „Postkastimäng”. – *Kalamaja lasteaia teise rühma ajaveeb*, 06. II 2012, <http://kalamajalapsed.wordpress.com/2012/02/06/postkastimang/>, kasutatud 4. V 2012.

²⁹⁹ „Mänguasjapäev”. – *Kalamaja lasteaia teise rühma ajaveeb*, 11. XI 2010, <http://kalamajalapsed.wordpress.com/2010/11/11/manguasjapaev/>, kasutatud 4. V 2012.

teemakohaste kirjutiste või kunstitööde esitamisega, mis omakorda avardab lasteaias käsitletud ainet koduses õhkkonnas. Eakohaste näidete kaudu saab lastele õpetada ka kultuuripärandi hoidmist, kuigi siinkohal võiks lasteaias õpetajatelegi veel näpunäiteid jagada. Nii luuakse koolieelses asutuses väga hea alus kultuuripärandi tundmiseks ning kool omakorda jätkab pärandiharidust erinevate õppeainete kaudu.

Lisa 5. Koolide nimekiri, kus õpetatakse valikainena pärimuskultuuri või kultuurilugu

Ülevaade õppeaastast 2011/2012.

	Kool	valikõppeaine nimetus
1.	Antsla Gümnaasium	kultuurilugu
2.	Aste Põhikool	pärimuskultuur
3.	August Kitzbergi nimeline Gümnaasium	kultuurilugu
4.	Haljala Gümnaasium	kultuurilugu
5.	Heimtali Põhikool	pärimuskultuur
6.	Jõgeva Gümnaasium	kultuurilugu
7.	Järva-Jaani Gümnaasium	kultuurilugu
8.	Järvakandi Gümnaasium	kultuurilugu
9.	Kalmetu Põhikool	kultuurilugu
10.	Kehra Gümnaasium	kultuuriõpetus
11.	Kohtla-Järve Järve Gümnaasium	kultuuri ajalugu
12.	Kohtla-Järve Järve Vene Gümnaasium	kultuurilugu
13.	Kolga Keskkool	pärimuskultuur
14.	Kolga-Jaani Põhikool	kultuurilugu
15.	Lasila Põhikool	kultuurilugu
16.	Lasnamäe Üldgümnaasium	kultuurilugu
17.	Lüllemäe Põhikool	pärimuskultuur
18.	Oskar Lutsu Palamuse Gümnaasium	kultuurilugu
19.	Parksepa Keskkool	kultuurilugu
20.	Pikakannu Põhikool	pärimuskultuur
21.	Rapla Vesiroosi Gümnaasium	kultuurilugu
22.	Rapla Ühisgümnaasium	kultuurilugu
23.	Ridala Põhikool	kultuurilugu
24.	Rocca al Mare Kool	kultuurilugu
25.	Tallinna 37. Keskkool	kultuurilugu
26.	Tallinna Arte Gümnaasium	kultuurilugu
27.	Tallinna Kristiine Gümnaasium	kultuurilugu
28.	Tallinna Õismäe Gümnaasium	kultuurilugu
29.	Tallinna Ühisgümnaasium	kultuurilugu
30.	Tartu Kivilinna Gümnaasium	kultuurilugu
31.	Tarvastu Gümnaasium	kultuurilugu
32.	Toila Gümnaasium	rahvakultuur
33.	Tudulinna Põhikool	kultuurilugu
34.	Valga Gümnaasium	pärimuskultuur
35.	Valjala Põhikool	kultuurilugu
36.	Värskas Gümnaasium	pärimuskultuur

Allikas: Vaher, Kristel (õpetajahariduse analüütik), Haridus- ja Teadusministeeriumi analüüsi-osakond.³⁰⁰ 10. I 2012 väljavõte Eesti Hariduse Infosüsteemist, mis kajastab 10. XI 2011 seisuga.³⁰¹

³⁰⁰ Vaher, Kristel. E-kirjavahetus autoriga, 12. XI 2012. Koopia autori valduses.

³⁰¹ Nimekiri võib olla mittetäielik, kuna eelmisel õppeaastal võidi õpetada pärimuskultuuri ka teiste valikõppeainete raames. Kui valikõppeaine nimetus ei ole pärimuskultuur, rahvakultuur või kultuurilugu, ei ole nimetuste alusel võimalik seda eristada.

Ülevaade õppeaastast 2012/2013.

1.	Antsla Gümnaasium	kultuurilugu
2.	Aste Põhikool	pärimuskultuur
3.	Haljala Gümnaasium	kultuurilugu
4.	Heimtali Põhikool	pärimuskultuur
5.	Järva-Jaani Gümnaasium	kultuurilugu
6.	Järvakandi Gümnaasium	kultuurilugu
7.	Kalmetu Põhikool	kultuurilugu
8.	Kehra Gümnaasium	kultuuriõpetus
9.	Kohtla-Järve Ahtme Gümnaasium	kultuurilugu
10.	Kolga Keskkool	pärimuskultuur
11.	Lasila Põhikool	kultuurilugu
12.	Lasnamäe Üldgümnaasium	kultuurilugu
13.	Miina Härma Gümnaasium	kultuurilugu
14.	Oskar Lutsu Palamuse Gümnaasium	kultuurilugu
15.	Paide Gümnaasium	rahvakultuur
16.	Parksepa Keskkool	kultuurilugu
17.	Pelgulinna Gümnaasium	kultuurilugu
18.	Rapla Ühisgümnaasium	kultuurilugu
19.	Ridala Põhikool	kultuurilugu
20.	Rocca al Mare Kool	kultuuridevaheline kommunikatsioon
21.	Tallinna Arte Gümnaasium	kultuurilugu
22.	Tallinna Kristiine Gümnaasium	kultuurilugu
23.	Tallinna Pääsküla Gümnaasium	kultuurilugu
24.	Tallinna Õismäe Gümnaasium	kultuurilugu
25.	Tallinna Ühisgümnaasium	kultuurilugu
26.	Tartu Tamme Gümnaasium	kultuurilugu
27.	Tarvastu Gümnaasium	kultuurilugu
28.	Toila Gümnaasium	rahvakultuur
29.	Tudulinna Põhikool	kultuurilugu
30.	Valga Gümnaasium	pärimuskultuur
31.	Valga Põhikool	pärimuskultuur
32.	Vinni-Pajusti Gümnaasium	kultuurilugu
33.	Värskas Gümnaasium	pärimuskultuur
34.	Ülenurme Gümnaasium	kultuurilugu

Allikas: Vaher, Kristel (õpetajahariduse analüütik), Haridus- ja Teadusministeeriumi analüüsi-osakond.³⁰² 21. I 2013 väljavõte Eesti Hariduse Infosüsteemist, mis kajastab 10. XI 2012 seisuga.³⁰³

³⁰² Vaher, Kristel. E-kirjavahetus autoriga, 22. III–11. IV 2013. Koopia autori valduses.

³⁰³ Nimekiri võib olla mittetäielik, kuna pärimuskultuuri võidakse õpetada ka teiste valikõppeainete raames. Kui valikõppeaine nimetus ei ole pärimuskultuur, rahvakultuur või kultuurilugu, ei ole nimetuste alusel võimalik seda eristada.

Lisa 6. Eeskujud pärandihariduse korraldamiseks: välisriikide kogemused

Antud lisa esitab näiteid üldhariduskoolide õpilastele suunatud pärandihariduse rakendamise võimalustest välisriikides. Vaatluse alla tulevad rahvusvahelised UNESCO algatatud projektid ning Rootsi ja Soome riiklike institutsioonide mittetulundussektoriga koostöös ellu viidud kooliõpilaste projektid.

Rahvusvaheline koostöö koolinoorte pärandihariduse vallas

Rahvusvaheliselt kõige laiema haardega koolinoortele kultuuripärandit tutvustav asutus on UNESCO ehk Ühinenud Rahvaste Hariduse, Teaduse ja Kultuuri Organisatsioon, mis kuulub ÜRO 16 eriorganisatsiooni hulka.³⁰⁴ Üks UNESCO hariduse valdkonna tegevusi on alates 1953. aastast koolidele suunatud inimestevahelise parema läbisaamise ja maailmarahu propageerimisega seotud teavitustöö ning vastavasisuliste projektide koordineerimine, mida viiakse ellu UNESCO Ühendkoolide võrgustiku kaudu (*UNESCO Associated Schools network ehk ASPnet*). Tänapäeval on Ühendkoolide võrgustikuga liitunud enam kui 8500 kooli üle terve maailma, õpilaste lisahariduse andmise ning avatuse arendamise eesmärgil põhinevad tegevused neljal põhiteemal: 1) maailma valupunktid ja ÜRO roll nende lahendamisel; 2) inimõigused, demokraatia ja sallivus; 3) kultuuridevaheline õppimine ja mõistmine; 4) keskkond ja jätkusuutlik areng. Projektide elluviimise võtmeisikud on ettevõtlikud ja pühendunud õpetajad, kelle eestvedamisel rakendatakse töös õpilastega innovatiivseid õppemeetodeid ja lähenemisi ning vahetatakse kogemusi teiste ühendkoolidega 176 riigist.³⁰⁵ Eestis koordineerib UNESCO Ühendkoolide tegevust MTÜ Mondo ning võrgustikuga on liitunud 18 kooli üle Eesti.³⁰⁶

Kultuuridevaheline õppimine ja mõistmine on valdkond, mille kaudu süvendatakse õpilaste teadmisi, mõistmist ja austust kultuuride mitmekesisuse vastu, suunatakse noori uurima kodumaaga seotud kultuurinähtusi ning suurendatakse teadlikkust rahvusvahelise koostöö vajalikkusest globaalsete probleemide lahendamisel kultuuriga seotud küsimustes.³⁰⁷

Pärandihariduse eriprojekt „Noorte osalemine maailmapärandi säilitamises ja

³⁰⁴ „Organisatsioonist“. – UNESCO ERK, <http://www.unesco.ee/organisatsioon/>, kasutatud 27. III 2013.

³⁰⁵ „Eesti UNESCO Ühendkoolide võrgustik“. – UNESCO ERK, <http://www.unesco.ee/hariduse-alune-menuu/>, kasutatud 27. III 2013.

³⁰⁶ „Maailmahariduskeskus“. – MTÜ Mondo, <http://mondo.org.ee/maailmahariduskeskus/>, kasutatud 27. III 2013.

³⁰⁷ „Intercultural learning“. – UNESCO, <http://www.unesco.org/new/en/education/networks/global-networks/aspnet/study-areas/intercultural-learning/>, kasutatud 27. III 2013.

populariseerimises“ (*Young People's Participation in World Heritage Preservation and Promotion*) sai alguse 1994. aastal ning selle kaudu kaasati noori maailma loodus- ja kultuuripärandi kaitsmisesse.³⁰⁸ Pärandiharidus lõimiti projektis osalevate koolide õppekavadesse ning seeläbi omandavad 130 riigi õpilased teadmisi maailmapärandi mälestiste ajaloolise ja kultuurilise tausta kohta, lisaks teadvustavad nad ka liikide bioloogilise mitmekesisuse kaitsmise vajalikkust.

Pärandihariduse eriprojekti raames on Ühendkoolide võrgustik koostöös UNESCO Maailmapärandi keskusega (*UNESCO World Heritage Centre*) koostanud ja välja andnud õppematerjale, korraldanud rahvusvahelisi ja siseriiklikke konverentse, seminare ning õppelaagreid nii õpilastele kui õpetajatele.³⁰⁹ Muuhulgas on 35 keelde tõlgitud õppevahendite kogumik „Maailmapärand noorte kätes“ (*World Heritage in Young Hands*), mis tutvustab konserveerimise ja restaureerimisega seotud küsimusi maailma loodus- ja kultuurimälestistes. Õpetajatele suunatud ainevaldkondi lõimiv ning tunniväliseid tegevusi pakkuv õppematerjal on saadaval muuhulgas ka vene (2000), soome (2002), rootsi (2003), leedu (2004) ja läti (2006) keeles.³¹⁰ Kavas on välja anda ka interaktiivne versioon kogumikust, õpetajate ja õpilaste kogemusele tuginedes täiendatakse õppematerjali pidevalt lisamaterjalidega.³¹¹ Õpetajate instrueerimiseks õppevahendi kasutamisel toimuvad regulaarselt praktilised seminarid.³¹²

Õppevahendite kogumiku „Maailmapärand noorte kätes“ tõlkimist eesti keelde ei pea UNESCO Eesti Rahvusliku Komisjoni peasekretär Kerli Gutman otstarbekaks, kuna tegemist on liiga üldsõnalise ja õpilasi mitte kõnetava materjaliga. Otsetõlke asemel eelistab Eesti Rahvuslik Komisjon välja anda olulisel määral kohalikele oludele kohandatud või terves mahus kohapeal koostatud infomaterjale.³¹³ Nii valmis 2012. aastal infovihik vaimsest kultuuripärandist (vt. lisa, 1 lk. 103).³¹⁴

³⁰⁸ „World Heritage Education Project“. – UNESCO, <http://www.unesco.org/new/en/education/networks/global-networks/aspnet/flagship-projects/world-heritage-education/>, kasutatud 27. III 2013.

³⁰⁹ „World Heritage Education Programme“. – UNESCO *World Heritage Convention*, <http://whc.unesco.org/en/wheducation>, kasutatud 27. III 2013.

³¹⁰ Inglisekeelne versioon õpetaja juhendmaterjalist on kättesaadav veebis aadressil <http://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-54-26.pdf>, lisaks kuuluvad kogumikku õpilaste töölehed, fotokogu, plakat ja kaart maailmapärandi mälestistest ning kleepsud klassiarutelude läbiviimiseks.

³¹¹ „The KIT: World Heritage in Young Hands“. – UNESCO *World Heritage Convention*, <http://whc.unesco.org/en/educationkit/>, kasutatud 27. III 2013.

³¹² „Activities.“ – UNESCO *World Heritage Convention*, <http://www.unesco.org/new/en/education/networks/global-networks/aspnet/flagship-projects/world-heritage-education/about-the-project/objectivesactivities/>, kasutatud 27. III 2013.

³¹³ Gutman, Kerli ja Siim, Margit...

³¹⁴ *Vaimne kultuuripärand Eestis...*

Lisaks on UNESCO pärandihariduse eriprojekti „Noorte osalemine maailmapärandi säilitamises ja populariseerimises“ raames õppematerjalina valminud üheksa animeeritud seeriat noore pärandikaitsja Patrimonitose seiklustest (Patrimonitos tähendab hispaania keeles väike pärand ning tegelaskuju on kasutusel UNESCO rahvusvahelise pärandihariduse programmi maskotina). Maailmapärandi mälestisi tutvustavad episoodid põhinevad ühendkoolide võrgustiku korraldatud konkursil väljavalitud stsenaariumitel. Valminud on Kuuba, Norra, Uus-Meremaa, Etioopia, Venemaa, Kongo-Ruanda-Uganda, Austraalia, Hispaania ning Peruu kultuuripärandit valitsevaid ohtusid ja võimalikke lahendusi tutvustavad animatsioonid.³¹⁵ 2012. aastal korraldati stsenaariumi-konkursid Hiina ja Korea Vabariigi ühendkoolide õpilaste seas, seega valmimisel on viimatinimetatud riike tutvustavad seeriad.³¹⁶

Regulaarselt toimuvad ka UNESCO ühendkoolide võrgustiku päranditeemalised koolinoorte konverentsid (*World Heritage Youth Forums*), mis annavad õpilastele võimaluse kohtuda teiste maade noortega, tutvuda nende kultuuriga, arutada ühiseid muinsuskaitsealisi valupunkte ning tunnetada oma panust pärandi säilitamisel. Konverentsi raames korraldatakse ka praktilise suunitlusega õpitube. Õpetajatele pakuvad nimetatud konverentsid võimalust arutleda pedagoogilistel teemadel ning luua täiendavaid materjale õppevahendite kogumikule „Maailmapärand noorte kätes“. Koostööst saavad alguse ka mitmed uued regionaalsed ja rahvusvahelised pärandiharidusega seotud ettevõtmised, lisaks on igal konverentsil kindel panus koolinoorte pärandihariduse edasisse arendamisesse. Noorte konverentsid on seotud UNESCO Maailmapärandi komitee kohtumistega: esiteks edastab uus põlvkond komiteele noortekonverentsi tulemusel; teiseks on õpilastel võimalus kohtuda komitee liikmete ja nõuandvate organitega, arutleda ülemaailmse kultuuri- ja looduspärandi kaitse konventsiooni ning selle rakendamise teemadel.³¹⁷ 2011. aastal osalesid IV UNESCO ühendkoolide rahvusvahelisel konverentsil Venemaal Siberi linnas Hantõ-Mansiiskis Tallinna Pae Gümnaasiumi bioloogia-geograafia õpetaja Olga Muravjova ja 11. klassi õpilane Angelina Knjazeva.³¹⁸ UNESCO Venemaa Rahvusliku Komisjoni korraldatud konverentsi teemaks oli „Noored õpivad ja säilitavad loodus- ja kultuuripärandit maailma suurte jõgede

³¹⁵ „Patrimonito“. – *UNESCO World Heritage Convention*, <http://whc.unesco.org/en/patrimonito/>, kasutatud 27. III 2013.

³¹⁶ „Patrimonito Storyboard Competition 2012“. – *UNESCO World Heritage Convention*, <http://whc.unesco.org/en/patrimonito-2012/>, kasutatud 27. III 2013.

³¹⁷ „World Heritage Youth Forum“. – *UNESCO World Heritage Convention*, <http://whc.unesco.org/en/activities/55/>, kasutatud 27. III 2013.

³¹⁸ „Projekt ”UNESCO koolide võrgustik““. – *Tallinna Pae Gümnaasium*, http://pae.tln.edu.ee/v4/index.php?option=com_content&view=article&id=173%3Ajunesko-vorgustik&catid=35%3Aprojektid&Itemid=124&lang=et, kasutatud 28. III 2013.

piirkondades“, Eesti esindaja esitas samas oma ettekande Eesti loodusest, kultuuripärandist ja peamistest riskidest, mis valitsevad Eesti looduse ja kultuuripärandi säilitamise valdkonnas.³¹⁹ Lisaks UNESCO maailmapärandi komitee kohtumistega seotud noorte konverentsidele Venemaal on saanud kutseid samalaadsetele UNESCO ühendkoolide pärandikonverentsidele ka Hiinast ja Kambodžast, kuid transpordi kulukuse tõttu ei ole Eesti koolide õpilased seal osalenud.³²⁰

UNESCO maailmapärandi komitee kohtumistega seotud noorte konverentsid võtavad sageli poliitilise näidiskoosoleku kuju. Oluliselt sisukamad ja õpetlikumad on süstemaatilised, pika traditsiooniga praktiliste oskuste omandamise töötoad ja suvelaagrid noortele, mida korraldatakse Poolas ja Norras Røroses.³²¹ Samuti korraldatakse erinevates riikides õpetajatele ja juhendajatele suunatud koolitusi ning seminare.³²²

Aastatega on maailmapärandi haridusprogramm kujunenud UNESCO noortele suunatud projektide lipulaevaks, soodustades koostööd pedagoogide, muinsuskaitse ja keskkonnakaitse spetsialistide, konserveerimise ja restaureerimise valdkonna praktikute, riigivalitsuste ning teiste osapoolte vahel.³²³

Pärandihariduse näiteid Rootsist ja Soomest

Kultuuripärand on Rootsi üldhariduskoolide õppetegevusse integreeritud eelkõige sotsiaalainete kaudu, mille raames pööratakse suurt tähelepanu kohaliku ajaloo tutvumisele. Ajalootunnis käsitletakse varasemate aegade uskumusi ja mütoloogiat, uuritakse aja jälgi kohalikus maastikus, keelekasutuses ja kohanimedes, võrreldakse ning analüüsitakse kultuurilisi erinevusi ja sarnasusi kirjalikes allikates, arheoloogiliste leidude põhjal. Õppeasutuse prioriteetitest ja õpetajate isiklikust huvist tulenevalt pärandiõppe läbiviimine varieerub kooliti, kuid kõik koolid teevad vähemal või suuremal määral koostööd kultuuripärandiga seotud asutustega: kooliõpilased külastavad arhiive ja muuseume, sh. vabaõhumuuseume, kohalike ajalooasutuste hallatud ajaloolisi parke ning arheoloogia- ja arhitektuurimälestisi. Õppekäike viiakse läbi ka kooli lähikonnas toimuvatele

³¹⁹ „Toimunud õppeaastal 2010-2011“. – *UNESCO ERK*, <http://www.unesco.ee/toimunud-tegevused-ja-galerii/>, kasutatud 28. III 2013.

³²⁰ Gutman, Kerli ja Siim, Margit...

³²¹ Samas.

³²² „World Heritage Education Programme...“

³²³ Samas.

arheoloogilistele väljakaevamistele ning mõned koolid võtavad oma hoole alla kodukoha mälestisi. Paljudes koolides korraldatakse sotsiaalainetes eduka õppemeetodina rollimänge (*Live Action Role-Playing ehk LARP*) ning „ajarännakuid“, näiteks Lõuna-Rootsis Skånes korraldavad alg- ja põhikoolid igal aastal Skåne-tuuri, mille käigus külastatakse olulisi ajaloolisi paiku.³²⁴

Rootsis on mitmeid UNESCO rahvusvahelise ühendkoolide võrgustikuga liitunud koole, mis teevad koostööd kohaliku maailmapärandi mälestise haldajaga ning seovad suure osa õppetegevusest pärandiharidusega, nimetades end „maailmapärandi koolideks“. Rootsi Muinsuskaitseamet (*Riksantikvarieämbetet*) kui Birka ja Hovgårdenis asuva arheoloogiamälestiste kompleksi valdaja on tihedalt seotud piirkondades tegutsevate koolidega.³²⁵ Kümne aasta jooksul on Muinsuskaitseamet teinud koostööd kohaliku Munsö lasteaed – 5-klassilise kooliga,³²⁶ arendatud ning täiendanud õppeprogrammi, mis tugineb kohalikule maailmapärandile. Koostatud on õppekäikude ja jutuvestmiste juhiseid, digitaalsel meedial põhinevaid jt. õppematerjale.³²⁷ Igal kevadel pühendatakse õppeaineid lõimides 4–6 nädalat koolitööst intensiivselt maailmapärandile ning lastevanemate õhtul tutvustatakse õpitulemusi õpilaste lähedastele. Traditsiooniks on kujunenud terve kooliga veedetud päev mälestise-alal või selle lähiümbruses, kus sooritatakse praktilise ja teoreetilise suunitlusega ülesandeid ning kuhu kutsutakse esinema muinsuskaitse spetsialiste. Kool viib läbi ühistegevusi ka Adelsös asuva Alsnu viikingitaluga, kus lapsed osalevad viikingiaegseid käsitööoskusi tutvustavates meistritubades ning saavad teadmisi esivanemate elukorralduse kohta. Munsö kudumistöökoda on seitsmel aastal kevaditi pakkunud 4. klassi õpilastele traditsioonilist kangakudumise õpituba. kudumistöokojas valminud linikutega kaunistatakse koolisöökla laudu. Igal Munsö kooli õpilasel on isiklik „Birka kast“, kuhu ta aastate jooksul kogub kodukoha kultuuripärandiga seotud omavalmistatud esemeid, nagu nahast ja villast kotikesed, helmed, hambaripatsid, vormi valatud ehted, erinevad rituaalsed esemed, punutised ja viltimistööd, viikingiaegsed mängud ning raamatuke Birka piirkonna pärandi kohta.³²⁸ Lisaks õpilaste enda kasvamisele muinsuskaitsealises vaimus tegeleb Munsö kool aktiivselt ka kohaliku pärandi tutvustamisega avalikkusele, sealhulgas näitavad õpilased teistele valla

³²⁴ Runeby, Christian. E-kirjavahetus autoriga, 16. I–21. III 2013. Koopia autori valduses.

³²⁵ „Birka and Hovgården“. – *UNESCO World Heritage Convention*, <http://whc.unesco.org/en/list/555>, kasutatud 28. III 2013.

³²⁶ „Munsö skola“. – *Munsö skola*, <http://www.ekero.se/Utbildning-och-barnomsorg/Grundskola/Grundskolor/Munsoskola/>, kasutatud 28. III 2013.

³²⁷ Runeby, Christian...

³²⁸ „Världsarvskola“. – *Munsö skola*, http://www.ekero.se/Utbildning-och-barnomsorg/Grundskola/Grundskolor/Munsoskola/Om_skolan/Varldsarvskola/, kasutatud 28. III 2013.

koolidele Birka ja Hovgårdeni mälestisi, kutsudes neid osalema ekskursioonidel ja „avastuspäevadel“.³²⁹ Kogemuste vahetamiseks ning uute pedagoogiliste ideede saamiseks osalevad maailmapärandi koolide õpetajad Rootsi-sisestel maailmapärandi õpetajate konverentsidel, Munsö kool võõrustas konverentsi 2012. aastal.³³⁰

Rootsi Muinsuskaitseamet jagab igal aastal regionaalseid toetusi. Muinsuskaitseameti Konserveerimisosakonna juhataja Christian Runeby andmetel on 2012. aastal subsideeritud vähemalt nelja pärandiharidusega seotud projekti. Sealhulgas viidi läbi praktiline arheoloogiline kaardistamine Gotlandil (loodusteaduse ainevaldkonnas), Dalarna regioonis korraldati ajaloolise ehituse säilitamise teemaline lastelaager.³³¹

Eelnimetatud näidete põhjal võib väita, et pärandihariduse vallas toimib koostöö omavalitsuste, haridus- ja kultuuriasutuste vahel kohalikul tasemel väga hästi. Viimasel ajal on Rootsi Muinsuskaitseamet koos Haridusametiga tõstatanud küsimuse tihedama omavahelise koostöö vajadusest ka riiklikul tasemel. Praktilisi tulemusi veel aruteludel ei ole, kuid läbirääkimised käivad ning ajaloo ja kultuuri valdkondade sidumise temaatika on mitmes kontekstis esile kerkinud. Muuhulgas on räägitud pärandihariduse lõimimisest õpetajakoolituse õppekavadesse.³³²

Rootsi Muinsuskaitseamet teeb üleriigilisel tasandil koostööd mittetulundusühinguga „Berättarministeriet“ (vt. pt. 2.3 lk. 34). Christian Runeby sõnul on antud projektis kirjalike tööde üks lähtepunkt pärandiga seotud teemad.³³³

Soome Muinsuskaitseamet (*Museovirasto*) annab lasteaiastele ja kooliõpilastele teadmisi pärandiharidusest oma allasutuste – muuseumides. Esile võib tõsta Soome Rahvusmuuseumi (*Kansallismuseo*) tegevust, kuid kuna Eestis on muuseumipedagoogika väga heal tasemel (vt. pt. 2.1, lk. 24 ja lisa 3, lk. 107–113), siis täpsemaid tegevusi antud valdkonnas autor siinkohal välja ei too. Soome Rahvusmuuseumi kodulehel,³³⁴ nii nagu ka mitmete teiste muuseumite puhul,³³⁵ on kooliõpilastele suunatud vastav õppekeskkond (hetkel ei ole see ajutiselt

³²⁹ „Projekt: Världsarvsskola“. – *Munsö skola*, http://www.ekero.se/Utbildning-och-barnomsorg/Grundskola/Grundskolor/Munsoskola/Om_skolan/Projekt/, kasutatud 28. III 2013.

³³⁰ „Världsarvsskola“. – *Munsö*...

³³¹ **Runeby**, Christian...

³³² Samas.

³³³ Samas.

³³⁴ „Suomen kansallismuseo“. – *Museovirasto*, <http://www.nba.fi/fi/kansallismuseo>, kasutatud 28. I 2013.

³³⁵ Näiteks Tampere Linnamuuseumi (*Tampereen kaupunki Museotoimi*) ja Pirkanmaa Maakonnamuuseumi (*Pirkanmaan maakuntamuseo*) ühisprojekt „Pirkanmaa maastiku sõnum“ (*Pirkanmaan maiseman viesti*) (2004), <http://www.tampere.fi/ekstrat/vapriikki/pmv/>, kasutatud 28. I 2013. Soome Käsitöömuseum (*Suomen käsityön*

kättesaadav). Rahvusmuuseumi töötajate kaudu osales Muinsuskaitseamet „Soome tamme“ projektis, mille raames muuhulgas koostati ja anti välja koolidele mõeldud õppematerjale.³³⁶

„Soome tamm“ (*Suomen Tammi*) on aastatel 1998–2008 läbi viidud Soome Haridusameti (*Opetushallitus*), Muinsuskaitseameti ja Keskkonnaministeriumi (*Ympäristöministeriö*) ühisprojekt, mille eesmärk oli suurendada oluliselt kooliõpilaste ja üliõpilaste teadmisi oma kultuuripärandist. Projekti käigus arendati koostööd kohalike muinsuskaitse- ja keskkonnaekspertide ning haridusasutuste vahel, koostati uusi haridusprogramme muuseumidele, publitseeriti kultuuripärandit tutvustavaid raamatuid, töötati välja õppeaineid lõimivaid õppematerjale, pedagoogidele korraldati konverentse ja täiendkoolitusi.³³⁷ Kooliõpilastele ja õpetajatele kirjastati raamatuid kooliloo uurimisest,³³⁸ kultuuripärandist (üldise tutvustusena),³³⁹ maailmapärandist (kohandatud tõlge UNESCO maailmapärandi õppevahendite kogumikust),³⁴⁰ arhitektuuri ja pärandesemete uurimisest (praktiline käsiraamat, mille ülesanded integreerivad erinevaid õppeaineid),³⁴¹ ehitustraditsioonidest ja looduslikest ehitusmaterjalidest (samuti kooliõpilastega läbiviidavate praktiliste harjutustega)³⁴² ning looduspärandist ja taimede kultuurilisest tähendusest.³⁴³ 2008. aastal ilmus Euroopa kultuuridevahelise dialoogi aasta tähistamiseks õpetajate juhend multikultuurse kultuuripärandi õpetamiseks,³⁴⁴ mis tutvustab koolide ja muuseumide koostöömudeleid ning annab õpetajatele kasulikke näpunäiteid.³⁴⁵

museo) on koostanud veebilehe KUKAKO algkooli õpilaste kultuuriõpetuse abimaterjalina, mille peamiseks sõnumiks on „minu igapäevane elamiskeskkond on oluline ja säilitamist väärt“. *Kukako*, <http://www.kukako.fi/>, kasutatud 6. IV 2013.

³³⁶ Häkkinen, Sari. E-kirjavahetus autoriga, 16. I–28. I 2013. Koopia autori valduses.

³³⁷ „Suomen Tammi“. – *Opetushallitus*, http://www.oph.fi/kehittamishankkeet/suomen_tammi, kasutatud 5. IV 2013.

³³⁸ *Oma koulu – tutki ja opi*. Toimittajat Pekka Elo, Inari Grönholm, Heljä Järnefelt, Seija Linnanmäki, Kirsti Melanko ja Pauliina Rainio. Helsingi: Museovirasto ja Opetushallitus, 2000.

³³⁹ *Kulttuuriperinnön kauneus, hyvyys ja totuus*. Toimittajat Pekka Elo, Heljä Järnefelt, Janne Kylliäinen, Olli Mäntyranta, Kirsti Melanko ja Seija Linnanmäki. Helsingi: Museovirasto ja Opetushallitus [Suomen Tammi - projekti], 2000.

³⁴⁰ *Maaailmanperintö – tutki ja opi*. Algteos: *Word Heritage Educational Resource Kit for Teachers*. Toimittajat Pekka Elo, Hanna Kanninen, Riikka Salmelin ja Petra Renvall. [Helsinki]: Museovirasto, Opetushallitus ja Ympäristöministeriö, 2001.

³⁴¹ *Kulttuuriympäristö – tutki ja opi*. Toimetajat Pekka Elo, Inari Grönholm, Anne Jarva, Heljä Järnefelt, Antti Kauppinen, Seija Linnanmäki, Kirsti Melanko, Minna Perähuhta, Marja Sahlberg. [Helsingi]: Museovirasto ja Opetushallitus, 2001.

³⁴² *Rakennettu kestämään: tutki ja opi*. Toimittajat Seija Linnanmäki, Marja Sahlberg, Harri Hakaste ja Heljä Järnefelt. [Helsingi]: Museovirasto, Opetushallitus ja Ympäristöministeriö, 2003.

³⁴³ *Elävää kulttuuriperintöä: tutki ja opi*. Toimittajat Pekka Elo, Heljä Järnefelt ja Tommi Paalanen. [Helsingi]: Museovirasto, Opetushallitus ja Ympäristöministeriö, 2002.

³⁴⁴ *Yhdessä oppimaan: opas monikulttuurisen kulttuuriperinnön opettamiseen*. Toimittaja Marja Laine. [Helsingi]: Museovirasto, Opetushallitus, Ympäristöministeriö, 2007.

³⁴⁵ „Suomen Tammi – projektin julkaisu“. – *Museovirasto*, <http://www.nba.fi/fi/tietopalvelut/julkaisu/yhteistyojulkaisu>, kasutatud 5. IV 2013.

Soome haridusamet (*Opetushallitus*) on koostanud omakorda mitmeid kultuuriloolisi õppematerjale. Näitena võib nimetada gümnaasiumiastmele mõeldud Helsingi linnaosa Munkkiniemi käsitlevat keskkonnahariduse veebilehte,³⁴⁶ mis inspireerib õpilasi tuvastama linnaehituse ajaloolisi kihistusi ja muutusi ajas, kujundama muinsuskaitselisi arusaamu ja hoiakuid. Ka UNESCO maailmapärandi nimekirja kuuluva mälestise Suomenlinna kohta on haridusamet koostanud informatiivse ülesannetega veebilehe.³⁴⁷ Ühiselt Tampere linnaga on loodud interaktiivne ja põnev õpikeskond „Majadest linn“ (*Taloista kaupunki*), mis pakub põhikooli õpilastele ülesandeid ajaloo, kunsti, käsitöö, matemaatika ja keele tundideks, tutvustamaks Tampere arhitektuuri.³⁴⁸

Haridusamet toetab läbi keskkonnaalase- ja MOKU-projekti³⁴⁹ kultuurikasvatuse programmi RADA (*POLKU kulttuurikasvatuseohjelma*), mis on suunatud alushariduse asutustele ja üldhariduskoolidele (õpilastele vanuses 1–16).³⁵⁰ Programmi raames on välja antud kultuurihariduse juhend, mis annab näpunäiteid kultuurikasvatuse planeerimiseks ja läbiviimiseks õppeasutustes. Juhend on mõeldud valla juhtidele, haridusspetsialistidele ja õpetajatele ning selle väljaandjaks on omavalitsus Salo linn.³⁵¹

Omavalitsuste aktiivsest osalemisest pärandihariduse valdkonnas on näiteid teisigi, võib tuua esile virtuaalse õpikeskkonna „*Saranat.fi*“ (tõlkes ühendused), mille loomisel panid aastatel 2009–2011 jõud kokku viis Kesk-Savo omavalitsust: Heinävesi, Joroinen, Leppävirta, Pieksämäki ja Varkaus. Kohalike kultuuri- ja haridusasutuste kaudu olid virtuaalse õppekeskkonna väljatöötamise kaasatud Kesk-Savo keskkonnaosakond, muuseumide eksperdid, õpetajad, kodulooseltsid ja kultuurivaldkonna ettevõtjad. Atraktiivne ja rohkelt

³⁴⁶ „Munkkiniemi eilen – tänään: Ympäristökasvatusta aineistoa kaupunkialueelta“. – *Edu.fi*, http://www.edu.fi/munkkiniemi_eilen_tanaan/paasivu, kasutatud 5. IV 2013.

³⁴⁷ „Seikkailu Suomenlinnassa“. – *Edu.fi*, <http://www03.edu.fi/oppimateriaalit/suomenlinna/>, kasutatud 5. IV 2013.

³⁴⁸ „Taloista kaupunki“. – *Tampereen Kaupunki*, http://palvelut2.tampere.fi/taloista_kaupunki/, kasutatud 5. IV 2013.

³⁴⁹ MOKU on 2007. aastal käivitunud projekt multikultuursusteadlikkuse arendamiseks haridusasutustes, mis aitab õpilastes kujundada riiklikus õppekavas kirjeldatud väärtusi ja pädevusi, arendab koolides kultuuridevahelist suhtlemist ja tolerantsust. Projekt hõlmab kõiki kooliastmeid ning eeldab koolide ja omavalitsuste koostöös välja töötatud arengukava rakendamist kooli õppe- ja tunnivälistes tegevustes. Allikas: *Opetusministeriön maahanmuuttopoliittiset linjaukset 2009*. Toimittajat Emma Kuusi. [s.l.]: Opetusministeriön julkaisuja, 2009. Kättesaadav: <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/opm48.pdf?lang=fi>, kasutatud 6. IV 2013.

³⁵⁰ „Verkkomateriaaleja“. – *Edu.fi*, http://www.edu.fi/yleissivistava_koulutus/teemat/kulttuuriperintoopetus/aineistoja_opetukseen/verkkomateriaale ja, kasutatud 6. IV 2013.

³⁵¹ **Taivainen**, Anu ja Tavasti, Annika. *POLKU: Kulttuurikasvatuseohjelma, askeleet suunnitteluun & menetelmäopas*. Salon: Salon kaupunki/sivistystoimiala, 2011. Kättesaadav: http://www.edu.fi/download/139854_POLKU_kulttuurikasvatuseohjelma.pdf, kasutatud 6. IV 2013.

mitmekesiseid ülesandeid sisaldav veeb tutvustab muinsuskaitse kasvatuse eesmärgil Kesk-Savo arhitektuuri ja kultuurmaastikku.³⁵²

Helsingis tegutsevad kultuuriasutused ühendasid edukalt oma jõud riiklike kultuuriasutuste projektis (2007–2009), mis oli suunatud põhikooli 7.–9.-klasside, gümnaasiumide ja kutsekoolide õpilastele. Koolinoortel oli võimalus tutvuda kultuurirajatiste ehituslooga ja tänapäevase tegevusega. Ettevõtmisesse olid kaasatud Soome Rahvusarhiiv, Rahvusraamatukogu, Rahvusmuuseum, Rahvusteater, Soome Kirjanduse Selts, Soome Riiklik Ooper, Soome Rootsi Kirjanduse Selts, Rootsi Teater, Riiklik Kunstimuuseum ja Haridusamet.³⁵³

Helsingi Linnaplaneerimise Amet (*Kaupunkisuunnitteluvirasto*) on läbi mitme programmi suunanud Helsingi koolide õpilasi ja õpetajaid huvi tundma linnakeskkonna vastu, et mõista selle eripärasid ning ise uurida ja jälgida oma elukeskkonda. Aastal 2000 kaasati „Väikebussi-projekti“ (*Vaunu-projekti*) käigus viis põhikooli aktiivselt linnaplaneerimise tegevusesse. Projekti eesmärk oli suunata õpilasi uurima ja tõlgendama ümbritsevat keskkonda, õpetada põhitõdesid arhitektuurist ja saada ülevaade laste mõtete visualiseerimise oskustest. Koolide eesmärk oli analüüsida ja teha ettepanekuid vahetu kooliümbruse või mänguväljaku alade kohta, üks viiest – Tehtaankatu Kool – uuris ajaloolise arhitektuuriga linnakeskkonda. Kaks korda nädalas külastas igat kooli arhitektibürooks sisustatud kirev väikebuss (selle järgi sai projekt ka nime), mis tõi uusi õppematerjale ja tutvustas teiste koolide tehtud töid. Projekti läbiviimisel saadud tagasiside keskkonnaga seotud hariduse vajalikkusest on innustanud linnaplaneerimise ametit korraldama õpilastele teisigi projekte.³⁵⁴

Soome Kultuuripärandi Hariduselts (*Suomen kulttuuriperintökasvatuksen seura*, asutatud 2006. aastal) koostöös haridusasutuste, kultuuriasutuste, muuseumide, omavalitsuste ning valitsusväliste organisatsioonidega, on „Soome tamme“ projekti eesmärkide edasikandja.³⁵⁵ Selts tegeleb aktiivselt nii lasteaialaste kui ka kooliõpilaste pärandiharidust käsitlevate trükiste ja võrguteavikute koostamisega, mis on abiks haridusasutustele pärandihariduse lülitamisel koolide õppekavadesse ning aastaplaanidesse. Õpilastele on koostatud rohkete

³⁵² „Info“. – *Saranat.fi*, <http://www.saranat.fi/default2.asp?siteid=muut&id=info>, kasutatud 6. IV 2013.

³⁵³ „Museoviraston kulttuuriperintökasvatuksen strategia 2006–2010“. – *Museovirasto*, <http://www.nba.fi/fi/File/433/kulttuuriperintokasvatus.pdf>, kasutatud 5. IV 2013.

³⁵⁴ „Environmental education in the Helsinki City Planning Department“. – *Ymparistokasvatus*, <http://www.hel.fi/static/ksv/ymparistokasvatus/index.htm>, kasutatud 5. IV 2013.

³⁵⁵ „Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen Seura aloitti toimintansa“. – *Rakennusperinto*, 13. X 2006, http://www.rakennusperinto.fi/news/Uutiset_2006/fi_FI/kulttuuriperinnonkauneus/, kasutatud 5. IV 2013.

illustratsioonidega lisalugemise, mõtlemis- ja meisterdamisülesannetega veebiteavik Soome keskaegsetest kindlustest ning jutustuste kogumik keskaegsetest lossidest (mõlemad kättesaadavad pdf- ja ppt-failidena),³⁵⁶ lisaks ka kultuuripärandi õpik (tutvustab nelja teemat: põllumajanduse mõju elukeskkonna kujundajana, ehituspärand, kultuuripärand ja pühad loomad, skulptuurid kultuurimaastikus).³⁵⁷

Esiletoomist väärib ka huvikooli näide Soomest, mis erineb teistest arhitektuuri- ja kunstikoolidest pärandiõppe-kallaku poolest. Arhitektuuri ja keskkonnakultuuri kool „Lastu“ Lapinlahtis Põhja-Savos suunab õppetegevuse kaudu nii lapsi-noori kui ka ehitusala spetsialiste ja koduomanikke arhitektuuripärandit ja ajaloolist miljööd väärtustama ja hoidma-restaureerima. See on omamoodi säästva renoveerimise infokeskuse laadse asutuse ning laste ja noorte kunstikooli sümbioos. Õpilastega uuritakse ümbritsevat keskkonda joonistamise, maalimise ja fotograafia kaudu, käiakse õppekäikudel ning konstrueeritakse makette. Õppimise käigus arutletakse ruumi, aja ja materjali omavaheliste seoste üle. Lisaks viib „Lastu“ läbi laste suvelaagreid ning koolitusi lasteaia ja üldhariduskoolide õpetajatele.³⁵⁸

³⁵⁶ **Grönholm**, Inari ja Piironen, Liisa. *Suomen Linnat*. [s.l.]: Suomen kulttuuriperintökasvatuksen seura ry, 2011. ja *Narrin tarinoita*. Koostanud Heidi Kallioinen. [s.l.]: Suomen kulttuuriperintökasvatuksen seura ry, 2013. Teavikud on kättesaadavad Soome Kultuuripärandi Haridusseltsi veebilehel http://www.kulttuuriperintokasvatus.fi/opetuksen-tueksi/suomen_linnat/suomen-linnat-oppimateriaali/, kasutatud 5. IV 2013.

³⁵⁷ **Lahti**, Emilia. *Tehtäviä kulttuuriympäristöstä*. [s.l.]: Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seura ry, 2010.

³⁵⁸ „Silmät auki, vasarat ahkerina“. – *Arkkitehtuuri- ja ympäristökulttuurikoulu LASTU*, <http://www.lastu.fi/lastutieto.html>, kasutatud 5. IV 2013.

Lisa 7. Eeskujud pärandihariduse korraldamiseks: 1920.–1930. aastad

Eestis

Maailmasõdade vahelisel perioodil tegeleti Eestis hoogsalt muinsuskaitselise mõtlemise propageerimisega, nähes seejuures üldhariduskooli kaasamises suurt potentsiaali. Kuna kultuuripärandiga tutvumise meetodid joonistamistunnis ning 1930. aastate meetmed muinsuskaitselise mõtlemise propageerimiseks kooli kaudu olid uuenduslikud ja ka kaasaja mõistes aktuaalsed, saab tõmmata palju paralleele tänapäevaga. Seetõttu väärivad need siinkohal lähemat tutvustamist.

1920. ja 1930. aastate iseseisvunud ühiskonna tärkava huviga kultuuripärandi ja muinsuskaitselise mõtlemise vastu ning arhitektuuris, samuti kujutatavas kunstis rahvapärandi poole pöördumisega „oma stiili” otsingute taustal jõudsid nimetatud uued teemad ka üldhariduskoolidesse. Autor tugineb antud lisas Kristina Jõekalda magistritööle,³⁵⁹ kus on väga põhjalikult uuritud muinsuspedagoogikat Eesti Vabariigi esimesel perioodil, ning Piret Sepa magistritööle,³⁶⁰ mis annab sisuka ülevaate sama perioodi kunsti ja kunstiajaloo õpetusest. Lisaks tulevad vaatluse alla käsitletud perioodil kehtestatud haridusseadused ning õppekavad, aga ka õppematerjalid. Lisaks tuuakse välja kasutatud õppemeetodid päranditeemade käsitlemiseks joonistamistundides, mis suunavad ja abistavad autorit praktilise juhendmaterjali koostamisel.

Muinsuskaitselise kasvatuselise võimalused ja kitsaskohad üldhariduskooli joonistamistundides 1920. ja 1930. aastatel

1920.–1930. aastatel olid muinsuskaitselise kasvatuselise väljundiks üldhariduskoolis joonistamise ja ajaloo õppekavad, kusjuures mõlemad läbisid korduvalt muudatusi (näiteks joonistamise õppekava viiel korral: 1919³⁶¹, 1921³⁶², 1928³⁶³, 1937³⁶⁴, 1938³⁶⁵)³⁶⁶.

³⁵⁹ Jõekalda, Kristina...

³⁶⁰ Sepp, Piret. „Joonistamisõpetus ja kunstiline kasvatus Eesti üldhariduskoolis 1920.–1930. aastatel”. Magistritöö. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia kunstikultuuri teaduskond kunstipedagoogika osakond, 2010. Käsitöö EKA raamatukogus.

³⁶¹ „Algkoolide õppekavad”. – *Kasvatus*, Ametlik osa, 1919, nr. 6, lk. 73–88.

³⁶² *Algkooli õppe- ja tunnikavad*. Tallinn: Riigi Trükikoda, 1921.

³⁶³ *Algkooli õppekavad*. Tallinn: Riigi Trükikoda, 1928.

³⁶⁴ *Algkooli õppekavad*. Tallinn: Riigi Trükikoda, 1937.

³⁶⁵ *Algkooli, keskkooli, gümnaasiumi õppekavad*. Tallinn: Riigi Trükikoda, 1938.

Joonistamisõpetuse areng endisest tuimast kopeerimisest loovjoonistamise suunas tõi kaasa ka vestlusi kunsti teemadel ning muuseumide ja näituste külastusi,³⁶⁷ mis võimaldas õpilastele tutvustada kultuuripärandit. Kuna uued suunad kunstipedagoogikas olid alles väljaarendamisel, siis puututi kokku ka hulga raskustega, mida toob välja Piret Sepa magistritöö. Kõige suuremaks valupunktiks oli kunstiajaloo-alase õppematerjali puudumine eesti keeles – võimalusel toetusid õpetajad saksa- ja venekeelsetele raamatutele. Kuid oskussõnade ja nimede tõlkimisel esines rohkesti vigu eelkõige juba seetõttu, et eestikeelne erialasõnavara oli puudulik.³⁶⁸ Kunstiajaloo raamatute probleemiga hakkas tegelema Eesti Õpetajate Liit, kes andis välja brošüüre renessansskunstnike kohta.³⁶⁹ Esimene üldkunstiajalugu tutvustav raamat oli aastatel 1925–1927 ilmunud tõlkteos Heinrich Bergnerilt „Lühike kunstiajalugu”.³⁷⁰ 1932. aastal ilmus Alfred Waga „Eesti kunsti ajaloo“ I osa, mis käsitles Eesti keskaja kunsti, ning alates 1937. aastast anti vihikutena välja Voldemar Vaga „Üldist kunstiajalugu”,³⁷¹ mis tutvustas Euroopa ja maailma kunstiajaloo ning arhitektuuriajaloo kõrval ka Eesti ja naaberriikide näiteid, suunatud erialaste eelteadmisteta eesti lugejale, sealhulgas ka kooliõpilastele. Veel toob Piret Sepp esile 1940. aastast osade kaupa ilmumist alustanud Vaga „Eesti kunsti“, kuid see sari jäi poolikuks.³⁷²

Siiski ei ilmunud 1920.–1930. aastatel ühtegi otseselt koolidele suunatud kunstiajaloo õpikut. Kunstiajaloo peatükke sisaldasid küll mõned joonistamise käsiraamatud, millest kõige kompaktsemad olid Elli Kärgi „Joonistamise õpetamise käsiraamatu“ III osas kaks peatükki ning stiiliajaloo tutvustus II osas.³⁷³ Tulenevalt 1921. aasta õppekavast sisaldas Kärgi juhendmaterjal näiteid kunstivestlustest tähtsamate Lääne-Euroopa ja Eesti kunstnike loomingu põhjal, mille kaudu õpilased harjusid kunstipärandit analüüsima, hindama. Peatükk „Lühike juhataja Tallinna huvitavamatesse ja kunstiväärtuslikumatesse kohtadesse“ andis 73

³⁶⁶ Kuna antud magistritöö uurimisobjektiks on pärandiõppe võimalused just nimelt kunstitundide kaudu, siis siinkohal ajaloo ainekavad ja õppematerjalid vaatluse alla ei tule.

³⁶⁷ **Sepp**, Piret, lk. 30.

³⁶⁸ Samas, lk. 32–33

³⁶⁹ Eesti Õpetajate Liidu poolt välja antud noortesarja Noorusmaa elulookirjastik raames ilmusid 1926. aastal Märt Laarmani koostatud umbes 30-leheküljelised biograafiad Tiziani ja Rembrandti kohta. Vt. **Ludwig**, Emil. *Rembrandt*. / Emil Ludvigi järele jutustanud M. Laarman. Tallinnas: Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus, 1926 ja **Laarman**, Märt. *Tizian: [elu- ja tegevus]*. Tallinn: Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus, 1926.

³⁷⁰ **Bergner**, Heinrich. *Lühike kunstiajalugu* [orig. *Grundriss der Kunstgeschichte*. Leipzig: E.A. Seemann, 1911], *I osa ja II osa* (tlk. Arma Kristen, toim. Hanno Kompus, Bernhard Linde). Tallinn: Varak, 1925 ja 1927.

³⁷¹ **Vaga**, Voldemar. *Üldine kunstiajalugu*. Tartu: Loodus, 1937–1938.

³⁷² **Sepp**, Piret, lk. 33

³⁷³ **Kärk**, Elli. *Joonistamise õpetamise käsiraamat: algkooli õpetajaile, kasvatajaile ja emadele. III jagu, Kevade kaud; Juhataja Tallinna huvitavamatesse ja kunstiväärtuslikumatesse kohtadesse; Selgitavad read uuemate kunstivoolude kohta*. Rakvere: Ühistrükikoda Rakveres, 1926, lk. 72–162 ja **Kärk**, Elli. *Joonistamise õpetamise käsiraamat: algkooli õpetajaile, kasvatajaile ja emadele. II. jagu: Talvine poolaasta*. Tallinn: Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus, 1924, lk. 16–33, 62–76.

leheküljel mitmekesise ülevaate Tallinna arhitektuurimälestistest.³⁷⁴ Tutvustatud objektide valik väärrib esiletoomist – teosest leiab huviline kirjeldusi kuue Tallinna keskaegse kiriku, kolme õigeusu kiriku ja Rooma-Katoliku kiriku kohta, juttu on ka uuematest Kaarli ja Jaani kirikutest, sünagoogist ja Pirita kloostrist; ühiskondlikest hoonetest vaadeldi raekoda, Suurgildi hoonet, Kanuti gildi maja ja Mustpeade maja; lisaks ülevaade Toompeast, linnamüüridest ja tornidest all-linnas, keskaegsetest tänavavõrgustikest ja tüüpilisest gooti elamust. Peatükid

sisaldasid palju fakte ning kirjeldusi, lisatud oli üksikuid fotosid objektidest, vahele oli põimitud ka meeleolu ja olustikku kirjeldavaid lõike, et õpilastes kujutluspiltide abil huvi äratada. Tähelepanu pöörati ka hoonete ümberehitustele ja restaureerimisele. Kirjeldatud oli nii hoonete välisvaateid kui ka interjööri ja sisustust ning väärtuslikumaid esemeid, näiteks hõberiiustu. Veel kirjeldas autor Riigikogu uut hoonet, Estonia ja Saksa teatrit, reaalkooli, krediidikassat, “Russalkat”, Peetri majakest ning lisaks soovitas Kärk külastada ka Tallinna parke ja surnuaedu. Väga põhjaliku peatüki leiab lugeja Tallinna Eesti muuseumist (nüüdsed Eesti Kunstimuuseumi kogud Kadrioru lossis), pisut lühemalt on kajastatud provintsiaalmuuseumit Rüütelkonna hoones, kus antakse ülevaade ajaloolis-etnograafilisest osakonnast. Elli Kärgi põhjalikku käsiraamatut kasutati õpetajate seas laialdaselt – Hans Gabral toob esile, et 1934. aasta küsitluse kohaselt toetuti tundides õppematerjalile kõige enam.³⁷⁵

Tallinnale keskendunud publitseeritud materjale võis leida teisigi, nende seas võiks ära märkida 1934. aastal ilmunud väljaannet „Tallinn: ajalooline ja kunstiajalooline juht“.³⁷⁶ Idee kodukoha ümbruses kättesaadavaid näiteid (kunsti)ajaloo-alase õppematerjalina kasutada kinnistus ka üldhariduskooli õppekavas. 1937. aasta algkooli õppekavasse on sisse kirjutatud

9 Elli Kärk „Joonistamise õpetamise käsiraamat. III jagu, Kevade kuud“ (1926).

³⁷⁴ Kärk, Elli. *Joonistamise õpetamise käsiraamat: ... III jagu*, lk.72–144.

³⁷⁵ Gabral, Hans. „Kunstiõpetusest Eestis 1920. aastatel“. – *Haridus*, 1990, nr. 9, lk. 44.

³⁷⁶ *Tallinn: ajalooline ja kunstiajalooline juht*. Koostanud H. Peets ja R. Kenkman. (Tallinna Ajaloo Seltsi toimetised; nr. 1.) Tallinn: Kooperatiiv „Eesti Ühistrükikoda“, 1934.

eeskiri, et kooli lähiümbrusest tuleks otsida näiteid ehitus- ja raidkunstiga tutvumiseks – uurida kirikuid, teatreid, koolimaju, endisi härrastemaju ja mälestusmärke.³⁷⁷ Muinsuskaitse seisukohalt on selline arhitektuuripärandi tutvustamine tähelepanuväärne samm ning kunstiajaloo didaktika poolelt oli tegemist väga kaasaegse, lihtsa ja kättesaadava aktiivõppe meetodiga.

Peamiselt rõhutasid joonistamise käsiraamatud kunstiajaloo stiililise analüüsi õpetamist, sest see oli igale koolilõpetajale ja haritud kodanikule vajalik elementaarne oskus. Sellega seoses kommenteeris Alfred Kivi „Kasvatuse“ artiklis omaenda sulest 1921. aastal ilmunud „Joonistamise õpetuse käsiraamatu“ kohta järgmist: „Ilma stiilide kõige üldisemagi tundmiseta ei ole väiksema kunstiline kasvatus mõeldav. Mis kunstiliselt kasvatatud tuleviku inimene oleks tulevase rahvakooli lõpetaja, kes käiks kui pime linna uulitsal, ilma, et näeks stiililisi väärtusi, mille poolest on võrdlemisi rikas Tallinn ja mida leidub ka mõnes muuski kodumaa linnas. Tähtsamate stiilide kõige tähtsamaid tundemärke peab tundma iga inimene, kes vähegi haritud inimese nime tahab kanda“.³⁷⁸ Tundes ära arhitektuuri ja kujutava kunsti detailide järgi ajastu, millal see taies võis teostatud olla, osatakse seda ka kõrgemalt väärtustada ning hoida. Selle poole joonistamise ja ajaloo õpetajad pürgisidki.

Lisaks õppekäikudele kodukoha arhitektuurimälestiste juurde, mida kunstiajaloo tunni näitlikustamiseks kasutada soovitati, oli peamise õppemeetodina kasutusel muuseumide ja näituste külastamine. 1920. ja 1930. aastatel olidki kunstinäituste põhilised külastajad lapsed. Näiteks 1928. aasta sügisnäitusel oli külastajaid kokku 5959, neist täiskasvanuid 1800, õpilasi üksikult 370 ja gruppides 3788 (Tallinna, Tartu, Rakvere, Väike-Maarja, Tapa jt koolidest).³⁷⁹ Haridusministeerium kiitis ekskursiooni kui õppemeetodi heaks 1920. aastatel. Erilist äramärkimist väärrib 1922. aasta keskkooli seaduse § 102, mille järgi oli keskkooli õpilastel ja õpetajatel võimalus kasutada õppekäikudeks tasuta või hinnaalandusega riigiraudteed ning laevu (muuseumipilet oli siiski tasuline).³⁸⁰

Eraldi väljatoomist väärrib ka asjaolu, et enamiku näituste kohta saadeti info koolivalitsustele palvega neid külastada. Koolivalitsused omakorda edastasid teabe koolijuhatajatele ning

³⁷⁷ *Algkooli õppekavad...* 1937, lk. 66.

³⁷⁸ Kivi, Alfred. „Stiiliõpetusest algkoolis.“ – *Kasvatus*, 1921, nr 5–6, lk 87.

³⁷⁹ Gabral, Hans. „Kunstiõpetusest Eestis 1920...“, lk. 44.

³⁸⁰ „Avalikkude keskkoolide seadus [1922]“. – *Seadused ja määrused hariduse alal: ühes Riigikohtu otsustest võetud seletustega ja haridusministeeriumi ringkirjadega ning sisujuhtidega*. Kokku seadnud J. Kaiv ja A. Kurvits. Tallinnas: Riigi Trükikoda, 1928, lk. 76 ja Gabral, Hans. „Kunstiõpetusest Eestis 1920...“, lk. 44.

koostöö erinevate asutuste vahel infovahetuse osas sujus tõhusalt.³⁸¹ Kuid ekspositsioonide külastuse juures ilmneb teine kitsaskoht kunstiajaloo-õpetuses: lastele suunatud muuseumipedagoogikat tänapäevases mõistes veel ei olnud ning muuseumitöötaja poolt esitatud kuiv faktiderägastik oli sageli lastele raskesti mõistetav või igav.³⁸² Mõned õpetajad eelistasid seetõttu ekskursioone ise läbi viia, toetudes muuhulgas Elli Kärgi käsiraamatule, kus, nagu eespool mainitud, Tallinna Eesti Muuseumi (Eesti Kunstimuuseumi eelkäija) kogude põhjal olid toodud põhjalikud juhised kunstivestluste läbiviimiseks.³⁸³

Muuseumide ja näituste külastamise kõrval oli 1920.–1930. aastatel teine enimkasutatud meetod kunstiajaloo õpetamiseks kunstiteoste reproduktsioonide vaatlemine. Pildi vaatlemiseks (19./20. sajandi vahetusel Ameerikas juurutatud esteetilise kasvatusmeetod *picture study*) soovitati kasutada nii kunstnike kui õpilaste töid. Kuna suuremõtmelisi pildikogusid oli raske hankida, soovitati vaadelda piltpostkaarte ning arutleda nende üle suunavate küsimuste abil (mitte õpetajapoolse selgituse kaudu).³⁸⁴ Abiks olid ka pedagoogilised muuseumid ja raamatukogud, kus õpetajad said teemaga tutvuda, laenutada näitmaterjale, töövahendeid.³⁸⁵ Elli Kärk soovitas lastes väärtuskasvatuse sügavamal juurutamise eesmärgil lasta õpilastel osta õpetajalt või kauplusest (või veel parem, kui kool kingiks vähemalt mõnelegi õpilasele) väikese ja mitte kalli reproduktsiooni kunstiteosest, mida tunnis oli käsitletud. Selle kaudu õpiks laps hindama tõelisi väärtusi „maitsetute pildikeste” eelistamise asemel.³⁸⁶

Uudse näitlikustamise vahendina soovitati kasutada valguspilte ehk diaposiitive, millel oli mitmeid eeliseid raamatute ja postkaartide ees: pilti sai näidata suurelt, diaposiitiivid olid trükitud reproduktsioonidest odavamad ning neid sai vahetada teiste koolidega. Ent vaatamata tõsiasjale, et peaaegu kõikides keskkoolides oli valguspiltide näitamise võimalus olemas ning alates 1924. aastast hakati koolidele välja andma kujutava kunsti alaseid valguspiltide komplekte nii üldkunstiajaloo kui ka eesti kunstiloo kohta, ei leidnud see vahend siiski laialdast kasutust. Põhjus seisnes selles, et tihti oli igas maakonnas olemas vaid üks komplekt diaposiitive, mistõttu õpetajad pidid end valguspiltide laenutamiseks järjekorda registreerima. Õppevahendite vahetuski toimus suure viivitusega (vahel võis see aega võtta kaks aastat).³⁸⁷

³⁸¹ **Gabral**, Hans. „Kunstiõpetusest Eestis 1930. aastatel”. – *Haridus*, 1990, nr. 11, lk. 47.

³⁸² **Sepp**, Piret, lk. 40.

³⁸³ **Kärk**, Elli. *Joonistamise õpetamise käsiraamat... III jagu*, lk.136–144.

³⁸⁴ **Sepp**, Piret, lk. 37–38.

³⁸⁵ **Gabral**, Hans. „Kunstiõpetusest Eestis 1930...”, lk. 47.

³⁸⁶ **Kärk**, Elli. *Joonistamise õpetamise käsiraamat... III jagu*, lk. 43.

³⁸⁷ **Sepp**, Piret, lk. 38–39.

Veel sai kunstivaatluseks kasutada koolide endi kunstikogusid, need olid olemas paljudes Tallinna ja Tartu koolides, aga ka Paide, Pärnu, Viljandi, Rakvere jt. koolides. Näiteks deponeeriti Eesti Rahva Muuseumist Tallinna Tütarlaste Kommertsgümnaasiumile A. Janseni „Pulmasõit”, P. Burmani „Kalmuneid” ja Jakob Westholmi kool ostis Paul Raua “Äravalitu”, Ado Vabbe töö “Idüll” ja Kristjan Raua “Palvetajad”. Mõnedes koolides kujunes välja oma galerii, nagu näiteks Treffneri gümnaasiumis, kus eksponeeriti A. Johani, M. Laarmani, R. Nymeni, A. Jegorovi, A. Akbergi, M. Pukitsa ja J. Koorti jt. taieseid. Kuid selline olukord iseloomustas vaid üksikuid koole.³⁸⁸

1930. aastatel soovitati kunstiajaloo teemasid käsitleda ajaloo tunni raames ning dekaadi lõpupoole ilmusid kunstiajaloo peatükid üldajaloo õpikutes. Piret Sepa arvamusel ei ilmunud eraldi kunstiajaloo õpikut seetõttu, et kunstiajalugu ei olnud omaette õppeainena õppekavas. Teiseks aitas kunstiteoste käsitlemine ajalookursusel väljendada ajastuvaimu, näidata sotsiaalseid arenguid, sest reproduktsioone kasutati ka kunstist mitterääkivate peatükkide illustreerimiseks. Kuid samas seab Piret Sepp küsimärgi alla, kas ja mil määral ajalooõpetajad oma tundides kunstiajaloo tegelikult rääkisid.³⁸⁹

Kunstiajaloo ainesega tegelemise kõrval teostati pärandiõpet joonistamise tunnis ka rahvakunsti õpetamise kaudu. See tendents on seotud noore vabariigi üldise „oma stiili” otsingute probleemiga arhitektuuris ja kujutavas kunstis. Koolis rakendati seda suunda „eesti kooli” idee elluviimisel ning samuti kujunes sellest 1930. aastatel poliitilise ideoloogia – rahvustunde kasvatamise – teostamise tööriist. Kõikides kooliastmetes uuriti ning kasutati rahvuslikku geomeetrist ja taimornamenti tekstiilide, karpide/kastide ja teiste tarbeesemete kaunistamisel ning joonistati rahvuslikke käsitööesemeid. Samas lõimiti antud teemat tihedasti tööõpetusega, eriti tütarlaste käsitöö osas.³⁹⁰ Elli Kärk soovitas külastada rahvusmuuseumi, et lasta õpilastel teha albumisse või vihikusse visandeid ornamentidest mööbliesemetelt, majapidamis- ja põllutööriistadelt. Kui aga ei olnud võimalik külastada muuseumi, siis võisid õpilased kodudest tuua rahvusmuustritega kaunistatud vanu ning ka kaasaegseid esemeid, mis hiljem tagastati.³⁹¹ Aluseks võis võtta kinda- ja vöökirju, linikutikandeid ja tanusid, mille põhjal õpilased koostasid lihtsate motiividega oma

³⁸⁸ **Gabral**, Hans. „60 aastat Eesti kunstnikkonna üleskutsest – kunst koolidesse!?” – *Haridus*, 1990, nr. 8, lk. 46–47.

³⁸⁹ **Sepp**, Piret, lk. 36–37.

³⁹⁰ *Algkooli õppekavad*. Tallinn: Riigi Trükikoda, 1937, lk. 66.

³⁹¹ **Kärk**, Elli. *Joonistamise õpetamise käsiraamat... III jagu*, lk. 11–13, 21–22.

mustreid.³⁹² Kaasaja mõistes huvitava nõ öko-ülesandena pakkus Elli Kärk välja ka õuesõppetunni mere ääres või jõe kaldal, kus õpilased ehitaksid maketid talumajast ning kõrvalhoonetest, kasutades savi ja/või liiva.³⁹³ Rahvakunsti käsitlevad peatükid olid Elli Kärgi õpikute kõrval esindatud ka mitmetes teistes sama perioodi joonistamise käsiraamatutes ning tegusamaks eesti laadi propageerijaks kunstis oli A. Kivi.³⁹⁴

Tavatundidele lisaks pakkusid koolid ka pärandiõppega seotud valitavate ainete rühmi ning ringe, mis olid organiseeritud põhikirjade ja tegevusprotokollidega. Gümnaasiumi osas võis leida 1930. aastatel kunstiringi kõrval ka kunstiteaduse ringi, algkoolides tegutsesid hõimu-, kultuuri- ja kunstiringid. Õpilased koostasid referaate, osalesid huviõhtutel ja koosolekutel, kuulasid külalislektoreid, viidi läbi ühisüritusi teiste koolide õpilastega. Peamiseks väljundiks ringitöös oli siiski praktiliste kunstitööde tegemine.³⁹⁵

Eespool toodu põhjal võib järeldada, et 1920. ja 1930. aastatel mõisteti pärandihariduse kui õpilaste kodanikuks kasvatamise vahendi tähtsust ning selle juurutamise vajadust kõikides kooliastmetes. Joonistamistundide jaoks arendati välja uusi meetodeid ja õppematerjale kunstiajaloo, arhitektuurimälestistega ning rahvakunstiga tutvumiseks, mis on kooskõlas tänapäeva hariduspõhimõtetega ja kasutatavad ka kaasaja kunstitundides. Eeskujuks võiks võtta muuseumide ja näituste külastamise tähtsustamisest koolitöös ning eriti seadusega sätestatud transpordisoodustust õppekäikudeks – see on tähtis aspekt koolielu praktilises pooles. Kultuuriloo seisukohalt oluliste kunstitööde eksponeerimine koolisiseselt näiteks kunstimuuseumitelt taieste laenutamise näol oleks ideena tervitatav tänapäeval, kuid üllas kavatsus takerduks tõenäoliselt turvalisuse, kindlustuse ja transpordikuludega seotud küsimuste taha. Kuid kultuuripärandi tutvustamisega seotud ringilisi tegevusi võiks meie koolides kindlasti rohkem olla.

³⁹² *Algkooli õppekavad...* 1937, lk. 66.

³⁹³ **Kärk**, Elli. *Joonistamise õpetamise käsiraamat: ... III jagu*, lk. 41.

³⁹⁴ **Sepp**, Piret, lk. 42–43.

³⁹⁵ **Gabral**, Hans. „Kunstiõpetusest Eestis 1930...”, lk. 46–47.

1930. aastate muinsuskaitse propagandaga seotud tegevus koolides

Rahvustunde kasvatamine oli Eesti Vabariigi esimesel perioodil väga aktuaalne ning selle kandjatena nähti kultuuri- ja ajaloopärandi mälestusmärke. Vaatluse all oleval perioodil ilmus mitmeid muinsuskaitsepropaganda vaimus ajaleheartikleid ning iseäranis suurt potentsiaali nähti kasvava põlvkonna muinsuskaitseharimises – antud lõik toobki välja ideed ja meetmed, mis olid suunatud üldhariduskoolidele.

1925. aastal jõustus „Muinaswarade kaitse seadus”,³⁹⁶ kuid üldsus vajab ka seaduse tagamaade selgitamist, sest nii muinasaja kui ka hilisemate mälestistega ning looduslike huviobjektidega (nt. mõisapargid) käisid kodanikud ja omavalitsused hoolimatult ümber. Ehitusmaterjal veeti laiali, hoonetes teostati ümberehitusi, lammutamist, sealjuures harrastusarheoloogid omastasid väärtuslikke varasid. Sarnaselt tänapäeva muinsuskaitse muredele ajendasid neid rikkumisi teadmatus ning omakasu.³⁹⁷

Avalikkuse kasvatamist muinsuskaitseaspektist tõsteti esile mitmetes selleaegsetes artiklites ning õpilaste kaasamist kui efektiivset meetodit tõsteti esile kohe. Muinaswara Päästetoimkond kirjutas 1920. aastal, et uue kultuuri loomise kõrval tuleks intelligentsi ja õpetaja juhendamisel kooliõpilaste abiga „kiiruga vanavara päästma asuda”.³⁹⁸ 1929. aastal saadeti kõikidesse koolidesse trükis „Hoidke kodumaa muistseid mälestusmärke!”³⁹⁹ mis puudutas arheoloogiamälestisi. Nii linnas kui maal saadeti koolivalitsustele ja koolijuhatajaile korduvalt ringkirju, mis rõhutasid, et kuigi muististe kaitsmine on riigi kohustus, saab see tõhusalt toimida vaid kodanike kaasabil, milleks huvi ja teadlikkus tuleks tekitada juba koolis.⁴⁰⁰

Teavitustööd õpetajate ja koolinoorte seas viisid läbi Tartu Ülikooli arheoloogid, professorid, kunstiteadlased ja muinsusinspektor ettekannete, ekskursioonide ning õpetajate suviste

³⁹⁶ „Muinaswarade kaitse seadus” (vastu võetud 19. juuni 1925 Riigikogu poolt, alla kirjutanud Riigik. esimees A.Rei). – *Riigi Teataja*, 1925, nr. 111/112 (I.VII), lk. 603–605.

³⁹⁷ **Jõekalda**, Kristina, lk. 64–66.

³⁹⁸ *Juhatuskiri korjajatele*. Tartu: Muinaswara Päästetoimkond, 1920, lk. [3], 5–6.

³⁹⁹ *Hoidke kodumaa muistseid mälestusmärke!* Tartu: Haridus- ja Sotsiaalministeerium, 1929, lk. 2–6, 15.

⁴⁰⁰ „Haridusministeeriumi 1936. a. 15. mai ringkiri nr. 2103 maa- ning linnakoolivalitsustele, vähemusrahvuste kultuurvalitsustele ja koolijuhatajaile koolides muinsuskaitse päeva pidamise asjas”. – *Haridusministeeriumi Teataja*, 1936, nr. 8, lk. [89]. Ja „Haridusministeeriumi 1937. a. 12. mai ringkiri nr. 3256 maa- ning linnakoolivalitsustele, vähemusrahvuste kultuurvalitsustele ja koolijuhatajaile koolides „Muinsus- ja looduskaitse päeva” pidamise asjas”. – *Haridusministeeriumi Teataja*, 1937, nr. 12, lk. 131–132.

täiendkoolituste abil. Lisaks ilmus palju tutvustavaid artikleid Eesti linnadest, huvitavatest piirkondadest ja ka maailma pärandist ajakirjas „Odamees“.⁴⁰¹

Kõige aktiivsemalt tegi muinsuskaitse kihutustööd Eerik Laid. Eesti Kooli väljaandele kirjutatud artiklis „Muinsuskaitse pedagoogilise tegurina.“ toob ta välja mitmeid ettepanekuid seoses kooliõpetajate ja õpilastega. Kuna Laid oli Eestis ainuke muinsusinspektor ning seega ei olnud talle jõukohane kõikide mälestiste seisundit jälgida, kutsus ta õpetajaid üles astuma muinsuskaitse usaldusmeesteks, kelle kaudu info pärandiobjektide kohta jõuaks inspektorini.⁴⁰² Samuti pidas ta vajalikuks õppekavadesse muinsuskaitseküsimuste sissekirjutamise ning koolide kaasamise muinsuskaitse seaduse ellurakendamisel (kuni see muutub ühiskonnale iseenesestmõistetavaks). Laid märkis ära, et muinsuskaitse kaudu saab koolis väga efektiivselt rakendada riiklikku isamaalist kasvatust ja arendada rahvuslikku iseteadvust, sest tegemist on elulähedase ja praktilise valdkonnaga, mis pakub lastele võimalust ajalugu läbi elada vahetult ümbruskonna kultuuri- ja ajaloolisi paiku küllastades.⁴⁰³ Selle idee rakendamiseks ilmus ajakirjanduses näitlikustavaid publikatsioone kodukoha kultuuripärandi uurimise ja ajalootundidega sidumise kohta.⁴⁰⁴

Suunamaks koole veelgi enam aktuaalsete muinsuskaitseküsimustega tegelema, kutsus haridusminister 1936. aastal Muinsusnõukogu ettepanekul ellu koolides muinsuskaitsepäeva tähistamise,⁴⁰⁵ mis aasta hiljem nimetati muinsus- ja looduskaitsepäevaks. 1937. aasta ringkirjast võib välja lugeda, et soovitatavalt maikuus pühendataks antud teemadele 1–2 koolitundi või korraldataks väljasõit, mille käigus tutvustatakse lühidalt muinsuskaitse seadust ning selle teaduslikku ja riiklik-rahvuslikku tähtsust. Lisaks oli soovitatav edastada uusi teateid muististe kohta Teaduse ja Kunsti Osakonnale ning korraldada hooldustegevust mälestiste juures.⁴⁰⁶

Võttes kokku käesolevas lisas esitatud tõsiasiad, võib välja tuua, et paralleelid maailmasõdade vahelise ja taasiseseisvunud Eesti Vabariigi muinsuskaitsepedagoogika vahel on tuntavad mitte ainult värske iseseisvuse staatuse ning sellega seoses uute väärtuste, eesmärkide ja põhimõtete seadmise tõttu muinsuskaitse valdkonnas, vaid palju sarnast on ka praktilises

⁴⁰¹ **Jõekalda**, Kristina, lk. 67.

⁴⁰² **Laid**, Eerik. „Muinsuskaitse pedagoogilise tegurina“. – *Eesti Kool*, 1938 (IV a.), nr. 1, lk. 20–21.

⁴⁰³ Samas, lk. 16–17, 20.

⁴⁰⁴ **Laid**, Eerik. „Kodukoha ajalugu ajalooõpetuse täiendusena“. – *Eesti Kool*, 1938 (IV a.), nr. 10, lk. 707–710. Ja **Karolin**, Ernst. „Mida pakuvad Tõrva ümbruskonna muinsuskaitse all olevad kohad ekskursioonidele“. – *Eesti Kool*, 1938 (IV a.), nr. 10, lk. 711–715.

⁴⁰⁵ „Haridusministeeriumi 1936. a. 15. mai ringkiri nr. 2103... lk. [89]–90.

⁴⁰⁶ „Haridusministeeriumi 1937. a. 12. mai ringkiri nr. 3256... lk. 131–132.

pooles. Siia alla kuulub avalikkuse harimine muinsuskaitseküsimustes läbi üldhariduskooli – viies läbi pärandiõpet ajaloo, käsitöö ja joonistustundide kaudu käsitledes rahvakunsti ning tutvustades muinas- ja arhitektuurimälestisi. Vaadates kitsamalt joonistustundide õppesisu, on 20. sajandi alguses kasutatud meetodid hinnatud ka kaasajal: õuesõpe, õppekäik, muuseumipedagoogika, arutlused kunstiajaloo teemadel. 1930. lõpuaastatel juurutatud muinsuskaitsepäeva-idee leiab tänapäeval rakendust muinsuskaitsekuul kooliõpilastele suunatud tegevuste kaudu („Tagasi kooli” muinsuskaitse eriprojekti raames külalisesinejate ja õppekäikude näol ning läbi koduümbruse mälestiste korrastamise jms).⁴⁰⁷

⁴⁰⁷ Alatalu, Riin. „Muinsuskaitse ootab kutset kooli”. – *Õpetajate Leht*, 08. IV 2012, nr. 14, http://www.opleht.ee/?archive_mode=article&articleid=5311, kasutatud 28. IV 2012.

Lisa 8. Pärandihariduse õppematerjalid kunstitunnis kasutamiseks

Antud lisa annab kunstiõpetajatele soovitusi, milliseid õppematerjale võib kasutada ainetunnis kultuuripärandi tutvustamiseks. Kuna aastakümnete jooksul on arhitektuuri- ja kunstimälestiste ning rahvaloomingu kohta ilmunud väga suur hulk raamatuid, siis on siinkohal valikusse võetud spetsiaalselt kooliõpilastele ja õpetajatele koostatud trükised või veebileheküljed.

Tallinna vanalinna tutvustamiseks on õpilastele välja antud mitu teost, igale kooliastmele sobilikku materjali.

- Esimesena võib esile tuua 2001. aastal ilmunud raamatut „Tallinna vanalinn ehk kõnelused kummitusega“, mis on suunatud nooremale ja keskmisele koolieale. Raamat on kaasakiskuvalt üles ehitatud koolipoiss Mattise ja 500-aastase kummituse kõneluste ning seikluste abil, mille käigus tutvutakse Tallinna ajaloo, vanalinna arhitektuuripärandiga ning saadakse teadmisi muinsuskaitse ja selle tähtsuse kohta. Igale peatükile järgnevad küsimused ja tööülesanded, mis suunavad lugejat kaasa mõtlema ja tegutsema: otsima näiteid oma kogemuste põhjal, tegema katseid ja külastama erinevaid kohti. Raamatu lõpus on esitatud ka mõistete seletused ning lugemissoovitustega raamatute nimekiri.⁴⁰⁸
- „Lenni ja Tallinn“ on sobilik õppematerjal algklasside õpilastele. Varblane Lenni tutvustab Tallinna vaatamisväärsusi, alustades Toompea linnuse rajamisest ja lõpetades Vabadussõja võidusambaga – teose ülesehitus on kronoloogiline ja see jõuab tänapäeva välja. Paarisleheküljel on peale lühikese ajaloolise ülevaate ja pildi ehitise kohta veel legende ja sõnaseletusi, kõik mõnusa huumoriga põimitud. Tekst on esitatud ladusalt ning see on lastele hõlpsasti loetav; dialoogi kasutamine on nooremale koolieale eriti kaasakiskuv kirjandusvõte – sõna võtavad Lenni ja ka ehitised ise. Kunstnikutöö on samuti kiitmist väärt: fotode asemel joonistuste kasutamine jätab muinasjuturaamatu mulje ning iga loo juurest on võimalik otsida pildilt Lennit, see nüanss teeb teose lastele põnevamaks. Mõisted ja seletused on koondatud alfabeetiliselt reastatuna raamatu lõppu, kus on ka nimekiri paikadest, mida

⁴⁰⁸ Hahn, K.-Rutt...

varblane külastada soovitab (põhiliselt muuseumid ja nende aadressid). Raamatuga kaasas olev 32-leheküljeline värvimise vihik kordab raamatus käsitletud objekte ning pakub ka mõne ülesande lahendamiseks.⁴⁰⁹

- „Juku, Kalle ja kotermann Tallinnas“ on lugemisvara algklasside ja põhikooli esimese astme õpilastele, kellele on omane suur huvi seiklusjuttude vastu. Põneva kotermann Osvald Idaläänemeressoni tagaotsimise taustal tutvuvad eesti poiss Juku ja soome poiss Kalle Tallinna vanalinna huvitavate ehitistega.⁴¹⁰
- „Tallinna avastamas“ on põhikooli lastele suunatud linnajuht, kus tutvustatud linna kujunemislugu ning enamikku Tallinna vaatamisväärsusi nii vanalinnas kui ka väljaspool seda (omaaegsed eeslinnad, Kadriorg, Pirita, Aegna saar jne.). Urmas Viigi omanäolised illustratsioonid annavad raamatule kunstilise kasvatusliku aspektist lisaväärtuse. Raamat on mõeldud eelkõige linnas ringkäigu tegemise kaaslasena – kirjeldades tänapäevast situatsiooni suunab ta lapsi panna ette kujutama aastatetaguseid vaateid. Tekstidele on lisatud ka huvitavaid vahemärkusi ja nõuandeid, millele juhib tähelepanu Pikk 15 hoonelt pärineva lornjetiga vanahärra pilt. Raamatu lõpus on loetletud Tallinna muuseumid ning nende asukohad, eraldi peatükk puudutab põhjalikumalt vabaõhumuuseumi.⁴¹¹
- „Tallinna lugu: õpik gümnaasiumile“ on valikaine õpik, kus esimesed viis peatükki kajastavad Tallinna ajalugu alates jääaja taandumisest. Käsitletakse arheoloogilisi leide vanalinna ja Iru kindlustatud külaasemetelt, vanalinna tänavavõrgu ja linnamüüri kujunemist, võõrvägede vallutamisi, usuelu ajalugu, gooti arhitektuuri, kunstimälestisi ja keskaegset elu-olu, lühidalt ka uusaegset ja 20. sajandi Tallinna. Teistes peatükkides on samuti taustainfona välja toodud ajaloolised andmed linnaosade, parkide, linnajuhtimise, haridusasutuste, kultuuri- ja sotsiaalelu kohta. Turismi käsitlev lõik tutvustab kokkuvõtvalt Tallinna vaatamis- ja kogemisväärsusi ning kommentaaridega ülevaade puudutab muuseume. Õpikuga kaasneb töövihik, milles on muuhulgas lihtsamaid kunstiülesandeid – joonistada tuleb oma tsunfti ametimärk, pere vapp või vappepitaaf, peremärgiga etikukivi, oma korteri või maja plaan; kujundamisülesanded puudutavad plakatite või kultuuriürituste kavasid, stiililt sobiva

⁴⁰⁹ **Kasser**, Riina. *Lenni ja Tallinn*. [Tallinn]: Osk Kirjastus, 2011 ja **Kasser**, Riina. *Lenni ja Tallinn: värvivihik*. Joonistas Ave Teeäär. [Tallinn]: Osk Kirjastus, 2011.

⁴¹⁰ **Tungal**, Leelo. *Juku, Kalle ja kotermann Tallinnas*. [Tallinn]: Huma, 2002.

⁴¹¹ **Laantee Reintamm**, Eva. *Tallinna avastamas*. Tallinn: Valgus, 2006.

hoone projekteerimist ajaloolise puitasumi kahe maja vahele, linnaruumi sobituv kirjaniku ausamba visandamist. Ülesannete täitmisel oodatakse õpilaselt ka taustinformatsiooniga kursis olemist ning asjakohaste põhjenduste esitamist oma visioonidele ja valikutele. Teoreetilisi teadmisi eeldavad tööraamatus ka võrdlevad ülesanded piltide põhjal arhitektuuri analüüsimiseks. Kõiki nimetatud tegevusi saab läbi viia kunstitunnis, soodustades õppeainetevahelist lõimumist (või juhul, kui koolis Tallinna ajalugu käsitlevat õppeainet ei pakuta, kasutadagi osaliselt õppematerjali kunstitunnis). Välja võib tuua ka soovitude külastada Siseministeeriumi kodulehte ning uurida võimalusi linnaplaneerimisel kaasa rääkimiseks – see suunab õpilasi hindama õppeainet kui reaalse eluga tihedalt seotud valdkonda.⁴¹² Kunstitunni ja Tallinnateemalise valikaine raames võib sellega seoses viia läbi projekti, kus õpilased tegeleksid oma linnaosa planeerimisküsimustega süvitsi (sealhulgas arvestaksid ka muinsuskaitse tingimustega) ning esitaksid oma ettepanekud ministereeriumile. Siseministeerium omakorda võiks tulevikus otseselt kooliõpilastele suunata vastavasisulisi projekte. Valikkursuse raames on autorite poolt ette nähtud ka ekskursion vanalinnas – õpikus on väljatöötatud marsruudiga kaart ja ringkäigul peab iga õpilane tutvustama vähemalt ühte objekti. Fotod ja kirjeldused hoonetest on õpikus välja toodud, kuid eelistades avastuslik-uuriva õppemeetodi rakendamist, võib õpilasi suunata lisainformatsiooni otsima raamatukogust (või internetist).⁴¹³

- „Kadunud sajandite jälgedes“ on otsimismäng Tallinna vanalinnas, mis tutvustab ajaloo- ja kultuuripärandina olulisi kohti faktide ning illusreerivate tekke- ja kummituslugudega. Lähtutakse populaarteaduslikust printsiibist – kõige suurema, pikema-kõrgema, vanema ja ilusama väljatoomisest, mille abil selgitatakse Tallinna ainulaadseid arhitektuuriväärtusi Eesti, Euroopa ja maailma mastaabis. Põnevust lisab ka salapärase tegelase vanalinna Väe otsimine, mis on linna paljude sajandite jooksul kaitsnud ning inimesi ikka ja jälle sinna tagasi toonud. Selle tabamiseni võib jõuda vaid tervet raamatut läbi lugedes ja loetule kaasa jalutades. Kirjandusteosega on kaasas voldik vanalinna kaardiga, millele on märgitud käsitletud objektid ning 25 küsimust – need suunavad vastuste otsimisel külastama Tallinna Linnamuuseumi ning etteantud 26 kontrollpunkti. Antud mängulist linnamatka võiksid läbi teha kõik

⁴¹² „Võimalus avaldada arvamust üleriigilise planeeringu Eesti 2030+ eelnõu ja tegevuskava kohta!“. – Siseministeerium, <http://eesti2030.wordpress.com/>, kasutatud 6. V 2012.

⁴¹³ Tallinna lugu: õpik gümnaasiumile. Koostanud Ly Kriiska ja Marko Usler. [Tallinn]: Avita, 2010 ja Tallinna lugu: töövihik gümnaasiumile. Autorid ja koostajad Maarja Hallik, Airi Kuusk, Triin Pukk. [Tallinn]: Avita, 2010.

Tallinna koolide põhikooli kolmanda astme ja gümnaasiumiõpilased.⁴¹⁴

- Koduseks uurimiseks võib õpilastele soovitada veebipõhist Tallinna vanalinna kolmemõõtmelist plaani, mille väljatöötamise mahukas projekt viidi ellu Tallinna Linnaplaneerimise Ameti eestvedamisel koostöös linna teiste ametiasutuste ja koostööpartneritega.⁴¹⁵ Rakendus hõlmab 121 ha suurusel maa-alal laiuvat virtuaalset linnaruumi, milles saab ringi liikuda (ka üle lennates) ning vaadata vanalinna hooneid, hoove, skulptuure, sepistatud aedu, linnamüüri ja isegi tänavalaternaid. Tõetruult on kujutatud objektide asukohta, väljanägemist, proportsioone ja detaile; lisamaterjalina on kättesaadav info hoonete ajaloo, arhitektuuri ja tänapäevase kasutuse kohta arhiivifotode, video- ja audioklippide näol. Reaalsusega kõrvutamiseks on loodud 3D-maailma kõrvale 360 kraadi pööratavate panoraamfotode vaatamise võimalus. Ekraani paremas allosas olev väike linnakaart aitab pidevalt jälgida täpset asukohta ning liikumissuunda tehislinnas, võimalik on kasutada ka otsingusüsteemi huvipakkuva hooneni jõudmiseks. Õpilastele võibki püstitada ülesande lähtuvalt arhitektuurimälestise aadressist. Teise võimalusena saab suunata noori virtuaalses linnas suvalise uitamise asemel erinevatele teemadele keskendunud ringkäikudele – valikus on kirikud, linnamüür, eesti kunst vanalinna galeriides, vaatamisväärsused Toompeal ja vanalinna hoovid. Kuid kahjuks nõuab sellise põhjaliku ja võimalusterohke veebilehe kasutamine arvutilt suurt jõudlust ning rakenduste avamisel võib esineda tõrkeid, näiteks ringvaadet tehes heli-fail ja pilt ei olnud sünkroonis, sest majade väljajoonistamine võttis rohkem aega. Kindlasti ei asenda interneti-keskkond vahetat kogemust, seega tasuks eelistada jalutuskäiku tegelikus vanalinnas. Lisa-aplikatsioonina võiks kolmemõõtmelisele plaanile välja töötada atraktiivse seiklusliku arvutimängu, mille tegevus leiaks aset vanalinna tänavatel, hoovides ja majades. Nii õpiksid lapsed ajaloolise linnaosa struktuuri ja arhitektuuri paremini tundma ning saaksid omandatud elus rakendada; mäng edastaks ka teadmisi ligipääsmatute paikade kohta (näiteks lubaks see tutvuda eraomandis olevate talalagede maalingutega jm. kunstiväärtustega).⁴¹⁶

⁴¹⁴ **Jürisaar**, Leini. *Kadunud sajandite jälgedes: otsimismäng Tallinna vanalinnas*. Tallinn: Grenader, 2009.

⁴¹⁵ „Üldinfo”. – *Virtuaalne Tallinna Vanalinn*, <http://3d.tallinn.ee/help.html>, kasutatud 6. V 2012.

⁴¹⁶ *Virtuaalne Tallinna vanalinn*, <http://3d.tallinn.ee/>, kasutatud 6. V 2012.

Eesti kunsti-, kultuuri- ja arhitektuuripärand

- Koolieelikutele ning algklasside lastele võib tunnis näidata või lasta kodutööna vaadata õpetlikke Jänku-Jussi multifilme.⁴¹⁷ Pärandiõppega on seotud seeriad, mis tutvustavad eesti rahvakalendri tähtpäevi ja kombeid, ka Eesti muuseume (Eesti Vabaõhumuuseum, Eesti Rahva Muuseum, Tartu Linnamuuseum, Kurgja talumuuseum, Narva muuseum, Kadrioru kunstimuuseum jt.). Põhjalik ülevaade antakse maalide restaureerimisest multifilmis „Jänku-Juss ja maalide taastamine“.⁴¹⁸
- „Kõnelevad majad“ on Riin Alatalu kirjutatud põhikoolis õppijatele suunatud Eesti ehitiste ajalugu käsitlev teos. See tutvustab kõiki eri tüüpi ehitisi ja väiksemaid konstruktsioone nii linnas kui agraarpiirkonnas: linnuseid ja linnamüüre, kloostreid ja kirikuid, mõisakomplekse ja taluarhitektuuri ansambleid, tähtsamaid külaehitisi, nagu meiereisid-veskeid, raudtee-ehitisi ja tööstushooneid, meremärke ja sõjaväehitisi, teid ja sildu. Illustratsioonid on lastele väga olulised, kunstnik Angelika Schneideril on õnnestunud luua väga meeleolukad kollaažid joonistustest ja fotodest. Raamatu eesmärk on tutvustada lastele eri aegadel ehitatud hoonetüüpe, mis räägivad ajaloost, inimeste vajadustest ja huvidest. Tänapäeval ei vajata paljusid hooneid enam, kuid mitmekesise ja huvitavama keskkonna säilitamiseks on igal kodanikul, ka koolilapsel, võimalik kaasa rääkida, seetõttu on eraldi peatükk pühendatud muinsuskaitse tegevuse tutvustamisele. Kasutades antud raamatut õpilastele teoreetiliste teadmiste andmiseks, võib praktilise kunstitööna ehitada makette mõisatest ning taluhoonetest; projekteerida sildu või ühiskondlikke hooneid tänapäevases võtmes, kuid sobitades ajaloolisesse keskkonda (eeskujuks võib võtta ka Angelika Schneideri illustreerimise).⁴¹⁹
- Ilmumisjärgus on kogumik-õppematerjal kodukohaloo õppimiseks, mis on kokku pandud ajalooõpetajate ja kohalike muuseumitöötajate poolt eesmärgiga siduda oma paikkonna minevik Eesti ajalooga. Koostatud materjalide põhjal on õpetajatel võimalus õpikeskkonda laiendada õppekäikude kaudu koduümbruses ning samas saab abi klassiekskursiooni marsruudi koostamiseks teistesse Eestimaa piirkondadesse. Väljaanne sobib põhikooli ajalootunni näitlikustamiseks lähiümbruse mälestistega

⁴¹⁷ Lastekas, <http://lastekas.ee/>, kasutatud 6. V 2012.

⁴¹⁸ „Jänku-Juss ja maalide taastamine”. – Lastekas, <http://lastekas.ee/index.php?go=web&t=1&id=3858>, kasutatud 6. V 2012.

⁴¹⁹ Alatalu, Riin. *Kõnelevad majad*. Tallinn: Päike ja Pilv, 2009.

ning gümnaasiumi eesti ajaloo kursuse toetamiseks koduümbruse ajaloo õppimisel ja kultuurikeskkonna mõtestamisel. Ka kunstiõpetajad võiksid õppeainete lõimimisel antud tööst lähtuda ning projektülesannete raames teha koostööd ajalooõpetajatega. Kokku planeeritakse välja anda maakondade kaupa (lisaks eraldi Tallinn ning Tartu) 17 köidet raamatuid, mis pakitakse ühte karpi.⁴²⁰ Ajalooperioodide kaupa struktureeritud materjal tutvustab kultuuriväärtuste registrisse kantud objekte koos olulisema teabe, fotode ja töölehtedega. Infomaterjal ilmub paber kandjal ning tööülesanded paber kandjal ja CDI.⁴²¹

- Väga hea õppematerjal on internetis kättesaadav Harjumaa mõisate kohta, kus on käsitletud erinevaid mõisatega seotud valdkondi: nende kujunemine, liigid, ehitusstiilid, elukorraldus, mõisatega seotud ajaloosündmused ning kuulsamad mõisnikud. Lisaks on ka fotod hoonetest ning ülesanded õpilastele. Esiletõstmist väärib arhitektuuriga seotud mõistete seletus ning demonstratsioon skemaatilisel joonisel – liikudes hiirega terminitel, muutub mõistet illustreeriv detail joonisel

⁴²⁰ Alatalu, Riin. E-kirjavahetus Mare Ojaga, 1. III–28. IV 2011. Koopia autori valduses.

⁴²¹ *Eesti kultuuriloo õppematerjal: I, Raplamaa*. Kogumiku koostaja Mare Oja, teabetekstide koostajad ja tööülesannete autorid Siri Põllu, Jüri Metssalu, Heli Heinaste; teabetekstide toimetaja Mati Laur, tööülesannete toimetaja Mare Oja. Tallinn: Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts, 2011.

Eesti kultuuriloo õppematerjal: II, Viljandimaa. Kogumiku koostaja Mare Oja, teabetekstide koostajad Liivi Vislapuu ja Ain-Andris Vislapuu, tööülesannete autor Liivi Vislapuu; teabetekstide toimetaja Mati Laur, tööülesannete toimetaja Mare Oja. Tallinn: Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts, 2011.

Eesti kultuuriloo õppematerjal: III, Võrumaa. Kogumiku koostas Mare Oja, teabetekstide koostajad: Tiiu Ojala, Mati Laur ja Arthur Ruusmaa, tööülesannete autor Tiiu Ojala; teabetekstide toimetaja Mati Laur, tööülesannete toimetaja Mare Oja. Tallinn : Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts, 2012.

Eesti kultuuriloo õppematerjal: IV, Läänemaa. Koostaja Mare Oja; teabetekstide koostajad ja tööülesannete autorid Jorma Friberg ... jt.; teabetekstide toimetaja Mati Laur, tööülesannete toimetaja Mare Oja. Tallinn: Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts, 2012.

Eesti kultuuriloo õppematerjal: V, Hiiumaa. Koostaja ja tööülesannete toimetaja Mare Oja, infotekstide koostajad ja tööülesannete autorid Kristel Rosenthal, Teele Saar, Jana Uuskari; infotekstide toimetaja Kärt Jänes-Kapp. Tallinn: Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts, 2012.

Eesti kultuuriloo õppematerjal: VI, Lääne-Virumaa. Koostaja ja tööülesannete toimetaja Mare Oja, infotekstide koostajad ja tööülesannete autorid Harry Laiv ja Teele Jurtom-Lukašin; infotekstide toimetaja Kärt Jänes-Kapp. Tallinn: Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts, 2012.

Eesti kultuuriloo õppematerjal: VII, Jõgevamaa. Koostaja Mare Oja; teabetekstide koostajad Heli Aiaots, Siiri Kõrv, Barbara Laul, Mati Laur ... jt.; tööülesannete autorid Heli Aiaots, Siiri Kõrv, Barbara Laul ... jt.; teabetekstide toimetaja Mati Laur, tööülesannete toimetaja Mare Oja. Tallinn: Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts, 2012.

Eesti kultuuriloo õppematerjal: VIII, Järvamaa. Koostaja Mare Oja; teabetekstide koostajad: Jaanika Alliksoo ... jt.; tööülesannete autorid: Jaanika Alliksoo, Mare Oja, Aave Päeva; teabetekstide toimetaja Mati Laur, tööülesannete toimetaja Mare Oja. Tallinn: Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts, 2012.

Eesti kultuuriloo õppematerjal: IX, Valgamaa. Koostaja Mare Oja; teabetekstide koostajad Mati Laur ... jt.; tööülesannete autorid Mare Oja ... jt.; teabetekstide toimetaja Mati Laur, tööülesannete toimetaja Mare Oja. Tallinn: Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts, 2012.

Antons, Karolina ja Hallik, Terje. *Eesti kultuuriloo õppematerjal: X osa, Tartu*. Koostaja Mare Oja; toimetajad Mati Laur, Mare Oja. Tallinn: Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts, 2013.

Jänes-Kapp, Kärt ja Kilumets, Tiina. *Eesti kultuuriloo õppematerjal: XI osa, Ida-Virumaa*. Tallinn: Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts, 2013.

värviliseks.⁴²² Informatiivse üldosa tõttu võib veebilehte soovitada Eesti eri piirkondade mõisatemaatika käsitlemiseks kunstitunnis.⁴²³

- Sotsiaalainete õpetajatele suunatud juhendmaterjal „Esemelised allikad ajalootunnis“ pakub raamatu neljandas osas ideid ülesannete lõimimiseks 5. klassi ajaloo-, käsitöö ja kunstitunniga. Marju Sepa koostatud õpilaste töölehed avavad erinevate teemade ajaloolist tausta ning annavad juhiseid töö käigu kohta. Esile võib tõsta kolm rühmatöö ülesannet, mis kindlasti oleksid soovitatavad läbi tegemiseks kunstitunnis: looduslikest materjalidest talukompleksi tegemine (tööleht 7), linnuse maketi valmistamine (tööleht 11) ja käsikirjalise raamatu koostamine (tööleht 12).⁴²⁴
- Eesti kunstipärandit saab õpilastele tutvustada Eesti Kunstimuuseumi digitaalkogu pildiarhiivi abil.⁴²⁵ Anu Purre on koostanud projektülesande „Digisild“, mis juhendab õpilasi, kuidas kunstimuuseumi digitaalkogu kasutada ja teoseid ajaloolises kontekstis lahti mõtestada. Ülesanne ilmus 2011. aastal kunstiprojektide kogumiku „Tähelepanu! Valmis olla! Kunst!“ koosseisus.⁴²⁶

Etnograafiateemalised õppematerjalid

- „Eesti rahvakunst käelises tegevuses koolieelses eas“ on Tallinna Pedagoogilise Seminari üliõpilaste ja nende juhendaja Gled-Airiin Saarso väljatöötatud õppematerjalide kogumik veebis. Esitatud on juhendid õpetajale rahvusliku käsitöö teema käsitlemiseks ning näidisülesanded ja töölehed koolieelikele täitmiseks, kuid pisut kohandades sobivad need ka algklasside lastele.⁴²⁷
- „Kunstitunnid soome-ugri ainetel“ – tööraamat põhikoolile tutvustab kaheksa sugulasrahva elutingimusi, traditsioone ja rahvakunsti. Igalt hõimult on valitud üks kõige iseloomulikum näide rahvakunstist ning selle põhjal koostatud ülesanne,

⁴²² „Arhitektuuri mõisted”. – *Harjumaa mõisad*,

http://www.muuseum.harju.ee/Moisad/ylesanne/yl_2/ylez_2.html, kasutatud 6. V 2012.

⁴²³ *Harjumaa mõisad*, <http://www.muuseum.harju.ee/Moisad/>, kasutatud 6. V 2012.

⁴²⁴ *Esemelised allikad ajalootunnis*. Anu Raudsepp, Marju Sepp, Anu Järs jt. Tartu: Raudpats, 2010, lk. 75–76, 81–84.

⁴²⁵ *Eesti kunstimuuseumi digitaalkogu*, <http://digikogu.ekm.ee/est>, kasutatud 29. XI 2012.

⁴²⁶ **Purre**, Anu. „Digisild”. – *Tähelepanu! Valmis olla! Kunst!: 16 kunstiprojekti alates 12. eluaastast: õpilaseraamat*. Kristi Laanemäe, Anu Lüsi, Jelena Tšekulajeva, Anu Purre, Ingrid Putk. [Kalesi (Harjumaa)]: MTÜ Loovalt tulevikku, 2011, lk. 102–109. Ja **Purre**, Anu. „Digisild”. – *Tähelepanu! Valmis olla! Kunst!: 16 kunstiprojekti alates 12. eluaastast: õpetajaraamat*. Kristi Laanemäe, Anu Lüsi, Jelena Tšekulajeva, Anu Purre. [Kalesi (Harjumaa)]: MTÜ Loovalt tulevikku, 2011, lk. 48–49.

⁴²⁷ *Eesti rahvakunst käelises tegevuses koolieelses eas*, http://www.ope.ee/_download/euni_repository/file/2416/eesti%20rahvakunst.zip/tlehed.html, kasutatud 6. V 2012.

eesmärgiga luua uus teos kaasaegses kunstivõtmes ning tänapäevaste materjalidega. Eeskujuks on võetud maride vikerkaarevöösid, ungarlaste dekoratiivkeraamikat, mordvalaste särkkleite ja veimevakku, Permi loomastiilis pronksvalandeid, liivlaste-rannakalurite paadipooltest kuure, saami šamaanitrumme, obiugri ornamente ja handi nukke. Käelise tegevuse ülesannete väljatöötamisel on autor lähtunud tehnikate mitmekesisusest: papjemašee, savivoolimine, taaskasutatavatest materjalidest ruumilise objekti konstrueerimine, noalõige, ornamentide joonistamine, mustrite moodustamine erinevatest kirjašriftidest ja koomiksiliku piltjutustuse joonistamine. Tööraamat on hea näide selle kohta, kuidas rahvakunst on ammendamatu allikas vormi, värvi, kompositsiooni ja tehnoloogia tundmaõppimisel ning rakendamisel kunstiõpetuse tunnis. Lisaväärtusena õpivad lapsed tundma sugulasrahvaste kultuuri.⁴²⁸

Rohkem kirjandussoovitusi teemade kaupa on esitatud magistritöö praktilise osana valminud kodulehel „Väike muinsusjutt“ viidete all.⁴²⁹ Kindlasti aga tasub õpetajatel tutvuda muuseumide poolt väljatöötatud õppematerjalidega, mis on küll suures osas seotud kindla ekspositsiooniga, ent on ka universaalseid mitmete näituste analüüsimist abistavaid ja koolitunnis kasutatavaid materjale (vt. lisa 3, lk. 108, 111).

⁴²⁸ **Vaher**, Marju. *Kunstitunnid soome-ugri ainetel: tööraamat põhikoolile*. [Tallinn], Kirjastus Argo, 2011.

⁴²⁹ „Soovitatavad raamatud ja väljaanded“. – *Väike muinsusjutt: õppematerjal kunstiõpetajatele*, <http://muinsusjutt.weebly.com/viited.html>, kasutatud 9. IV 2013.

Lisa 9. Praktikute arvamus „Väike muinsusjutt“ projektülesannetest

Projektülesanded „Lõhume, hoiaime või loome?“ ja „Materjal vs mõte“

Transkribeerings autori intervjuust Tallinna Inglise Kolledži kunstiõpetaja Kadri Vallikiviga.
Tallinn, 25. IV 2013.

E.L.: Nii, Kadri, räägime kõigepealt projektist „Lõhume, hoiaime või loome?“. Ja kõigepealt küsingi Su käest, et kuidas Sulle tundus, kas projekt oli tervikuna õpilastele huvitav?

K.V.: Kindlasti oli huvitav. Ma arvan, et muinsuskaitset... muinsuskaitseteemat niimoodi tutvustada selle projekti käigus... praktilise töö käigus... ja pluss veel siia loeng... loeng oli ju sinna sisse arvatud, et selles suhtes oli ideaalne variant. Sina kui muinsuskaitse inimene oskasid selle välja tuua. Kunstiõpetajad kindlasti ei suudaks muinsuskaitseteemat tihti käsitleda sellises praktilises töös.

E.L.: Ja õpetajale?

K.V.: Õpetajale oli igati huvitav, aga ma mõtlen just seda, et... kuna need materjalid on mõeldud tavaõpetajale, siis võib tavaõpetajale see natuke üle jõua käia. Et kui mõelda tõesti kuskil maakooles või üldse... kunstiõpetaja on ikkagi niiöelda universaalne, ta peab oskama kõike, aga niimoodi et muinsuskaitseteemat... no samas Sa tegelikult kirjutasid sinna päris põhjalikud materjalid koduleheküljele. Tõesti see vajab süvenemist, aga see on ehk väärt seda, jah.

E.L.: Millised raskused meil selle esimese projektiga ilmnesid?

K.V.: No mina olin pealtvaataja. Aga... mmm...

E.L.: No üks oli ajaline: et me ei sõitnud Piritale varemeid vaatama.

K.V.: Jah. No see oli küll tingitud sellest, et esimene ja teine tund on raske minna niimoodi kuhugi sõitma. Niguliste on ju siin kiviga visata, Nigulistet oleks võinud küll vaadata.

E.L.: Seal ei ole varemeid, mille alusel ette kujutada, kuidas see oleks võinud olla...

K.V.: Jah.

E.L.: Ma mõtlesin siis, et Vabaduse väljakul on nii palju kihistusi, millest saab rääkida.

K.V.: Need teemad on ju kõik nii huvitavad, et... Tallinna vanalinn on nii rikas igasuguste asjade poolest.

E.L.: Kas ma sain õigesti aru, et Sa ei poolda kodutööde andmist kunstitunnis?

K.V.: Mitte väga jah. Kuna, eriti meie kooli õpilased on nii üle koormatud igasuguste kodutöödega, siis ma tahaks anda maksimumi seal tunnis.

E.L.: Oled Sa andnud kodutöid?

K.V.: Ikka olen. Aga ma tõesti... õppekava maht ei eelda seda, et... minu arvates õppekavasse ei ole isegi kirjutatud seda, et nad peaksid nüüd tegema teatud uurimusi või... ma ei saa nüüd aru, et kas nad siis peaks kodus joonistama või? Milline see kodutöö välja näeks?

E.L.: Pildimaterjali otsimine.

K.V.: Pildimaterjali otsimine... no jah. Jah. Seda ma nagu ei peaks kodutööks. No jah, seda võib ka kodutöö alla panna, see on nii väike asi, et...

E.L.: Nad tegid seda ise tunnis tegelikult.

K.V.: Jah. Sa alguses soovitasid kodus seda teha. No kuna 9. klass... neil eksamid ja katsed, kõik... pea on paks... siis ma ei tahtnud jätta seda niimoodi. Pärast ei oleks materjali lihtsalt kokku saanud.

E.L.: Kas Sa kavatsed seda projekti hakata tulevikus ka kasutama?

K.V.: Jah, kindlasti, jah. Pean plaani, et see maikuu 8. klassiga läbi teha, kuna nemad on siis järgmine klass... kaheksas-üheksas, neile oleks see veel jõukohane. Aga ma arvan, et seitsmes oleks... see käiks üle jõu natuke. Et seda peaks lihtsustama väga palju siis.

E.L.: No ma mõtlesin ju nii, ma panin kirja, et seitsmes klass võiks seda rollimänguna teha ilma nende tekstideta. Rohkem rolle...

K.V.: Siis kui tekste ei ole, siis nad võib-olla ei suuda seda...

E.L.: Loengu põhjal... ja õpetaja peab rohkem suunama niimoodi, selgitama juurde, rohkem rolle välja mõtlema: et oleks kohalik vanainimene, kes on seal eluaeg olnud, siis oleks mingid arendajad... et erinevaid vaatenurki oleks rohkem.

K.V.: No seda küll jah.

E.L.: Mida Sa nüüd järgmine kord, kui teed... mida Sa plaanid teisiti teha?

K.V.: Kuna maikuu on, siis on soe... siis ma ikkagi heameelega läheksin kasvõi seda Niguliste kirikut vaatama. 8. klassiga on mul ainult 45 minutit, Piritale ma ei jõuaks. Käiks...

E.L.: Nigulistes on fotod sellest, kuidas pärast pommitamist rusud püsti seisid – selles mõttes on hea. Aga kui nüüd eraldi projekti etappe kommenteerida, siis mis Sa võiksid välja tuua? Mis ei toimunud väga tõhusalt või mida võiks täiendada?

K.V.: Mhmh...mhmh... Võib-olla alguses ei saanud nad neid tekste lugema nii entusiastlikult, aga ma saan aru, et see oli alguses selline „ei saanud vedama“, pärast läks kõik nagu väga hästi. Aaa, väitlemine... alguses nad ei saanud aru päris sellest väitlemisest, et nad siis pärast tahtsid uuesti nagu väitlema kippuda... noh... nende aeg oli läbi ja nad ei tajunud seda. Et... võib olla just sellele, et... alguses nad ei saanud vedama ja siis ei saanud pidama. Ma ei tea, kuidas Sul see tööjuhik on, võiks olla täpselt kavapunktid. Et õpilastel oleks ka rohkem arusaadavam, sest nad tahavad ju tegelikult väidelda, aga enamus koolides ei väidelda... Näiteks see, mis mulle väga meeldis oli see vaatleja... see rollimäng! Nad elasid sellesse väga sisse. Ma alguses olin väga skeptiline, et miks see vaatleja peab olema. Aga ei, nad elasid sisse ja täitis täiesti oma rolli. Usun, et see innustas tegelikult ju gruppi töötama, et nad teadsid, et on vaatleja ja et mitte ainult õpetaja ei pea vaatlema neid. Seda võib isegi täiesti teistes ülesannetes kasutada.

E.L.: No kui mina lugesin neid vaatleja lehti, siis sealt tuli palju infot, mida ma ei pannud tähele tunnis.

K.V.: Mhmh, täpselt. Nad ju ise tunnevad üksteist kõige paremini. Aga kust Sa selle idee peale tulid?

E.L.: Lehitsesin igasuguseid pedagoogilisi käsiraamatuid.

K.V.: Väga hea. See oli hea mõte küll. Eriti sellistes suurtes mammut-klassides, 30 õpilast, et üks õpetaja... on nagu väga raske jälgida seda... me olime ju ka kahekesi. Võib-olla sellepärast ka oli üks põhjus, miks see tund väga hästi sujus. Aga noh, teistes koolides on tegelikult vähem lapsi, nii et... eriti maakoolides.

E.L.: Millest Sa lähtusid hindamisel... kuna Sina viisid hindamist läbi? Kas sa panid ühe koondhinde terve ülesande eest?

K.V.: Jah. Ma vaatasin neid töölehti, mis nad täitsid (autori märkus: väitlemise ettevalmistuslehti), tagasisidet vaatlejatelt, väitlemist, siis visuaalselt praktilise töö järgi. Ma ei hakanud eraldi hindama.

E.L.: Aga praktilise töö puhul, mis sa arvesse võtsid?

K.V.: See muidugi, kuidas nad selle ülesande olid lahendanud: muidugi see idee ja siis teostus.⁴³⁰ Seal oli päris huvitavaid ideid... nii konserveerimise kui restaureerimise suhtes.

E.L.: Aga tehnilised kunstioskused? Kui suurt rolli need mängisid?

K.V.: Ütleme, et pooleks-pooleks. See idee pidi olema hea ja teostus... need pidid toetama üksteist. Et võib-olla olekski siis võinud tõesti eraldi... siis... hinde panna, kaks hinnet, et üks on see idee ja... Kuna see ikkagi on projektitöö, siis selline etapiline hindamine tegelikult mõjub, ma usun, lastele motiveerivamalt. Aga samas, kui on 30 õpilast, siis tuleks 60 hinnet... pluss veel võib-olla see töölehe hinne – see oleks... jah...90 hinnet.⁴³¹

E.L.: No vaatleja sai ainult ühe hinde, sest tal ei olnud rohkem ülesandeid.

K.V.: Seda küll jah.

E.L.: Hästi. Räägime siis projektist „Materjal vs mõte“. Kui nüüd võrrelda kahte projekti, kas see pakkus samapalju huvi... kumb oli huvitavam?

K.V.: Mõlemad olid omamoodi huvitavad. Neid on nii raske võrrelda, et... tõesti, nad mõlemad õnnestusid. Täiesti võrreldamatud.

E.L.: Me tegime õppekäigu, kuigi mul esialgu seda plaanis ei olnud, vaid see oli Sinu ettepanek, et... kuna projektipäev kestab nii pikalt, siis võiks kindlasti õppekäigu korraldada.

K.V.: Okei.

E.L.: Kuna see nii sügava mulje jättis, siis sellepärast ma panin soovitusena ta juhendisse sisse endale.

⁴³⁰ Autor kirjutas tunnis õpilastele tahvlile nõudmised praktilise töö teostamiseks, mis puudutasid nii teoreetilisi konserveerimise ja rekonstrueerimisega seotud põhimõtteid, kui ka kunstilist teostust vastavalt internetis esitatud juhiste.

⁴³¹ Autori koostatud hindamise kriteeriumites on esitatud soovituslikud lähtekohad, mida iga õpetaja saaks mugandada vastavalt oma prioriteetidele ja õpilaste võimetele.

K.V.: Seda küll, et see oleks väga toetav... kaasaegse kunsti näituse külastamisel. Et külastada siis klassiga selle projekti raames ka kaasaegse kunsti näitust ja siis teha see projekt läbi. Et muidu ta võib-olla tõesti jääks natukene... võib-olla hoomamatuks... või ta ei suuda... sisse elada.

E.L.: Kahjuks jäid meil kõik rühmatöö variandid läbi tegemata arutluse ülesandel. Kas Sa oskaksid hinnata... me nägime, et enamus õpilasi olid 7. klassist, nemad vajavad väga palju suunamist ja abi, et... kas Sa kujutaksid ette, kui kaheksandas ja üheksandas anda õpilastele need erinevad variandid ja ei suuna neid nii palju? Kas see toimiks?

K.V.: Mmmh... Ma millegipärast arvan, et see ei ole selline iseseisev töö päris. Grupi arutelud just... ma ei näe selles mingit erilist suurt lisaväärtust, et nad peaksid kõik iseseisvalt seda kõike tegema... Arvatavasti nad saaksid ise hakkama, aga ma ei näe sellel mingit erilist, tõesti, mõtet.

E.L.: No ma panin mitu varianti sisse selle mõttega, et kui on gümnaasiumiaste, siis oleks võimalik teha diferentseerimist vastavalt õpilaste võimekusele – need neli varianti on erineva raskusastmega... mis küll ei saanud läbi proovitud, aga ma oletan, et nad on.

K.V.: Mhmh. Noh...

E.L.: Sul gümnaasiumi klasse ei ole.

K.V.: Jah, ei ole. Gümnaasiumi klassid saavad hakkama küll, jah. Iseseisvalt.

E.L.: Ja kas Sa seda projekti ka võib-olla tulevikus teed?

K.V.: Ja-ah. Kindlasti teen.

E.L.: Kas samas mahus või võtad mingi konkreetse etapi ainult?

K.V.: Emm... Ma arvan, jah... et võib-olla võtan etapi, sest muidu see läheks võib-olla liiga pikaks ja terve klassiga oleks võib-olla raske läbi viia seda. Et kui nad tegid neid jooniseid... ja praktilist grupidööd... et see oleks küll väga kasutatav.

E.L.: Ja millises vanuseastmes võiks seda teha?

K.V.: Ka 8.–9. klass ma arvan. Ja lihtsustatud kujul siis 7. klass.

E.L.: Siin võiks ka rääkida natuke lähemalt projekti etappidest: meil toimus õppekäik; siis sissejuhatavat selgitus... koos jaotmaterjalidega... selle kohta, kuidas traditsiooniliselt konserveeritakse ja restaureeritakse; ning siis oli õpilastel rühmatöö, kus nad arutlesid, kuidas konkreetset kaasaegset kunstitööd võiks säilitada; nad tegid ettekandeid, vaatasid filmilõiku, kuidas muuseumis on see töö säilitatud; tegid loomingulisele ülesandele kavandi, siis valisid rühmas ühe kavandi, millega edasi minna praktilise tööga; teostasid selle... ja kõige lõpus oli esitus. Mida Sa kommenteeriksid nendest etappidest?

K.V.: Hmm... Ses suhtes väga hea kõik, et projektipäevade raames see täiesti töötas ja oli ideaalne. Aga kui kunstiõpetaja seisukohalt mõelda, see on nagu vä-ä-äga suur projekt. Et see läheks tavaõpetajale kaks kuud... tunde. Et... puhtpraktilises mõttes, et võib-olla tõesti hakkida need kõik väiksemateks etappideks. Ja siis pakkuda välja ka, et seda saab ka ühe suure projektina kasutada. Lihtsalt kui tavaõpetaja hakkab lugema, millised asjad on seal kõik vaja teha, siis... ehmatas ära. Võib-olla ta mõtlebki, et ta peab kõik need etapid läbi tegema, muidu ei ole mõtet seda teha. Tegelikult need etapid ise, eraldi, on ka väga head. Et

kui teha kõike, siis on muidugi suurepärane, aga ma kaldun arvama seda, et etapid oleksid eraldi rohkem kasutatavad.

E.L.: Ma üldosas olen rõhutanud, et projektid on etapikaupa kasutatavad.

K.V.: Tore, siis küll.

E.L.: Kuidas Sa siin hindamisel toimisid?

K.V.: Projektipäeval ei ole hindamist, me tegime väikse tagasiside lõpus. See oli rohkem töölust, mis tegelikult ongi kunstiopetuses, et... tegelikult ei tohikski hindeline olla see hindamine üldse. Peakski olema, kas „arvestatud“ või „mittearvestatud“. Sõnaline ja suuline hinnang. Et mis hinnet Sa paned viie palli süsteemis? Kui nad saavad selle sõnalise hinnangu, kas „arvestatud“ või „mittearvestatud“, siis sellest ju tegelikult piisab. Muidu ongi koolis nii, et hinnete pärast tehakse asja, see ka ei ole nagu õige.

E.L.: Aga kui oleks pidanud hindama, kas siis oleks ka võinud teooriat eraldi hinnata – see rühmatöö?

K.V.: Jah, seda küll. Kuidas nad seda grupitööna... skeemid tegid ja kuidas see praktiline töö... Jah! Need on ikka üsna erinevad tööd.

E.L.: Seitsmes klass ei pannud tähele, et lähteülesanne oli püstitatud nii, et nad peavad Erki Kasemetsa kavanditest lähtuma. Mis Sa oleksid siis teinud, kui Sa oleksid pidanud hinde panema?

K.V.: Aga samas... mind see ei häirinud. Et kui nad oleksid Erki Kasemetsa kavanditest lähtunud, siis see oleks nagu jälle piiranud, et... kui võrrelda nüüd 8. ja 10. klassi tööd, siis 7. klassi tööd... siis tegelikult see liblikas oli tunduvalt originaalsem ja huvitavam, kui see „Liivakell“. Et ma isegi ei piiraks seda, et nad peaksid täpselt üks ühele ikkagi võtma selle idee ja kujundi sealt... kunstniku loomingust.

E.L.: Seega, kui Sa ülesannet püstitaks, siis Sa seda ei...

K.V.: ... jah, seda ei rõhutaks, jah. Sest et muidu see seab liiga suured piirid. Tihti on õpilastel huvitavamad ideed kui kunstnikul.

E.L.: Lihtsalt siis jääks seos restaureerimise-ülesandega ära praktilisest ülesandest ja matemaatiline ülesanne samuti.

K.V.: Jah. Seda küll.

E.L.: Aitäh, ma olen nüüd kõik ära küsinud. Et üldiselt loed mõlemad projektid kordaläinuks?

K.V.: Jaa, muidugi. Huvitav oli, igatpidi.

E.L.: Aitäh!

Projektülesanne „Koopia. Koopia! Koopia?“

Kirjalikele küsimustele vastas Tallinna Reaalkooli kunstiõpetaja Tairi Tamme-Amjärv.
Tallinn, 14. IV 2013.

1. Kas projekt tervikuna oli õpilastele huvitav?

Projekt oli õpilastele vägagi huvitav. Viisin läbi 7. klassidega (3 paralleeli) ja 9. klassidega (seniks kaks, aga nüüd sel nädalal peaks alustama ka kolmas).

Mõlemate vanuserühmade tagaside oli ääretult positiivne: 7-ndikud vastasid küsimusele „Kas sellist tööd võiks teha kunstiõpetuses rohkem kui üks kord?“ – vastus oli 100% ulatuses jaatav. Ning 9. klass, kellele sellist küsimust ei esitanud, vastas kirjalikus tagasides, et see oli nii põnev ülesanne, et seda võiks rohkemgi teha.

Mõlemas vanuseastmes toodi välja, et ükskord võiks proovida teha kokkuleppeliselt terve klassiga täpset koopiat harjutamiseks koostööd ja treenimaks oma oskuseid ning siis teinekord justnimelt ühese lähteülesandena interpretatsiooni.

Huvitav oli vanuseline eripära, et 9. klass nautis ja hindas rohkem vabalt valitud vahenditega koopia tegemist või interpretatsiooni ja sealjuures tehnikate mitmekesisusega tekkivat teatavat eklektilist väljanägemist ehk siis indiviidi eripära väljapaistmist ühispildil, kui 7. klass.

Aga üldiselt oldi ühiselt nõus, et esimese variandina sobib vabam lähenemine, sest see ei tekita paanikat „oh ma ei oska, ei saa hakkama“.

Mõlemad vanusegrupid tõid esile ääretult hea ülesande ülesehituse: just filmivaatamine esmalt ehk siis õpilaste enda sõnul: a) said uut ja huvitavat teada, b) tekitas tuju joonistama hakata (7. klass oli silmnähtavalt peale filmi joonistama kibelev). Järgnevalt avaküsimuste esitamine „Mis sa arvad koopiast?“, „On see hea või halb?“ koopiat käsitlevale esitlusele, lisaks õpetajapoolsed selgitused (kuid siiski vestluse vormis läbiviidud) ning seejärel lühidalt restaureerimisest esitluse toel kõikide praktilise töö tegemise võimaluste avamine/näitamine ning siis piltide valik.

Ka filmist sai siis veel arutelu tekitada ja see on küll maitse asi ja konkreetsest klassist lähtuv, et millega enne alustada.

Pildivalikus oli eriti hea asjaolu, et esindatud olid mitmete ajastute teosed.

Vanuseline eripära seisnes siinkohal selles, et kui 7. klass kibeles tööle, siis 9. klass hindas väga kõrgelt piltidest valiku tegemise eel kunstiajalooliselt lühikesi ülevaateid valitavatest teostest. 9. klassiga läks piltide vaatamiseks lausa 20 minutit aega.

Kindlasti on käesoleva projektülesande üks plusse see, et ta on niivõrd paindlik nii vanuse kui klassi kui õpetaja eripära suhtes ja annab tohutu võimaluse kombineerida ning seega ka õpetajal on põnev seda teha uuesti ja uuesti. ☺

Kokkuvõtvalt, miski ei olnud liiga kerge ega liiga raske.

Õpiti palju: mõisteid, kunstiajalugu, kindlasti annab see ülesanne võimaluse õppida ruudustiku abil suurendamist, uusi tehnilisi võtteid, arutelu kunstiajaloo, arutelu kunstiteostest, kunstiteoste analüüsimist (ka klassi ühistööna valminud teose analüüs arendab

seda oskust kõvasti), uute teadmiste abil kohendati hinnanguid ning ka sotsiaalse arengumõõde on ülesandes sees: tekib sügavam mõistmine, hindamine oma klassikaaslaste eripära suhtes aga ka tervikuna oma klassist ja selle eripärast (eriti kui teha mitme klassiga ja nad näevad ka teiste klasside töid).

NB! Õpetajana rõhutan siinkohal, et ühisanalüüs on midagi, mille jaoks tasub aega võtta. Esiteks saab õpetaja kujundada suhtumist, tekitada märkamist analüüside käigus osutades õnnestumistele, tehnilisele mitmekesisusele; rääkida detailist ja tervikust, nende omavaheliselt suhtest jne.... ning kui igaiüks saab sõna, miks ta valis koopia või interpretatsiooni kasuks, kuulevad õpilased üksteise mõttekäike.

Minu isiklik hinnang sellele ülesandele on superõnnestumine! (numbrilises keeles 5+): see on mitmekülgne, suurepärane uue ja vana ühendamise ning ka õpetaja jaoks loominguine.

2. Kas kavatsed projekti tulevikus kasutama hakata? Millises vanuseastmes? Miks?

Täiesti kindlalt hakkam! Usun, et mitmes. Ja vastasin juba eespool miks.

3. Mida tegid projekti läbiviimisel teisiti kui juhend ette nägi? Miks? (Eelnevas vestluses tõid välja, et terve projekti ajakava ei vastanud juhendis planeeritule, kokku võttis projekti läbitegemine aega 6 akadeemilist tundi).

Ma ei ole selle väitega nõus, seda projekti saab teha kiiremini kui mina, ma lihtsalt nautisin iga sammu ja tegin pikemalt ☺. Ja kindlasti sõltub ju ajamaht klassi suurusest: 36 inimesega võtab ikka kõvasti rohkem aega kui näiteks 15 inimesega – arutelud ja analüüsid... vahendite jagamine jne.

NB! Filmivaatamine ühiselt tunnis oli küll üks asi, mida soovitan, õpilastel on kiirem filmist saadava emotsiooni rakendamise ja arutelu võimalus. See film toimus väga hästi just soojendajana. Ühes klassis lasin filmi kodus vaadata ja 6 inimest ei olnud vaadanud ning nende osalus jäi arutelu kohe väiksemaks, enesetunne oli ka neil kehvem seetõttu. Nii et soovitan ühiselt vaadata.

4. Millised raskused ilmnestid projekti käigus? (Meie eelnevas vestluses tõid esile, et esimesena projekti läbi teinud 7. klassil oli raske paaristunni jooksul järjest vaadata 29-minutilist filmi ning läbi teha kahte loengut/arutlust, õpilased soovisid ruttu praktilist tööd teostama hakata.)

Seega proovisin kodus vaatamist järgmise klassiga, aga see ei toiminud nii hästi kui arvasin, nii et pigem on mu ettepanek lihtsalt lühemalt kunstiajalugu 7-ndate klassidega.

(Juhendis ei olnud soovitusi praktilise töö tegemise kohta, et õpilased peaksid kõrvalolevate maaliosade eeljoonist tehes käima omavahel võrdlemas detailide paigutust ning sobitama neid omavahel – siis jookseks ühistöö tervikpilt kokku. Mõned õpilased siiski taipasid seda teha, kuid suures osas on maaliosad joonistuslikult nihkes.)

Aga see osutus toredaks asjaks, seega sai vaadata KUI täpselt keegi tegi ruudustiku abil alusjoonist! Ja veelkord, et seda ülesannet saab teha niimitmel moel.

(Kui ma tundi külastasin, siis jäid ajanappuse tõttu 7. klasside õpilastega läbi arutamata kirjaliku kunstitööde analüüsi vastused.)

See oli tingitud ülesande esmakordsest tegemisest ning sellest johtuvalt oskamatuses aega planeerida ja kuna jätsin projekti kursuse lõpuülesandeks, siis polnud võimalik olla ajaliselt paindlik enam.

5. Kas pead õigeks kunstis õpilastele kodutööde andmist?

Aegajalt jah. Põhjendan: neil on niigi tohutult koduseid ülesandeid (vähemalt meie majas) ja olen õpetanud ka kunstiajalugu 13 aastat põhimõttel, et „kodus õppida ei ole vaja, kõik peab saama selgeks koolis“.

Aga kunstiõpetuses arvan küll, et üks (või paar) kodust ettevalmistavat ülesannet võiks igal aastal olla, nagu ka näiteks aegajalt teha nõ. mõistete, õpitu tagasiside kirjalikke ülesandeid. See aitab teismelisel mõista, et kunstitund on täpselt samaväärne tund kui matemaatika.

6. Kommenteeri eraldi projekti etappe: filmi vaatamine, loengud, kirjalik ülesanne, kunstitöö kirjalik kavandamine, individuaalne praktiline töö, kunstitöö kokkuseadmine.

See kirjalik ülesanne meeldis neile tegelikult lausa üllatavalt, ma ei olnud valmis, et sellise andumusega ja tõsiselt seda täidavad. Sõna tunnikontroll on vist meie koolis midagi toredat ja enesestmõistetavat. (Ma arvasin enne, et nad hakkavad kuidagi selle ajaloo pärast lärmi tõstma, aga ei midagi säärast).

Kokkuseadmine osutus KÕIGE RASKEMAKS üldse kogu ülesande juures :D

Aga ikka väga vahva oli vaadata, kuidas nad lahendasid probleemi klasside kaupa erinevalt: ühed panid ikka igaüks enda tööd ise, „nui neljaks“ kasvõi... teine klass tekitas poole pusimise pealt väiksema inimrühma, kes pildid üles pani nii nagu need valmis said, ja kolmandas klassis lahendasid nad olukorra nii, et lihtsalt kaks inimest ütlesid: „Me paneme!“ ja nii oligi. Et väga huvitavad erinevad lahendused olid. Nad oleks nagu esimest korda telkidega saadetud metsa ja siis nad üritasid leida parimat võimalust minu poolt antud kellaajaks ühistöö valmis saada, et analüüsima hakata.

7. Mida teeksid järgmine kord teisiti / mida soovitaksid mul muuta juhendis?

(Mainisid peale esimest paaristundi, et jätad ära loengu maalide restaureerimisest ja räägid ainult koopiast, kuna see huvitab Sind rohkem.)

(See käib nüüd 7. klassi kohta, 9. klassiga ma küll pean restaureerimisjuttu väga oluliseks!!)

NB! Juhendis ei soovita küll midagi muuta. Juhendi järgi esmakordselt läbitehes sain täispaketiga tuttavaks ja alles seejärel saabki õpetaja hakata tegema ise valikuid lähtuvalt klassi eripärast või vanuseastmest või iseendast.

8. Kuidas sa kujutaksid ette ühe tunniga nädalas seda projekti läbi teha?

Kui oleks üks tund nädalas... kas tead, see üks tund nädalas on üldse nii absurdne, et IGA töö on siis nädalate ja nädalate pikkune...

9. Kas sa oskad öelda, mitu tundi projekti läbitegemine aega võttis (vaata e-koolist)?

7 a,b

Esimese nädala 2 tundi: film, arutelu, koopia presentatsioon, valitavate piltide lühitutvustus ja valimine (a klassil hääletus jäi koju mõtlemiseks ja Moodle-s häälte andmisega, mis

muuseas ei toiminud, 4 inimest andsid hääle... aga siis ütlesin, et: „See on õppetund teile: KUI EI hääleta, siis lepid tulemusega.“. Ruutudeks jagamine õpilaste poolt, s.t integratsioon matemaatikaga: õppijate hulgaga töö tükkideks jagamine ja sealt siis A3 suhtes uute suhtarvude väljaarvutamine, jõudsid endale A3 paberid õigesse formaati lõigata.

Teise nädala 2 tundi: valimiku hääletamine/teadasaamine, paberite jagamine ja tükkideks lõikamine jne., tööde tegemine.

Kolmanda nädala 2 tundi: esimene tund poole peale – lõpetamine ja kel valmis, tegid suure aluse paberitest ning järgmine pool sellest tunnist – ülespanek; teine tund – analüüs ja tagaside.

7 c

Esimese nädala 2 tundi: film, arutelu, koopia presentatsioon, restaureerimise presentatsioon, nn. tunnikontroll (kirjalik kunstitööde analüüsi ülesanne), valitavate piltide lühituvustus ja valimine (jäi kodus mõelda, ilma Moodleta seekord).

Teise nädala 2 tundi: hääletus (c klass tegi kaks teost, sest klassi eelistused läksid pooleks). Siis prinditud repro ruutudeks jagamine õpilaste poolt, st. et integratsioon matemaatikaga: õppijate hulgaga töö tükkideks jagamine ja sealt siis A3 suhtes uute suhtarvude väljaarvutamine. Õpilased jõudsid endale A3 õigesse formaati lõigata. Tööde tegemine.

Kolmanda nädala 2 tundi: esimene tund poole peale – lõpetamine ja kel valmis, tegid suure aluse paberitest ning teine pool sellest tunnist – ülespanek (aga neil võttis see rekordaja, nii et 1,5 tundi) ja siis 0,5 tundi ühisanalüüs ja tagaside.

Ma tegin nõ. kuuetunnised plokid. AGA sõnum õpilastele projekti alguses oli kohe välja öeldud, et tegemist on suure pika projektiga, erinevate etappidega ja et selle käigus on üldse projekti kui sellise etapid paigas: teema uurimine, valik ja teostus, ja toimunu analüüs ning edasiarenduste/jätkude väljamõtlemine.

KAS TEAD!!!! Ma just taipasin, et see on nagu õpetus uurimustööks, mis nüüd on gümnaasiumis kogu Eestis kohustuslik – alles nüüd näen seost!

Lisa 10. Õppematerjali „Väike muinsusjutt“ bibliograafia

Publitseeritud allikad

Abel, Tiina. „Kujundite grand tour: Maalikoopiad ja klassikaline traditsioon“. – *Meistriteose lummus: Koopia Eestis 19. sajandil: näitus Kadrioru Kunstimuuseumis, 16. september 2005–16. aprill 2006*. Koostajad Anu Allikvee, Tiina-Mall Kreem, Anne Lõugas. Tallinn: Eesti Kunstimuuseum, 2005, lk. 16–31.

Alatalu, Riin. *Kõnelevad majad*. Päike ja Pilv, 2009.

Allikvee, Anu jt. *Johannes Mikkeliki kunstikogu*. Koostajad Ivar-Kristjan Hein, Kadi Polli. Tallinn: Eesti Kunstimuuseum, Kadrioru kunstimuuseum, 2008.

Aluve, Kalvi ja Kongi, Heiki. *Paberist vanalinn*. Avita, 2000.

Arheoloogilised välitööd Eestis. Koostanud Erki Russow ja Ester Oras. Tallinn: Muinsuskaitseamet, 1997–...

Arutlev haridus: Eesti Väitlusseltsi õpik. [Tallinn]: Eesti Väitlusselts, 2008. Kättesaadav: http://www.debate.ee/files/arutlev_haridus_opik.pdf, kasutatud 19. II 2013.

Eesti arhitektuur 1–4. Peatoimetaja V. Raam. Tallinn: Valgus, 1993–1999.

Hahn, K.-Rutt. *Tallinna vanalinn ehk kõnelused kummitusega*. Tallinna Kultuuriväärtuste Amet : Muinsuskaitseinspeksioon, 2001.

Hallas-Murula, Karin. *101 Eesti arhitektuuriteost*. Sari 101 Eesti... Tallinn: Varrak, 2012.

Hansar, Lilian. „Teoreetilised alused. Mõistete tähendused“. – *Miljööväärtused linnas*. Keskkonnaministeerium, 2004, lk. 16–19.

Hein, Ants. *Eesti mõisaarhitektuur: historitsismist juugendini*. Tallinn: Hattorpe, c2003.

Heritage in the Classroom: A Practical Manual for Teachers. Editor Veerle De Troyer. Brussel: Het Gemeenschapsonderwijs, 2005. Kättesaadav: <http://schoolweb1.gemeenschapsonderwijs.be:8101/Files/HereducComplete.pdf>, kasutatud 20. IV 2013.

Hiiop, Hilikka. *Nüüdiskunst muuseumis: kuidas säilitada mittesäilivat? Eesti Kunstimuuseumi nüüdiskunsti kogude säilitamise strateegia ning meetod*. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia, 2012.

Jokilehto, Jukka. *Arhitektuuri conserveerimise ajalugu*. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia, 2010.

Jürisaar, Leini. *Kadunud sajandite jälgedes: otsimismäng Tallinna vanalinnas*. Grenader, 2009.

Kalm, Mart. „Restaureerimisest“. – *Eesti 20. sajandi arhitektuur*. Tallinn: Prisma Prindi Kirjastus, 2002, lk. 425–431.

Kangropool, Rasmus. *Niguliste kirik*. Tallinn: Kunst, 1993.

Kasemets, Aare. „Rahvuskultuuri jätkusuutlikkus globaalses infoühiskonnas: õpetaja kultuuriloo kandjana ja tähenduste andjana“. – *Kultuur ja Elu*, 2007 nr. 3, lk. 22–31.
Kättesaadav: http://kultuur.elu.ee/ke489_rahvuskultuur.htm, kasutatud 8. IV 2013.

Kasemetsa Hääl, nr. 2, 1. II 2013. Näituse kuraator / ajalehe koostaja Johannes Saar; ajalehe autorid Ave Randviir-Vellamo, Elin Kard, Andreas Trossek.

Kasser, Riina. *Lenni ja Tallinn*. Tallinn: Oskari Kirjastus, 2011.

Kasser, Riina. *Lenni ja Tallinn: värvivihik*. Joonistas Ave Teeäär. Tallinn: Oskari Kirjastus, 2011.

Konsa, Kurmo. *Säilituskorralduse sõnastik*. Tallinn-Tartu: Kultuuriväärtuste Säilitamise Nõukogu, 2004. Kättesaadav: Kultuuriministeeriumi kodulehel, <http://www.kul.ee/webeditor/files/sailituskorraldusesonastik.pdf>, kasutatud 5. II 2013.

Kovalevski, Bärbel. „Läbi paberi joonistatud koopia kui kunstiajaloo uurimisallikas. Weimari õuemaalija Louise Seidleri Dresdeni, Müncheni ja Itaalia tööde näitel“. – *Meistriteoste lummus: koopia 19. sajandil: Kadrioru Kunstimuuseum, kevadkonverents 2006*. Koostaja Tiina-Mall Kreem; toimetajad Ene Hanson, Matthias Jost. Tallinn: Eesti Kunstimuuseum: Kadrioru Kunstimuuseum, 2007, lk. 170–175.

Kreem Tiina-Mall ja Kreem, Juhan. *Kadrioru lood: lapsed, kunstnikud ja keisrid*. Eesti Ekspressi Kirjastus, 2008.

Kross, Jaan. *Mardileib*. Eesti Keele Sihtasutus, 2004.

Kunstileksikon. Toimetajad Sirje Laidre, Sirje Ootsing, Inge Rajasaar. Tallinn: Eesti Klassikakirjastus, 2001.

Kunstileksikon: Arhitektuur. Skulptuur. Maalikunst. Graafika. Fotograafia. Tarbekunst. Sisekujundus. Toimetajad Helen Bome ja Tiiu Viirand; tõlge saksa keelest: Triin Pappel, Ene Rõngelepp, Anu Tarvis. Tallinn: Kunst, 2000.

Kunstitermineid: eesti, inglise ja saksa keeles eestikeelsete seletustega. Koostanud Maris Raiend, toimetanud Ene Kenkmaa. [Tallinn]: RE Studio, 1995.

Laantee Reintamm, Eva. *Tallinna avastamas*. Valgus, 2006.

Levin, Mai. „Paul Raud kopistina“. – *Meistriteoste lummus: koopia 19. sajandil: Kadrioru Kunstimuuseum, kevadkonverents 2006*. Koostaja Tiina-Mall Kreem; toimetajad Ene Hanson, Matthias Jost. Tallinn: Eesti Kunstimuuseum, Kadrioru Kunstimuuseum, 2007, lk. 191–195.

Levin, Mai. „Sündinud vajadusest ja vaimustusest“. – *Meistriteose lummus: Koopia Eestis 19. sajandil: näitus Kadrioru Kunstimuuseumis, 16. september 2005–16. aprill 2006.* Koostajad Anu Allikvee, Tiina-Mall Kreem, Anne Lõugas. Tallinn: Eesti Kunstimuuseum, 2005, lk. 8–15.

Looduslikud pühapaigad: Väärtused ja kaitse. Tartu: Maavalla Koda, Tartu Ülikool, Õpetatud Eesti Selts, 2007.

Lumiste, Mai. *Niguliste kirik: ehituskunsti ajalooline ülevaade.* Tallinn: Perioodika, 1985.

Lumiste, Mai. *Niguliste kirik: [arhitektuuri ülevaade].* Tallinn: Kunst, 1990.

Lõugas, Anne. „Peegeldused: Reprodutseeriv graafika – kunst või tehnika?“. – *Meistriteose lummus: Koopia Eestis 19. sajandil: näitus Kadrioru Kunstimuuseumis, 16. september 2005–16. aprill 2006.* Koostajad Anu Allikvee, Tiina-Mall Kreem, Anne Lõugas. Tallinn: Eesti Kunstimuuseum, 2005, lk. 48–63.

Maiste, Juhan. *Eesti kunsti lugu.* Varrak, 2007.

Maiste, Juhan. *Eestimaa mõisad.* Tallinn: Kunst, 1996, 2005.

Muinsuskaitse aastaraamat. Muinsuskaitseamet, Tallinna Kultuuriväärtuste Amet, Eesti Kunstiakadeemia muinsuskaitse ja restaureerimise osakond. Tallinn: [Muinsuskaitseamet], 2005–2012.

Mälestiste restaureerimine: enne ja pärast 2005–2011. Koostanud Britta Lainevool ja Ülo Puustak; toimetaja Meeli Hunt. [Tallinn]: Muinsuskaitseamet, 2011.

Niguliste muuseum. Koostaja ja teksti autor Merike Kurisoo, toimetaja Anu Mänd. Tallinn: Eesti Kunstimuuseum, 2011.

Palamets, Hillar. *Keskaja kultuurist ja olustikust.* Valgus, 1982.

Pirita klooster 600. Kunstiteaduslikke uurimusi, 2007/4 [16]. Peatoimetaja Virve Sarapik. Tallinn: Eesti Kunstiteadlaste Ühing, 2007.

Pollard, Andrew ja Triggs, Pat. *Reflektiivõpe keskkoolis: käsiraamat koolidele ja kolledžitele.* Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2001.

Polli, Kadi. „Naine kopistina: 19. sajandi baltisaksa maalijannad“. – *Meistriteose lummus: Koopia Eestis 19. sajandil: näitus Kadrioru Kunstimuuseumis, 16. september 2005–16. aprill 2006.* Koostajad Anu Allikvee, Tiina-Mall Kreem, Anne Lõugas. Tallinn: Eesti Kunstimuuseum, 2005, lk. 64–81.

Pool sajandit restaureerimist Eestis: 1950–2000: [Eesti Arhitektuurimuuseumi näitus Rotermanni soolalaos 22. maist–16. augustini 2009]. Koostaja Matis Rodin, toimetaja Karin Hallas-Murula. Tallinn: Eesti Arhitektuurimuuseum, 2009.

Port, Mart. „Restaureerimine“. – *Nõukogude Eesti arhitektuur.* Tallinn: Perioodika, 1983, lk. 37–40.

Raadi raamat: pildid sündinud asjadest. Koostajad Ülo Siimets, Sirje Madisson, Jane Liiv; toimetajad Tuuli Kaalep jt. Tartu: Eesti Rahva Muuseum: Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Selts, 2010.

Raam, Villem. *Pirita klooster: [lühülevaade ehitusloost]*. Tallinn: Eesti Raamat, 1984.

Raam, Villem ja Tamm, Jaan. *Pirita klooster: ehitus- ja uurimislugu*. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2005.

Raik, Katri. *Narva eile ja täna. Narva vaatamisväärsused: [töövihik]*. Narva: Sihtasutus Pro Narva, c2004.

Raik, Katri ja Toode, Andres. *Narva eile ja täna. Narva vaatamisväärsused: [metoodiline juhend töövihiku juurde]*. Narva: Tartu Ülikool, c2004.

Rajando, Kristina ja Viik, Mari. *Lihtne pärimus*. Tallinna Raamatutrükikoda, 2007.

Randla, Anneli. „Milline vale teile meeldiks?“. – *Sirp*, 1. XII 2000, nr 44 (2845). Kättesaadav: <http://www.sirp.ee/archive/2000/01.12.00/Kunst/kunst1-1.html>, kasutatud 25. II 2013.

Simson ja Deliila: Itaalia maali lugu: näitus Mikkelis Muuseumis 12.11.2010–30.04.2011. Koostajad: Hilka Hiiop, Tiina-Mall Kreem. Tallinn: Eesti Kunstimuuseum, 2010.

Soovitusi kooliajaloo uurijaile. Koostaja Ene Luka ja toimetaja M. Remmelgas. Eesti Kodu-uurimise Selts, 2010.

Soovitusi noorgiididele. Koostaja ja toimetaja Ene Luka. Eesti Kodu-uurimise Selts, 2009, korduustrükk 2011.

Szmelter, Iwona Prof. „The Strategy of Conservation Treatment: Considering General Conservation Theories and Tenets“. – *BIKOS, Conservation Restorers Bulletin*, 2000, kd. 11 nr. 2, (41), lk. 168–170. Kättesaadav: International Network for the Conservation of Contemporary Art, <http://www.incca.org/resources/37-theory-a-ethics/305-szmelterarticle2000>, kasutatud 4. II 2013.

Tallinna kirikud: ajalugu ja restaureerimine. Koostanud Olev Liivik, Boris Dubovik; tekstid Egle Tamm, Olev Liivik; toimetanud Olev Liivik jt. Tallinn: Tallinna Kultuuriväärtuste Amet, 2011.

Tallinna lugu: töövihik gümnaasiumile. Autorid ja koostajad Maarja Hallik, Airi Kuusk, Triin Pukk. [Tallinn]: Avita, 2010.

Tallinna lugu: õpik gümnaasiumile. Koostanud Ly Kriiska ja Marko Usler. [Tallinn]: Avita, 2010.

Tamm, Jaan. „60 aastat märtsipommitamisest 50 aastat Haagi konventsioonist“. – *Kultuur ja Elu*, 1/2004, lk. 9–11. Kättesaadav: http://kultuur.elu.ee/ke475_pommitamine.htm, kasutatud 25. II 2013.

The Decision-Making Model for the Conservation and Restoration of Modern and contemporary Art. [s.l.]: Foundation for the Conservation of Modern Art, Netherlands Institute for Cultural Heritage: 1997/1999. Kättesaadav: International Network for the Conservation of Contemporary Art, http://www.incca.org/files/pdf/resources/sbmk_icn_decision-making_model.pdf, kasutatud 5. II 2013.

Tomps, Fredi. „Eesti arhitektuurimälestiste kaitsest ja kasutamisevõimalustest“. – *Ehitus ja arhitektuur*, 1985 nr ½, lk. 2–10.

Toomet, Tiia. *Vana aja koolilood*. Varrak, 2001.

Tungal, Leelo. *Juku, Kalle ja kotermann Tallinnas*. Huma, 2002.

Tutulus: Eesti arheoloogia aastakiri. Peatoimetaja Heiki Valk. Tartu: Tartu Ülikool, Ajaloo ja arheoloogia instituut, arheoloogia osakond, 2013–...

Tõnisson, Evald. *Eesti muinaslinnad (toim. Ain Mäesalu, Heiki Valk)*. Muinasaja Teadus, 20. Tartu, Tallinn: [s.n.], 2008.

Ultima memoria: Eestimaa lagunenud ja hüljatud kultuurimälestised. Koost. Mika Orava, Olev Liivik. [Tallinn]: Arhitektuuripärandi Hoidmise Selts, Eesti Muinsuskaitse Ümarlaud, 2009.

Vaher, Marju. *Kunstitunnid soome-ugri ainetel: tööraamat põhikoolile*. [Tallinn]: Kirjastus Argo, 2011.

Vaimne kultuuripärand Eestis. Koostaja Kristiina Porila. Tallinn: UNESCO Eesti Rahvuslik Komisjon, 2012. Kättesaadav rahvakultuuri keskuse kodulehel: http://www.rahvakultuur.ee/sisu/1783_11557Loe_infovihikut_siin.pdf, kasutatud 6. IV 2013.

Weissert, Caecilie. „„By a happy accident...“, meistriteos, reproduktsioon, fotograafia“. – *Meistriteoste lummus: koopia 19. sajandil: Kadrioru Kunstimuuseum, kevadkonverents 2006*. Koostaja Tiina-Mall Kreem; toimetajad Ene Hanson, Matthias Jost. Tallinn: Eesti Kunstimuuseum: Kadrioru Kunstimuuseum, 2007, lk. 9–22.

World Heritage in Young Hands: To Know, Cherish and Act: An Educational Resource Kit for Teachers. Paris: UNESCO, ASPnet, 2002. Kättesaadav: <http://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-54-26.pdf>, kasutatud 6. IV 2013.

Seadused ja määrused

Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 1 "Põhikooli riiklik õppekava" ja määruse lisad. Toimetajad Mati Talvik, Tarmo Salumaa. [Võru]: Merlecons ja Ko, 2011.

Vabariigi Valitsuse 06. I 2011 määrus nr. 2 "Gümnaasiumi riiklik õppekava" ja määruse lisad. Toimetajad Mati Talvik, Tarmo Salumaa. [Võru]: Merlecons ja Ko, 2011.

Interneti allikad

„20915 Koguva küla planeering kiviaedade, haljastuse ja teedega“. – *Kultuurimälestiste riiklik register: Mälestised*,

<http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=20915>, kasutatud 1. III 2013.

„21079 Valjala kirik“. – *Kultuurimälestiste riiklik register: Mälestised*,

<http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=21079>, kasutatud 29. I 2013.

„2709 Vääna mõisa peahoone 18.-19.saj.“. – *Kultuurimälestiste riiklik register: Mälestised*,

<http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=2709>, kasutatud 28. XI 2012.

„28313 Valli baari interjöörid“. – *Kultuurimälestiste riiklik register: Mälestised*,

<http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=28313>, kasutatud 1. III 2013.

„30 years ago, the CD started the digital music revolution“. – *NBC News*, 29. IX 2012,

<http://www.nbcnews.com/technology/gadgetbox/30-years-ago-cd-started-digital-music-revolution-6167906>, kasutatud 5. III 2013.

„8781 Tallinna Linnahall, 1980-1981“. – *Kultuurimälestiste riiklik register: Mälestised*,

<http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=8781>, kasutatud 1. III 2013.

„8807 Pirita Olümpiaspordikeskus, 1976-1980“. – *Kultuurimälestiste riiklik register:*

Mälestised, <http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=8807>, kasutatud 4. III 2013.

Alatalu, Riin. „Ajalooline keskkond kui ammendamatu õpik“. – *Põhikooli valdkonnaraamat SOTSIAALAINED 2010*,

http://www.oppekava.ee/index.php/Ajalooline_keskkond_kui_ammendamatu_õpik, kasutatud 21. IV 2012.

„Andy Warhol The Last Supper“. – *Guggenheim Museum SoHo: Past exhibitions*,

<http://pastexhibitions.guggenheim.org/warhol/>, kasutatud 29. XI 2012.

„Arhitektuuri mõisted“. – *Harjumaa mõisad*,

http://www.muuseum.harju.ee/Moisad/ylesanne/yl_2/ylez_2.html, kasutatud 12. II 2013.

„Attack on Lindisfarne“. – *Horrible Histories, Measly Middle Ages*,

http://www.youtube.com/watch?v=Q_KWEMmbHjM&list=PLvMRihupYiat_PqQaKtUrx6LzuL2SoTdr, kasutatud 7. II 2013.

„Birgitiinid Pirital“. – *Pirita klooster*, <http://www.piritaklooster.ee/index.php?id=10577>, kasutatud 1. III 2013.

Bosch and Bruegel: Four Paintings Magnified, <http://www.bosch-bruegel.com/>, kasutatud 28. XI 2012.

„CD (andmekandja)“. – *Vikipeedia*, [http://et.wikipedia.org/wiki/CD_\(andmekandja\)](http://et.wikipedia.org/wiki/CD_(andmekandja)), kasutatud 5. III 2013.

„CD: The indestructible music format that REFUSES TO DIE“. – *The Register*, 26. III 2012, http://www.theregister.co.uk/2012/03/26/ifpi_2011_global_report/, kasutatud 5. III 2013.

„“Commission – One Arts Plaza“ (2007) by Lincoln Schatz“. – *Vimeo*, <http://vimeo.com/27494331>, kasutatud 5. II 2013.

„Conservation blog“. – *Bosch and Bruegel: Four Paintings Magnified*, <http://www.bosch-bruegel.com/?page=blog>, kasutatud 27. XI 2012.

DIGAR Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv, <http://digar.nlib.ee/digar/esileht>, kasutatud 21. II 2013.

E-Kultuuripärand, <http://www.e-kultuur.ee/index>, kasutatud 29. XI 2012.

Eesti kultuuriloo õppematerjali seni ilmunud 11 osa: Hiiumaa, Ida-Virumaa, Jõgevamaa, Järvamaa, Lääne-Virumaa, Läänemaa, Raplamaa, Tartu linn, Valgamaa, Viljandimaa, Võrumaa. Kogumiku koostaja Mare Oja. Tallinn: Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Selts, 2012–2013. Kättesaadavad: http://www.eays.edu.ee/aja/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=19&Itemid=62, kasutatud 12. IV 2013.

Eesti kunstimuuseumi digitaalkogu, <http://digikogu.ekm.ee/est>, kasutatud 29. XI 2012.

„Eesti kunstiskeene Kumus“. – *Tallinnatv: Kultuurimeeter*, 16. X 2012, <http://www.tallinnatv.eu/index.php?id=3680>, kasutatud 7. II 2013.

Eesti muuseumide veebivärav, <http://www.muis.ee/>, kasutatud 21. II 2013.

Eesti mõisaportaal, <http://www.mois.ee/>, kasutatud 21. II 2013.

„Fan language“. – *Horrible Histories Series: Gorgeous Georgians*, <http://www.youtube.com/watch?v=pY3npLfwCYs>, kasutatud 28. XI 2012.

FOTIS Rahvusarhiivi fotode andmebaas, <http://www.ra.ee/fotis/>, kasutatud 29. XI 2012.

„Georgian wife swap 1778“. – *Horrible Histories: Gorgeous Georgians*, http://www.youtube.com/watch?v=9pWLZPo5_RA&feature=related, kasutatud 28. XI 2012.

„Glossary for Paintings“. – *The Fine Arts Conservancy*, http://www.art-conservation.org/GLOSS_Paint.htm, kasutatud 26. XI 2012.

„Hide and Priest“. – *Horrible Histories*, http://www.youtube.com/watch?v=wWletw9MC2Q&list=PLvMRihupYiat_PqQaKtUrx6LzuL2SoTdr, kasutatud 7. II 2013.

„Historic Centre of Warsaw“. – *UNESCO World Heritage Convention*,
<http://whc.unesco.org/en/list/30>, kasutatud 25. II 2013.

„History of the Castle“. – *Zamek Krnov*,
http://www.zamekkrnov.cz/_en/index.php?page=historie-zamku, kasutatud 26. II 2013.

„House of Blackheads“. – *Municipal portal of Riga: Architecture of Riga*,
https://www.riga.lv/EN/Channels/About_Riga/Riga_architecture/Old_Riga/MelngalvjuNams.htm, kasutatud 25. II 2013.

„ICOMi muuseumide eetikakoodeks“. – *Eesti Muuseumide Infokeskus*,
http://www.muuseum.ee/uploads/files/icom_koodeks_2006.pdf, kasutatud 4. II 2013.

„Installation Art: Who Cares?, 2011. Director Maarten Tromp; producer Michiel Hogenboom; realisation Paulien 't Horn (SBMK)“. – *Vimeo*, <http://www.vimeo.com/24535819>, kasutatud 21. I 2013.

„John Cage playing amplified cacti and plant materials with a feather“. – *Youtube*,
<http://www.youtube.com/watch?v=Pbgr74yNM7M>, kasutatud 12. II 2013.

Kard, Elin. „Pressiteade. Erki Kasemets“. – *Hobusepea galerii*, Arhiiv 2006,
<http://www.eaa.ee/hobusepea/kasemets.HTM>, kasutatud 5. III 2013.

Koit, Riina. „Tallinnas avati Trep'i tänav koos Nõelasilma väravaga“. – *ERR Uudised*, 20. VIII 2007, <http://uudised.err.ee/index.php?0585582>, kasutatud 25. II 2013.

„Kuidas teha vahet originaalil ja võltsitud kunstiteosel“. – *Terevisioon*, 26. IX 2012,
etv.err.ee/index.php?05629907&video=4845, kasutatud 28. XI 2012.

„Kultuurimälestiseks tunnistamine“. – *Muinsuskaitseamet*,
<http://www.muinas.ee/muinsuskaitsetegevus/malestised>, kasutatud 15. IV 2013.

Kultuurimälestiste riiklik register, <http://register.muinas.ee/>, kasutatud 12. II 2013.

Kultuuripärandi aasta 2013, <http://www.parandiaasta.ee/>, kasutatud 12. II 2013.

„Kunstikogud“. – *Õpetajate kodulehtede server: Harjumaa mõisad*,
http://opetaja.edu.ee/harjumaa_moisad/rafas/ajalugu_kkogud_1.html, kasutatud 28. XI 2012.

Laird, Michèle. „Saving contemporary art from self-destruction“. – *International service of the Swiss Broadcasting Corporation*, 26. XII 2012,
http://www.swissinfo.ch/eng/culture/Saving_contemporary_art_from_self-destruction.html?cid=34059038, kasutatud 5. II 2013.

„Leonardot Eestisse oodates“. – *Postimees*, 24. I 2010,
<http://www.postimees.ee/215404/leonardot-eestisse-oodates/>, kasutatud 28. XI 2012.

„Maalide konservaatorid seisavad oma töös tihti silmitsi dilemmaga“. – *ERR Uudised*, 30. IX 2012, <http://uudised.err.ee/index.php?0&popup=video&id=50872>, kasutatud 28. XI 2012.

„Medieval Come Dine With Me“. – *Horrible Histories*,
http://www.youtube.com/watch?v=Xff4Z5xMMro&list=PLvMRihupYiat_PqQaKtUrx6LzuL2SoTdr, kasutatud 7. II 2013.

„Michelangelo Pistoletto Venus of the Rags 1967, 1974“. – *Tate*,
<http://www.tate.org.uk/art/artworks/pistoletto-venus-of-the-rags-t12200/text-summary>,
 kasutatud 29. XI 2012.

Muinsuskaitseamet, <http://www.muinas.ee/>, kasutatud 12. II 2013.

„Muinsuskaitseamet“. – *Muinsuskaitseamet*, <http://www.muinas.ee/meie>, kasutatud 25. II 2013.

„Mõisa kujunemine“. – *Arhiivikool*, http://www.eha.ee/arhiivikool/index.php?tree_id=163,
 kasutatud 28. XI 2012.

„Nüüdiskunst muuseumis: Kasemets“. – *Youtube*,
http://www.youtube.com/watch?v=utGe7J_vYME, kasutatud 21. I 2013.

„Nüüdiskunst muuseumis: Kurismaa“. – *Youtube*,
<http://www.youtube.com/watch?v=YaIcrezGnwo>, kasutatud 21. I 2013.

„Nüüdiskunst muuseumis: Kurvitz“. – *Youtube*,
<http://www.youtube.com/watch?v=21glTSLKjUU>, kasutatud 6. II 2013.

„Nüüdiskunst muuseumis: Rajangu“. – *Youtube*,
<http://www.youtube.com/watch?v=pRzLag896Y8>, kasutatud 6. II 2013.

„Nüüdiskunst muuseumis: Toomik“. – *Youtube*,
<http://www.youtube.com/watch?v=uxB83MUXAEc>, kasutatud 6. II 2013.

„Nüüdiskunst muuseumis: Viljus“. – *Youtube*,
<http://www.youtube.com/watch?v=HzGowkDmjtc>, kasutatud 6. II 2013.

Parmakson, Priit. „Erki Kasemets paneb mõtlema nii info- kui ka kunstiteadlased“. – *Eesti Päevaleht*, 15. XI 2006. Kättesaadav: <http://www.epl.ee/news/kultuur/erki-kasemets-paneb-motlema-nii-info-kui-ka-kunstiteadlased.d?id=51064257>, kasutatud 5. III 2013.

„Patrimonito“. – *UNESCO World Heritage Convention*,
<http://whc.unesco.org/en/patrimonito/>, kasutatud 27. III 2013.

„Petition launched to save "world's worst restoration"“. – *Ikono*, 24. VIII 2012,
<http://ikono.org/2012/08/petition-launched-to-save-worlds-worst-restoration/>, kasutatud 19. III 2013.

„Püramiidi Tipus: Tehniline kunstiajalugu“. – *Veebiakadeemia*,
<http://veebiakadeemia.ee/puramiidi-tipus/tehniline-kunstiajalugu/>, kasutatud 27. XI 2012.

Rahvusrhiivi fotode andmebaas, <http://www.ra.ee/fotis/>, kasutatud 21. II 2013.

Randla, Anneli. *Tallinna dominiiklaste kloostrid arhitektuurist võrdluses teiste Põhja-Euroopa kerjasmunkade kloostritega*. Ettekanne Meie Pärandi seminaril „Katariina kloostrid minevik, olevik ja tulevik“ 24. V 2012 Katariina kirikus. Kättesaadav:

<http://www.vhk.ee/koostoeoepartnerid/meie-paerand/anneli-randla-ettekanne-tallinna-dominiiklaste-kloostrid-arhitektuurist-vordluses-teiste-pohja-euroopa-kerjasmunkade-kloostritega>, kasutatud 26. II 2013.

„Reflections on the Removal of the Overpaint“. – *Bosch and Bruegel: Four Paintings Magnified: Conservation blog*, 28. VII 2011, <http://bosch-bruegel.com/?page=blog&bid=12>, kasutatud 27. XI 2012.

„Rock on! The compact disc turns 30“. – *CNN*, 28. IX 2012, <http://edition.cnn.com/2012/09/28/tech/innovation/compact-disc-turns-30>, kasutatud 5. III 2013.

„Televiisor „Avangard nr 855““. – *Eesti Kunstimuuseumi digitaalkogu*, http://digikogu.ekm.ee/no_category/oid-11156, kasutatud 5. II 2013.

„Terminoloogia“. – *Rahvusarhiiv*, <http://www.ra.ee/et/arhiivi-terminoloogia/>, kasutatud 5. II 2013.

„Terrible Tudors“. – *Horrible Histories Series 2: Terrible Tudors*, <http://www.youtube.com/watch?v=UBBcuF9YJK0&feature=related>, kasutatud 28. XI 2012.

„The CD is 30 years old today“. – *Gramophone*, 1. X 2012, <http://www.gramophone.co.uk/features/focus/the-cd-is-30-years-old-today>, kasutatud 5. III 2013.

„Tino Sehgal. This is propaganda. 2002“. – *Tate: Art & artists*, <http://www.tate.org.uk/art/artworks/sehgal-this-is-propaganda-t12057>, kasutatud 12. II 2013.

Tvauri, Andres. „Museoloogia ja muinsuskaitse: õppematerjal“. – *Arheoloogia Tartu Ülikoolis: Õppematerjal*, <http://www.arheo.ut.ee/Museo&muinsus.pdf>, kasutatud 5. II 2013.

„Urnes Stave Church“. – *UNESCO World Heritage List*, <http://whc.unesco.org/en/list/58>, kasutatud 28. I 2013.

„Valmis Pöide kiriku katuse restaureerimise projekt“. – *Eesti kirik*, <http://www.eestikirik.ee/?p=14653>, kasutatud 25. II 2013.

„Väike muinsusjutt. Nüüdiskunst_1“. – *Youtube*, http://www.youtube.com/watch?v=_864uxy6p_c, kasutatud 15. II 2013.

„Väike muinsusjutt. Nüüdiskunst_2“. – *Youtube*, <http://www.youtube.com/watch?v=1FwOWqNnbRI>, kasutatud 15. II 2013.

„Väike muinsusjutt. Nüüdiskunst_3“. – *Youtube*, <http://www.youtube.com/watch?v=jFe2-i30g80>, kasutatud 15. II 2013.

„Väike muinsusjutt. Nüüdiskunst_4“. – *Youtube*,
<http://www.youtube.com/watch?v=KIF942qWaLY>, kasutatud 15. II 2013.

„Väike muinsusjutt. Nüüdiskunst_5“. – *Youtube*,
<http://www.youtube.com/watch?v=iWP3GF1ve7I>, kasutatud 15. II 2013.

„Väike muinsusjutt. Nüüdiskunst_6“. – *Youtube*,
<http://www.youtube.com/watch?v=XgTKFR7hf88>, kasutatud 15. II 2013.

„Väike muinsusjutt. Nüüdiskunst_7“. – *Youtube*,
<http://www.youtube.com/watch?v=77da8pSaBZI>, kasutatud 15. II 2013.

„X-ray vision“. – *Statens Museum for Kunst*, <http://www.smk.dk/en/explore-the-art/highlights/unknown-artist-christ-driving-the-traders-from-the-temple/x-ray-images/>, kasutatud 19. III 2013.

Suulised allikad ja kirjavahetused

Hiiop, Hilikka. E-kirjavahetus autoriga, 16. I–3. III 2013. Koopiad autori valduses.

Hiiop, Hilikka. Suuline vestlus autoriga, 8. II 2013. Märkmed autori valduses.

Hiiop, Hilikka; Kasemets, Erki. Suuline vestlus autoriga, 22. II 2013. Märkmed autori valduses.

Kallas, Merike. *Sissejuhatus erialasse*. Loengumaterjalid. Eesti Kunstiakadeemia: Muinsuskaitse ja restaureerimise osakond, 2012.

Kasemets, Erki. E-kirjavahetus autoriga, 28. II–1. III 2013. Koopiad autori valduses.

Raal, Mati. *Interjööri restaureerimise kontseptsioon*. Loeng 4. III 2012. Eesti Kunstiakadeemia: Avatud Akadeemia täiendusõpe, Arhitektuuri konserveerimine ja restaureerimine, 2012. Märkmed autori valduses.

Välja, Leele. *Eesti puitarhitektuur*. Loeng 02. II 2007. Eesti Kunstiakadeemia Restaureerimisteaduskond: Arhitektuuri konserveerimise ja restaureerimise täienduskoolituskursus, 2007. Märkmed autori valduses.

Wadum, Jørgen Dr. *Structural treatment of panel paintings, an overview*. Loeng 22. XI 2011. Kadrioru kunstimuuseum: Workshop on Technical Art History and the analysis of old master paintings 21.–23. XI 2011. Märkmed autori valduses.

Illustratsioonid

„06mythol.jpg“. – *Web Gallery of Art*,
<http://www.wga.hu/art/r/rubens/21mythol/06mythol.jpg>, kasutatud 29. XI 2012.

„08c552aef7.jpg“. – *Statens Museum for Kunst*,
<http://www.smk.dk/typo3temp/pics/08c552aef7.jpg>, kasutatud 29. XI 2012.

„10711815d44252_o.jpg“. – *Nagi*, http://static2.nagi.ee/i/p/428/47/10711815d44252_o.jpg,
kasutatud 29. XI 2012.

„13928 Purtse kindluselamu, 16.saj.,1990“. – *Kultuurimälestiste riiklik register: Mälestised*,
<http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&mtab=photolibrary&id=13928>,
kasutatud 25. II 2013.

„188768530b2893_m.jpg“. – *Nagi*, http://static3.nagi.ee/i/p/755/7/188768530b2893_m.jpg/1,
kasutatud 27. XI 2012.

„19th Century-Style Jerusalem Pics“. – *Photo.net*,
<http://static.photo.net/attachments/bboard/00N/00NXfl-40196384.jpg>, kasutatud 29. XI 2012.

„2475-madonna-dal-collo-lungo-madonna-wi-parmigianino.jpg“. – *Lib Art: Art Gallery*,
<http://www.lib-art.com/imgpainting/5/7/2475-madonna-dal-collo-lungo-madonna-wi-parmigianino.jpg>, kasutatud 29. XI 2012.

„2921 Padise kloostri varemed vallikraaviga, 13.-16.saj.“. – *Kultuurimälestiste riiklik register: Mälestised*,
<http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&mtab=photolibrary&id=2921>,
kasutatud 26. II 2013.

„342_private_low.jpg“. – *Bosch and Bruegel: Four Paintings Magnified*, http://www.bosch-bruegel.com/files/gallery/342_private_low.jpg, kasutatud 29. XI 2012.

„4.jpg“. – *Tartu Ülikooli Kunstmuuseum: Galerii: Punane saal*,
http://www.ut.ee/artmuseum/images/2_punane_saal/4.jpg, kasutatud 29. XI 2012.

„47632.jpg“. – *Kultuurimälestiste riiklik register: Mälestised*,
<http://register.muinas.ee/content/photolibrary/regular/47632.jpg>, kasutatud 27. XI 2012.

„5.jpg“. – *Tartu Ülikooli Kunstmuuseum: Galerii: Punane saal*,
http://www.ut.ee/artmuseum/images/2_punane_saal/5.jpg, kasutatud 29. XI 2012.

„700_700_true_false_f270b4433eb440c9c63b40c046b73a14.jpg“. – *Puhkaeestis.ee*,
http://static2.visitestonia.com/images/17998/700_700_true_false_f270b4433eb440c9c63b40c046b73a14.jpg, kasutatud 3. III 2013.

„According to statistics by overstockArt.com, Vincent van Gogh's masterpiece Starry Night was the world's most popular oil painting of the past decade“. – *PRWeb*,
<http://ww1.prweb.com/prfiles/2010/01/10/134434/VG4853.jpg>, kasutatud 27. XI 2012.

„Art Images CD_02 highres IE20013P.jpg“. – *Course content West Hills College Online courses*,
http://coursecontent.westhillscollge.com/Art%20Images/CD_02/highres/IE20013P.jpg,
kasutatud 27. XI 2012.

Bergerhoff, Renate. *Tizian*. Berlin: Welt der Kunst, 1981.

„Card.Players.Leger.jpg“. – *Department of Mathematics Dartmouth College: A matter of Time*,
http://www.math.dartmouth.edu/archive/c2w99/public_html/wklyimages/Card.Players.Leger.jpg, kasutatud 27. XI 2012.

„Cow painted on the ceiling“. – *Lascaux*,
http://www.lascaux.culture.fr/content/images/fonds/00_00.jpg, kasutatud 28. I 2013.

„DaVinci_Last-Supper.jpg“. – *Totally History*, http://totallyhistory.com/wp-content/uploads/2012/03/DaVinci_Last-Supper.jpg, kasutatud 29. XI 2012.

„Dan Colen. Last in Line, 2010“. – *Gagosian Gallery*, <http://www.gagosian.com/artists/dan-colen/selected-works>, kasutatud 5. II 2013.

„Dendrochronology“. – *Eesti Kunstimuuseum: Bosch and Bruegel*,
<http://ekm.velvet.ee/paintings.php?painting=tallinn&page=dendrochronology>, kasutatud 19. III 2013.

„Dieter Roth. P.O.TH.A.A.VFB“. – *World Historical Comics: A Journal of the Art and Interests of Kirk Nachman*, 18. IV 2010,
http://welthistorischencomiken.blogspot.com/2010_04_18_archive.html, kasutatud 5. II 2013.

„Dominiiklaste klooster“. – *Varemetes kristlus*, (© Villu Männik),
<http://www.sakraalfoto.eu/galleri.hidden/index.php?showimage=63>, kasutatud 20. III 2013.

„Draw“. – *The Fine Arts Conservancy: Glossary for Paintings*, http://www.art-conservation.org/Glos_paint/Draw/dscn1163.jpg, kasutatud 27. XI 2012.

„DSC_3818.jpg“. – *Niks Blog: Venus of the Rags (1967)*, 31. V 2011,
http://www.niksluijs.nl/wp-content/uploads/DSC_3818.jpg, kasutatud 29. XI 2012.

„Dust“. – *The Fine Arts Conservancy: Glossary for Paintings*, http://www.art-conservation.org/Glos_paint/Dust/021%20damage2.JPG, kasutatud 27. XI 2012.

E-Kultuuripärand, <http://www.e-kultuur.ee/index>, kasutatud 29. XI 2012.

„EAA.1451.1.209.11 Raadi mõisa esine haljasala ja fassaad paremalt küljelt“. – *Rahvusarhiivi fotode andmebaas*, <http://www.ra.ee/fotis/index.php?type=2&id=486704>, kasutatud 29. XI 2012.

Eesti kunstimuuseumi digitaalkogu, <http://digikogu.ekm.ee/est>, kasutatud 29. XI 2012.

Eesti Kunstimuuseumi digitaalkogu, EKM j 40590, M 6494, ATH0821: foto Raul Rajangu tööst „Valgel õöl Kadrioru lossis“, 1987.

Eesti Kunstimuuseumi digitaalkogu, EKM j 44532, S 1687, ATC0006: foto Kaarel Kurismaa tööst „Televiisor „Avangard nr 855““, 1981.

Eesti Kunstimuseumi digitaalkogu, EKM j 45813, M6991, slaid 2414: foto Erki Kasemaa tööst „Jäädvustus“, 1996.

Eesti Kunstimuseumi digitaalkogu, EKM j 49611/1–2, FV 137/1–2, ATH0833: foto Raoul Kurvitza tööst „Sekundaarsed kultuurid. Ida-Euroopa tasandike noorus ja keskiga I“, 1999.

Eesti Kunstimuseumi digitaalkogu, EKM j 49611/1–2, FV 137/1–2, ATH0839: foto Raoul Kurvitza tööst „Sekundaarsed kultuurid. Ida-Euroopa tasandike noorus ja keskiga II“, 1999.

„Eesti Rahva Muuseum Raadi mõisa härrastemajas“. – *Vanad asjad ajaveeb*, 27. I 2012, <http://vanadasjad.wordpress.com/2012/01/27/eesti-rahva-muuseum-raadi-moisa-harrastemajas/>, kasutatud 28. XI 2012.

Elle Lepiku erakogu: 2 fotot Tallinna Inglise Kolledži 9. klassi õpilaste praktiliste tööde esitlustest, 7. III 2013.

Elle Lepiku erakogu: 3 fotot Tallinna Inglise Kolledži 7–10. klassi õpilaste kavanditest, 15. III 2013.

Elle Lepiku erakogu: 3 fotot Tallinna Inglise Kolledži õpilaste praktilise rühmatöö teostamisest, 7. III 2013.

Elle Lepiku erakogu: foto CD-plaatidest koos kleepmassiga, 15. III 2013.

Elle Lepiku erakogu: foto Tallinna Inglise Kolledži 8. ja 10. klassi õpilaste kirjalikust rühmatööst, 15. III 2013.

Elle Lepiku erakogu: foto Tallinna Inglise Kolledži viie 9. klassi õpilase ühistööst – Niguliste kirik peale 1944. aasta õhurünnakut, 7. III 2013.

Elle Lepiku erakogu: foto Tallinna Inglise Kolledži viie 9. klassi õpilase ühistööst – Pirita kloostri rekonstruktsioon, 7. III 2013.

Elle Lepiku erakogu: foto Tallinna Inglise Kolledži õpilasest, kes tähistab maalriteibiga sirge joone seinale, 15. III 2013.

Elle Lepiku erakogu: foto Tallinna Inglise Kolledži õpilaste tööjaotusest rühmatöös, 15. III 2013.

Elle Lepiku erakogu: foto Tallinna Inglise Kolledži õpilastest, kes mõõdavad joonlauaga plaatidevahelist kaugust, 15. III 2013.

Elle Lepiku erakogu: foto Tallinna Reaalkooli 7. klassi ühistööst Pieter Brueghel vanema meistriteose „Madalmaade vanasõnad“ eeskujul, 18. XII 2013.

Elle Lepiku erakogu: foto Tallinna Reaalkooli 7. klassi ühistööst Vincent van Goghi meistriteose „Tähine öö“ eeskujul, 18. XII 2013.

Elle Lepiku erakogu: foto Tallinna Reaalkooli 7. klassi ühistööst Vladimir Borovikovsky meistriteose „M.I.Lopukhina portree“ eeskujul, 18. XII 2013.

Elle Lepiku erakogu: foto õpilastest, kes uurivad raamatust Niguliste kiriku arhitektuurielemente, 7. III 2013.

„Erki Kasemets“. – *Delfi pilt*, <http://pilt.delfi.ee/picture/15189545/>, kasutatud 4. III 2013.

Erki Kasemetsa erakogu: foto näituselt „Aja taasringlus“: „Kell“, 1996.

Erki Kasemetsa erakogu: kavand 1 Rahvusraamatukogu näitusele „Ood“, 1994.

Erki Kasemetsa erakogu: kavand 2 Rahvusraamatukogu näitusele „Ood“, 1994.

Erki Kasemetsa erakogu: kavand Enteri kohviku pannoole, dateerimata.

Erki Kasemetsa erakogu: kavand näitusele „Aja taasringlus“, 1996.

„Exhibition“. – *Bosch and Bruegel: Four Paintings Magnified*, <http://ekm.velvet.ee/?page=exhibition>, kasutatud 27. XI 2012.

„Facing the unknown“. – *Cabinet Magazine*, issue 40, Hair winter 2010/11, http://cabinetmagazine.org/issues/40/Science_2_FINAL.jpg, kasutatud 27. XI 2012.

„File: Beatrizet Phaetoni langemine.jpg“. – *Wikipedia*, http://en.wikipedia.org/wiki/File:Beatrizet_Phaetoni_langemine.jpg, kasutatud 27. XI 2012.

„File: Michelangelo, Fall of Phaeton 01.jpg“. – *Wikimedia Commons*, http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Michelangelo,_Fall_of_Phaeton_01.jpg, kasutatud 27. XI 2012.

„File:Krnov castle - entrance.jpg“. – *Wikipedia*, http://en.wikipedia.org/wiki/File:Krnov_castle_-_entrance.jpg, kasutatud 26. II 2013.

„File:Krnov castle b.jpg“. – *Wikipedia*, http://en.wikipedia.org/wiki/File:Krnov_castle_b.jpg, kasutatud 26. II 2013.

„File:Padise Klooster.jpg“. – *Wikimedia Commons*, http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Padise_Klooster.jpg, kasutatud 17. III 2013.

„File:Ruine St.Katharina 2.jpg“. – *Wikimedia Commons*, http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ruine_St.Katharina_2.jpg, kasutatud 26. II 2013.

„file63178892_6337782b.jpg“. – *Eesti Päevaleht*, 13. XII 2011, http://g2.nh.ee/images/pix/900x585/1d460fe9/file63178892_6337782b.jpg, kasutatud 3. III 2013.

„Flemish Proverbs“. – *Canvas Replicas: Bruegel Gallery*, <http://www.canvasreplicas.com/images/Flemish%20Proverbs%20Pieter%20Bruegel.jpg>, kasutatud 27. XI 2012.

FOTIS Rahvusarhiivi fotode andmebaas, <http://www.ra.ee/fotis/>, kasutatud 29. XI 2012.

„From Here“. – *Lincoln Schatz*, <http://lincolnschatz.com/fromhere/>, kasutatud 5. II 2013.

„Greetings from Estonia“. – *Bosch and Bruegel: Four Paintings Magnified: Conservation blog*, 12. V 2011, <http://bosch-bruegel.com/?page=blog&bid=3>, kasutatud 19. III 2013.

„House of Blackheads“. – *Municipal portal of Riga: Architecture of Riga*, https://www.riga.lv/EN/Channels/About_Riga/Riga_architecture/Old_Riga/MelngalvjuNams.htm, kasutatud 25. II 2013.

„In_der_dresdner.jpg“. – *Art-prints-on-demand.com*, http://www.art-prints-on-demand.com/kunst/karl_louis_preusser/in_der_dresdner.jpg, kasutatud 27. XI 2012.

„Info 01“. – *Kaasaegse Kunsti Eesti Keskus: Kasemets*, <http://cca.ee/webarchive/Kasemets/PILDID/2006/info01.htm>, kasutatud 4. III 2013.

„Info 03“. – *Kaasaegse Kunsti Eesti Keskus: Kasemets*, <http://cca.ee/webarchive/Kasemets/PILDID/2006/info03.htm>, kasutatud 4. III 2013.

„Info 04“. – *Kaasaegse Kunsti Eesti Keskus: Kasemets*, <http://cca.ee/webarchive/Kasemets/PILDID/2006/info04.htm>, kasutatud 4. III 2013.

„Inpainting“. – *The Fine Arts Conservancy: Glossary for Paintings*, http://www.art-conservation.org/Glos_paint/Inpainting/tizia002.jpg, kasutatud 27. XI 2012.

„Insect Detrius“. – *The Fine Arts Conservancy: Glossary for Paintings*, http://www.art-conservation.org/Glos_paint/Insect_detrius/gloss_det_paint.htm, kasutatud 27. XI 2012.

„Jan Vermeer - The Art of Painting - Google Art Project.jpg“. – *Wikimedia Commons*, http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/5e/Jan_Vermeer_-_The_Art_of_Painting_-_Google_Art_Project.jpg, kasutatud 27. XI 2012.

Johannes Mikkeli kunstikogu: Kataloog. Tekst: Anu Allikvee jt.; koostajad Ivar-Kristjan Hein, Kadi Polli. Tallinn: Eesti Kunstimuuseum, Kadrioru kunstimuuseum, 2008, lk. 36.

„Joonis 1.6.37 Gooti raidaken Pirita kloostri“. – *Tartu Kunstikool: Kiviraiumine ajaloo praktikani*, <http://www.art.tartu.ee/~kiviraiumine/ajalugu/ajalugu-6-1.html>, kasutatud 17. III 2013.

Kadri Vallikivi erakogu: foto rühmatööst Tallinna Inglise Kolledžis, 15. III 2013.

Kadri Vallikivi erakogu: foto Tallinna Inglise Kolledži 7. kassi õpilaste infostruktuurist, 15. III 2013.

Kadri Vallikivi erakogu: foto Tallinna Inglise Kolledži viie 8. ja 10. klassi õpilase ühistööst Erki Kasemetsa infostruktuuride põhjal, 15. III 2013.

Kadri Vallikivi erakogu: foto Tallinna Inglise Kolledži õpilaste praktilise töö käigust: enne seinale kinnitamist laovad õpilased töö pörandal kokku ning teevad vajalikke muudatusi, 15. III 2013.

Kadri Vallikivi erakogu: foto Tallinna Inglise Kolledži õpilaste õppekäigust Raoul Kurvitza näituselele KUMUs, 14. III 2013.

Kadri Vallikivi erakogu: kaks fotot Tallinna Inglise Kolledži 7. klassi õpilaste lahendustest Erki Kasemetsa pannoo "Jäädvustus" säilitamiseks, 15. III 2013.

Kunstnik ja tema kodu: C. T. von Neffi kunstikogu Piira ja Muuga mõisast. Näituse kataloog: Väliskunsti Muuseum, 3. oktoober 2003–28. märts 2004; Mikkeli muuseum, 3. oktoober 2003–9. mai 2004. Koostaja Tiina Abel, biograafia: Tiina Abel ja Anu Allikvee jt. Tallinn: Eesti Kunstimuuseum, 2004, lk.102.

„Loss“. – *The Fine Arts Conservancy: Glossary for Paintings*, http://www.art-conservation.org/Glos_paint/Loss/11.jpg, kasutatud 27. XI 2012.

„Michelangelo Pistoletto Venus of the Rags 1967, 1974“. – *Tate*, <http://www.tate.org.uk/art/artworks/pistoletto-venus-of-the-rags-t12200/text-summary>, kasutatud 29. XI 2012.

„Most Expensive Paintings In The World“. – *Empty Kingdom: A Home for Media Artists*, <http://www.emptykingdom.com/main/featured/most-expensive-paintings-in-the-world/>, kasutatud 27. XI 2012.

„Muuga härrastemaja, 1866“. – Kersti Kuldna „Kunstnik ja tema kodu“, *Sirp*, 26. III 2004, <http://www.sirp.ee/archive/2004/26.03.04/Images/6.jpg>, kasutatud 27. XI 2012.

„Narva tüüpi keraamika killud Kääpa asulakohast“. – *Eesti muinasesemed*, <http://ornament.dragon.ee/muinas/neoliitikum/pildid/021b.html>, kasutatud 21. I 2013.

„Netherlandish Proverbs“. – *WikiPaintings*, <http://uploads4.wikipaintings.org/images/pieter-bruegel-the-elder/netherlandish-proverbs-1559.jpg>, kasutatud 27. XI 2012.

„Niguliste kirik“. – *Kultuurimälestiste riiklik register: Mälestised*, <http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=1215>, kasutatud 25. II 2013.

„One-painting.jpg“. – *Eastern Europe Art Magazine: Art Clue*, <http://en1.artclue.net/wp-content/uploads/2011/10/one-painting.jpg>, kasutatud 29. XI 2012.

„Overallhalfwaythrough.jpg“. – *Bosch and Bruegel: Four Paintings Magnified: Conservation blog*, <http://www.bosch-bruegel.com/uploads/Overallhalfwaythrough.jpg>, kasutatud 27. XI 2012.

„Padise klooster“. – *Delfi pilt*, <http://pilt.delfi.ee/picture/5416109/>, kasutatud 17. III 2013.

„Petition launched to save "world's worst restoration"“. – *Ikono*, 24. VIII 2012, <http://ikono.org/2012/08/petition-launched-to-save-worlds-worst-restoration/>, kasutatud 19. III 2013.

„Pildid ajaloost ja kloostrist“. – *Dominiiklaste Kloostri Muuseum*, <http://www.kloostri.ee/?1,35,42,1>, kasutatud 20. III 2013.

„Pilt: Lääne-Nigula altarimaal Püha Õhtusöömaaeg.IMG 1144.jpg“. – *Vikipeedia*, http://et.wikipedia.org/wiki/Pilt:Lääne-Nigula_altarimaal_Püha_Õhtusöömaaeg.IMG_1144.jpg, kasutatud 29. XI 2012.

„Pirita“. – *L'ange Studio Photography*, (© Svetlana Batalina), <http://batalina.eu/tallinn/>, kasutatud 3. III 2013.

„Pirita klooster“. – *Lempzi pildiblog*, 22. XI 2011, <http://lempz.wordpress.com/>, kasutatud 17. III 2013.

„Pirita klooster. Foto: V. Ranniku 1963“. – *Kultuurimälestiste riiklik register: Mälestised*, <http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&mtab=photolibrary&id=1192>, kasutatud 17. III 2013.

„Pirita kloostri varemed“. – *Varemetes kristlus*, (© Villu Männik), <http://www.sakraalfoto.eu/galleri.hidden/index.php?showimage=62.>, kasutatud 16. III 2013.

„Plac Zamkowy“. – *Skyscraper City Phototeka*, <http://img260.imageshack.us/img260/7748/placzamkowywnocycosowtlo.jpg>, kasutatud 25. II 2013.

„Portrait of Charles I. Copy of the beg. of the 20th c.“. – *St. Lucas Gallery*, <http://www.st-lucas.com/en/artists/van-dyck-anthony>, kasutatud 29. XI 2012.

„Portrait of M.I.Lopukhina HalfHD“. – *WikiPaintings*, <http://uploads6.wikipaintings.org/images/vladimir-borovikovsky/portrait-of-m-i-lopukhina-1797.jpg!HalfHD.jpg>, kasutatud 27. XI 2012.

„Portrait of M.I.Lopukhina Original“. – *WikiPaintings*, <http://uploads4.wikipaintings.org/images/vladimir-borovikovsky/portrait-of-m-i-lopukhina-1797.jpg>, kasutatud 27. XI 2012.

„Preservation interventions“. – *Lascaux*, <http://www.lascaux.culture.fr/index.php?fichier=chrono.xml>, kasutatud 01. II 2013.

„Puncture“. – *The Fine Arts Conservancy: Glossary for Paintings*, http://www.art-conservation.org/Glos_paint/Puncture/dscn1426.jpg, kasutatud 27. XI 2012.

„Raadi_mqis_1938.jpg“. – *Tsitronkollane ajaveeb*, 14. VIII 2008, http://tsitronkollane.files.wordpress.com/2008/08/raadi_mqis_1938.jpg, kasutatud 29. XI 2012.

„Raadi2010-1.jpg“. – *Vanad asjad ajaveeb*, 27. I 2012, <http://vanadasjad.files.wordpress.com/2012/01/raadi2010-1.jpg>, kasutatud 27. XI 2012.

„Raphael Morghen The Last Supper, 1800“. – *Thorvaldsens Museum*, <http://www.thorvaldsensmuseum.dk/en/collections/work/E845/zoom>, kasutatud 27. XI 2012.

„Reading Log: tratteggio“. – *House Sparrow ajaveeb*, 21. VI 2011, <http://www.suballard.net.nz/tratteggio/trat/>, kasutatud 27. XI 2012.

„S:ta Karin, Sverige“. – *Slottsguiden.info*, <http://www.slottsguiden.info/slottdetalj.asp?id=165>, kasutatud 1. III 2013.

„Siseõu. Foto Silja Konsa 04.08.2011“. – *Kultuurimälestiste riiklik register: Mälestised*, <http://register.muinas.ee/content/monument/regular/104365.jpg>, kasutatud 17. III 2013.

„Starry Night“. – *Van Gogh Gallery*, <http://www.vangoghgallery.com/catalog/images/mid/starry-night.jpg>, kasutatud 27. XI 2012.

„Tallinn-macro 5“. – *Bosch and Bruegel: Four Paintings Magnified*, <http://bosch-bruegel.com/paintings.php?painting=tallinn&page=macro-details¯o=5>, kasutatud 19. III 2013.

„Tallinn – Pirita klooster – HDR“. – *Flickr*, (© Philipp Korting), <http://www.flickr.com/photos/philippkorting/4879293855/>, kasutatud 17. III 2013.

„Tallinn – The Old City part I“. – *Photographic expressions of Copenhagen and others*, 22. VIII 2011, <http://ioneanu.blogspot.com/2011/08/tallin-old-city-part-i.html>, kasutatud 26. II 2013.

„Tent camera obscura, 19th century“. – *Science and Society Picture Library*, <http://www.ssplprints.com/image/88088/unattributed-tent-camera-obscura-19th-century>, kasutatud 27. XI 2012.

„The Bosch-Bruegel conservation blog begins - Hannah Tempest, Copenhagen“. – *Bosch and Bruegel: Four Paintings Magnified: Conservation blog*, <http://www.bosch-bruegel.com/uploads/HaTe13.JPG>, kasutatud 27. XI 2012.

„The Card Players. Pieter de Hooch“. – *WikiPaintings*, <http://www.wikipaintings.org/en/pieter-de-hooch/the-card-players>, kasutatud 27. XI 2012.

„The painting under infrared light“. – *Statens Museum for Kunst*, <http://www.smk.dk/en/explore-the-art/the-royal-collections/european-art-1300-1800/highlights/unknown-artist-christ-driving-the-traders-from-the-temple/ir-light>, kasutatud 27. XI 2012.

„The painting under infrared“. – *Statens Museum for Kunst*, <http://www.smk.dk/en/explore-the-art/highlights/unknown-artist-christ-driving-the-traders-from-the-temple/ir-light/>, kasutatud 19. III 2013.

„The painting under UV light“. – *Statens Museum for Kunst*, <http://www.smk.dk/en/explore-the-art/highlights/unknown-artist-christ-driving-the-traders-from-the-temple/uv-light/>, kasutatud 19. III 2013.

„The Rolin Madonna (La Vierge au Chancelier Rolin)“. – *WikiPaintings*, <http://www.wikipaintings.org/en/jan-van-eyck/the-rolin-madonna-la-vierge-au-chancelier-rolin-1435>, kasutatud 27. XI 2012.

„The Sistine Madonna“. – *Friends of Art*, <http://www.friendsofart.net/en/art/salvador-dali/the-sistine-madonna>, kasutatud 29. XI 2012.

„The Sistine Madonna (Detail) by Raphael“. – *Art Finder ALPHA*, <https://www.artfinder.com/work/the-sistine-madonna-detail-raphael/>, kasutatud 27. XI 2012.

„TLA.1465.1.1000“. – *Rahvusarhiivi fotode andmebaas Fotis*, <http://www.ra.ee/fotis/index.php?type=2&id=51605>, kasutatud 26. II 2013.

„Unknown artist, Christ Driving the Traders from the Temple“. – *Statens Museum for Kunst*, <http://www.smk.dk/typo3temp/pics/08c552aef7.jpg>, kasutatud 27. XI 2012.

„Urnes Stave Church“. – *UNESCO World Heritage List*, <http://whc.unesco.org/en/list/58>, kasutatud 28. I 2013.

„Valmis Põide kiriku katuse restaureerimise projekt“. – *Eesti kirik*, <http://www.eestikirik.ee/?p=14653>, kasutatud 25. II 2013.

„Veranstaltungen“. – *Kügelgenhaus, Stadtmuseum Dresden*, <http://www.stadtmuseum-dresden.de/kuegelgenhaus-veranstaltu>, kasutatud 27. XI 2012.

„Vermeer The Art of Painting“. – *The Art Newspaper*, <http://www.theartnewspaper.com/imgart/vermeer-art-of-painting.jpg>, kasutatud 27. XI 2012.

„Vogeljerdjhorse.jpg“. – *Don's Maps: Resources for the study of Palaeolithic / Paleolithic European, Russian and Australian Archaeology / Archeology*, <http://donsmaps.com/images25/vogeljerdjhorse.jpg>, kasutatud 28. I 2013.

„Warhol last supper 1986.jpg“. – *Griselda online: portale di letteratura*, <http://www.griseldaonline.it/rifiuti-scarti-esuberi/img/warhol%20last%20supper%201986.jpg>, kasutatud 27. XI 2012.